

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228729

UNIVERSAL
LIBRARY

اسٹریڈیٹ کورس فارسی پنجاب یونیورسٹی

جس کو

سینٹ پنجاب یونیورسٹی نے امتحان اسٹریڈیٹ (مرہ آرس) ۱۹۰۷ء کے لئے مقرر فرمایا ہے اور یہی کورس مرہ علوم مشرقی کے امیدواران امتحان آرس کی تعلیم کے لئے بھی مقرر ہے۔

اس میں مندرجہ ذیل کتب انتخاب کیا گیا ہے

نظم	شعر
۱ قصائد عربی	۱ شعر نظموی
۲ قصائد قافی	۲ انوار سہیلی
۳ کلیات غالب	۳ ابوالفضل
۴ کلیات سعدی	۴ کلیات غالب
۵ سکند نامہ	۵ تاریخ حکم
۶ قران السعیدین	۶ ناسخ التواریخ
۷ شاہنامہ	۷ سفرنامہ شاہ ایران اول
۸ دیوان حافظ	۸ ایضاً بار دوم
۹ رباعیات حکیم عمر خیام	۹ نامہ خسروان

اس کورس کے علاوہ ہر دو امتحانات مندرجہ بالا کے فارسی زبان کے نصاب میں اسن القواعد اور اخلاق محسنی بھی ذہل ہیں جو علیحدہ مل سکتی ہیں۔

قصائد عرفی

حمد باری

اے متاع درد در بازار جان انداخته
 نور حیرت و در شب اندیشه اوصاف تو
 از کمان تاجسته در چشم تجریر کرده جان
 اے طبع باغ کون از بهر بریان عدوت
 سرعت اندیشه را افکند در دامن تیر
 در چمن باے نخت هر قدم چون کربلا
 مرغ طبع اندر هوا ای مصیبت کشنده بال
 سایه پرور غمت در آفتاب رستخیز
 طعمه عشق ترا از مغز جان آورده ام
 اے منزلت را روائی داده در بازار عشق
 هر کجا تاثیر غم را داده اذن عموم
 زین خجالت چن بون آمم کدل در موج سخن
 فیض را نازم که هر کس با پر ایت باشد
 صید دل را بهر آگای هی نصیاد ازل

گوهر هر سود در جیب زیان انداخته
 بس مایون مرغ عقل از آستیان انداخته
 معرفت کوشیر حکمی بر نشان انداخته
 طرح رنگ آمیزی از فصل خزان انداخته
 عادت خمیازه در جیب کسان انداخته
 از نسیم عشوه فرش ارغوان انداخته
 عفو تو شاہین رحمت را بران انداخته
 فرش استبرق بزیر سائبان انداخته
 آن هاتا سایه بر این استخوان انداخته
 عزت و شان را ز اوج عز و شان انداخته
 شادی راحت نشان را ناتوان انداخته
 نو عروسان غمت را بمویشان انداخته
 دل بدست آورد جان را از میان انداخته
 در کند طره عنبر نشان انداخته

گروه از عرفان لباس عجز را درین روز
 طبعه که زخاں عشق انگنده ام در کام ل
 شرع گوید منع لب کن عشق گوید نعره زن
 دولت و صلّت که در یابد که با آن مجرمی
 حیرت حسن ترانازم که در بر زم وصال
 وصف صنعت کرب هر ذره میریزد برین
 در شایسته چون کشایم لب که برق ناکسی
 سن که باشم عقل کل را ناوک انداز ادب
 مست ذوق عرفیم که نعمه توحید تو

کونسی در حیب عقل نکسته دان انداخته
 ریزه آن را جیم اندردمان انداخته
 کاسه تو هم در راه عشق خود عنان انداخته
 جوهر اول علم بر آستان انداخته
 جام آب زندگی از دست جان انداخته
 لطف را در معرض عقد اللسان انداخته
 منظم را آتش اندر خانمان انداخته
 مرغ اوصاف تو از اوج بیان انداخته
 لذت آوازه در کام جسان انداخته

در مدح خانخانان

سده داشته در سایه هم تیغ قلم را
 جم مرتبه خانخانان که از لطف
 این جام که از راه شیر تو فلک سا
 یک شیوه شناسد غضبت عقوبت کافا
 جاوید می بخشد و از پایه نگاهد
 گنجینه احساسش تنگمایه نگرود
 چرخ از شرف خاکت ^{طلبی} ساخت
 مگر ت ز انصاف تو در معرکه لاف

و ساخته آرایش هم فضل و کرم را
 چو گل تکی گوشش کند جدم را
 زودا که کند خنجر گل شهرت جم را
 یک نغمه شمارد کرمت لا و نعم را
 شرح قلت ثروت اصناف اعم را
 گزتا ابدانعام دهد صفر رقم را
 کز در گمت آنسو نبود راه قسم را
 شادی طرف شادی غم جانب غم را

آن جام

مگر ت

زد کوس حیات ابدی خصم تو چون
 تقدیر پے کاش اجزائے وجود
 را شکر عدل تو صد سنگ مخالف
 محویت عدیل تو کہ در گم شدن
 اے آنکہ در ایام تائیں گئے تو
 بخرام نظر کن کہ بجو لائے مدحت
 مریح تو کجا بادہ لطف تم کہ آرد
 انصاف بدہ بوالفرح و انوری ام تو
 بسم اللہ اعجاز نفس جانہ شان باز
 اول رہ این نظم خود ایشان پس
 باشد کہ نہ لاف گزاف آئے صدق
 زین دوست مراد شتی آن عالم انصاف
 معیار سخن بود تو ہم گنج تیسری
 چند آنکہ درت بود از نسبت معیار
 من مریح گرم یک ہر جانی و طامع
 یک منعم و یک منت و یکت و یک شکر
 گر جانے آوازہ دہلین چزانہ است
 گویم کہ برو شراژہ مخا یاد میجا
 مکان بود امکان کہ ہمہ عجز نیاز است

سرمایہ ہستی ز وجود تو عدم را
 اکیس فیاد او گد از شش گنم را
 بنواز دونے کوک کند زیر و نہ ہم را
 دخلے بود ما حی نسیان قدم را
 صوفی شمر و عیب نگہ بانے ہم را
 حور قلم زادہ گلستان ارم را
 آنجا اثرے نوش بود نشہ اسم را
 بہرچہ غنیمت نشتا ز ند عدم را
 تا من قلم اندازم و گیرند قلم را
 پس باز نمودیم ہمہ سنزل ہم را
 حاشا دوان کو شمر و کذب قسم را
 کہ رحلت خود داد شرف ملک ہم را
 دیگرچہ تو ان گفتہ ہیں معجز ہم را
 از نسبت من فخر بود ملک عجم را
 گردن ہمہ منت ہر بندل و کرم را
 صد شکر کہ تقدیر چنین باندہ قلم را
 حاجت بر از یاد چہ بسیار و چہ کم را
 این پایہ مسلم نبود حاتم و جم را
 سرمایہ فطرت چہ سلاطین چہ خدم را

<p>سلطان گدا و طلب بر نان نر لیکن ہنرِ صحبت نیک در طلبید یارب این عیب کی رحمت بد ہم باز عرفی ہمہ لانی بد عایتز قلم شو ما کرشش خواہش و آویزش مقصود در خواہش عمر تو ابد باد مولد صنعتگہ شان چشم دل خصم تو باوا</p>	<p>تا باز بگیہ نزد جسد راوشکم را عیبش چہ پرور شدن ایشانم را در زیور این زشتت براہین حکم را بشتاب کہ میدان نشود تنگ قدم را طبع کہ در بیجاہ بود آرزو کم را زاویزش عمدت شرف با قدم را تا صنعت تحلیل بود آتش و ترم را</p>
--	---

در مدح حکیم ابوالفتح

<p>زہر گلے کہ ہوائے دلم نقاب و ہر آن گرہ کہ در وقت دعا بستند زمانہ غیر الم نامہ نیست تصنیفش مخند اگر بفسون زمانہ دل بستم چراغ مہر نے میردے فلک یک صبح چہ خیزد از نفس سرد من بہل حکیم دگر بنالہ نے ریزم آبروئے نفس کلام نالہ میانش بہ شعلہ رستم کلام نالہ سر شتم بلاغ دل کو گرفتہ آنکہ ز فریاد منع دل نکشم</p>	<p>فلک بگلشن حسرت زشت در نیت بدامن طلب مدعی نہاد کشاو دلم ز صنفہ فہرت برگزفتہ شود نہ بہترم ز سلیمان کی تکیہ در بر برویم از نکشائی درہ سچہ بیداد کہ ز مہریدہ بخوشد ز کورہ صدا کہ چشمہ چشمہ ازین آب دادہ ام بر باد کہ روزگار بہ منع اثر فرو بخشاو زمانہ در کورہ ز مہریدہ غوطہ نداد کہ مہربان شو این عم نوح زین فواید</p>
--	---

مدار زندگی پر پلالت است و کجاست
 از آن دست ہنر بانی خود چہ عالم
 بدین صفت کہ بعد حیات بند
 چہ دل کشاید از نیم کہ بعد ازین گویند
 ازینکہ بعد بریدن تمام شانہ شود
 بہ چشم صدق نظر میکنم بہرچہ گذشت
 کہ در مدیج و دوران طبیعت ملکی
 کنون کہ میکنم انشا بحرح مع کست
 حکیم عمدا بوقستح آفتاب ہنر
 رماد را شتر تہر او کند شہنشاہ
 اگر بقصر جلاش رو ندی پایہ شما
 عجب بدان کہ قدم سوده باز پس گزود
 نہ تہ لون جاہ تو زینت مکان
 بہ سیر متع قدر تو آہوان حرم
 نشان مقدم اندازہ تو چشم ملوک
 نفاذ امر تو گویند بخت زرموم کند
 حوجاہ تو صد زنگ بوی ہوس
 زمانہ بعد حصول مراد باکے کرد
 باطل طبع تو چو شہ طائران بہشت

در مرغ مصلحت آمیز تو پیشہ فرما
 کہ بر ظہیرین شیوہ ہیج در کشاد
 ہزار چشمہ خون از دم نیش و
 کہ بودہ است فلان دام سہمہ آدا
 گرہ کشادہ گردوز طرہ شمشاد
 جز این صواب نمیم کہ دارم دلشاد
 تاغ قدس نمیم کہ بکشت ہزل آباد
 کہ جیو میل بکیشش فرود بر اوراد
 کہ از دش رو د اعجاز عیسوی بر باد
 جادو را اثر لطف او کند شاد
 کہ نیم پایہ بود زان شمار حج شداد
 ہم از ہدایت سلم نہایت اعداد
 نہی تجلے ذات تو علت ایجا
 بدور سفرہ خلق تو گز بہاے زیاد
 غبار دامن آوازہ تو گوشن ملاد
 کشانامل کے آتش از دل فولاد
 بہستیائے امید بست نقش مراد
 ہمان کہ بعد نظام بہشت با شداد
 چنانکہ فوج گس بر دکا پنچہ قتاد

چوراز دار تو گرد و زردن شیرین	طلال را بنیاد بخاطر فرسواد
اگر صبا بمنزلی برود غباروت	کنند تنہیت از ہم زیر خاک اجسا
بر آسمان نهم حلت ارشاد پند	بجز دو بعد مہرین نگرود از ابعاد
بذکر نام تو وقت دعا چو برگزد	ہر شاع نفس فوج فوج از اعداد
برای رفع تقدیم عجب مدان کہ زند	صف مات شبیخون بلشکر آجا
خدا یگانا دارم حکایتے بر لب	کہ چون بیچ تو نتواندم بلب استا
خیال بند گیت دوش نقش ہے بہتم	رہو ک شرف ز روے استعدا
کہ ناگہ از در اندیشہ خانہ شاہد عقل	کہ شمع خلوت اسرار مہر است و مخا
کہ شمع سنج و قسم کنان در آگوست	کہ عید بندگی صاحبت مبارکبا
من از تعجب این حرف و لکنا گفتم	کہ لے لطف کلام تو ملک منزل آباد
نہ آسمانم و نہ آفتاب و نہ بہرام	کہ زین مہتابیہ گردم ز سادہ لوحی شا
تو ہم ز حرف تنکامیہ ز زبان نشومی	بگو کہ صوت این مژدہ از چہ معنی زا
چو اب داد کہ این مژدہ را دیکے	کہ دست فطر تم آن ابطاق حصرا
ہمیں ساد باموز قدسیان جریل	دریچہ حرم قدس ابیدہ کشا
بسوے کتاب اعمال مانگ رفت	کہ ای تم کش کہ در خوب و زشت عبا
بشوے نامہ عرفی کہ ای زوتحال	ز بندگان خدش گزید و کرد آزا
اگر نہ بند گے صاحبت بغال ام	سبب چہ بود کہ جبریل این ندا د
من از قنانت بان شرم غوطوم	شکست بر رخ اندیشہ رنگ استعدا
بخدمت آمدم اینک چو مصلحت است	بر آستان تو بایستہ پاندا

<p>گرم تو بندہ شمر دی ز خواجگی صد شکر بگو ہم مفسان استین بیجا بگویم از گہر خویش گریہ ادبیت ز دو دمان ایلم ہمین گواہم بس مرا رسد کہ بنازم بہ نسبت آبا اگر نہ شرم جلال تو مگر لب بود نکرده گوہر مے نثار کس ہرگز کلیہ جاہ تو یارب چہ شوخ دندانست بگیرتخفہ نظے کہ زادہ از طبعم نہ گوہرست وے ہست زادہ دوبا خدا یگانا ز انگوٹہ سر بندم کن چنان زگرے غم باز دار چشم دل بصدائقہ نازی قبول میکردم کنون غاشیہ افان ریش اندوم مگر ز منہ رایت شنیدہ عالم ہمیشہ تالاب الیاس و خضر سیر است</p>	<p>وگر قبول نہ کردی زنا کسی فریاد کہ شب چراغ شونے صفای زگرہ کہ در حضور ہما سر کم تائیش خاد کہ شرم این سخنم خونی چہ بیرون داد چنانکہ تا بہ قیامت بطبع من اولاد نزاوے از تقسیم جز مدائح اجداد گہر شناس ضمیرم کہ گنج زیر افتاد کہ مگر گنج طبیعت کشت قفل کشاد در و بسیر بندیش کاین لطیف نہاد نہ جوہر است وے ہست قابل ایجا کہ ہنتم نکند ہمہری بسج شداد کہ خندہ ریز تو انم گذشت جبراد ز شاہدان ہشتی رشت جرزاد کہ تمہاے عروسان خلق نوشتاد کہ ریشما حریر افان ہا وہی بر باد ز چشمہ کہ ہنورش کند سکندیاد</p>
<p>لب عدوے تو سیراب یک ازاں آہے کہ ضربت تو چکاند زوشنہ فولاد</p>	

نہ از آہی آن من بی اطلال و دست من کار عرض و قلم و قفا و انوار مخلص بی سے نفس ۱۲

در وصف کشمیر

هر سوخته چایکه که به کشمیر در آید
 بشکریه ز فیضش چو شود گوهر نجات
 و نکته چینی فصل کم در ساحت گلزار
 از بلبل حاشی دل باغ گرفت از دست
 گل هم چو کند باد صبا خوار کوهی
 گوهرفته از شاخ گل حلقه تنی با
 نشاغت گل ایشل برگ شانه
 وقت که گل ز فکند پرده زینار
 اسوده دست و پندار
 متنازل از هم بشکافد قصبه شاخ
 فردوس برهوزه کشمیر سیده است
 زیبای کشمیر گرش باعث عشو است
 این سبزه و این چشمه و این لاله گل
 آن چشمه که ضیون رود تشنه بسویش
 آن لاله که هنگام تراشیدن خارا
 در چاشت که از شبنم گل گردن است
 تازنگ گلگه نشکند از تابش خورشید
 از بکس کند جذب طبع جلیب نیست

گر مرغ کباب است که با بال بر آید
 جایکه حذف گردد آنجا گم آید
 از لطف هوا جانشت نسیم سحر آید
 او را چه گنه محمل گل دیر تر آید
 آید سوسه کشمیر گلش بر اثر آید
 تا بلبل شیر از درین باغ در آید
 گریه نسیم خون گلم تا که آید
 ز انسانکه ز ناله سحر عیاض بر آید
 وز لجه اویسب قمر لعل تر آید
 گوهری که گزنگزنده است در آید
 من میخیم از زال فلک عشو گزاید
 آن شرح ندارد که بگفتار در آید
 کوشه برشش تیز ز روشنه تر آید
 از رخه سنگ دهن تشنه بر آید
 آن باد که در هندی گم آید چکر آید
 جربان کند میل که خورشید آید
 گرساغر چینی ز هوا بر حجر آید

مراد عرفی
 ۱۱
 تصادف عرفی

دقت
 و سر
 کالی
 تصادف

حاجت پذیر خرم از قدش قطع است
 زمان کند دشت و نماز خم نخستین
 کشمیر شہتیبست فریندہ چوبلی
 طاوس مشائخ کے اکتانہ و بال
 زینبہ عروسیکے بیغزودہ جالش
 ہر خطکہ کہ شاداب ترش نیم و گیم
 یاد از روش غم و کھم و بزم خداوند
 چون بوی گل آید نیم از انجمنش یاد
 ہر گم کہ بعزم سفر از شوق تو عرفی
 زاری کند از شمشاد آغازہ شناسا
 ایک ہمہ خلعت کہ بر طیوف جنا
 کشمیر بر و والہ واو والہ کشمیر
 کارش ہمہ نیا شستن چہ گریہ است
 ترسد کہ درین خیال چو از شوق تو گرید
 از بسکہ ملائم صفت افتادہ امیش
 حکم تو اش آورد بہ کشمیر و گرنہ

گر سنگدے مائل قطع شجر آید
 مصمت شدہ تا زخم گر بر اثر آید
 آید چو در صومعہ برے سے سقر آید
 ہر لمحہ برنگ دگر اند نظر آید
 ہر دم بت نظر خوشتر و شاداب تر آید
 بکشاے بغل کہ در آغوشش در آید
 ہر کہ صبا از پنپش جلوہ گر آید
 ہا نگمت گل مایہ صدور در سر آید
 آید بوداع وے و با چشم تر آید
 کین فصل و فصل در گم با اثر آید
 چلن کند کثرت کہ وقت شمر آید
 امانچان کشتن بل از دیدہ در آید
 ہر گاہ کہ سیاہے تو اش در نظر آید
 خون چکیش گل شود انگہ بدر آید
 بیم است کہ آہ سحرش نے تر آید
 کے از سر آن خاک خاک دگر آید

مے آید و میوزد از بن رشک کہ کشمیر
 چون یافت کہ آید بجا بر اثر آید *

در تعزیت ابوالفتح و تنہیت خانخانیان

ز آسمان زمین مژدہ ناگمان آمد
 لو اے فرج حکومت بقلنتگاہ رسید
 دو جنبشے است کہ از غایت جلال قدرت
 تخت ہجرت سلطان دین کہ کعبہ
 دوم مراجعت نمود ہرگز نہ ملک
 بحد مملکت شاہ رفت عالم گفت
 چو بازگشت اقصای ملک دوران
 سپہ گرفت بھل مہر روزگار و بگو
 جہان گفت کہ نے نے بگو کہ جہان
 من این شنیدم گویم کہ غرض است
 بگو خلاصہ تقدیر خانخانیان است
 بہر قدم کہ ہمیز زمین زمان را
 بہر دیار کہ آمد زمان زمین گفت
 درون ارثہ آسمان ز آمدنش
 نہی بلندے نامت کہ تاج تارک نظم
 بیایا کہ از اقبالے ہفت سیم
 اگر چہ چمن اشت نو بہار رسید

کہ آفتاب میں تاج آسمان آمد
 ہائے اوج سعادت ہشیان آمد
 باب جسملہ تواریخ در جہان آمد
 سہے مدینہ تکمیل من جان آمد
 بہ تنگاہ شہنشاہ کامران آمد
 کہ صدر مجلس دنیا باستان آمد
 کہ روزگار بسر رفت در میان آمد
 کہ آفتاب سکون آسمان آمد
 بلکہ بیدار در تن جہان آمد
 ہمین بس کہ بگوئی خلیگان آمد
 کہ ہمعیاں شہنشاہ انس جان آمد
 کہ بختم آمد و فرخندہ وجہان آمد
 کہ تاجم آمد و بر فرق فرقان آمد
 بعرض فرش بگویم کہ آسمان آمد
 چو ویک نہی و جبذادہان آمد
 زمانہ برتر از امید کامران آمد
 و اگر امید شمر داشت بوستان آمد

سوی ۱۲
 ۱۱۳۵
 ۱۱۳۶
 ۱۱۳۷
 ۱۱۳۸
 ۱۱۳۹
 ۱۱۴۰
 ۱۱۴۱
 ۱۱۴۲
 ۱۱۴۳
 ۱۱۴۴
 ۱۱۴۵
 ۱۱۴۶
 ۱۱۴۷
 ۱۱۴۸
 ۱۱۴۹
 ۱۱۵۰
 ۱۱۵۱
 ۱۱۵۲
 ۱۱۵۳
 ۱۱۵۴
 ۱۱۵۵
 ۱۱۵۶
 ۱۱۵۷
 ۱۱۵۸
 ۱۱۵۹
 ۱۱۶۰
 ۱۱۶۱
 ۱۱۶۲
 ۱۱۶۳
 ۱۱۶۴
 ۱۱۶۵
 ۱۱۶۶
 ۱۱۶۷
 ۱۱۶۸
 ۱۱۶۹
 ۱۱۷۰
 ۱۱۷۱
 ۱۱۷۲
 ۱۱۷۳
 ۱۱۷۴
 ۱۱۷۵
 ۱۱۷۶
 ۱۱۷۷
 ۱۱۷۸
 ۱۱۷۹
 ۱۱۸۰
 ۱۱۸۱
 ۱۱۸۲
 ۱۱۸۳
 ۱۱۸۴
 ۱۱۸۵
 ۱۱۸۶
 ۱۱۸۷
 ۱۱۸۸
 ۱۱۸۹
 ۱۱۹۰
 ۱۱۹۱
 ۱۱۹۲
 ۱۱۹۳
 ۱۱۹۴
 ۱۱۹۵
 ۱۱۹۶
 ۱۱۹۷
 ۱۱۹۸
 ۱۱۹۹
 ۱۲۰۰

قلم بنان تو سنجیدہ فلک را گفت
 فلک عنان تو بیدوش بہت را
 حرم روضہ جاہ ترا بود چمن
 توئی کہ درازل اندیشات بدین
 گر شنائے تو از طبع میکند شگیر
 مگر ہے تو جوشد زول بخش بول
 فلک بچہ ہستی عیس فرات
 امید بر اثر نقش پے احسا
 ز عجز دم ز دم اندیشک پیدو
 فلک کج طرح تو دوشینہ کہو حکیم
 خدایگانا حال دلم تو سے دانی
 چہ احتیاج کہ گویم کہ مرد عرفی را
 دین مصیبت کے دہیرین دل
 چنان یافت مرا گریے روحانی
 کہ ہر ہوشن بعد شد کہ مرگ از گش
 برفت لطف تو بر من گناہت این بد
 وے نسبت اوصاف و حد ارواح
 تو آگہی کہ مرا از غروب این حور شد
 سن آگم کہ گران شب چرخ کہ گرم

خوشا ہلال کہ ہم شکل این بناں آمد
 خوشا زمانہ کہ در تحت این عنان آمد
 کہ آفتاب در شکل افحوان آمد
 گذشت بر اثرش امر کن نکان آمد
 کہ گوش برد در رواڑہ وہان آمد
 شکافت بقع و تاسر حد زبان آمد
 دو غوطہ زد بہ تہ عمر جاودان آمد
 دو گام زد بہ سر گنج شایگان آمد
 کہ راز سینہ اندیشہ بر زبان آمد
 چنانکہ لطف بز نزدیک اتان آمد
 چکو میت کہ دلم چون ز غم گران آمد
 چہ بر سر از ہوس مرگ ناگمان آمد
 ز گریہ چشم ز خون نشان آمد
 کہ چشم از ہوس قطرہ بجان آمد
 سیاہ پوش ترا ز عمر جاودان آمد
 بنزد غفل کہ تاوان آن زبان آمد
 ہمان کہ رفت بز نزدیک من ہمان آمد
 چہ گنہاے سعادت زبان جان آمد
 چہ گوہر ہمتلافے آن زبان آمد

سب
 ک
 م
 ح
 س
 ن
 ۱۱

دیکھو جوہ

یعنی عروس
سن ۱۲

بہا رباع مرا گر قضا بخت برد
ہر آن عروس کہ در نوز شد جلالت
ہمیشہ تار سدا ز آسمان گنجش اقول
زدورہ تو گو یاد آسمان تا حشر

بہا رباع بہشتم بہوستان آمد
ز راہ تہنیت اینک باستان آمد
کہ عہد دولت بہمان شد و فلان آمد
کہ دور حشمت این رفت و دوران آمد

در مدح شاہزادہ سلیم صاحب

دگر سفیر طبیعت بساز آگاہی
بے رو بخیریدارے جو اہل قریس
طر از دولت جاوید ہزارہ سلیم
ستودہ کہ بعنوان نامہ و صفحہ
زبے ضمیر تو پاک از عبور سہو و خطا
بمک مصلحت اندیشی تضاد و قد
حدیث روشنی نہر با ضمیر بہت
چو مہر کاہش مہ از رنگت تو ڈ
منم قباہہ بصدق زین در شرم
زمان بان سجاد جو دے پیرم
چو خلق بپائے تو آتش فرورد ہر
دیکہ آہے خلق تو نافہ اندازد
رحمت تو مشکل کہ لوح خواب خیال

ب عالم ملکوتت محامش راہی
ز بہر تھنیک دان گوہر شاہی
کہ یافت بازوے اصولت بد اللہی
حسود او تصور نوشتہ جمعیہ ہی
چو زمرہ ملکوتی ز خطی و سہا ہی
قبول ورد تو احکام امر و ناہی
بصدق کذب تمثیلہائے افواہی
بخندہ گفت زہے ابلہی گراہی
ترا کہے چہ شمار تو خود چہے کاہی
ز بہر رعشہ اندام و چہرہ کاہی
سزو کہ دو کن غنبری شہر ماہی
ہجوم عطسہ بگہر و زماہ تا ماہی
شود نگاشتنہ از سگھماے اگر ہی

نمبر ۱۲

<p>فسود جاہ تو در تنگنای غم مزم چو ظل جاہ بر ارقام ہندی فگنی سرعائے مسیحا ز اوج عرش گزشت ز رفتہائے زمین زمان مییابو ز رفتہائے قضا و قدر مییابو</p>	<p>فراق نامہ نوید بزرگ ناگاہی بدون صفر کند بیخ فریبہ نجاہی ذراستان جلال تو کرد کوتاہی مناققان ترا بزرگ سالی ماہی موافقان ترا ساز مالی جاہی</p>
--	--

در مع جلال الدین محمد اکبر شاہ +

<p>تا ابد بر خوان دولت میہمان آفتاب از شراب بیت رطل گران آفتاب گرتواند سایہ بودن میہمان آفتاب چمن بند آسمان پیران آفتاب آب گرم از ذوق گرد در دمان آفتاب اہل معنی را نشد معلوم شان آفتاب چون تو نامیوسف در کاروان آفتاب از یکے نورست جانہ جان آفتاب گوہرت را پرورش دست کار آفتاب قبلہ ہفت آسمانست آسمان آفتاب کردہ نام سینہ اش آئینہ دای آفتاب بے جد تیر سعادت از کمان آفتاب</p>	<p>شرفست ایدل معنی شرفست را ز دای آفتاب بر کمال دولتت ہر کس کہ بیند کرد دولت جمشید ہمدوشی کن باد دولتت دہر سرکش رام شد وزیران دولتت طوطی نظم چو در مدحت شکر خانی میکند تاملت دولت را نگذرا تا اوج عرش کاروان سازشایان آفتاب ہر چو شمع کان ابرو ز ناز شمع دگر فیض تابد ز رویت چنان بتا کوزار بسج گاہ ہفت قلبت مست گاہ تو بسکہ عکس آفتابتہ در آل آسمان بہر کجا آماج گاہ طلعت آما کرد</p>
--	--

<p>جای که شاه بود آشتیان آفتاب هر چه کردم نقل که روز از زبان آفتاب باطن شاه است در معنی جهان آفتاب چون در صبح دم باشد قرآن آفتاب روزگار دولت شاه زمان آفتاب هر که پیشانی نهد بر آستان آفتاب همچنان مبنی دولت از زمان آفتاب که در میدان است و عاشقان آفتاب گوهر ذات تو آفرین کاین آفتاب نور بار و از سر پایش لبان آفتاب تا در زین جهان حسن عیان آفتاب نور چشمیت باو حسن جاودان آفتاب همچنان که خلاص خاطر نشان آفتاب چون بزخفاش گردو سایه بان آفتاب از میجا هم چون نام و نشان آفتاب قدردان آفتاب ندر زمان آفتاب</p>	<p>گر بکشد آفتاب آرا که میداشته وصف شاه از ناکه سخن کماله شود گرچه سیلاب بند جهان ظلمت است گرچه دل از تنه بود معین با تمام حکم خورشید و حکم شمس در معنی است و بسدم چون ماه نور خورشید افزون بیده از عینک حساب ره انبیا کند من خورشید و شاه شه کند عمر میام و درین رشته گوهر طرازان وجود هر که عمر آفتابش جوشد از سر تا قدم تا کند گردش عیان از زمان آسمان وقف دولت باو سر لایزال آسمان پایه خلاص من خاطر نشان شاه بود بر سر شمس سایه فغن چون شوی بال سما گردان غایت که شه بشاندش بیدار آسمان اند که چون شاه جهان سرگزین</p>
--	--

قصید و مطلعین در مدح خانخانان

ز خود گردیده بر بندگی چگونیم کام جاز بهی	همان که از اشتیاق میزیش زادی بل بنی
--	-------------------------------------

کسے کز ملک معنی در رسد خود را بوجہ
 زرقاقص عسائیت شیلان بر کیمیا زن
 تو سلطانی غیوری در کند نفس کو بر
 خشم و شہوت در عذاب بہترین تاکے
 ز نصرت شاد شو ہر گنہے برگرد دل گردد
 طرب را پے بر سر زن کہ جنت را بخل بابی
 بہ نرنگہ نگاہ معنی سیمان شوتا ز استغنا
 زبان از شکریہ معتمد بہ بندگی سوغرفان شو
 چنان متناقی خذلانی کہ با صند بند و بیدان
 خورد و آدمی و نگہ تو شان قدر و سبخی
 بہ خون آلودہ دست و تیغ غازی ماندہ بے حسین
 آب و دانہ خوردی بے ہنگام صیادی
 بطاعت آن زمان از زندہ کر لذت عطا
 مزین لاف شجاعت و زنی انگہ کہ در میدان
 اگر خواہی کہ باشی عیب جو شاگرد بہت شو
 یہ جنت خوانمت نے بہر عشرت بہر کن کجا
 سرود جانان ماری وے خود را بہ بدستی
 خیال کن کہ آواز غمگیناں
 فیاد و غلے میباد از پیشہ بے ہمتی
 غور عم گزبال پشہ کمتر نہد خود را

کہ گرسد انانی کیمیا را از معغان بینی
 کہ ہم ز ہم محک را شمر ساز از امتحان بینی
 بخش زان بیشتر خود را کہ جور از آسمان بینی
 دو گر پیش پرور را جگر خائے شبان بینی
 از غفلت داغ شو ہر گنہے خود را شاؤن بینی
 ہوس است بزل کہ دو رخ را تپان بینی
 گسں را در زدن دست اطراف خوان بینی
 کہ قدر نعمتش پروانہ عمل زبان بینی
 گزیری و شرعوات کہ سعادت چنان بینی
 ہما و آشیان و نگہ تو فرا ششیان بینی
 تا اول نیاید پندت بہ ستوان بینی
 چو بر صید گئی شہیا زول را یکیان بینی
 چو ہر در سجدا منی چنان در استان بینی
 عدم شمشیر دل بابی فنا شہد بزچان بینی
 کہ نام ہر چہ پوی عیب آتش بر زبان بینی
 غدا آتش ہمت بہ از کون مکان بینی
 سحاب خود را تا قبلہ روحانیان بینی
 بہ بین در آئینہ تا آتش صد خانمان بینی
 کہ چون قال خرابیا از پیل دمان بینی

درد
 دور
 کما مراد
 خوش و دل
 ہر سلسلہ
 ہر سلسلہ
 معرفت
 معرفت
 معرفت
 معرفت

ز بسرون نپینہ در گوش افغان از درون برکش
 غزل پروازم از نیک زدویت خود مصراع
 بخواب خود در آتا قبلہ روحانیان بینی
 بیدار تو دل شادند دائم دوستان تو
 ہلا کم میکنم گردون و نگین منبت آسے
 تو محبوب جهان و نگہ مدار ابا درم ناید
 بہ حفظ گریہ مشغولم اگر بینی درونم را
 دلت الماس بہت بود گردا بینی کنوش
 بو عطا اندر شوا از راہ غزل عرفی تمام بس
 نہ بینی در مقام نفس و بیج آسودگی ہرگز
 نشان جانے جو نشان از بی نشان پابی
 ز حور و سد رہہ ہم بہرہ و سید بی بیدہ
 ز جنگ و فدا رستہ ام نے منت امر و
 من گل باغ میجویم تو گل از باغ میجوی
 ز ترتیب نظام آفرینش چون نہ عاگ
 زا برو آفتاب اندر نشات کو تہ بودان د
 بچشم مصحت بنگر مصاف نظم مستی یا
 شعار ملت اسلامیان بگزار گر خواہی
 تو از ملک اتقی و از گون کرن عیادت شین

اگر از نفس و اعطا انتعاشے در میان بینی
 کم مطلع کہ حسن آفتاب از فردان بینی
 بہ بین آہینہ تا آتش صد خانمان بینی
 ترا ہم شادمانم اہم چو رو دوستان بینی
 تو نتوانی کہ بر اجاب دشمن مہربان بینی
 تو شمع انجمن باشی در پروانہ جان بینی
 ز دل تا پردہ چشم دو شاخ ارغوان بینی
 ترنج ز دست افتخار پر ویز جان بینی
 دشمنوں از آخر خون و چون عیان بینی
 بہنضم پایہ نہ مسند کراحت گاہ جان بینی
 مکان دل طلب کن مکان لامکان بینی
 تو این دولت کجایابی کہ جنت در مکان بینی
 تو این معنی کجایابی کہ ہستی زمان بینی
 من آتش از دخان منیم تو از آتش خان بینی
 حوادث را از تاثیر نجوم آسمان بینی
 دراز گنجینہ دریا و لعل از چپکان بینی
 کہ ہر خارے در آن دی درفش کایان بینی
 کہ در ویرمغان آئی و اسرار نہان بینی
 اگر خواہی کہ حسن وقت ہندوستان بینی

نظام
 نظام

زنگاک نورزان و تاختی در کشور طلمت
 ازان تاراج مینی در پابان کاندین کشور
 گمر جوین غواصان فطرت دز تر دریا
 بدم اندر کشیدند ابل معنی طائر دولت
 نگنج نور خورشید ازل در طرف هر دیده
 تو خفاشی ز نور مہ قیاس نور خور میکن
 نظر از پیشگاه شرع در کاخ حقیقت کن
 ز گرد غمت خاطر فرو شود دیده فطرت
 تو سر ماییده بر شعله مینار می خاکستر
 مرود در عرصہ دانش که آسب تن فغان

کہ حسن چینیان در لباس زنجیان مینی
 آبادی چو آئی راه زن اید بان مینی
 تو در فکر ہمین کم کا ز دریا کران مینی
 تو در زیر درختان بچو طفلان آشیان مینی
 آب دیده مردان نگرنا عکس آن مینی
 ترا سزو این دگر نور خورشید مینی زبان مینی
 تو کج اندیشی آن بہتر کہ صد از آستان مینی
 اگر خواهی کہ حسن خاطر و گل یک عیان مینی
 بہ مینی حسن خاطر چو در و شنگران مینی
 یقین در پناہ پرده داران گمان مینی

چہ نقصان مینی از جبریت کہ خازن گلستان مینی
 مخاطب گزناشد مستمع خاش مشوعفی
 سخنور را خموشی نقص خود میدان خطا شد
 نواز تلخ تر میزین چو ذوق نغمہ کم بابی
 ششوش جو بہت گاہے کہ مینی رہبر خستہ
 برا از پرده صورت قدم در راه معنی ن
 اگر شوق امان نہد ہمیں م خان جانان رو
 دکا نے چید خلقش بر سر بازار انسانی

چہ لذت گیری از دانش کہ مغرور استخوان مینی
 کہ بہت اوہر چہ بہت اما تو در معنی نیان مینی
 کہ خاموشی بلبل از زبان مہرگان مینی
 صدی را تیز تر میخوان چو محل را کران مینی
 در آتش خواہت جائے کہ دستہ بر عنان مینی
 کہ در ہر شعلے سزا سزا سر از نہان مینی
 کہ نقش لوح محو ش ز پیشانی عیان مینی
 کہ جنت را تباہی دست آن کان مینی

اگر گشوی از نیت او وقت گفتارش
 گراز باد خلفه آتش قهرش علم گشود
 صمد عزم او را سعت گردون عیان یابی
 چو با حلش بینی کاه عجز کمر با سنجی
 چو مهرش در جان تن والی شود زان پس
 چه خوانی شے شاخوان حث گفتار و کردارش
 جهان علمی و سفلیت از پیش در آمیزش
 بسین در تشنه آما در جهان یابی
 بفرخ و دو دمان عالم سفلی مکن حشش
 بجلس غم که از دوشترت از ای که در خطو
 توشنگ از گئی در تش است مادر و ننگ
 کنار بجزرے پایان عرفان در وسط یابی
 اگر عادت بتربیب فصاحت را برهن نمود
 و دعایش عقداخت اجابت بان عرفی
 بر روشی شائے خان خانان میکنی آسے
 دعای تو بر محنت اندیشان نه میگویم
 تو خیر اندیش خلقی برین چنین بید دعای تو

زبانش عین دل یابی دلش عین زبان بینی
 بر اندام فلک هر موبسان خیزران بینی
 حسام عقل او را جوهر اول فسان بینی
 چو با عدلش بینی ماه نسا چو تنان بینی
 ز تن امکان تن یابی جان امکان بینی
 کما قول فعل او قول فعلش تر جان بینی
 اگر خواهی که حد از تبا و این ان بینی
 مغربش تا اجداد در آن جهان بینی
 در دور عالم علمی که فخر و دمان بینی
 بشاوی دشمنش یابی باندوده مبران بینی
 که هر سلبی پیش در گلوی دل روان بینی
 اگر بار و رقی دل شوق او را بادبان بینی
 از آن جزیرے ساغ آرد که گل در خزان بینی
 دعا کن تا بگذر که دیگر وقت آن بینی
 خوشتر اند گویند تا در شمت میسان بینی
 که یاریت فلان شد تو بهمان فلان بینی
 که یاریت آنچه بهر خلق اندیشی همان بینی

ن
عز
عبد

ق

ن

س

ن
عز
عبد

ق

ن

س

در سلسلہ کتب درود و حمد و ثناء در زین صحنہ از مولانا ابوالحسن علی دہلوی

قصائد قانی

در مدح حسین خان خازن شجاع السلطنتہ گوید

تا ابد چشم بد از گنجور دار اور باد	بھر و کان خالی گنج ہمت گنجور باد
آن حسین سہمی حسین سہمی کہ چشم روزگار	از مئے میناے مهرش جادوان مجبور باد
آنکے چون مہار جوش قصد بادی کند	آسمان در آستانش کہترین مزدور باد
بر فروغ طلعتش ہر کہ کہ بختا بند چشم	دیدہ احباب روشن چشم اعدا کور باد
آسمان بہت مہر و مہر شہ در دست او	تا ابد از لطف شہ کاوش بدین ستور باد
غیرین کش پیشکارند با این ہنس	از شہش بر منصبے اذ فشیان مشور باد
پیشکارانے کہ بر عزم روان شان پہر	ہر زمان فرخ نوید حکیم مشکور باد
ہر فوائے کار غنوں ساز فلک آرد پڑ	بانو اسے ساز بختش زاو فی الطنبور باد
باو دم محرم در گاہ داراے جہان	آنکہ تاجا وید ہمیشہ نادرش منصور باد
خسر و غازی بہا و شہ حسن آنکو دام	دستبانتش عروسی عافیت مستور باد
خاک پایے باو پایش تو تیا ہے چشم مرغ	نعل ہم ابر شش تاج سرفروز باد
- اے جہاندارے کہ درک یاں جا بہت مان	قیصر دور آد بجا شستی تو کین دُور باد

<p>ازبر سے قطع نسل دشمنان کا فور باد باز گشتت باز چون سحر نیشا پور باد در احتسابت جا عزم و لایم محض فور باد بدرنگال از فرجخت قاہرہ ت قہور باد</p>	<p>تینت ارچہ بہت چون سیا لکین مصاف چند روز سے چون آتا کہ گنوئی آباہ جاودان در چنگل شاہین و در چنگل شیر نیکخواہ از ظل چہ راست آسودہ حال (مراد مددگار)</p>
--	--

در صبح نظام الدولہ حسین خان فرما د ۶

<p>آمد ز ملک جم سوے سے صاحب اختیار کتر رہتے خواجہ خداوند حق گزار وز ہم گسخت سلسلہ نظم آن دیار چون زلف یار گشت پریشان و بے قرار فرمان رو سے ملک جمش کرد شہریار بے لشکر و معاون و ہمدست و پیش کار ہر چہ آفریدہ درد و جهان آفرید گار کز جودا و وجود دو گیتی شد آشکار یک سال گفت نتوان برو جہ اختصار کز نامیہ است خرمی سر و جو چار گوید سخن چوم و سخن سنج ہوشیار بے زور حیر می چہ بر آید ز زوال فقار جوش و غرورش یل نہار است در بہار</p>	<p>با فال نیک بہر زمین بوس شہریار کتر غلام شاہ خداوند ملک جم سائے دو پیش ازین کشد آشفتمہ ملک جم ملکے کہ بود جمع تر از خال گلہ خان از اہتمام خواجہ پئے دفع شور و شر از خواجہ بار حبت و سبک بار بست و رفت نے نے خطا چور نام ہر اذ خویش برد زیرا کہ بود قائم او بخت خواجہ بس کار نامے طرفہ پیش بر نمود کش لیک آنچہ کرد از مد و بخت خواجہ کرد خود سنگرزہ کیمت کہ بے معجز رسول بے عنون ایزدی چہ کند دور آسمان اوج و حنیض موج ز باد است در سحر</p>
--	--

آزا کہ خواجہ خواند فرزند خویش تن
 بارے بہ ملک جم و خوف ورجا کشود
 شورش نشان و سوز بنا کرد بر کشید
 انہار کند و بر کہ و کاریز و جوے و جر
 برداشت طح غلہ و تحمیل نان فروش
 نظم سپہ فرزند و منال دو سالہ داد
 زر داد و تخم و گاد و تقاوسی بہ ہر زمین
 از بسکہ سافت چینی از دود غصہ گشت
 کان کند و کورہ بست و فلجرت و باغ سخت
 سد بست و کشتکست و بیاد و سوے شہر
 بہر طر از آب ز صدیل رہ فرزند
 کہ کوہ را شکست چون شمشیر پادشہ
 کوہے کہ راز گفتمہ در گوش آسمان
 غارے کہ پائے گا زمین سودیش بہ فرق
 سد سے سدید در درہ بستہ کاندرو
 صدیل راہ کردہ تر از و بیک و گہ
 والی چاہا ہے چند کہ جم کند و زیر خاک
 فرسودہ بود سودہ و آگندہ آسختنانک
 ہر چاہ را دود ہار دہ ماہی رساند و کرد

گر ناظم دو گیتی گردد و عجب مدار
 تا دوست را شکور کند خصم را شکار
 حصنہ کہ ہد بروج فلک را در مدار
 بتان فرزند و قریرہ و پالیز و کشت زار
 بخشید باج برف و تکالیف را ہد ار
 خود را عزیز کرد و درم را نمود غوار
 دآورد پیشہ و رز و دما قین نہ ہر کنار
 چون دیگ کاسہ سر فغفور پر غبار
 سر و نہال کشت و در خمان میوہ دار
 شمشیر را کہ ہست بچے رود و شوگار
 کہ غار کوہ کرد و گئے کوہ کرد و عنار
 کہ دشت را چون خاک ملک کرد کوہسار
 چون سنگریزہ و رنگ جوینیش قرار
 ہر شاخ گا و گردون یا بیش رہ سپار
 وہم از حد برون شدنش نیست اقتدار
 ہچون اساس حدل شہنشاہ تاجدار
 ماند از برائے آب و دو چشمش در انتظار
 گفتی ایست ہر یک از آنہا بگذار
 مزد آن گرفت جان پرادر کہ کرد کار

آرسے کہام مزد بہ است از جہاں شہ
 از بہر حفر چاہ زنبس تیشہ زد بہ خاک
 مزدور وار رفت بہ ہر چاہ و کار کرد
 یوسف شنیدہ ام کہ بہ چہ گریہ مے نمود
 یکبار رفت یوسف مصری اگر بہ چاہ
 یوسف بہ چاہ رفت و از آن پس عزیز شد
 فرقی نہ در کہ داشت زیوسف جز این نبود
 وز حکم خواجہ ساخت بہ شیراز اندرون
 حصے رفیع ساخت بہ بالائے آسمان
 از قصر تا کہ ہر یک نشان رشک آسمان
 گوئی کشیدہ شہرش افلاک در نعل
 بارے پس از دو سال کہ از ہجر خواجہ شد
 پیکے زرہ رسید کہ ز می ملک خاوران
 و آن خواجہ بزرگ خدا جو سے شہ پرست
 با خویش گفت عاطفت خواجہ مرا
 از عہد شیر خوار گیم تربیت نمود
 سر بازے از سپاہ خدیو جہان بدم
 و ایدون ز لطف خواجہ بجائے رسیدہ ام
 بودم نخست خار بنے خشک و عاقبت

و از التفات خواجہ و تائید کردگار
 چشم زمین ز سوز درون گشت اشکبار
 تا اوج ماہ بانج و سار و جوش استوار
 او بودیوسفی کہ چہ از وسے گریست زار
 او بہر آزمون عمل شد ہزار بار
 او خود عزیز بود کہ در شد بہ چاہ سار
 کہ شد بہ جبر بر چہ و این یک بہ اختیار
 چندین بنا کہ کردن نتوانش شمار
 حوض عمیق کند بہ پنا سے روزگار
 وز باغما کہ ہر یک نشان داغ قندار
 کہ گئی گرفتہ را غش جنات در کنار
 چون نوک کلک خواجہ دلش چاک تن نزار
 جیشے کند کیسل شہنشاہ کا مگار
 ہمت بہ کار بردہ پئے دفع نابکار
 برد از حنیض دولت براوج افتخار
 تا روزے پنجین کہ شدم گردو شیر خوار
 بے نام و بے نشان و ہمیدست و خاکسار
 کہ بروہ صفت بہ صفت بود و بدر، بار بار
 ز اقبال او شدم چون گل سبغ کا مگار

ایدر کہ گاہ بندگی در روز خدمت است
 بردن چٹے بیسج سپاہ ملک ہر سے
 این گفت و بر نشست وہ سے رفت سر نہا
 و ز زوہر دو آمد و بیرون سگفتہ رو سے
 گردانے بیسج سفر صر ہا سے زر
 با صد دوندہ اسب و دو صد استر ترنگ
 و ز آن دمان شکافتہ ماران آمینین
 آمدن زوشہ دو ہزار از بر اسے جنگ
 شہ خلقیش داد ہمایون بہ دست خویش
 آن جا شہ کہ گفتی کہ جب سیریل بافتہ
 ہم دادن شہ بہ دست خودش یک دست زر
 و ز خواجہ یافت عاظتے کز روان بدن
 او ذکر و گار عقل و ز عقل شہ یف نفس
 و از آب تازہ ماہی و از سیم و ز فقیر
 و ز مصطفیٰ بلال و ز مہر فلک ہلال
 یا حاجی از و رو حوسرم در گہ طواف
 خواجہ است نایب نبی داو بہ خدمتش
 ہر کہ از اسرار حجت تخلف رسول گفت
 آہ سے منیر خواجہ محک بہت و از محک

باید بہ عزت خواجہ کہ بستن استوار
 اسپستور و سنجی و اسباب کارزار
 بز خاک پاسے خواجہ ز منی شاہ جسٹ بار
 ز انسان کہ از خلاص زر سرخ خوش عیار
 چون نقد جان پاسے غلامان شہ نثار
 با چار صد ہیون زمین کوب را ہوار
 کاؤل خورد نمود و سپس تھے کنہ نار
 تمار سان بر آند از خصم شہ و مار
 چون نوک کلک خواجہ ز راند و وز نگار
 از زلف و جد حوری و غلمانش پود تار
 یعنی چوز در دست شود بعد از نیت کار
 و ز باد فرودی گل و از ابر مر عنزار
 و ز نفس پاک پیکر و از ہوش ہوشیار
 و ز قرب دوست عاشق و ز وصل گل ہزار
 و ز مرتضیٰ اویس و ز نوز مستر شمار
 یا حاجی از خلود ارم و ز صف شمار
 بر چہیدہ است مساعدت اسلمہ وار
 نظریں بہ دورست ز حنلاق نور و نار
 نقد سے کہ خالص است ز زون جوید اعتبار

در سالی که در آن روز جمعه و وقت دوازدهمین روز از ماه رجب در آن سال

قصائد قانی

در مدح حسین خان جازن شیخ السلطنه گوید

تا ابد چشم بد از گنجور دارا دور باد	بجز دوکان خالی از گنج بهمت گنجور باد
آن حسین سہمی حسین سہمی کہ چشم روزگار	از شے میناے مهرش جاودان محجور باد
آنکه چون مہار جوش قصدا باوی کند	آسمان در ستانش کمترین مزدور باد
برفروغ طلعتش ہر کہ بختیائند چشم	دیدہ اجباب روشن چشم اعدا کو ر باد
آسمان بہت مہر و مہرہ در دست او	تا ابد از لطف شہ کاش بدین دستور باد
غیر این کش پیشکارند با این نفس	از شش بر منصبہ از فشیان مشور باد
پشکارانے کہ بر عزم روان شان پہر	ہر زمان فرخ نوید سعیم مشکور باد
ہر فوایے کار غنون ساز فلک آرد پند	بانو اسے ساز بختش زاو فی الطنبور باد
باو دائم محرم در گاہ وارا سے جہان	آنکہ تاجا وید ہمیش نامش منصور باد
خسر و غازی بہا و شہ حسن آنکو دام	در تبتانش عروس عافیت مستور باد
خاک پایے باو پایش تو پیاے چشم حرم	نعل ہم ابر شش تاج فسفور باد
اسے جہاندارے کہ درک یاسن جانت ہن سال	قیصر و دراد بجا شتی تو کین و نور باد

قناد از فلک مجدخت رس زمین
 شبیه شمس و قمر بود در شمال حسن
 مدار عقل و مهنر بود در فصاحت لطق
 رخس کبود شد از سیاه جل عجب است
 بوقت زندگی از حسن و وقت مرگ از غم
 گمان برم که جهان را خدا عقوبت کرد
 کشاده بود رخس بر جهان در سے بهشت
 باغ خلد حسنه امید و از شمال خویش
 گو که زیر حسنش من زون شود بهشت
 چه بود این خبر این قاصد از کجا آمد
 بحق پناه برم کاین خبر نباشد راست
 گل شکفته بیکم چگونه ریخت ز شاخ
 بهار تازه به آنی چگونه گشت خزان
 شنیده اید که نشکفته بفسر و لاله
 امیر زاده نه ما جمله چاکران تو شیم
 ترا که نفع سخایت به مور و مار رسید
 ترا که از کرم است شاد بود دشمن و دوست
 ز رفتن تو اگر رفگان خوشند چه سود
 پدر بنویز درین ذوق بود که سر شوق

که جان خلق از آن اختراست پراغک
 چو او به مرد تو گفتی بهرد شمس و قمر
 چو او به مرد تو گفتی برفت عقل و مهنر
 که گل بنفشه شود یا که لاله نیلوفر
 بهر دو حال جهان را نمود زیر و زبر
 چه که هر دو سه از هر عقوبت است بتر
 نهفت چهره شد لب بتر جهان آن در
 باغ حسنه میفرود باغ خلد و گر
 که اوز چهره من زاید بهشت را زیور
 که کاش نامه برون داده بود خبر
 چه می ترسم که چگونه چسان کنم باور
 مرد و هفته بیک ره چگونه شد ز نظر
 درخت میوه باو سے چگونه ریخت ثمر
 شنیده اید که نار سسته پشمر و عیبر
 ترا که گفت که بی چاکران روحی به سفر
 به مور و مار سپردیم خاک ما
 ز کف چو دشمن و دویم دوستی بنگر
 که ماندگان ترمانده داغمانا به جگر
 هزار تخمه فرستد تر از این کشور

برائے بازوے تو مرز سازد از یا قوت
 ترا کہ گفت کہ از چوب نخل سازی مرز
 پدیر ہنوز علیٰ نعم دشمنان میخراست
 ترا کہ گفت کہ از لعل قفس کن بالین
 پدیر ہنوز ت طوق کمر نہ ساختہ بود
 بجائے آنکہ بہ تخت جلال نشینی
 بجائے آن کہ گفتت بہ بر لباس حریر
 بجائے آن کہ نہی سے فرزند بالمش در
 در تیغ بود کہ کافر مردگان پاستند
 تو اسے کہ تو عرش کنون ز غصہ منال
 ترا خدا سے دہد بجائے در کسار نبی
 تراست جگہ بہر حال در کنار رسول
 بزرگوار اسیلہ بہ بندگان خدا
 اگر خدا سے تو یک گوہر از تو خواست برنج
 کہ گوہر سے چو بخشی کہ خواست از تو خدا
 و دیگر آنکہ تو دانی خدا سے باہر کس
 ہزار ماور اگر بشمریم تا حوا
 ولیک حکم قضا و قدر بدان رفتہ است
 نہادہ راحت ما را بر سنج و ما غافل

ز بہر سرق تو افسر فرستد از گوہر
 ترا کہ گفت کہ از خاک رہ کنی افسر
 کہ بہ سرت کند از سیم و بالشت از زر
 ترا کہ گفت کہ از خاک گوگرد کن بستر
 کہ دست مرگت شد طوق طاق گوگرد
 در تیغ بود کہ بہ تخت رفتت سپیکر
 در تیغ بود ز بردت کفن کنند بہر
 در تیغ بود بہ خشت لحد گذاری سر
 بہ گیسو سے کہ ز خود داشت نگہت عنبر
 اگر از قفس بہ سوسے آشیان کشودی پر
 چہ این نبی پدیرت باشد و چہ مغیب
 مشو عمین کہ جہد ماندی از کنار پدیر
 بے سخواستہ دادی ہزار گنج گگر
 کہ ترسم از تو بر خجہ حکیم دانش ور
 چہرا سخواستہ بخشی بہ بندہ بے حد و مر
 ہزار بار بود مسربان ترا ز ماور
 تمام صاوار از ڈیسیم و او بود مصدر
 کہ در زمانہ غم بسینیم غیر رنج و خطر
 سپردہ عشرت ما را بہ مرگ ما بہتر

گئے پہ طعنہ کہ داد آسیرین چہ راند جور
 اگر چہ حق زپئے استخوان دانش ما
 مگر نہ داروے تلخ حکیم گاہ علاج
 مگر نہ این رگ شریان کہ رشتہ متن ماست
 زبادہ تلخ ترے نیست کش خوریم بہ ذوق
 زبانگ زیر بوم چنگ کے برقص آئیم
 وے چو عشرت عقبے نہان ز دیدہ ماست
 بہ عیش فانی دنیا خوشیم و غافل ازین
 برابر چوبین کو دک چہ آگہی دارد
 رئیس وہ چو بہ دہقان ہے وہ نہ سترن
 ز آب شور بیابان عسرب بہ وجد آید
 چو عنکبوت گس گیسر و آسچنان داند
 چو گر بہ حملہ بہ موشان بر و چپان داند
 بکریم سب کس اردستان پیل کند
 گس پر و در چشم نایدش سمنغ
 گمان برد حبشی در حبش کہ چہ سہ او
 وے اگر بسیاحت رود بہ خطہ روم
 ز شوق این سخن آن صفدان خبر دارند
 بلاہ لفظ عسرب امتحان بود یعنی

گئے بہ شکوہ کہ خیر آفرین چہ جویر شر
 دو صد مثال نہادہ ہست نہاد بشر
 بکام مادہ ہزاروے طبع طعم شکر
 وہیم مزد بہ فضا و تا زند نشتر
 کہ تلخیص بہ طبیعت عداوت آرد بر
 اگر بر آن نہ زند زخمہ مرد خوشیا گر
 خواص مرگ نہ نویسم و زان کہ نسیم حذر
 کہ سودا و ہر سو گت و نفع او ہر ضر
 کہ صیت تخت سلیمان خوش رسم زرد
 ہے چہ داند خاقان کد ام یا قیصر
 چہ آگہیش کہ تسنیم صیت یا کوثر
 کہ از دماغ و مان را کشد بہ کام اندر
 کہ قلب شکر دارا دیدہ اسکندر
 بخوشی سپید و افسانہ داندش بکسر
 فرس بہ پوید و در وہم نایدش حصر
 ہے بہ فز و ہبابا ج گیسر و از قیصر
 ز شرم، بچو ز نان چادر انگند بر سر
 کہ پیش تیر بلا جان و دل کہ سند سپر
 کہ بند درابہ ہلا امتحان کہند داور

دلا بزرگ بود چون بلا بزرگ بود
 ہزار سال بسنرون است تاحمین علی
 خدای در ہمہ حالے منتزہ است از حلق
 براس ماست گرایمان و کفر بخشد سود
 اگر بہشت و عمت فرقی در داریے ماست
 ستارہ تاہد و پیشین یکیت پاک و پسید
 اگر مراد تو یزدان بود مراد مخواہ
 زمین امیر ایک نقطہ دیگرے بنیوش
 تو مال خویش سپاری بہر کہ چاکرتست
 چنان خدای کہ خود چاکر آفرین دانیش
 تو بشنو اند کے امروز سپند قانی

نشان منور شانت و جامہ درخورد
 شہید گشتہ و نامش بہ نوز بہر
 حق ز نفایت لطفت حلق راز بہر
 خدای را چہ کہ مامو نسیم یا کانہ
 خدای را چہ تفاوت کند بہشت و عمت
 سحاب بار و روزوش یکیت خار و شجر
 رضایے و عمت طلب و ز رضایے خود گذر
 عبت مجوسے گرازدست رفت یک گوہر
 بدین بہانہ کہ گوئی امین بود چاکر
 بحفظ مال تو از چاکرے بود کستہ
 کہ کارت آید فردا بر عرصہ محشر

رکعت اللہ خان

کلیات غالب

قصیدہ در مدح خداوند و سے زمین سایہ جہان آفرین حضرت
قدرت ملکہ عظیمہ انگلستان و قیصر ہندوستان خلیفہ الملک بالعدل والاحسان

۱ در روز گلر مان تو اند شمار یافت	خود روزگار آنچہ درین روز گاریافت
۲ پر کار تیز گرد فلک در میان بسین	حق داد و داد حق کہ بر کز قرار یافت
۳ در مانے کسے سماں بزمین باز کردہ اند	ہر کس ہر آنچہ جہت بہر رگزار یافت
۴ آمد اگر بس نہ رض ز بالابلا فرود	بر سر خاک سپچ خم زلفیا ریافت
۵ چون جن با کیش بیہنی بد آنکہ ماہ	پاداش جاگد ازے بہما کار یافت
۶ چون رنگ وے گل نگری ششہ گل	آختر جگہ حشہ اشے پیکان جاریافت
۷ در خاک باد و آتش و آب آستی فرود	این پرورش کہ خلق ز پرورد گاریافت
۸ تا چار بس نہ بد اگر آیش نمیکند	در دہر ہر چہ صورت از این ہر ریافت
۹ ہر سن قدر ظرت خویش از جہنشت	ہر شے سخن جو ہر خویش اشتہاریافت
۱۰ گر خواجہ بندہ را خط آزادگی نہشت	ہم برد سر خودش بندہ دار یافت
۱۱ در بندہ خود ز حشہ بنظم بندگی درید	تو قیغ خوشدلی ز خداوند گاریافت

سرافق
۱۲

سیر

مد روشنی و مہر فروزش ز سر گرفت
 بہرام دل بستن تیغ و کمر نہاد
 نظارہ قمنہ ماے عیان از نظر ستود
 جام از شراب روئنے آفتاب اور
 روے سخن صفائے بنا گوش گل گزید
 برہم زدند قاعدہ ماے کہن ہر
 فیض سحر بحالب پماید کش سید
 رہزن تیغ خویش بر این السبیل سخت
 عاشق ز بسکہ شاہ بید او پیشہ را
 خون گشت درد دل سے اگر حسرت نگاہ
 گرز اہدست نیز زمین سے بجا م برد
 فصل دل عدو کہ کشائش نوشت نیز
 یافتن ہم مضائقہ در حسرتی ز رفت
 عنوان رنگ دبو رقم و لغز و زجرت
 دولت سپند سوخت کہ شد ملک تازہ رو
 از انتظام شاہی و آئین خسروی
 بخت سگان ہند پنجشود از کرم
 جسے بکار سازے اقبال ساز دم
 بالہ چنان دنماز کہ پہلو زندہ تاج

لیل نہا صورت لیل و نہا ریافت
 باہمید فوق ورزش مضرب قاریافت
 اندیشہ گنجماے نہان آشکاریافت
 بزم از بساط تازگئے نو بہاریافت
 بانگ قلم نشاط نو اے نہاریافت
 ہر کس نشاط تازہ ز ہر گونہ کاریافت
 ذوق صبح عابد شب زندہ داریافت
 کو دک رصاے لہوز آموز گاریافت
 از بہر خویش نعم گسل و غم گاریافت
 چشم سیاہ را بہ عزا سو گوار یافت
 در حیرت نیز ز شہ ز بہاریافت
 ز نہار اکلید ز دندان ماریافت
 خود رخت خویش از گل پود قاریافت
 نشان آرزو شجر سیاہ داریافت
 ملک آفرین موفکہ کہ دولت ماریافت
 سورد و سورد دانش داد آشکاریافت
 دکویر کہ رونق آرزو ز گاریافت
 کا قبال ناز را پیش ساز گاریافت
 از بسکہ سخت پایگی استواریافت

از بسکه تاج کام دل اندر کن ریافت	نازد چنان بولیش که باله برو تخت
نازم فرد تنه که جوهر قرار یافت	بلیسته انجم از پئے تر صیغ تاج و تخت
آورد هر چه در کمر که هسار یافت	یا قوت ساز چرخ که معدن کان است
در سینه خار خاز جوش شتر یافت	سنگی که نقش لعل و زمره بگشته بود
تهنانه آبر و گهر شاهوار یافت	خورشید ز چشم کواکب فرود ارج
ساتی گرمی گزید و در آن حلقه بار یافت	جمشید کیش بر شاه سر مہسری نبود
از دور با شها که جم از پرده وار یافت	زین پس بسے میانہ بر مردم سخن رود
در دور شہ بیکدہ پروین فشار یافت	ہمت سخراست بادہ زانکو ساختن
دانند ہیے کہ سود برون از شمار یافت	زحمت کشید گر چه بہار اندر استہمام
با خویش بر دہر چہ در خورد کار یافت	آورد گو نہ گو نہ نشانہاے رنگ دبو
آورد گر بہا تنش را ہنگار یافت	گل راز جوش رنگ ہنگار جا کجاست
در بزم قوت روح عزیزان قرار یافت	در راہ پائیز غم سیر میان شمرده شد
جوشے کہ خون بگاف غزال تبار یافت	موجیک آب در گہر شاہوار زد
توسن شرف بجد سیر و شکار یافت	روزے کہ زیر ران شہنشاہ کامران
در خط جاہدہ ناقہ گردون مہار یافت	از گر در راہ لیلی گیتی نقاب بست
چشم غزالہ سر شہ ذبالمہ دار یافت	در در شکار گاہ خدنگے ز شہت جیت
بالیدش سزوکہ چنین شہسوار یافت	باشد سجا کہ شہ بہ نزل زند فرس
این ہر دو ہر کہ شدی جہان شہر یار یافت	تاج و نگین علامت شاہیت در جہان
شد تاج سزولز و نگین اعتبار یافت	فرماندہ مائے ماست کہ از فر شو کتیش

<p>زمینسان بھینض نامیہ نافی گشت تر بود دایم کز اقتضائے مانت کاین زمان آری چرخین نبود کز عطا سے دہر کوہ از ہجوم لالہ خود رو سجاک خفت بے آنکہ خویش زر گل در میان بود امروز لالہ را بسر کوہ سار وید در وصف رنگ بوسے قوافی تمام شد + این خوشدلی ز روز ازل بود آن شأ خاشاک ستعار بود ہجو عمر حسیق + آتھوان شمار دولت جاوید یافتن</p>	<p>صد بارم از گداز نفس آ بیماریا یافت شایخ بریدہ قلم این برگ بار یافت آبان مہر دسترس نو بہار یافت خاک از نمود سنبل در سجان غبار یافت دمان گل نسیم بہ دست چار یافت دہقان کہ دیے بلذتہ کو ہسار یافت ناچار معرشتہ بہ دعا اختصار یافت وقت آمد از روش امانت سپار یافت عرس کہ شاہ زندہ دل از کردگار یافت در خود زروسے ہند سہ گاہے شمار یافت</p>
<p>از بس پرست حیف مسعی ز نقد اسم ہر جا الف بخت محاسب ہزار یافت</p>	<p>زرد و ۱۳</p>
<p>Blank space for additional text or notes.</p>	

کلیات سعدی

فی الموعظة والنصیحة

توانگری زبناست پیش اهل کمال
 من آنچه شرط بلاغت با تو میگویم
 محل قابل دانگه نصیحت قابل
 نصیحت همه عالم چو باد در فست
 چشم و گوش در بان آدمی نباشد
 دل اسحکیم درین معبر ملک مبنده
 چنان بطلعت همی پرورد که مروارید
 مکن چشم ارادت نگاه در دنیا
 بمر عاریتی هیچ اعتماد مکن
 برفت عمر فرستیم شمر طراه ادب
 گشون که غنبت خیر است در ذوق
 زمان توبه و غفر است وقت بیداری

که مال تالپ گور است بعد از ان کمال
 تو خواهی از سخنم پند گیر خواه ملال
 چو گوش بهوش نباشد چو حوش عقل
 آبگوش مردم نادان و آب درغریال
 که هست صورت دیوار را همین تیشال
 که اعتماد نکند بر جهان عقل
 و گریه فخر چنان خرد میکند که سفال
 که پشت مانعش است در هر حال
 که بجز روزی که میرود به استیصال
 برستی که بازمی برفت چندین سال
 در بیخ روز جوانی که صرف شد به حال
 بر آرد دست و علس و بدیخ آن کمال

جایز شماره ۱۲

	<p>کلا دیروز و ذوق اوقند همچو دھواں کہ زیر بار آب ہستی رود حمال مگر بے عضو خداوند منعم متعال کہ آفتاب فلک ضرورت زوال نماز شام کہ بر بام میروم چو ہلال کہ عارفان چیل اندو عاشقان جمال بزور بازو سے تقویٰ و لمحروب حمال کہ صبر پیش گرفتند تا بوقت مجال شب فراق با سید بامداد وصال کہ بتگیر می رحمت کنی علی الاجمال بجز محبت مردان مستقیم انکمال کہ مایہ دارین رحمت کنند بر بطال نظر کنند بیچارگان صف بحال ز بہر آن کہ نہ امروز میکنند انضال از آستان مرتبی کجا روند اطفال سوال نیز چو حاجت عاملت بحال چہ آید از ضعفائے کریم و ز جمال کہ آسمان زمین برتاقتند و بحال</p>	<p>وصال حضرت جان آفرین مبارکباد بزیر بار گنہ گام بر نئے گیسوم چنان شدہ است کہ دیگر امید خیر نماند نہ آفتاب وجود ضعیف انسان کنون سپو آمل میسر و کبوتر نفس چنان شدم کہ با گشت مینمایندم بزرگ وار خدایا بحق مردانے مبارزان طریقت کہ نفس نشکستند مرا نفس دادند ازین سر آغور قفا خوردند و ملامت کشند و خوش باشند پرسترنیمین و نستان علی التفضیل رہے نیمبرم و چارہ نئے دانم مرا صحبت نیکان امید بسیار است بود کہ صدر نشینان بارگاہ قبول توقع است ز انعام دائم المعروف ہمیشہ در کمرش بودہ ایم و درمش سوال نیست مگر جسنہ ازہ کمرش من کن غلوم و جو کم کہ ہم تو فرمودی مرا تحمل بار سے جگو نہ دست و ہد</p>	<p>نہ دیر ۱۲ مسیز ۱۱۵ نمایندم ۱۳ بزرگوار ۱۲ + طفیل ۱۳</p>
--	---	--	--

<p>تمام عمر خدا یابد فضل و رحمت خویش تناسل حضرت عزت نیت تو از کم گفت بر آستان عبادت و خوف کن سعدی</p>	<p>بخیر کن کہ بچین است غایت آلا مال کہ رہ نمیرد آنجا قیاس و وہم و خیال کہ وہم منقطع است از سر و وقت جلال</p>
---	--

فی صفت الربیع

<p>علم دولت نور روز بصر ابر خاست + تار باید کلمه قائم برف از سر کوه بر عروسان چمن بست صبا ہر گہرے اینچہ بوئیت کہ از جانب خلق بیدید چہ ہویت کہ خلدش تیرہ شست طارم خضر ازین عکس چمن تم گشت موسم نمہ جنگ است کہ در بزم صبح بوسے آلودگی از خر قہ مصنوعی آمد از زمین نالہ عشاق بگردون سبید بسکہ خوبان تفریح سے صحرا فکند عاشق امر و زیندوتی بر تیر شست ہر کجا طلعت خورشید سے سایہ فکند ہر کسے راہوس کے روکے در سر شد باخش لالہ ندانم بچہ رونق شکفت</p>	<p>شکر زحمت سرما سر ما بر خاست بزرگ تابش خورشید نیما بر خاست کہ بخواہے اہر از دل و دریا بر خاست دین چہ بادست کہ از جانب صحرا بر خاست چہ زمینے ست کہ چرخش تو لا بر خاست بسکہ از طرف چمن لولو لالہ بر خاست بلبلان از چمن نالہ و غوغا بر خاست شور و دیوانگی از سینہ دنا بر خاست وز ترے نالہ مستان بہ شریا بر خاست العیاش از چمن گلین حمار بر خاست کہ دل زاہد از اندیشہ فردا بر خاست بیدے خستہ کہ بستہ چو جزا بر خاست تہ کہ این لولو از بلبل تنہا بر خاست باقدش سر و زانم بچہ پایا بر خاست</p>
--	---

<p>کہ ز خوابِ سحر آن گسِ تہلا برخاست عاشقِ آن قدر و دم کہ چیز یابِ برخاست گوئی از روز قیامت شب یلدا برخاست قلمِ عافیت از عاشقِ شیدا برخاست کہ جہان از حرمِ راز معما برخاست کہ قلمِ راسب از دست تو سودا برخاست</p>	<p>سہرہ با لیلین عدم ہا ز نہ از گسست بسخن گفتن او عقل نہ پر دل بر مید روز روش چو بر انداخت بقا زلف ورقِ خوبے معشوقِ ہم بر کردند ترکِ عشقش بند صبر خیانت کرد سعدی پانہ سیر کردن سودا تاکہ</p>
--	---

ایضاً فی الموعظۃ والنصیحة

<p>بس اعتماد برین خبیر و ز فانی نیست مدام رونقِ تو باوہ جوانی نیست دلے امید تباش چنان کہ دانی نیست طمع مکن کہ در دو بوسے مہر بانی نیست کہ در طبیعت این گرگ گلہ بانی نیست کہ میوفاٹے دور فلک نہمانی نیست کہ باز در عقشبش آفتِ حزن زانی نیست بہا سے دولت یک روزہ زندگانی نیست کہ خانہ ساختن آئین کاروانی نیست بدوستی کہ جہان جا سے کامرانی نیست کہ دیگر ت خیر از لذتِ معانی نیست</p>	<p>خوش است عمر درینا کہ جاودانی نیست درخت قدر صنوبر حسام انسان را گلے است حسرت و خندان و تازہ و خوشبو دوام پرورش اندر کنسار مادر دہر سباش غرہ و فافل چو میش سرد پیش چہ حاجت عیان را با ستماع و بیان کدام باد بہاری وزید در آفاق اگر ممالکِ روسے زمین بہ دست آری دل اسے رفیق درین کاروانسراے مہند اگر جہان ہمہ کام است و دشمن اندر پیے چو بت پرست بصورت چنان شدی مشغول</p>
--	---

<p>کہ پاسے بند عنقا راجہ این جہانی نیست کہ از زبان تیر اندر جہان زیانی نیست رہے سلیم تراز کوسے بے نشانی نیست کہ کنج خلوت صاحب دلمان مکانی نیست کہ کار مرد خدا جز خدا سے خوانی نیست علی الخصوص مرآن دوست کہ ثانی نیست کہ مرد را بار اوت صدف دمانی نیست سیا سدا کہ حسنہ فیض آسمانی نیست زفت و جلد کہ آیش بدین روانی نیست بسر برد کہ سعادت بہ پہلوانی نیست مکن کہ بوسے خوش از شتر می بہانی نیست حریدار ۱۲</p>	<p>جہان زد دست بد او ندوستان خدا نگاہ دار زبان تا بہ دوزخ ت نہ برند عمل بیاد و علم بر بخش کہ مردان را طریق حق برو ہر کجا کہ خواہی باش کف نیاز بہ در گاہ بے نیب از بر آ مکن کہ حیث بود دوست بر خود آزدون چہ سود بر شش باران و غط بر سر خلق زمین تیغ بلاغت کہ فتی اسے سعدی بدین صفت کہ در آفاق صیت شتر تورت نہ کہ دعوی زور آوری کسند با ما وے بہ خواجہ عطار گوستایش مشک</p>
---	---

فی النصحیح والموعظ

<p>در ویشی خستیا رکنی بر تو انگھی تو نیز با گدا سے محلت برابر می نوبت بہ دیگر سے بگداری و بگداری با کس بسر نمیبرد او عہد شوہری این جرم خاک را کہ تو اردز بر سر می دیگر کہ چشم دار و از و مسر مادری</p>	<p>اسے نفس اگر بہ دیدہ سختیق بگری اسے پادشاہ وقت چو قیمت فرارسد گر تیغ نوبت بہ در قصر سے زنند دنیاز سے است غشوہ وہ دولستان و لیک آہستہ رو کہ بر سر بسیار مردم است آہستہ کہ این ہمہ نہ زند ز اود کشت</p>
---	--

دل میرد بنالیندود چادری	این غول رو بستہ نکوتہ نظر فریب
درچ فگند غمخو بان بساخری	ماروت را کہ خلق جهان سحر از وین
بانفس اگر بر آئی دامنم کہ شاطری	مردی گمان مبر کہ بر سپر پنج دست
اسے بے ہنر مبر کہ از گبر کہتری	باشیر مروت سگِ ابلیس صید کرد
در ورطہ کہ سودن دار و شناوری	مہشدار تا نیگندت پیرو نفس
در کار آخرت کنی اندیشہ سرسری	سرد سر ہو او ہو بس کرد و باز
اسے بد محالمت ہمہ بیسچ میخری	دنیابہ دین خریدت از بے بیاری است
نزدیک عارفان تو چو حیوان محتری	تا جان معرفت نکند زندہ ات بشخص
در صورتش نماید زیبا تر از پری	بس آدمی کہ دیو بزشتی غلام است
نیکو نہاد باش کہ پاکیزہ جوہری	اگر قدر خود بدانی قربت فزون شود
بشناس قدر خویش کہ دریا گوہری	+ چندت نیاز و آزد و اندیز و کسر
لیکن چو پرورش بودت دانہ درمی	پدایت قطرہ کہ قیمت کجا رسد
بشناس قدر خویش کہ گوگرد و جری	اگر گیمیا سے دولت جاوید آرزوست
کے برہو آ عالم روحانیان پری	اسے مرغ پائے بستہ بدم ہو نفس
کاند طلب چو بال بریدہ کہوتری	باد سفید روضہ انسی چہ فائدہ
در اوج سدرہ کوش کہ فرخندہ طاعری	چون بوم بدخبر مغلن سایہ بخراب
بیدار باش تا پئے اورا نہ پری	آن راہ و درخ است کہ ابلیس میزد
کاند کند دشمن آہنمہ خنجر می	در صحبت رفیق بد آموز ہچنان
راہے سکو ہادیہ اکنون میخری	راہے لبوسے عاقبت خیر میرود

<p>در ہم شکستہ صورت بہتہ سے آذری سکین سبشت بالشی و خاک بتہری بروند گنج عافیت از گنج صابری تو گیتی کہ بز خدا بندہ پوری ور مدبر است سنج زیادت چہ میری طغرسے نیکی جنتی و نیل بد اختر می روزی فکر چون کشد غل مدبری بیگانگی موز کہ در دین برابری در وقت مرگ اشعث و در گور انگری و این کشان سندس خضرند و عتری چون آسمان بزیرہ و خوشید و شتری خواہی ز یاد شاہ سخن در و شاعری ملک علم گرفتہ بہ تیغ سخنوری با کف موسوی چہ زندہ ساری در شہر آگینہ فروش است جوہری</p>	<p>کا نجا بدست واقعہ بینی خلیل و فرق عزیز پہلو سے نازک نہادہ تسلیم شو کہ اہل تیزی کہ عارفان فرزند بندہ ایست خدار غمش مخور گر قبلاست گنج سعادت بر او بومیش از من و تو بر رخ جاہنا گشاید از آن کہ طوق مقبلی اندر از ان خدا ز نہار چندان بد راند است گو شدار تنگ از فقیر اشعث و انقبیر از زانکہ و این مکش ز صحبت ایشان گذر شست روئے زمین بطلعت ایشان منور است در ہار گاہ خاطر سعدی حسام اگر کہ کہ خیال در سرم آید کہ این نم بازم نفس فرود و از بول اہل فضل مشم آید از بضاعمت بیہ نیم و لیک</p>
--	---

ایضاً فی الموعظۃ

<p>نشا و کو کی حدیث خوشترین باقی پس از غرور جوانی و دست بالائی</p>	<p>در رخ روز جوانی و عہد بتائی سیر فروغی انداخت پیری اندیش</p>
---	---

در بلخ باز سے ہر جنگی کہ بر سپہ
 زہے زمانہ ناپائدار احمد شکن
 کہ اعتماد کند بر موہب نعمت
 ہزار تر گسلی سپہ چو تیر بندی
 بہ عمر خویش کسے از تو کام بزرگت
 اگر زیادت قدرت در تعمیر نفس
 مرا اہمست دیوانگی و سر سبکی
 شکوہ پیری بگذار و علم و فضل ارب
 چو باقتضا اجل بر نیے توان آمد
 نہ آن مجلس انیس از کنار من رشتہ است
 در بیخ خلعت زیباے حسن التقوم
 غبار خط معبر نشسته بر گل روے
 اگر ز باد فنا سے سپہ بیندیشی
 زمان رفتہ نہ خواهد بہ گریہ باز آمد
 مدوخت جاہتہ کامے بقدر کس گردون
 چو خوان نیایا بر ہم زندہ ناکامی
 چو تخم خرمافرودت پائمال کنند
 برادران تو بیچارہ در ترے افتند
 ہمیشہ باز نباشد درود نختے چشم

سینزد و در فلک ساعد تو انانی
 چہ دوستی است کہ باد و ستان نینمایی
 کہ ہر چو طفل بسخشی و باز بر بانی
 تباہ تر شکنی ہر چہ خوشتر آرائی
 کہ در شکنجہ ناکامیش نہ فرسائی
 سخواتم کہ بہ قدر من ارز افزائی
 ترا سلامت پیری و پاسے بر جانمی
 کجا است جہل جوانی و خوش بزمی
 تفاوتے نکنہ گریزی و در انانی
 کہ بعد از تو متصور شو و شکیبانی
 بر آستین تنم طراز زیبائی
 چنانکہ مشک بباور بر سن سائی
 چو گل بہ عمر دور و زہ غرور نمانی
 نہ آب دیدہ کہ گر خون دل بیالائی
 کہ عاقبت بہ صحبت نہ کرد یکتائی
 زمانہ مجلس عیش بتان نینمایی
 و گر بسروری امروز نخل فرمای
 تو ہچنان نہ سر کہ بر شرتائی
 عزتت کہ روز سے بہ گل بہاندائی

نہ ہر چہ

۱۲

۱۲

<p>چو چرخ بزرگ در پیش دور تماشا می بزرگ که با سبک بد نفس هم تو بر نائی تو هم نیستی ای دل که سنگ خارائی درست شد تحقیقت که مردم آسائی که چاره نیست برون از شکسته پیرائی چو روز گاہ پر پیرانه سوزر عنائی بر دست سخی تو با دست تانہ پیرائی که در دمنده نوازی و جرم بخشائی مگر عین عنایت قبول فرمائی</p>	<p>خیال بستہ و بر باد مستر تکیہ زود و مانع پنجه که من شیم بر دور بر نایم اگر بود دل مومن چو موم نرم نهاد هر آن زمان که تو موم دسے بر آساید گوگر جل برقی بعد باز پس آسے سخن در راز مکن سجد یا گوگو تر کن گوگر عنایت تو فیت حق نگیرد دست بخشش بار خدا یا به فضل و رحمت خویش بفضاعتی نه سزاوار حضرت آوردم</p>	<p>۲ دگر ۱۳</p>
<p>زدر که گومت روسے تا امید می نیست کجا رود گس از کار گاہ سلوائی</p>		
<p>Handwritten notes and signatures at the bottom of the page.</p>		

رقوم نامہ
 رقم ۵۰
 رقم ۵۱
 رقم ۵۲
 رقم ۵۳
 رقم ۵۴
 رقم ۵۵
 رقم ۵۶
 رقم ۵۷
 رقم ۵۸
 رقم ۵۹
 رقم ۶۰

سکندر نامہ مولوی نظامی گنجوی

حمد باری تعالیٰ

سن	<p>دشمنان خدا کی ترست ہمہ نسبتند آنچه ہستی توئی توئی آفرینند ہرچہ ہست زدانش قلم رانده بر لوح خاک خرد واد بر تو گوئی سخست چراغ ہدایت تو بر کردہ زمین را گذر گاہ او ساختی گہر ما سے روشن تر از آفتاب بر جوہر فروشان تو دادی کلید تو بر روسے جوہر کشی رنگ را زمین ناورد تا نگوئی بسیار برون زانکہ یار گیرے خواستی سرشتی بہ اندازہٴ یک دیگر کہ بہ زبان نیاید خرد در شمار</p>	<p>خدا یا جهان بادشائی ترست پند بلند می و پستی را توئی ہمہ آفریده است بالا و پست توئی برترین دانش آموز پاک چو شد محبت بر خدائی درست خرد را تو ردش بصر کردہ توئی کا سمان را بر افراختی توئی کا فریدی زیک قطرہ آب تو آوردی از لطف جوہر پیوید جوہر تو بخششی دل سنگ را بناورد ہوتا نہ گوئی بسیار جهان را بدین خبری آراستی ز گرمی و سردی و از خشک و تر چنان بر کشیدی و بستنی نگار</p>
----	---	---

<p>که اندیشه را نیست ز در تری نه داند که چون کردی آغازشان در خفتنی بازی خوردنی نینگینختن علت از کار تو ز راز تو اندیشه بے آگمیت</p>	<p>چنان بستی این طاق نیلوفری بمنز بسے جوید از رازشان نیاید ز ما بسے نظر کردنی زبان تازه کردن به اقرار تو حسابے کزین بگذر دگر بهمیت</p>
<p>نیازت نرا سے از ہم بے نیاز همان گردش نجم و آسمان سر خود برون ناوردین کند نباشد ہم ہم تو باشی بجا سے نه چون کرده شد بر تو زحمت فرود</p>	<p>بهر چه آن سریدی بستی طراز چنان آفریدی زمین و زمان که چند آنکه اندیشه گرد بلند نبود آفریش تو بودی خدا سے نه خلوت بدی کافریش نبود</p>
<p>اگر باشد و گرنه باشد یکمیت نه افزوده نیست تا کم شوی به مردم تو آراستی خاک را مسلسل کن گوهران در مزاج درو کردی اندیشه را شهر بند</p>	<p>ز تعظیم تو پیش تو هست نیست نه پر گندم تا نسرا هم شوی کو اکب تو بر بستی افلاک را توئی گوهر آما سے چارنجشج حصار فلک بر کشیدی بلند</p>
<p>که کتاب خس برنت ابد ترا کند پیک ادراک را سنگسار ز گردنگی دور در گاه تو با فلکندن کس نیفتد ز پا سے</p>	<p>خرد تابد و در نیابد ترا وجود تو از حضرت تنگبار خیال نظر حالی از راه تو سکه گرد تو گرد بلند می گرا سے</p>

کسے را کہ تہ تو از سر نکلند
 ہمہ زیر دستیم و فرمان پذیر
 اگر پاپے پیل است و گر پرمور
 چونیر دستہ ستی ز تقدیر پاک
 چو برداری از رگہ زود و در را
 چو در لشکر دشمن آرسی حیل
 کہ از نطفہ نیک بختی دہی
 کہ آرسی خیلے ز تجمانہ
 گئے با چنین گوہرے خانہ خیز
 کہ از ہرہ آن کہ از بسم تو
 زبان آوران را بہ تو با نیست
 ستانی زبان از قیسمان ماز
 مراد غبار چنین تیرہ خاک
 گر آلودہ گردیم اندیشہ نیست
 گر این خاک رواد گنہ تانتے
 گناہ من از نامہ سے در شمار
 شب و روز در شام و در با ماد
 چو اول شب آہنگ خواب آدم
 چو در نیم شب سر بر آدم ز خواب

چا مردے کس نہ گرد و بلند
 تویی یاوری دہ تویی و شگیر
 بہر یک تو دادی ضعیفی و زور
 زور سے ہمارے بر آری ہلاک
 خورد پیشہ مغز نمرود را
 بہ مرغان کشتی میل و حساب میل
 کہ از استخوانے درختے دہی
 کنی آشنائے زیرگانہ
 چو بوطالبے را کنی سنگریز
 کشاید زبان جز بہ تسلیم تو
 کہ با مشعلہ گنج را کار نیست
 کہ تا راز سلطان نگیند باز
 تو دادی دل روشن و جان پاک
 کہ جز گورہ خاک را پیشہ نیست
 بہ آموزش تو کہ رہ یا منتے
 تر نام کے بودے آمر نگار
 تو بہر یادی الہرچ دارم بہ یاد
 بہ تسبیح نامت شباب آدم
 حرا خانم وریزم از دیدہ آب

<p>ہم روز تاشب پناہم بہتست کمین شہر مسارم در آن داور می کزین بانیا زان شوم بے نیاز کند چون توئی را پرستندگی در آن عالم آزاد گردوز رخ تو میرانی وزندہ کن ہم توئی حساب من ازتست چندا کہتست ز تو نیک و از من بد آید پدید کہ بد را حوالست بہ خود کردہ ام بہتست آخرین حرف با گذشت ز من دیور ا دیدہ بہ خود ختن بہ من دیو کے دستبازی کند کہ گویم توئی باز گویم کہ من چنان کافر میدی چنان میریم کہ چون من شوم دور ازین کار گاہ دگر گونہ گردم ز ترتیب خویش نہ جیند کسے جان پاک مرا نہ تہمت نیست بہتست من کزین غیب آگاہ گرد کہ بہتست</p>	<p>دگر بادا دست را ہم بہتست چو خواہم ز نور روز و شب یاوری چنان دارم لے داور کار ساز پرستندہ کز رو سبندگی درین عالم آباد گرد وہ گنج پدید آور خلق و عالم توئی مرا نیست از خود حسابے بہتست بہ تو نیک ما از تو آید کلید تو نیکی کنی من نہ بد کردہ ام زتست اولین نقش را سر گذشت ز تو آیتے در من آموختن چو نام تو ام جان نوازی کند خدارم ردا با تو از خوشیستن گر آسودہ در ناتوان میریم امیدم چنانست زان بار گاہ فروریزم از نظم ترکیب خویش کند باد پر گندہ خاک مرا پژوہندہ حال سربست من ز غیب آن نمودارش آری بہتست</p>
--	---

چو برہستے تو من سست رہے
 تو نیز ارشود مہد من در نہخت
 چنان گرم کن غسزم رایم بہ تو
 ہم ہرمان تا بدر با منسند
 اگر خشم و گوش است و گردست و پا
 توئی آن کہ تا من منم با منی
 درین رہ کہ سر بردے میز نم
 سرے کہ تو گر دو بلندی گرس
 سرکان ازین دندارم مرغ
 ز حکے کہ آن درازل مانند
 ولیکن سخنو ایش من حکم کش
 تو گفتی ہر آنکس کہ در سچ و تب
 چو عاجسز مانند دانم ترا
 بے کار تو بندہ پروردن است
 دو کار است با فرو فرخندگی
 شکستہ چنان گشتہ ام بلکہ خرد
 توئی کہ شکستہ رمائی دہی
 در آن نمیشب کہ تو جویم پناہ
 نگہدارم از رخسہ مرہ زنان

بے حجت آگینختم دل کشاے
 خبر وہ کہ جان ماند گر خاک نخت
 کہ خرم دل آیم چو آیم بہ تو
 چو من رفتم این دوستان سخنند
 زمین باز مانند یک یک بجائے
 دزین در سب دم تہی دامنہ -
 با سید تاجے سرے ز نم
 با گندن کس نیفتد ز پاسے
 بہ از تاج سخنشی بدان سر ز تیغ
 نگردد قلم ز اسخہ گرداندہ
 کہم زمین سخنناول خویش خوش
 دعائے کند من کم مستجاب
 درین عاجزی چون سخوانم ترا
 مرا کار با بندگی کردن است
 خداوندی از تو ز ما بندگی
 کہ آبادیم رہ ہمہ باد برد
 و گر بشکنی موسیائی دہی
 بہ مہتاب فضلکم بر من روز راہ
 مکن شاہ بر من دل دشمنان

<p>۳ گرم در پلائے کنی بٹلا + تختیم صبوری دہ انجک بلا +</p>	<p>پر شکر م ر سان اول آنجک به گنج بلائے کہ با شتم و د آن ناصبور گرم بشکنی ورنی در نورد برون ا فتم از خود به پر گندگی به هر گوشه کا فتم شنا خوا منت قرار ہم هست بر نیستی پر و مہندہ رایا وہ زان شد کلید کسے کز تو در تو نظارہ کند نشاید ترا جز بہ تو یافتن نظر تا بانجاست منزل شناس سپردم بہ تو پایہ خویش را</p>	<p>تختیم صبوری دہ انگاہ رنج ۳ ۳ ۳ ز من دور دار سے زبیداد دور کف خاک خواہی ز من خواہ گرد نیغتم برون با تو از بندگی بہر جا کہ با شتم خدا دانست توئی آنجک بر یک قرار ایستی کز اندازہ خویش تن در تو دید ورتما سے بیوہ پارہ کند عثمان باید از ہر دے تا فتن ازین بگذری در دل آید ہر اس تو دانی حساب کم و بیش را</p>
<p>مناجات جل و علے و تضرع نمودن و نیایش باری تعالیٰ</p>		
<p>بخت</p>	<p>بزرگابزرگی د ما بیکسم نیاوردم از خانہ چینیے سخت چو کردی حسیراغ مرا نور دار بختن تو داوی تنومندیم گریوہ بلند است سیلاب سخت ازین سل گاہم چنان در گزار</p>	<p>توئی یادری بخش دیاری رسم تو داوی ہم چیز من چیزت ز من باو مثل کشان دور دار برہ ز آنچه گشتم برو مندیم چہ بیجان عثمان من از راه سخت کہ پل نشکند بر من این رود بار</p>

<p>عقوبت کمن عذر خواہ آدم سیاہ مراہم تو گردان سپید سرشت مرا کافریدی ز خاک اگر نکیم وگر بدم در سرشت خداوند مائی وماندہ ایم ہرآنچہ فرید است بینندہ را مراہست بنیش نظر گاہ تو ہر صورتے پیش فرنگداسے ترا بنیم از ہر چہ پرداختست بسے منزل آمدن ما بہ تو اساسے کہ در آسمان زمی است شود فکر ت اندازہ را ز منہون بہر پایہ دست چندان رسد چو پایان پذیرد حد کائنات نمندیشہ اندیشہ افزون ازین بر آن وارم اسے صحت خواہ من رہے پیشم آور کہ انجام کار جزین نستم چارہ در سرشت نویم خطے در زبانش گرمی</p>	<p>ہر در گاہ تو رود سیاہ آدم مگردانم از در گشت ما امید سررشتہ تو کردی نہا پاک پاک قضائے تو این نقش برین نوشت بہ نیرو سے تو یک بہ یک زندہ ایم نشان میدہد آفرینندہ را چگونہ نہ بنیم بد و راہ تو بہ نقاش صورت بود ہنما سے کہ ہستی تو سازندہ او ساختست نشاید ترا یافت الا بہ تو بہ اندازہ فکر آدمی است سراز حد اندازہ نار و برون ہر احد بہ پایان رسد اندیشہ دیگر جہات بلکہ بیرون ازین سے صحت راہ من باشی دمن تنگ کار روانم از سر نوشت مستعمل بہ امضائے پیغمبری</p>
---	--

حاصل
 نوشت

<p>کہ صد آفرین باد بر ہر چہار چو قنویذ بر بازو سے خود نہان کہ ہم رتخنیز است و ہم رستخنیز من آن نامہ را بر کشایم نورد برین حکم بران دان در حکم است مگردان سہر رشتہ از راہ خویش بجان آمدن جان فرزدون ز تو مکن نا امیدم ز در گاہ خویش براہ تو در نیم رہ مانده ام بدان رسم دامن کہ میخواستی نصیبہ وہ از گنج بخشا یشتم ہمان گیر نابود بودم سخت مزن مقررہ چونکہ بنواختی بہ دادم اسے داور داوران تو ام دستگیر اندرین پاسے بند میںنداز در پاسے ہر خاک راہ ز دروینہ ہر در سے باز دار مکن کار با من چو کردار من نیار ز بجز مصطفے را شفیع</p>	<p>گو اہی برو آرم از چہار یار نگمدم آرم آن خط خوبی بجان در آن داور نگاہ چون تیغ تیز چو تیران شو نامہا سوسے مرو نمایم کہ چون حکمرانی درست فرود آرم ہمدم بد در گاہ خویش ز من جستن ورہ نمودن ز تو امیدم بہ تو بہت ز اندازہ بیش ز خود گر چہ مرکب بردن راندہ ام چو باز از من بے من آراستی ز رونق مبر نقشش آرا یشتم چہ خواہی ز من با چنین پوست مران چون نظر بر من انداختی چو دادیم ناموس نام آوران تو دادی مرا پایگاہ بلسند سکر را کہ بر سہر نہادی کلاہ دے را کہ شد بر درت را ز دار انگو کن چو کردار خود کار من نظامی در آن بار گاہ رفیع</p>	<p>سکن زمانہ</p> <p>ترجمہ</p> <p>بانی</p> <p>در لوزہ</p>
--	--	--

سبب نظم کتاب

شبے چون سحر زیور آہر استہ	ن زچندین دعائے سحر خواستہ
ز مہتاب روشن جہان تابناک	ببرون ریحیۃ نازہ از نایب خاک
تہی گشت بازا خاک از خروش	ز بانگ جہر سہا بر آسودہ گوش
رقیبان شب گشتہ سرت خواب	فرود بردہ صبح صادق بہ آب
من از نعل گیتی برفشانہ دست	بہر پنجیز فکر ت شدہ پایے بست
کشادہ دل و دیدہ بر روختہ	برہ داشتن خاطر افروختہ
کہ چون باید مطر حے ساختن	شکار سے در آن مطرح انداختن
نغمندہ سرمہ را سرمہ اسیمہ وار	چو بالین گوران بہ گوران نگار
سرمہ بر سر زانو آورده جاے	زمین زیر سر آسمان زیر پایے
قرار سے نہ در مضق اعصابے من	سرمہ من شدہ کرتے پایے من
بہ جولان اندیشہ رہ نور و	ز پہلو بہ پہلو شدم گرد و گرد
تن خویش در گوشہ بگذاشتہ	بہ صحرا سے جان تو شہ برداشتہ
کہ از لوح ناخواندہ عبرت پذیر	کہ از صحف پیشینیان درس گیر
چو شمع آتش افتادہ در باغ من	شدہ باغ من آتشین و باغ من
گدازندہ چون میوم در آفتاب	بوسے چنان بستہ در دیدہ خواب
مگر جادوان از من آموختند	کہ از موم خود خواب را دوختند
دران رہگذر ماے اندیشہ ناک	پر آگندہ شد در سرم مغز پاک

<p>در آن خواب دیدم یک باغ نغز وزود او سے ہے ہر کہ راوید سے کہ سبحان حی الذی لایموت دماغے چرا آتش دماغے پر آب کز اندیشہ برگشتم از خود تنی شدم زنده چون باد در صبح گاہ وز اندیشہ چون شمع سے سوختم چو مار دت وز ہر وہ افسوس بخوری دگر بارہ طرز نو آرم بہ دست دہم جان پشیمانیان را درود درختے نشاتم زیک دانہ نہ دروند کالائے مہسایگان آشنامندہ را گوید اسے نیکبخت شہنشاہ گوہر فروشان منم مہ خانہ بر دازد من خانہ دار کہ ایمن باشم ز دروزان راہ کہ ابرم وہدیش ایمن دست فرو کہ زخنداروز بسیار شو ز خورشید باشد برو نام داغ</p>	<p>در مدب من خوابے از جوش مغز کز ان باغ رنگین سطب چیدے مؤذن بر آورد بانگ قنوت رطب چین در آمد زوشینہ خواب در آمد ز من نالہ بے آگہی چو صبح سعادت در آمد بچگاہ شبہ افروز شمعے بر افروختم دلہ بازبان در سخن پروری کہ بے شغل چندین نیایشست فرا سے غریب آدم در سرود بر اترم چوانکہ نہ پر وانہ بشمہ طلیکے شمعے ز مایگان کہ ہر کہ افگند میوہ زمین درخت گر فتم سہر تیز ہوشان منم بہ غیبہ چیند من دانہ کار درین چار سو چون نم دستگاہ چو دریا چراتر سم از قطرہ دزد کہ دازد کانے درین چار سو اگر بر فرو زمی چو صد چراغ</p>	<p>یہ شگفتہ ۱۲۵ ۱۲۶ ۱۲۷ ۱۲۸ ۱۲۹ ۱۳۰ ۱۳۱ ۱۳۲ ۱۳۳ ۱۳۴ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰ ۱۶۱ ۱۶۲ ۱۶۳ ۱۶۴ ۱۶۵ ۱۶۶ ۱۶۷ ۱۶۸ ۱۶۹ ۱۷۰ ۱۷۱ ۱۷۲ ۱۷۳ ۱۷۴ ۱۷۵ ۱۷۶ ۱۷۷ ۱۷۸ ۱۷۹ ۱۸۰ ۱۸۱ ۱۸۲ ۱۸۳ ۱۸۴ ۱۸۵ ۱۸۶ ۱۸۷ ۱۸۸ ۱۸۹ ۱۹۰ ۱۹۱ ۱۹۲ ۱۹۳ ۱۹۴ ۱۹۵ ۱۹۶ ۱۹۷ ۱۹۸ ۱۹۹ ۲۰۰</p>
--	--	---

دری نظم کردن سزاوار اوست	انظامی کہ نظم دری کار اوست
حکایت بر سبیل تمثیل	
<p>درستے کہن دہشت نو یافتہ کہ ز زر کشد در جهان گنج گنج بیک مغربی مغربی در کشد کہ زر بیشتر زان بیک جانید قرآشش قراضہ دستش درست بینداخت دینار خود از دست سوس گنج صراف سہر باز کرد وز ان یک عدد در صد ختم بنالید بر مرد گوہر فروش درستے در آوردہ بودم بہ چنگ کہ زر در کشد چون برابر نہی زر خود بدین زر بر انداختم خود آن زربدان زرشہ ہینستہ وزا میزش زربد و قصہ کرد یکے بر صد آید نہ صد بر یکے بس است این مثل شمشہ راہن چو بنیند مزدور دیوان بود</p>	<p>شنیدم کہ زندے جگر تافتہ شنیدہ ز پیران دینار گنج بہ بازار شد تا بز زر کشد بہ دکان جو ہر فروشتے رسید فرو سنجتہ زربیک انبار حست بامید آن گنج دیوار بست چو دینارش از دست پرواز کرد فرو ماند مرد از زرا بگنج ختم بہ زاری نمود از پئے زر خودش کہ از ملک دینا بہ چندین وزنگ شنیدم نہ از زیر کی زابلہی بہ گنجینہ این دکان تا ختم مگر گرد آن زربین رسختہ بخندید صراف از آدمرد کہ بسیار ناید بر اند کے بہ ہنکس کہ شد وز دہنگاہ من بس اسیا کو غیہ لو ان بود</p>

<p>ہیں نہیں</p>	<p>روزِ دوان مرا پیش این دست مزد سیا مان کہ تا مارچ رہے میکنند بروز آتشے بر نیارند گرم دیران نگر تا بروز سپید نہان مرا کاشت کارا برند بہترند کالا کہ پنہان بود ولیکن چو عیب آشکارا بود اگر دزد بردہ بر آرد فقیر ہر امن گذارم کہ خود روزگار ترا زوسے گردون گردان بیچ بیاساتی از مے نشان وہ مرا ازان داروسے تلخ ہمیش کنم</p>	<p>کہ برمن نیارند ز دوبا نگ دزد بہ روزی جهان را سیہ میکنند کہ داروسے زیدہ از دیدہ شرم تکلم چون ترا شنند از شک بید ز گنجہ است اگر تا بخارا برند کہ کالا سے دزدیدہ از ان بود دلِ دوست خود بے مدارا شود بر دست او شخمہ دزد گیر بہرنیک و بد باشد آموزگار نماند ونہ ماند نہ سنجیدہ بیچ ازان داروسے بہیشان وہ مرا اگر خوشیتن را فراموش کنم</p>	<p>نگر</p>
<p>در حسب حال و انجام روزگار گوید</p>			
<p>نہیں</p>	<p>نظامی بسا صاحب آواز چو شیران بہ سر پنج بکشاے جنگ نتیہم کہ رو باہر نگین برس چو باران بود روزگیا باد گرد بہ کنجے کند بے علف چو خوش</p>	<p>کس گشتی وہ چنان تاز چو روبہ میالاسے خود را بہ رنگ خود آسے باشد بہ رنگ عروس برون ناوردوسے خوش از نور نہ لیسید مگر دست یا پاسے خوش</p>	<p>سیاہے</p>

پٹے پوستین خون خود را خورد
 سر انجام کا یہ اجل سو سے او
 بدان موینہ قصد خوش کنند
 بساطے چه باید بر آستان
 ہران جانور کو خود آراستے نیست
 برون آسے زین پر وہ ہفت نگ
 بس این جادو ہیا برا یختن
 نہ گوگرد سرخی نہ لعل سپید
 بر دم در آمیز اگر مردی
 اگر کان گنجی نیائی بدست
 چه گنجست کان ارغمانیم نیست
 چو دور افتد از میوہ خرمیوہ د
 جوانی شد و زندگانی نماند
 جوانی بود خوبئے آدمی
 چو پے سست بوسید شد استخوان
 غرور جوانی چو از سر گذشت
 ہی چہرہ بانع چندان بود
 چو باد خزانہ در افتد بہ بانع
 بود برگ ریزان ز شاخ بلند

۱۸

ہمہ کس تن او پوست را پرورد
 وبال تن او شود موسے او
 بر سوائی از تن بروش کنند
 کز دنا گزیر است بر خاستن
 طمع را با ناز اورا سے نیست
 کہ ز مٹی بود آئینہ زیر زنگ
 چو جادو بہ کس در نیاسختن
 کہ جویندہ باشد ز تو نا امید
 کہ با آدمی خوگر است آدمی
 بسے گنج ز نیگونہ در خاک ہست
 درینا جوانی جو انیم نیست
 چه خراب بود سخل بن را چه خار
 جمان گویمان چون جوانی نماند
 چو خوبی رود کے بود خرمی
 درگتصہ خوب روئی مخوان
 ز گستاخ کاری فروشو سے دست
 کہ شمشاد بالالہ خندان بود
 زمانہ وہد جا سے میل بہ زانع
 دل باغبان زد و شود در و مند

رنگین

چو میوہ رسیدہ شود شاخ را
 کہ یویر از شاخ کند کاخ را

گشت

<p>در باغ را کس نسجود کلید کہ رخسارهٔ سرخ گل گشت زرد کہ یورشدا از باغ بر خاسته دگر گونه شد برشتا بندہ حال جمازہ تنگ آمد از راه تنگ گران گشت پایم ز بر خاستن کلم سرخی انداخت ز روی گرفت بالین کہ آمد سرم را نیاز بصد زخم چو گان بجنبد ز جا نشان پشیمانی آمد پدید مزاج زمین گشت کافر خوا گے خواب را امر ستایش کند نشاید چو بلبل تماشاے باغ صراحی تہی گشت و ساتی خوش کہ نزدیک شد کو چکہ را دواع کہ دوران کند و ستبازی فراخ کہ شمع شب افروز خندان بود نہ بینی دگر نقش پروانہ سا ز دم لاف پیری و افتادگی</p>	<p>ریا حین زستان شود ناپدید بنال سے کہن بلبل سالخورد دو تاشد سہی سرو آراستہ چو تاسخ پنجم در آمد بہ سال سر از بار سنگلی در آمد پتنگ فرو ماند دستم ز مے خو استن تنم گوز لا جور دی گرفت بیسون رونده زره ماند باز ہمان بوز چو گانے باد پاسے طرب را بپخانہ کم شد کلید بر آمد ز کوہ ابر کا فور بار گے دل بہ رفتن گرایش کند مر ابرف بارید بر پڑ زاع عتاب عروسان در آمد بہ گوش سر از لہو پچید و گوش از سماع بوقت چنین کنج بہتر ز کاخ تماشاے پروانہ چندان بود چو از شمع خالی کنی خانہ را بروز جوانی و نوزادگی</p>	<p>ن سایہ گشتنگ ن بوز ن</p>
---	--	--

<p>کہ چون بر سر خاک من گزری سرین سودو بالین فرور سخته نہ کردہ ز من بیج ہم عہد یاد بیاد آری از گوہر پاک من فتشام من از آسمان بر تو نور من آمین کہم تا شود مستجاب</p>	<p>کنون کے بہ غم شادمانی کہم چو بوسیدہ چوبے کہ در کنج باغ شب افروز کرے کہ تابد ز دور اگر دیدے در خود افزائشے بہ آسودگی عمر نو کر دے چرودہ جوانی بہ پایان سید بہ تدبیر آنم کہ سر چون نهم سکر کو سزاوار باشد بہ تاج از ان پیش کابین ہفت پر کار تیز در آرم بہ ہر زخم دست خویش بہ مہرہ دستبازی کہم چو رہوار گیلیم ازین مل گذشت درین راہ خوابیدہ چو من بے بیاد آوری سے تازہ کبک دری گیا بینی از خاکم کیجختہ ہمہ خاک فرش مرا بردہ باد نہی دست بر شمشیر خاک من فتشانی تو بر من سر سے ز دور دعا سے تو بر ہر چہ دار و شتاب</p>	<p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p> <p>۱۲</p>
--	---	---

سخت

۱۲

حقہ بازی

ن

منہرگان

۱۲

۱۲

۱۲

<p>۱۲</p>	<p>بیائی بیایم زگنبد فرود سن آیم سجان گرتوئی بسین کہ بینم ترا گرنہ بینی مرا فروختگان را فراموش مکن سوخو بجاد نظامی حرام کہ از مے مراست مقصود مے دزان بیخودی مجلس آراستم صبح از خرابی مے از خود بیت بر مے دامن لب نیالوده ام حلال خدا بر نظامی حرام مے ناب دو عاشق ناب را بهر چار مذہب حلال آمدہ است مے کاصل مذہب بدو شد تمام</p>	<p>درودم رسائی رسانم درود مرا زنده پندار چون خوشین مدان خالی از ہمنشینی مرا لب از خفتہ چند خامش مکن چو اینجاری مے در فلک سجام چہ پنداری مے خضر فرخندہ پے از ان مے ہمہ بیخودی خواستم مرا ساقی از وعدہ ایزد بیت و گرنہ بہ ایزد کہ تا بودہ ام کہ از مے شدم بہرگز آلودہ کام بیاساقی از سر نیز خواب را مے کہ جو آب زلال آمدہ است مے آن مے کہ آمد بہ مذہب حرام</p>	<p>۱۲</p>
<p>گفتار در نصیحت</p>			
	<p>بجای بزرگان نہاید نشست بیاو بزرگان بر آو نفوس گھر نشکنی پیشہ آہستہ دار ہمہ گفتہ و خویش بر باد کردو</p>	<p>دلتا بزرگی نیاری بہ دست بزرگیت باید درین دسترس سخن تا پیر سندان بتہ دار پیر سیدہ ہر کو سخن یاد کردو</p>	

بر بے دیدہ نتوان نمودن چراغ
 چو در خورد گویند نماید جواب
 سخن گفتن آنکه بود سودمند
 دهن را به مسمار برد و ختن
 چه میگویی ای نانیوشنده مرد
 چه دانی که من خود چمن میزنم
 متاع گر انمایه دارم نلے
 متاع گر انمایه کاسد مباد
 خریدار در چون صدف دیده دوست
 مرا با چنین گوهر ارجمند
 نیوشنده خواهی از روزگار
 بکام من الماس از کان خویش
 زمانه چنین پیشه با بر و بد
 دلے کو که بے جان خراشے بود
 اگر شکل خرمانه باشد بلند
 مگر مار بر گنج ازینجا نشست
 بشخصه توان پاس ره داشتن
 ازین خوسے خوشکان نیست
 دیگر هر روان کین کمر بسته اند

که جز دیده را دل نه خواهد بباغ
 سخن یا وه گفتن نباشد صواب
 کزان گفته آواز و گرد و بلند
 بر از گفتن و گفته را سوختن
 ترا گوش بر قصه خواب و خورد
 دلیل بر دور خویش تن میزنم
 نیارم برون تانم خواهد کسے
 وگر باد جز عیب خاسد مباد
 برین کاسدی در نشاید فروخت
 همه حاجت آید به گوهر بسند
 که گویم بدو راز آسوزگار
 کنم بسته با جان و جان خویش
 یکے در ستاند یکے در دبد
 کندے که بے دور باشے بود
 ز تاراج هر طفل یا بدگذند
 که تا رایگان گنج نماید به دست
 به خاکستر آتش نگهداشتن
 بے رخنه در کار و کشتفت
 به خوسے بد از هر زمان رسته اند

این
 سخن

مهره

سحر

<p>چو زنجی چراگشت باید سیاه کرد آویدن بس بود خوش بدین زلیتم ہم بدین بگذرم سر دوس ہم از بہر خود گفتن است سخن را منم در جهان یادگار آقامت کند تا قیامت بر من بخدست کر سبتہ چون سرو بن سر آمد و لے پائے بوس ہمہ کمان دارم و بر نہ دارم کمان ولے چون دم بے تر از دہم کہ از برق من بر من افتد شہار بہر زخم چون زلف لٹے زخم کہ از خار خوردن شد افروختہ نہ چون آئینہ دوست عیب جو سے کہ از باز دادن نیایم بر رنج نہ چون جو فروشان گندم نما سے فروغیم فراوان فریب اندکیت کہ در پیش رویش خجالت برم پیاداش نیکی بشیمان کنم</p>	<p>بدان تا گریند طفلان راہ بر آہستہ کہ خواہم شدن و تشکش بہ خوشے خوش آمد و شد گہرم چو از بہر کس در سفقت است از چنین سخن کو سخن یادوار سخن چون گرفت استقامت بن منم سر و پیرا سے باغ سخن فلک دار دور از فسوس ہمہ جو بر جیس در جنگ ہر دگان چو زہرہ در دم در تر از دہم سخنم بر اندوہ کس برق وار بہر خار چون کل صلاٹے زخم مگر آتش این دل سوختہ چو دریا شدم دشمن عیب شو سے بخوابندگان بختم آن مال و گنج نیایم جو گندم آرم بجاسے بس و پیش چون آفتاب کیمیت بس بیچ پستے چنان نگذرم ز بد کو سے بدگنتہ پنهان کنم</p>	<p>وقت گشت ن میان انٹرنیٹ کورس</p>
---	--	---

سانزیم

میان

یکش

<p>کز ان گفته باشم بداندیش خود ز نیکان و از نیکانان درود زیارت گم نیک مردان شوم گم مهر کشی لیک باهر کشان جهان باد و از باد تر سد ترنج کرا بود چون من حریف شگرف ز من عالی آواز تر بلبله بهر نکته خامه خواسته در جدا گانه از هر نفس یکس فنی کلابه زهر دیده در سخن بخند انمش باز چون آفتاب طبرزد چنین شطرنج خون چنان بززم آمدن مجلس از سخن ز جاگر به جنم شود پنج ست بززم آمدن دور باش مذکار نشاید زر سے تابهار شدن بروی دم چون گل دکو شه رخت بهمایون ز کم دیدن آمد بهامه نه دهم دگر چاره ساختن</p>	<p>نگویم بداندیش را نیز بد از دشت ورود بدین نیکی آرند بر من فرود وزین حال گرنیز گردان شوم شوم بر دم ریز خود در فشان ز بے آلتی و مانندم بهر کج ز شانان گیتی درین غار زرف که دیدست بر هیچ نگیلین گلے به هر دانه دفتر آراسته پذیرفته از هر نفس روشنی شکر دادم از هر لب انگیزتن کسے را که در گریه آرم چو آب بدستم در از دولت خوش فرمان تو انم در زهر بردو سخن ولیکن در نختی من از گوشه است چله چون چهل گشت خلوت هرا به هنگام سیل آشکار شدن بهمان بر که با نینچین باد سخن بخود کم شوم خلق راره نامه سرم پیچید از سخن و سخن</p>	<p>از دشت ورود بدین نیکی آرند بر من فرود ز بے آلتی و مانندم بهر کج ز شانان گیتی درین غار زرف که دیدست بر هیچ نگیلین گلے پذیرفته از هر نفس روشنی شکر دادم از هر لب انگیزتن کسے را که در گریه آرم چو آب بدستم در از دولت خوش فرمان تو انم در زهر بردو سخن ولیکن در نختی من از گوشه است چله چون چهل گشت خلوت هرا به هنگام سیل آشکار شدن بهمان بر که با نینچین باد سخن بخود کم شوم خلق راره نامه سرم پیچید از سخن و سخن</p>
--	---	---

کے لئے
رہا کرتے ہیں
۱۰۷

<p>جزین کہ سخن شگفتاں گلے اگر بہ ز خود گلے دیدے چو از ران خود خورد باید کباب نشینم چو سیرغ در گوشه ملات گرفت از من ایام را در خانه را چون سپهر بلند نہ دانم کہ دوران جہان میرود ز ما ز کتب گذر ما یکے مردہ شخص ہم بردی اروان با وجود چو بصد سنج دل یک نفس نیز تم نہ نام کے کو بہ جان و بہ تن زہر کسان رو سے برتا فتم مجھ سے تو کوئی ہے مہم کو بر عاشقان کہ بدی بد شوم گرم نیت روزی زہر کسان در حاجت از خلق بر نیت مرا کاشکے بودے آن دسترس درین منزل خالی از بیم خون بےین حال منزل کنے چون بود مسافر در خلق از بگل بر اندودہ ام چل روز خود را گرفت ز کام</p>	<p>بر آن گل ز نم ناله چون بلبلے گل سخن یا زرد زو چیدے چو گردم بہ در یوزہ چون آفتاب وہم گوش را از زمین توشہ بکنج ارم بر دم آرام را ز دم بر جهان تفل و بر خلق بند چو نیکو چہ بد در جہان میرود نہ از کاروانی نہ از کاروان بدان تا کسبیم جو جس نیز تم م نہ کمر جاوین مراد دست تر و در از خوشین کس خویش را خوشیتن یا فتم ہمان بہ کہ معشوق خود خود شوم خدایت رزاق روزی رسا ز در یوزہ ہر دے رستہ بہ کہ نکلڈارے حاجت کن کس نیارم سہ از خط فرمان برون کہ زندانے منزل خون بود ہیکہ قندسی ۱۲ کھڑکے دین رہ بدین دولت مسودہ ام کا دیم از چہل روز گرد تمام</p>
---	--

سخن

نقل

۱۰۷

۱۰۷

<p>نشتم دین چار دیوار تنگ که بر ساز از جوهری جوهری در بی باز دام بگوهر شناس بکسل در اندوده دیوار من دل آنجا بگنجینه پرداختم که شعله و گرد جز خواب و خور که نکشادم آن شب ز دانش در که مرهم صفت بگرد آستین است که از سنگ آهمن بر و ن آیدش بسختی نوان زادن از راه فکر نه هر کس سخن گفتن است سر و بر بگر با به در گفتی گیر که آوازه گرد و گلوشاخ شاخ</p>	<p>چو در چارهاش ندیدم درنگ هزار آفرین بر سخن پرورد زهر جو که انداختم در فراش تر و خشک از اشک و خاشاک تن اینجا پست جوین ساختهم با بازی نبردم جهان را بر سر نغمتم شب شاد بر بستر ضمیرم نزن بک آتش ز نیست تقاضای آن شے چون آیدش بدین دلفریبی سخماے بکر سخن گفتن بکر جان سفتن است ندرے سفالیند را سفته گیر بینیش زان دستماے فراخ</p>	<p>۲ ۱۲ ن ۱۳ + + +</p>
<p>هر جوئی</p>	<p>چو بر سگ شاه زرمی زنی چنان نزن که گربشکند نشکنی</p>	
<p>چو بر سگ شاه زرمی زنی چنان نزن که گربشکند نشکنی</p>		

قرآن السعدین

مدحت شاہ کہ نامش بفلک رفتہ چنانکہ
نقش آن داغ شدہ خاک فلک لبران

قندہ
بین سلو

وقت شد اکنون کہ بجادوگری
در قلم از سحر زبان بر کشم
بر سخن از غالیب بندم
سداک سخن را کہ در آستان کنم

اے سخن از رشتہ برون برز
زانکہ چو بوسم در دولت پناہ

شاہ سکندر و ش داران شان
برج شرف چوں فلک از ہفت

بر شرف ماہ سرفراختہ
رشت از دو طرف شہار

در گہ از تاجران سر بلند

تا شرف ماہ

باز کشایم در داوری
سحر زبان را بقلم در کشم

پیش صف مورچہ ریزیم قند
پیش کش حضرت سلطان کنم

وز در خود کن ہم آفاق پر
تخت ازین بہ بنود پیش شاہ

آئینہ روی سکندر و شان
ہفت فلک خضر اور ابشت

جلے شرف بر سر ہم ساختہ
ہر طرف از ہر دو طرف تاجدار

بر صفت تلج بگو ہر بلند

۱۱

۱۲

<p>مراصلی عبدالرشید نورالدین دوسر ادا علا و ان برابر ۱۳ ۱۲ ۱۱</p>	<p>میوه یکے آمدو باشش چهار شاخ و شاخش نسب سروران فرجده از فرجده خود یافت انظر من شمس جد دیگرش نخچه و شمش نینجاغ بهشت حاکم فرماں ز عرب تا مجسم کرده دو عالم سه جوش ایسود کیست که این پادشاه بود نوح ده و نخت سستان تهران کفر فسر چه فرکیا بنیشش دواز پایه سیر بفتاک برده سر خطبه او پر شده تا آسمان بگانه بنامش درم از خاک روست روست ز راز خاک بجای گیا تنگه ز زمین که کفش تخم کرده گرچه که روز روده ز زمین کو قشهاست بروے دم بخشش او مردم باز کرد کردیکے رادو عیاری دم</p>	<p>میوه که آمد چو ز باشش بار میل پروردگی میوه دلماے بلنگه افسران پادشاه پور نور جده از جبهه او یافت شمس جهانگیر جد با فرمش ناصر حق شاه فرشته سرشت جد سوم شاه غیباث اتم بر سه جدش کعبه ارکان خود پایه شاهسی که زمره بزرگست شاه جهان بخت معجزان دارش تا کبیل کبیلان کیفیسا یافته از خطبے نامش اثر تا هم از ان منبر چون نردبان سکه نامش بودم شد در دست تاز کفش یافت زمین کیمیا گل که برود ز زمین بر خورد تنگه ز ریخت بروے زمین در کفش از سکه ضرب کرم سکه او مردم ساز کرد گرچه والا شش ز بجر کرم</p>	<p>۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱</p>
---	--	--	---

۱۱

۱۲

۱۳

شد ۱۲

بین که عیار درش تا چه کرد
 حقیقت ممد و خ ۱۲
 هر طری فی کاختر او رو نهاد
 طالع ۱۲ مسوره ۱۲
 خاک درش بر سر شامان است
 کویا سانی ۱۲
 چشم جز این سر نه نیار دازو
 بس که سخاک در او گاه بار
 سرمه که هر چشم بران درفشاند
 ز اهل بصر هر که بران درشتافت
 از سم آتش که زمین کرد چاک
 خواست که پیش از سپهر بریں
 سوره فلک رفت زمبیدانش کرد
 تیغ زناں گرم شود آفتاب
 نوز جینش چو بدید از کین
 دشمن اور است ز دفت مکان
 عزم چو بر گشتن دشمن کند
 گاه و غایت تنه چون صد پاه
 بست چو در قلعه کشائی کمر
 بحرین ۱۲ سلاک گهر از دوی برش
 روم بگیسمر و کبه کار زار
 نادر که پیکانش بنیامی جنگ

کز سه یکے بود یکے راسه کرد
 فتح دوید و در دولت کشاد
 خاک بر آن سر که نایش است
 کیست که این چشم ندارد دازو
 چشم نهادند سران صد هزار
 خاک همه کم شد و آن سرمه ماند
 خاک طلب کرد و لے سر یافت
 خاک پراز مرشد و مہ پزر خاک
 ماه فرود آید و بوسد زمین
 ہم بفلک ماه زمین بوس کرد
 تا همه آفاق بگیرد ز تاب
 در شده از شرم بیزیر زمین
 زیر زمین چون ز بر آسمان
 خون بدانندیش بگردن کند
 ملک تمانند از امر و ماه
 لعل کمر ساخت عدو را جگر
 غیره بکومین بهای درش
 تیغ دے از رنگ گیر دز عار
 این خطا دور شد و آل ز رنگ

بجود خطا دور شد و آل ز رنگ

<p>در بجان دست برد چون بیزیر در کشش تیر و شد سخت کوش بوسه چو خورشید و باند ز کمان آده تیرش ز خطا چند زه تیر و از شیر جب گاه کار گوسه زمین در خم چو گان اوست ایزدش از فتنه نگهدار باد</p>	<p>قوس تنج وان که بر آید ز بار زه ز کمان خودش آید بگوش کوشش نینده کوشی روز بدایتش دان یک ز فتنه بخطای هیچ گاه شیر ز تیرش ز جعد و شکار حال گونخت بمیدان اوست باوسه و باد دولت او بار باد</p>
--	--

صفت فصل دس و سردی مھش شرق
و آمدن تیغ کشیده ز پئے ضبط همان

<p>شاه فلک چون بجان دست بزند گشت چو یک خانه کمان سپهر قوس همه گشت نئے ایستاد بسکه ز خورشید شد آتش نشین زال جهان چرخ زدن کرد سبزه رشته ز تطویل همس خورد پیچ بندہ بسے دید کہ شب کم گشت گم شده روز از شبے منتها روز چنان تنگ محال آمده</p>	<p>تیر مه تسلیم بسرا سپرد داد سپهر آتش تیزش ز مهر زان فلکش آتش خورشید داد گشت همه چله قوس اشبن داد بشب رشته بغایت دراز نامه تقصیر در آیش هیچ گر چه کہ بہر شب مکمل گذشت خواندے از پئے خود الصفا کش بگہ چاشت زوال آمده</p>
---	--

روزان بھو ہونا سونہ اور اور

<p>کرده حک و روز نداشت لقب</p>	<p>۱۰ پنجر خور نقطه از خط شب</p>
<p>گرچه تید یوف بندوستان</p>	<p>۱۱ بستن تیغ بود بر بوستان</p>
<p>نقره خالص شده بیاب آب</p>	<p>۱۲ از عمل عالم هر انفسلاب</p>
<p>جونے ہے داد دیوانہ سنگ</p>	<p>۱۳ داشت چمن باونے دیوانہ جنگ</p>
<p>بلکہ ز آهن شده زنجیر آب</p>	<p>۱۴ آب ز آهن شده زنجیر تاب</p>
<p>سلسله گم گشته و دیوانہ جست</p>	<p>۱۵ بر که در سلسله کاری نشست</p>
<p>گشت گران سنگ گلی گیانت</p>	<p>۱۶ چشم ز بے سنگی خودے شافت</p>
<p>سنگ شسته و شیشه خور اشکت</p>	<p>۱۷ آب که صر شیشه نوے ز دست</p>
<p>داوه کلیدش بخت آفتاب</p>	<p>۱۸ بست جهان بند سلسل بر آب</p>
<p>مهره بلور شده در هوا</p>	<p>۱۹ قطره که شد زابر چکان بر هوا</p>
<p>عقده مشکل که نمے گشت حل</p>	<p>۲۰ بست دوا در دل آب از عمل</p>
<p>نقره فزون در دم باہیان</p>	<p>۲۱ سکھدے کردہ بضر بکیان</p>
<p>آب چو شد تخمہ بماند از رقم</p>	<p>۲۲ باو کہ بر آب ہے زرق سلم</p>
<p>باد ز آب از چت سلم برگرفت</p>	<p>۲۳ کروے دیوانہ جنون در گرفت</p>
<p>آب شد از گردش دہ آسیا</p>	<p>۲۴ دانہ بجدیکہ زست از گیاه</p>
<p>ز دہیظ ز پرے شد نقره پائے</p>	<p>۲۵ گشت غدیر از تہ بط نقره سائے</p>
<p>دورے از نقش تسلس نجست</p>	<p>۲۶ جوض دورش ز تسلس نشست</p>
<p>کرد ہوا سلسلہ را تخمہ بند</p>	<p>۲۷ چونکہ شمہ سلسلہ در پانگند</p>
<p>روے زمین آفر سنگیش داد</p>	<p>۲۸ آب دیوان شد کرہ ناکشاد</p>

صفت فصل خزان و مغل غم سیاہ ہم بد انسان کہ بتاراج چمن باد خزان

باد روان کرہ بگلزار ساخت
کش چمن بیچ ولایت نامد
شعلہ بدانش گرفت و بسخت
ماند بجانگر و بادشش بہر
خفاک شدہ باغ ہم آسجا کہ بود
کاب گرفتش لب آب گیر
زانکہ خزان روی نگاہش نہشت
گشت چو صوفی بد کوح و ہجو
پارہ ہمہ پوست نہ سر پے گل
ریختہ نازک تنش از رنج باد
گشتہ دروش خزان پر خبار
آمدہ در ہر ورق او شکست
نامہ از باد و رقما فراز
بیچ غے گفت در آزادگی
ہر دو ہم باز گسند زود
سایہ شیمان ہمہ ہوادہ بیباد

فصل خزان چمن چمن خانہ ساخت
شاہ سپر غم ز ولایت براند
کوڑہ ز سنگ آتش لالہ فروخت
لالہ سر از سنگ بنگر سپرد
باد خزان آمد و زانجا کہ بود
گشت سمن نازک زرد و حقیر
رفت سمن سمن چمن را گداشت
جامہ خود کردہ نغشہ کہ بود
شدہ بن نازک ز بیابے گل
لالہ ز سیاہے خون در فساد
سوختہ از آتش خود لالہ زار
دقتر صد برگ نمادہ ز دوست
جلد سمن را شدہ ششیرانہ باز
سوسن آزادہ درانت اوگی
نسترن گویا بیخہ ششخ بود
سرود کہ از سایہ نشانے نداد

ہر خس باغ دست تاب نہ
 برہنہ گشتہ تنہ گل باغ
 دید چون گسنگن سخن این فساد
 ز گسنگ دید روان کوروش
 ز تختی کرد درختان ز سر
 پشت بگشتہ زمین زار ما
 بر زمین افتاد بے نازین
 خاک زردی شدہ پر زعفران
 شاخ گل از بسکہ نگون شد گلش
 باد بہر سرور سیدہ فراز
 سبزہ بے خط تر این گختہ
 گل ہمہ خسوش همان از ہون
 آب کہ باران گل کوزہ بخت
 ابر کہ بگر سیت بہستان بجز
 نم بکف دست چار از روش
 گریبہ بید از عمل دست برد
 بید بہار بید ز ہر برگ تیغ
 لالہ فرو ریختہ در پیش باد
 غنچہ کہ با باد کشا و پیش دل

سے
بیت چو کجی

نہ
متر

ماندہ زبے برگی خود برہنہ
 باو کنان خس کشتی از روی لاغ
 گل شدہ در دیدہ خویش اوفاد
 خار عصا باد خزان کورکش
 گشتہ زمین پر ز درہماے زر
 کوزند از چیدن دینار با
 لرزہ کنان بر سرشان یا سہمین
 خندہ نہ با این ہمہ در ارغوان
 کرد نگون سوزش بلباش
 سرور ہر باد بختہ دراز
 باد بے خاک بر آن خیت
 کش ہمہ در پوست در افتادہ خون
 کوزہ بیفتاد و شکست و بر بخت
 شد مژہ ریختہ از چشم ابر
 زیبق لرزان بکف تمیش
 گشتہ لکد خوار ز کجشک خود
 ریختہ خون از تن گل میدریغ
 خون خود اسنجا کہ خے گل فناد
 شد ہم ازان باد گیربان گسل

۱۲۲۰۶

۱۲۲۰۶

۱۲۲۰۶

جامه گل پاره شده برش
 دامن نسیرین که در آید سحر
 گل شده بیرو ^{۱۲} بیروستان
 از گل مرغ نوائے که خاست
 بر سر هر خار که ببل گزشت
 ببل ازین غم پنجهان ^{۱۲} چرخ نشست
 گنگ شده طوطی ز مرغ و زغن
 کور شده فاخته از نول نراغ ^{۱۲}
 فرش بیچسپید گل از روی گل
 باغ خراب از تدم بوم بوم
 نمای میسج که نمانده دمش
 در طاب ^{مموله} روسے نکو سو نیسو
 باد که اندر سر هر بد فقاء
 گرچه هزار آینه طاوس داشت
 آنکه پر پیدے ز پر خود ندر و
 لاله چراز که برفت آن شکوه
 سبزک دیباچه خود باز خواند
 طفل شکوفه بره افتاد و مرد
 گرچه که گل میش نشد و زغن

غنچه گره بر زده برداشش
 ماند بهما نخبه اوسه پیوند دار
 مرغ ز پروغے او در فغان
 سر و برقص ^{۱۲} آمد و پایش سجاست
 حلق وے افتاده خراشیده گشت
 کش تدم رنگ در گره گزشت
 در دهنش یافته جاسے سخن
 فاخته کور آمد گل را با باغ
 خواند غلبه از کطلے اسجیل
 چند قدم شوم شده یار بوم
 حلق تھی گشته ز زیر دمش
 قمری کو که زدش کو بکو
 تاج سلیمان ز سرش بر باد
 حُسن چو شد جمله پس دم گزشت
 مانده چویر گم شدگان زیر سرو
 کبک به برید دل از تیغ کوه
 شاربک بیچاره دهن باز ماند
 شاخ بید و بعبادول سپرد
 کم نشد از مجلس شاه زمن

در وزن
 سر در وزن
 در وزن
 در وزن

<p>گر چہ زگر لالہ نسان کر دپے گر چہ نبد برگ فنوائے بشاخ گر چہ چمن بود پراز برگ زرد گر چہ کبرست ہو اسیم آب از گرم شہ کہ عدوسوز بود</p>	<p>لالہ نسا ساخت شد از جام مے برگ و نواز بد مجلس فراخ شاہ زمین در تہ پست ارگرد شاہ کشاد از کف خود یم ناب فصل خزان موسم نوروز بود</p>
<p>صفت فیصل بہاران کہ چنان کرودماغ کہ درونرگس تا دیدہ بماند حیران</p>	
<p>فصل بہاران چو علم در کشید سکہ گل چون درم شد زوند شاہ سپہم چمن داو بار تیغ کشید از چہ کہ سوسن بلاغ تا شودش سوسن آزاده رام خون خوار باد خزان گل خواست خواست گل از باد خواهد دید سوسن ازین غصہ بکین خواستن او خود از ان خلعت کہ آزاد گشت بسکہ صبا ہمد غنچہ کرد باد حریف گل دگستاخ ازو</p>	<p>ابر سر اپردہ برا ختر کشید سکہ بصدوجہ موجب زوند خار سلاجی شد و گل پردہ دار ہم ز سرش سایہ بنبرید باغ خار سلاجی شدہ سرتیز تمام لیک صبا از سرخوش خواست برد بردن زرگش از تعمیر خواست بشمشیر زبے خاستن غنچہ چو افتاد کہ بر باد گشت تازہ نشد تا دم او را نخورد جاہ صدد برگ بصد شاخ ازو</p>

یافت زرد و برصد بگ ریخت	باد ہمہ خاک زمین را بپخت	۶۲
دامن صد بگ بصد پار گشت	بسکہ گرانے ز راز حد گدشت	۶۳
غنچہ گرہ بر زودہ برداشش	جامہ گل پارہ شدہ ترشش	۶۴
دو پئے خود جامہ نساند دست	گل ز کرم زرد ہد آزا کہ جست	۶۵
باد شد آہو بگ و مشکش بود	تاف سمن گر چہ بخود مشک سود	۶۶
باز چہ برہا کہ بران شاخ بست	باد کہ از شاخ ہے بر شکست	۶۷
باہم کس راست چہ آزادگان	سایہ کنان سر و برافت دکان	۶۸
در صفت سر و ہمہ بود راست	گر چہ پرانی صبا ہر چہ خواست	۶۹
خیرہ شاندرخ خیروش چشم	زرگس زرگشت ہمہ روش چشم	۷۰
چشم نزد از کس آلا زیاد	چون سمن چسبک پوشیدہ داد	۷۱
چشم زرگس نتوان برگرفت	سبزہ چنان شد کہ جہان برگرفت	۷۲
خواند صحیح از دوق ارغوان	نسخہ عربی با جہ عشرت جہان	۷۳
لاہ خود روے از ان یانت خال	خون بکبک از گل نازک خیال	۷۴
خونش بچہ ز آسب باد	سرخ گل از باد جو آورد یاد	۷۵
کوزہ از دستہ مگوزہ مہر شش	شاخ گل کوزہ کہ تر شد بر شش	۷۶
ابر درو ریختہ آب حیات	ساختہ گل کوزہ نہا ز نبات	۷۷
گردش چرخ از گل تر کوزہ گر	باغ زہر غنچہ شدہ کوزہ ور	۷۸
گر چہ کہ در کوزہ بچہ باد	باد دوران کوزہ شد و سر کشاد	۷۹
بلبل و قمری ہم از دوسے پرید	نسترن از دوسے نکوے پرید	۸۰

Handwritten marginal notes in Urdu script, including the word 'مکمل' (Makmal) and other annotations.

۳۱ فاتحه خوان غنچه بجاہ سحر
 ۳۲ گل که سپهر باش فرا هم شده
 ۳۳ قطره شبنم زده بر یا سمین
 ۳۴ گل همه روی شناسا شده
 ۳۵ کرده بسنگ آتش لاله است
 ۳۶ گر چه بید از گل لعل سفید
 ۳۷ لوزه گمان آب ز آسب باد
 ۳۸ بید شده تیغ کشان زیر پای
 ۳۹ آب که آهمن شده بود از سپهر
 غرق گشته ز نیل و فر آب
 ۴۰ طره سنبیل در شکن گشته باز
 هر گل بالا که دهد بوستان
 دین گل هندی که چمن راست
 کیوڑه بر برگ چو سیم بید
 هر گل بالا که بود تازه روی
 نفس شاین گل که ز ترے مغز
 مانده چو در جامه سیمس میغم
 ۴۱ سیدتی خوش که کشدش گلاب
 ۴۲ یک گل میل زده دیگر درون

۱۱ ز کس سبق گل و علم نظر
 پیش سپهر غم غنچه سپهر شده
 ماه به پروین شده هم دین
 روی شناس همه صحرا شده
 فراغ شده هندی آتش پرست
 گر چه مشکین شده در مشک بید
 بسکه برو سایه بید او فواد
 سایه از در خن شده جا بجای
 آهمن او آب شد از ناب مهر
 بر سپرش قبه سیم از حباب
 پنجه شمشاد شده شانہ ساز
 بیشترے هست ز هندوستان
 نے نخر اسان که بعالم نخواست
 عود از دسوخته چون مشک بید
 جز بترے زون تو ان یافت بوی
 داد بخشگی و تری بوی عنقر
 جامه نمنا که بماند نسیم
 از همه سوره همه روی آب
 گل ز گل و گل ز گل آید برون

۱۱
 ۱۲

وزخوے اودر جگر لاله داغ	از گل بسیار دلش گشت تباع	۵۰
خرد و بزرگ از ہنرش بہرہ ور	مولسری خرد بزرگ از ہنر	۵۱
بسے دگر گل کہ تواند کشید	بوے وے آنرا کہ مغز آرسید	۵۲
غرق بخون ناخن شیر پاید	پنجہ کشادہ گل لعل از پاید	۵۳
چینے ازو مشک دگر خون تمام	نے غلظم ناز وے نیسم خام	۵۴
جمع شود بر سر شاہ عدوس	چندہ در شہر کہ در دم و روس	۵۵
کان زرد کہ ز آرد پدید	طرز گل جنس پہ عالم کہ دید	۵۶
مرغ در افغان کہ بگمیزد جاے	جانے نہ در باغ ز گلہاے جاے	۵۷
مک جہان ریافت اگر طے یافت	از پے گل ہر کہ بہستان شافت	۵۸
گل بزین گو نہ زرد ام داد	گشت ز شرف گل زرد ام داد	۵۹
پر گل زین شدہ صحرا تمام	بسزہ کشش ہم صحرا تمام	۶۰
مرغ چو طفلان شدہ اندر نفیر	غنجہ پستان زخم آورد شیر	۶۱
بوم ہم آوازہ آن زلف رو	زلف برقتہ ز چمناسے نو	۶۲
چشم بر خارہ کلک شرح کرد	شارک رخا پچمن باز خورد	۶۳
غنجہ دہن بستہ دہن باز ماند	بیل ہست ز نظمی کہ خواند	۶۴
طوق گرد کرد ز گل زر کشید	زان قرح لاله کہ قمری چشید	۶۵
پاشخ منتقار ز خون شرح گشت	کبک چو بر لاله کہ ہی گد گشت	۶۶
تاج سیمان لبر خود نشانند	ہر ہزاران آیت ہب لی کز خواند	۶۷
منطق مرغان خبر آسائش داد	طوطی مطلق چو سخن بر کشاد	۶۸

<p>گفتہ یکے صانع خود را دم رہن عشاق شدہ عندلیب با گل و بلبل بطرب گستری وز دم آن بلبا بلبل شدہ وین غزلش برودہ دل ز دست</p>	<p>فاختہ ناطق باصول کلام زہر جان گشتہ بگلزار طیب شاہ دیرین فصل بعشرت گری بادہ بشاخ آمد و در گل شدہ مطرب بلبل نفس از نغمہ مست</p>
---	--

غزل

<p>وقتے خوش بہا ک وقت بہا خوش مستی خوشت و باغ خوشت جامے زیر سایہ شاخ چہا خوش مارا بجن بہ آمدن آن نگار خوش سبزہ خوشت و آب خوشت و چہا خوش پیشش کن و پیار مشو ز بہا خوش ہم بچا نش مست نرودن آن خوش خوش خوشت دست خوش و چہا خوش آن سرودن بہا و خوشت و چہا خوش</p>	<p>آمد بہا شد چمن لالہ زاز خوش در باغ با ترانہ بلبل درین ہوا مایم و مطرب بہ شربے و محرمے لے بادہ کاہلی مکن سود و دست چہیے و گر گوئے ہمیں در چمن اگر خوش کند ترا بجدیتے کہ باز گرد و برینیش کہ مست بود خفتنش مدہ من مست خوش حریفے اویم کہ آن حریف سر پیادہ خوش بود اندر چمن و لیک</p>
--	--

۱۲۰

۱۳۵

از نو خوشت بر تنگینہا بگاہ ناز
 در خسر و شکست نغانہا زار خوش

صفت موسم گرما و برہ رفتن شاہ

ابراہیم اللہ سے رو باد بدنیال دیوان

رفت دران خانہ درون جان گرفت
 محرق از آتش خورشید تیر
 سوخت جہلے ز زمین تا سپہر
 بست ز جوشش دور و بیکر
 یافتہ از خرگہ مہ بر تری
 گرم شدہ مہ فلک بر زمین
 گرم شود ہر کہ بود از دورے
 آتش خورشید عالم گرفت
 در سپر سایہ بسے رخنہ کرد
 چرخ بہر رخشد آتش نشان
 دیدہ نشد نقش شب الہ خواب
 طالب شب گشتہ چراغے بست
 تا بایش او کردہ جہان بر آب
 روز چو شہماے زمستان دراز
 پیش بقا تر شدہ بعد از زوال
 کردہ جنگ از کافرشای سواد

خانہ خورشید بجزا گرفت
 گشت در آن خانہ تیر از سپہر
 باوز جوشاد و آتش ز مہر
 چرخ کہ شد صیقلی تیغ خور
 خانہ خیش از خنکی و از تری
 اختر بد مہ فلک گرم کین
 مہر جوا بدو رو گرم خوسے
 ہر دم صبح کہ دامم گرفت
 دشنہ کہ خورشید ز دو سایہ خورد
 ماند در آن رخنہ از آتش نشان
 بس کند روز جہان از تاب
 صبح ہم از افق شب پرت
 تافتہ از گرمے خورشید آفتاب
 شب شہ چون روزے اندر گداز
 پیش بقا روز بانند سال
 تیزے خورشید ہم از باداد

حزان

خلق کشان در پنه سایه رخت
 جانب سایه شده مردم در ملن
 بسکه شده سایه زگر نه سپاه
 خواست کند خلق زگر گامے خوش
 لیک ز تاب فلک تابناک
 گرم چنان گشت هواد جهان
 خون برگ مرد ز بون آمد
 پای مسافر بره گرم و دور
 ز آتش گراما که شد از سمن جوان
 چو شد از غایت خشکی نبات
 سبزه در پاش زرد نما
 خشک شد اندام گل از بیخ باد
 گشته ز خشکی چو مشک
 سنگ که آتش زوی آید برون
 باد ز نزد دست بدست همه
 یافته دلمے بطاسمے تمام
 اصل ز خفله که بمیرم رسید
 گرم هو ابر سر به مهره زار
 بر سر به مهره ز تاب سوز

سایه گریزان به پناه درخت
 سایه بدنبال مردم دوان
 گرم در انداخت خود را بچاه
 در پنه سایه خود جلے خویش
 سایه نماند از تن مردم بچاک
 آتش بچیند بسوزد زبان
 خورے شد از پوست برون آمده
 ز ابله پر تیرتے چو نان تنور
 آهوی صحرای شده آهوی خن
 از پیے یک شربت آب حیات
 کاه شده بلکه شدن کمر با
 باد در اندام کسے رامباد
 خون گسیا ہی گشت او گشت خشک
 مانده ز خور شیدا آتش درون
 وز دم او باد بدست همه
 باد هوا کرده مسائل بدم
 باد سحش نفس هم رسید
 گرے او سختگی آورد بار
 مرغ شد پنجه خور و خام سوز

زائش خورشید کشد میوه پز
خسک شده برگ دختان شاخ

بلبل و گنجشک شده میوه گز
میوه ترکشته برستان فرخ

صفت قصر نو و شهر نو اندر لب آب که بود عرصه رفرف چو رف آن ایوان

قصر گویم که بهشته فرخ
باچمن هشت درش دیکه
بام سفیدش بفلک سودر
پایه چو متاب بباش نهاد
رفت درون در او آفتاب
رفت صبازان در دیوار خس
ره بسوی روزن او جست ماه
بانگ کشاد در او دمدم
باور بارش دو جهان بست او
از شرف پایه او نردبان
کالبد چرخشش یکمست
آینه گشته ز کج صاف خشت
هر چه که در آینه بیند جان
هر چه که نقاش بیکت کشید

روفته طوبی در او را باشخ
با فلک هفت سرش در سیکه
کرد خورشید سفیدی اثر
گشت بدوران بزین او نقاد
وقف زمین کرد رخ چرخ تاب
گفت ندانم در دیوار کس
ایچ نداد او بسوی خویش راه
رفته بدر بند و بدر و از راهم
قلعه در شده در دست او
پایه بپایه شده بر آسمان
خشت زمین کالبد کیش نیست
دیدہ در و صورت خود را بهشت
پیر در آن خشت بیند همان
عکس بدیوار دیگر شد پدید

نیست در حاجت نقش از سفا
نقش بلندش هوا خامه زاند
وید به مردم از آن جای خوشش
قطره بران بام نیفتد نیز
شکل ستونش بمقام ستاد
گشت چو جاردین آن خاکروب
طرفه دوسی شده ار استه
چون که از درو خیس عیان
به مجرد آئینه مقابل زتاب
عکسش مثل نیارودگر
طاق بلندش بفلک گشت چفت
کنگه طاقش بزبان دراز
سنگ غیشش که شده بر پهر
یک طرفش آب در سوئے باغ
آب از آن باغ برومانده زرد
شاخ بهر بارگه که رود راه
شده چو بر آن خلد برین حلقه کرد
باز همه برو کف زرفشان
باوه کشان باز کشید صف

بسکه شد از عکس کسان روان
تخته نقش بفلک باز خواند
تیر شمشیر خورده زهر تیر کش
ابر گر پزنده ز باران گریز
قصر ارم را شده ذات الماد
کرده زینش همه کس سر پیچ
آئینه از آب روان خاسته
قصر نمود از نه آب روان
آب در عکس نماود در آب
گر چه که سر ز یکند یا ز بر
حاطه زوشد فلک اندر نرفت
پیش فلک گفته سخنهاے راز
آمده از مهر و شده هم به مهر
باغ و آبی ز دو سویش باغ
باغ از آن آب بجای گشته سرد
جایگه بار شده بارگاه
خرم و خندان بطرفی کرد
کرد پر از ز کف ساغر کشان
گشت در لعل و در شان بخت

Handwritten marginal notes in the left margin, including the number 13 and some illegible script.

<p>رود زان زبید برودن برده صبر بیکہ شدہ مست لکواز خویش چنگ ز سر گشتہ تواضع نامے زخمہ چو ذیل بطور و در چنگ مرفک و صد مرغ دگر در صغیر شاہ دریں زمرہ نمائے دلوش دست نپیمے کہ ورق بر گرفت بربط مہربان کہ نواب کشید گشت بدبالی حریف از نوال بیکہ ہمے شد کف شہ گنج سنج موسم دے حملہ بعشرت گذاشت باد ہر وقت خوش و شاد کام منہ بچینیت کشتے عنسرم او</p>	<p>آب چکان دست چو باران ز ابر ریختہ از پردہ برون با خویش باد بکھر ہمسرا تگندہ نامے لحن چکاوک زدو با بگ کنگ بر ہمہ مرقان شدہ کنج شک میر بحر کفش گشتہ چو دریا بچوش مردہ کاغذ بگہر در گرفت تا بر بر شیم بدل اندر کشید قامت ہر بندہ کشتی چو ن طلال بیش در آفاق مجید گنج ز آتش مے مجلس خود گرم داشت کس ز زبردست والا کہ جام زہرہ بخنیا گرے بزم او</p>
<p>اب کونسل</p>	<p>جلال عالم بونا جویش خاطر خسرو بہ شنا گویش</p>

شاہنامہ

گفتار اندر قسم آوردن شاہنامہ

سخن چہ سپر گویم ہمہ گفتند
 اگر بر درخت برومند جاے
 کسی کو شود زیر نخل بلند
 تو انم مگر پایگہ ساختن
 کزین نامور نامہ شہریار
 تو این را دروغ و فسانہ بدان
 از وہ چہ اندر خورد باخورد
 یکے نامہ بود از گہ پاستان
 پر آگندہ دردست ہر موبہے
 یکے پہلوان بود دہقان نشاد
 پر وہ بندہ روزگار نخست
 ز ہر کشورے ہوئے سال خورد

بر باغ دانش ہمہ رفتہ اند
 نیابیم کہ از بر شدن نیست را
 ہمان سایہ زویا ز دار و گزیند
 بر پیشخ آن سوز سایہ فگن
 یہ گیتی بہمانم یکے یادگار
 بیکیسان روش در زمانہ بدان
 دگر برہہ رفز و معنی برد
 فراوان بدو اندرون داستان
 از وہرہ بردہ ہر زخردے
 دلیر و بزرگ خورد مند و راد
 گزشتہ سخنا ہمہ باز جست
 بیاورد و این نامہ را اگر کرد

کجی

سج

سج

جویندہ

<p>پرسید نشان از نژاد کپان کرگیتی باغ از چون داشتند چگونہ سر آمد بہ نیک اختر بگفتند پیش یکا یک مہمان چو بشتنیز ایشان سپہ سخن چنان یادگارے شد از دہان</p>	<p>وزان نامداران فرخ گوان کرایدون با خوار گشتند برایشان ہمہ روز گنہ اور می سخنہ شایان و گشت جهان یکے نامور نامہ افگند چون برد آفرین از کمان و مہان</p>
---	---

گفتار در سرگزشت دقیق شاعر

<p>چازدترین داستانہا سے جان دل بنادہ بدین داستان جوانے بیامد کشادہ زبان بنظم آرمین نامہ یاکفت من جویش را خوسے ہدیار بود برو تا سخن کرد ناگاہ مرگ بدان خوسے بدجان شیرین بلاد یکا یک از بخت برکت شد دگشا سہ و ارجا سپد ہزار برفت او دین نلمہ ناگفت ماند بکن عنویار بگناہ ہرا</p>	<p>ہے خواند خوانندہ ہر ہر کسے ہمان مکران مہمان داستان سخن گوئے خوش طبع روشن از و شادمان شد دل آہمن ابابہ ہمیشہ بہ پیکار بود نہادش بسریکے تیروزنگ بنود از جان دلش یکے نہ نشاد بدست یکے بندہ برکت شد بگفت و سر آمد برو روزگار چنان بخت پیدا و خند ماند بیفرایے در حشر جاہ و را</p>
--	--

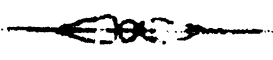
گفتار اندر بنیاد نہاد کتاب اندر زوشت میں باب

دل روشن من چو گشت ازوے
 کہ این نامہ را دست پیش آورم
 پس سیدم از ہر کسے بشمار
 مگر خود رنگم نباشد بے
 دو گیر کہ گنج و فادار نیست
 زانہ سسے راز جنگ بود
 برنگونہ یک چشم بگنداشتم
 ندیدم کسے کش سزا بود
 زینکو سخن بہ چاند رجمان
 اگر بہ بودے سخن از خدایے
 بشہرم یکے ہریان دست بود
 مرا گفت خوب آمدین رائے تو
 نوشته من این نامہ پہلوی
 کشادہ بان جوانیت ہست
 شو این نامہ خسروان بازگوے
 چو آورد این نامہ نزدیک من

۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰

سوسے تخت شاہ جہان کردوے
 ز دفتر بختار خویش آورم
 بتسیدم از گردش روزگار
 بباہد سپردن بدگیر کسے
 ہمان رنج را کس خرید ازیت
 بچویندگان بر جان تنگ بود
 سخن را نہفتہ ہمیداشتم
 بگفتار این مر مرا یار بود
 برو آفرین از کہاں ومان
 ہی کے بے نزد مار ہنہاے
 تو گفتی کہ با من بیکی ست بود
 بہ نیکی خرامد مگر پائے تو
 پہ پیش تو آرم مگر نغموی
 سخن گفتن پہلوانیت ہست
 بدین جوے نزد ہمان آوردے
 برا فوخت این جان قاریک من

نہفت

مردن کی کاؤس و برتخت نشستن کچھو

چو باہمی گشت کاؤس تخت
چنین گفت کاے بزرگوار
ز تو یا فتم فرو اورند و تخت
نکردی کسی چون بہر مند
ز تو خواستم تائی کے نامور
بیرہ بدیدم جهان میں خویش
جا بچوے بازو بزرگ سرد
چو سالم سپہا ہر گز گشت
ہمان سرو نازندہ شد چن کمان
بسے بر نیامد بریں روزگار
جہاندا کوز سرو آمد ز گاہ
از ایرانیان ہر کہ بد نام جوے
ہمہ جامہ اشان کبود سیاہ
ز بہر ستوداش کاخ بلند
بروند پس پا پکاران شاہ
برورختہ عود کا فور و مشک
نہاوند زیر اندرش تخت علاج

ہمہ از دل پیشین زندان گفت
تو باشی بہر نیکی آموزگار
بزرگی و گردوی دیو ہم و تخت
ز گنج در تخت در نام بلند
بکین سیاوش بہ بندد مگر
کجا کین من کرد چون کین خویش
ر شامان گیتی ہے ہمہ بگذرد
سرموے مشکین چو کاؤ گشت
ندارم گران گر سر آید زمان
کز و نام ماند از جہان یادگار
نشست از پرتیہ خاک سیاہ
پیادہ بر قند کے رنگ کے بوے
دو ہفتہ ہووند با سوگ شاہ
بگردند بالائے او دہ کند
دیپے و دیپکے رومی سیاہ
تمش را بدور بستند مشک
بسر ز مشک و ز کاؤ تاج

۱۳
۱۲
۱۱

۱۲
۱۱

۱۲
۱۱

<p>چو برگشت کنیخسرو از پیش تخت کسی نیز کاوس کے لاندید چنین است رسم سہلے پہنچ نہ دانا گزریا د از جنگ مرگ اگر شاہ با شیم و گر زار و دشت بشادی نشین ہمہ کام خوشی چنان دان کہ گیتی ترا دشمن است چہل روز سو گناہ دشت شاہ پچہل و یکم روز بر تخت علاج سپاہ انجمن شد بدرگاہ شاہ بشادی بر و آفون خواندند</p>	<p>در خواہگر را بہ بستند سخت ز کین دزد آورد گاہ آرمید نمانی در درج او دانی مرغ نہ جنگ آوران نہ فرختان و نرگ نہا لیں نہ خاک است ہا لیں نہ خشت اگر کام دل یافتی نا مجھے زمین بستہ گو پیرا من است ز شادی شدہ دور ز تاج و گاہ پسہر نہا د آن دل افزو تاج برو آن و بزرگان ز پین کلاہ بر آن تاج بر گو ہر افشا ندند</p>
---	---

داد
۲
۱۱

برداشتن کنخسرو دل از جہان و در پیمانہ بستن
بروے کسان و نیایش کردن پیش بزدان

<p>پراندریشند مایہ ورجان شاہ ہے گفت ہر جاے آباد بوم ہم از خاوران نادرباختر سر اسر ز بد خواہ کردم نئی</p>	<p>از آن ایزدی کار و آن بونگاہ ز بند و ز چین اندر من تا بروم ز گوہ و بہا بان از خشک و تر مرا گشت فغان و تخت مسمی</p>
---	---

<p>۱۰ جہان از بداندیش بے بیم گشت ۱۱ زیزوان ہمہ آرزو یافتم ۱۲ روانم نسیبید کہ آرد منی ۱۳ شوم بکنش ہچو صخاک و جہم ۱۴ زیکسو ز کاؤس دارم نژاد ۱۵ چو کاؤس چون جاودا فریاب ۱۶ بیزوان شوم ناگمان ناسپاس ۱۷ زمن بگسد فرہ ایزدی ۱۸ وزان پس بران تیرگی بگذرم ۱۹ بگیتی بماند زمن نام بد ۲۰ تہ گرد این روئے رنگ رخان ۲۱ ہنر کم شود ناسپاسی بجای ۲۲ گرفتہ کسے تاج و تخت مرا ۲۳ زمن ماندہ نام بدی یادگار ۲۴ من اکنون چون کین پندھاستم ۲۵ ہبشتم کسے را کہ بایست کشت ۲۶ بابا دو ویرانہ جائے نماند ۲۷ بزرگان گیتی مرا کہتر اند ۲۸ سپاسم زیزوان کہ اودا وافر</p>	<p>۱۰ فراوان مرا روز بر سر گذشت ۱۱ وگردل ہمہ سو کے کین تا قسم ۱۲ بداندیشد کیش آہر منی ۱۳ کہ با تو رو سلم اندر آیم ہم ۱۴ دگر سوز توران پراز کین باد ۱۵ کہ جزوے کتری ندیدے بخواب ۱۶ بروشن روان اندر ارم ہر اس ۱۷ گر آیم بہ کتری دنا بخزدی ۱۸ بجاک اندر آید سرو افسرم ۱۹ ہمان پیش زیدان ہر انجام بد ۲۰ ہوشد بجاک اندرون استخوان ۲۱ روان تیرہ ماند بد بگیر سرے ۲۲ ہپاے اندر آورده بخت مرا ۲۳ گل بر جہاے کس گشتہ خار ۲۴ جہان را بخوبی بیاراستم ۲۵ کہ بد کرد با پاکیزوان مرشت ۲۶ کہ منشور تیغ مرا بر سخواند ۲۷ اگر چند با تخت دبا افسر اند ۲۸ بدین گردش اخترو پاپے پر</p>
--	---

<p>شوم پیش بزدان پر از آبروی فرستند کامگار جهان کہ این تاج و تخت کسی بگذرد بزرگی و خوبی و آرام و جام بدونیک را آشکار و نمان سلسلہ انجام بر مرگ باشد گذر کہ ہر کس کہ آید بدین باگاہ ہمہ مروی جوے و تندی کن خروشان بیامد کشادہ بیان بشمع خرد راہ بزدان بحسبست نبایش کنان رفت دل پر امید ہے گفت باد اور پاک راز برآزندہ آتش و باد و خاک ہم اندیشہ نیک و بدہ مرا ابر نیکیو میہا فزایش کنم ز کتری بکش دستگاہ مرا ہمان چارہ دیو آموزگار نگیرد ہوا بر روانم ستم بیرو شود کتری و کاستی</p>	<p>کنون آن بہ آید کہ من راہ جھے مگر کم بدین خوبی اندر نمان روانم بران جلے نیکان برد بیابد کسے زین فزون نام کام شنیدیم و دیدیم راز جهان کشا و رز باشد و گر تاجور بسالار نوبت بفرود شاہ سبک باز گردان بر نیکی سخن چو این گفتہ شد سوبے باغ ازمان ز بہر پرش سرو تن شہست پوشید پس جامہ نو سپید بیامد خرامان بجایے نماز چنین گفت کایے بزر از جان پاک نگمدار و چندین خردہ مرا ترا تا با شتم نبایش کنم بیامز کردہ گناہے مرا بگردان ز جامم بد روزگار بد ان تا چو کادوس و صخاک و جم چو بر من بہ بند در راستی</p>	<p>مہر شاہ کورس ۱۲</p>
--	--	--

۱۲۵
 ابرمن
 الفز زائہ

توان
۱۲

بگردان زمن دیوراد سنگاه
روانم بدان جلے نیکان ریان
شب و روز یک هفته بریے بود
سر هفته را گشت خسرو توان
به ششم ز جلے پرستش برفت
همه پہلوانان ایران سپاه
از ان نامداران روز نبرد

بدان تا ندارد روانم تباہ
نگهدار بر من مہین داستان
تن آنجا و جانش ذکر جلے بود
بجای پرستش نبودش توان
بر سخت شاہی خرابید نفعت
شگفتی فرو ما نذا کار شاہ
بے ہر یکے دیگر اندیشہ کرد

پنژوش سمران ایران از بستن دیرخانہ از بکخسرو

چو بر سخت شد نامور شہر بار
بغض مودتا پردہ برداشتند
برفتند با دست کردہ بخش
چو طوس و چو گور ز رو گو دلیر
چو شیدوش و چون زنگہ شاہوران
چو دیدند و بردند پیش نماز
کہ شاہا دلیر اسر اسر و را
از آنکہ کہ یزدان جهان آفرید
چو تو شاہ نشست بخت عاج
فرازندہ چون زمین واسپ

بیامد بدرگاہ سالار بار
سپہ را بدرگاہ بگذاشتند
بزرگان سپ افکن و شیر فش
چو گرگین و بیہوشن چو رام شیر
فریزر گسستم نام آوران
از ان پس ہمہ بر کشادند راز
جہا ندارد و بر مہتران مہترا
خاک بر کشد و زمین گسترید
فروغ از تو گیر و ہمہ مہر و تلج
فروزندہ فروغ آوز گشپ

نام
ک

<p>نترسی زرنج و نہ نازی به گنج ہمہ پہلوانان ترا بندہ ایم ہمہ دشمنان را سپردی بخاک بہر کشورے لشکر و گنج تست نذائیم کا ندیشہ شہریار ترا زین جهان روز بر خوردنت گراز ما پھیزے بیازر شاه بگوید با تا دلش خوش کنیم و گرد شمنے دارد اندر نہان ہمہ تاجداران کہ بودند شاه کہ تا سرستاند یا سرد ہند نمانی کہ دارد بگوید یا</p>	<p>بگیتی ز گنجت فروست رنج سراسر سپردی ار تو زندہ ایم بگیتی نماندت ز کس ترس و باک بجائے کہ بے بر نہی رنج تست چرا تیرہ گشت اندرین روزگار نہ ہنگام تیار و پڑ مردن است وز آزار او هست مارا گناہ پراز خون رُخ و دل بر آتش کنیم بگوید بما شہریار جہان برین دشمنان را تحت و کلاہ چو نرگ دلیران بسرد ہند ہمہ چارہ آن بگوید یا</p>
--	--

پاسخ گنج و بہر ان ایران

<p>چنین داد پاسخ گرامنا بہ شاه بگیتی ز دشمن مرا نیست رنج نہ آزار دارم ز کار سپاہ زدشمن چو کین پدر خواستم بگیتی پے خاک تیرہ نماند</p>	<p>کہ اے پہلوانان جو بندہ راہ نشد نیز جلے پراگندہ گنج نہ اندر شما هست مرد گناہ داد و دیدن گیتی آراستم کہ ہر نگین برابر بخواند</p>
--	---

<p>۱۱۷</p>	<p>برائین شمشیر جام آورید</p>	<p>شما تیغما در نیام آورید</p>	
<p>۱۱۸</p>	<p>سبازید بابا وہ دبوے وزنگ</p>	<p>بجای غرہش لکان نامے و جنگ</p>	
	<p>ز دشمن جہان را بپسردا خستیم</p>	<p>کہ ما هر چه بايست بر ما خستیم</p>	
	<p>ہو دم پرانڈیشہ و نیک</p>	<p>بیکہفتہ بر پیش زردان سپے</p>	
	<p>ہے خواہم از کردگار جہان</p>	<p>یکے از و دارم اندر نہان</p>	
<p>۱۱۹</p>	<p>بپاسخ مرا روز فرخ دم سپید</p>	<p>بگویم کشادہ چو پاسخ دم سپید</p>	
	<p>بدین کام و شادی بنیائش کنید</p>	<p>شما پیش زردان ستایش کنید</p>	
	<p>ستایش مرا و را کہ بنمود راہ</p>	<p>کہ او داد بر نیک مہر دستگاہ</p>	
	<p>ز بہار روان بے گمانی کنید</p>	<p>وز ان پس ہر شاہ گمانی کنید</p>	
	<p>نہ پروردہ دانندہ پروردگار</p>	<p>بدانید کاین چرخ ناپا پیدار</p>	
	<p>از و داد بینیم و ہم زوستم</p>	<p>ہے پرورد پیسہ ز برنا ہم</p>	
	<p>برون آمدند از غنم دل تباہ</p>	<p>ہمہ پہلو انان ز نزدیک شاہ</p>	
	<p>کہ بنشین پس پردہ بارگاہ</p>	<p>بسالار بار از زمان گفت شاہ</p>	
	<p>ز بیگانگان مردم و خویش من</p>	<p>کے مادہ بار پریش من</p>	
<p>۱۲۰</p>	<p>بداوار دارندہ بکشاد لب</p>	<p>بیامد بجایے پرستش بشب</p>	
	<p>فزاینده پاکتے و بہت سری</p>	<p>ہے گفت کلے بر تراز برتری</p>	
	<p>چو من بگذرم زین سبچی سرا</p>	<p>تو باشی ہمینو مار ہنہاے</p>	
	<p>روان جلے روشن دلان یافتہ</p>	<p>بگوشی ولم ہسیچ ناتانفہ</p>	

۱۱۷

۱۱۸

۱۱۹

۱۲۰

رزم لشکر سکندر باشکر فور بندی و کشته شدن فر
 دست سکندر و نشانیدن سکندر سوگ را بتخت او

نیم لہزن ۱۲

چو اسکندر آمد نزدیک فر
 خروش آمد گرد زرم از دور و
 با سپہ و نیت آتش اندر زدند
 از آتش بر فروخت نفت سیاہ
 چو پیلان بدیدند از ایشان گریز
 چو خرطومہا نشان بر آتش گرفت
 ہمہ لشکر ہند گشتند باز
 سکندر پس لشکر بد گمان
 ہمہ تا ہوا اینگون شد بزرگ
 جہاں جوے بارو میان ہم گروہ
 طلایہ فرستاد ہر سو براہ
 چو پیدایشان شوشہ تاج شید
 بر آمدن فرو شیدن گا و دم
 سپہ با سپہ کلر بر ساختند
 سکندر بریاد میان دو صف
 سواری فرستاد نزدیک فر

بر پیلان سپہان سپہ از دور
 بر رفتند گردان پر خاش جہے
 ہمہ لشکر فور بر سر زدند
 بجنید از ان کاہنیں سپہ سپاہ
 بر رفتند باشکر از جلے نیز
 بماندند از ان پیلان شگفت
 ہمان نزد ہیملان گریز
 ہمہ تاخت بریان با و دہان
 سپہ را نماند آن زمان طے جنگ
 فرو آمد اندر میان دو کوہ
 ہمہ داشت لشکر روشن نگاہ
 جہاں شد بساں بلور سفید
 دم نامے سر غنیمت روی منہ ہم
 ستانہا با بر اندر فروختند
 یکے تیغ رومی گرفت بکف
 کہ اورا بخواند بگوید ز دور

سپہ

سپہ

۱۲

بہرید پال و سرو گروش
 لشکر روم شد با سان
 یکے کوس بدش ز چرم بنور
 برآمد دم بوق و آوازے کوس
 بر آن مہنشان ہندوان رزم جو
 خروش آمد ز دشت کالیستان
 سر فر ہندی بجاک اندرست
 شمار کنون از پے و چیت جنگ
 سکندر شمار اچنان شد کہ فور
 بزقتند گردان ہندوستان
 سر فر دیدند پرخون و خاک
 خروشی برآمد ز لشکر ہزار
 پراز درد نزدیک قیصر شدند
 سکندر ^{سپہ سالار} گران باز داد
 چنین گفت کہ فر ہندی ^{مرد}
 نوازش کنون من با فرون کنم
 پنجم سرا سر ہمہ گنج او
 ہمہ ہندوان را تو نگر کنم
 وزان جایگہ شد تخت فور

ز بالا بجاک اندر آمد تنش
 بزقتند گردان ہم اندر زمان
 کہ آواز او برگزشتے زاہر
 زمین آہنیں شد ہوا آہنوں
 بتنگی برو اندر آوردہ روے
 سرمایہ مرز بندوستان
 تن پیدا ریش بجاک اندرست
 چنین رزم شمشیر چین دہنگ
 از وحشت باید کنون رزم و سوز
 برین برگشتند ہمدستان
 تنش کردہ یکسے شمشیر چاک
 فروریختند آلت کارزار
 آبانالہ و خاک بر سر شدند
 بخوبی ز ہر گونہ آواز داد
 شمارا بنم دل نباید سپرد
 ز دل تان غم و ترس بیرون کنم
 حرام است بر شکم رنج او
 بگو شم کہ با تخت و افسر کنم
 پراز درد و ماتم پراز جشن و سوز

<p>چنین است رسم پنجه سملی بخور هر چه داری مندا بزن همه بود بر تخت قیصر دو ماه یک با گهر بود نامش سوگ سر تخت شاهی بدو او گفت پنجهش و بخور هر چه آید فراز که گاه سکن در بود گاه نور</p>	<p>نخابد که مانی بدو در بجای نور پنجه چرا ماند باید کس پنجهش گنجش همه بر سپاه ز هندوستان به پهلوانی بزرگ که دینار هرگز بکن و نه هفت بدین تاج و تخت پنجه ساز گیس در دو چشمت و گزشتن دور</p>
<p>درم داد و دینار لشکرش را بیار است آن جمله کوشش را</p>	
<p> </p>	

غزلیات دیوان حافظ

سینه سپار

روفق عهد شبابست دگرستان را
 ای صبا گزین جوانان چمن بازرسی
 ای که بر برکتی از غمبیرا چو گان
 ترسم آن قوم که بر درد کشتان میخزند
 یار مردان خدا باش که در کشته نوح
 برو از خانه بگردون بدر و نان مطلب
 گر چنین جلوه کند بفرجه عباده فروش
 نشوی واقف یک نکته ز امر راجد
 هر که را خواب که آخر بدو مشت خاکست
 ماه کفایت من مسند مصران تو شد
 در سز زلف ندانم که چه سود اداری
 ملک از او گی و کج فزانت گنجی است

ین

مے رسد مژده گل بلبل خوش السمان را
 خدمت با برسان سرو گل و ریحان را
 مضطرب حال مگردان مین سرگردان را
 در سر کار خرابات کینند ایمان را
 هست خاک که با بے نخی در طوفان را
 کین سیه کاسه در آخر بکشد همان را
 خاکروب و میخانه کم مزگان را
 گر تو سرگشته شوی دایره امکان را
 گوچه حاجت که بر افلاک کشی ایوان را
 وقت آن است که پدید کنی زندان را
 که بهم برزده گیسوی مشک افشان را
 که بشمشیر میسیر نشود سلطان را

زبان

په آخر

دوران

کنی

حافظاے خورد رندی کن خوش باش و

دام تزویر یکن چون دگران تر آن را

۱

ساقیا بر خیرین و درده جام را	خاک بر سر کن غم ایام را
ساغ سر در کفم نه تا ز سر	بر کشم این دلق از ذق نام را
گر چه بد نامی هست نزد عاقلان	مانمخو ایتم ننگ و نام را
باده درده چند زین باد غور	خاک بر نفس نافر جام را
دود آه سینه سوزان من	سوخت این انس در گان خام را
محم را ز دل شیدا من	کس نمی بینم ز خاص و عام را
بادارای مرا خاطر خوش است	کز دم یکباره برد آرام را
نگرد دیگر بر سر و اندر چمن	هر که دید آن سرو سیم ندام را
از سر دنیا گذشتی غم مخور	خوش بخور هم خوش بدار ایام را

بر
خود
خوش

صبر کن حافظ سستی روز و شب

عاقبت روزی بیانی کام را

زاهد ظاهر پرست از حال ما آگاه نیست	در حق ما هر چه گوید جابجای هیچ آگاه نیست
در طریقت هر چه پیش ساکب آید خیر اوست	در صراط استقیم دل کسی مگر آه نیست
تا چه بازی رخ نماید بیدتے خوابم اند	عصه شطخ زندان را مجال شاه نیست
بچه سخاست بار پ این چه دلو حکم است	کاین همه زخم نهانست و مجال آه نیست
چیت این سقف بلند و سلاطین نقش	زین ممتا هیچ دانا در جهان آگاه نیست
صاحب دیوان ما گویا نمیداند حساب	کاندیرین طغر انشان جسته لبت نیست

بر
زاد

<p>برکہ خواهد گویا دگر خواهد گو برو ہرچہ است از قامت با سازم گنہام است بر در میخانہ رفتن کار یکنگار بود بندہ پیر خراباتم کہ لطفش دایم است</p>	<p>گیر و دار و حاجت بان دین گاہ نیست در نہ تشریف تو بر بالہ کس کتیا نیست خود فروشان را بگوئے فروشان نیست در نہ لطفش بیخ ذرا گاہ است گاہ نیست</p>
--	---

حافظ ابرصد رشید ز عالی ہمتی است
 عاشق دُر دے کش اندر بند مال و جاہ نیست

<p>دوش دیدم کہ ملائکے در میخانہ زدند ساکنان حرم سر عفاف ملکوت شکر ایزد کہ میان من و او سلع فدا جنگ ہفتاد و دو ملت ہمہ را عذر بند آسمان بار امانت تو انست کہ شید نقطہ عشق دل گوشہ نشینان خرم کرد ما بعد خرمین پندار زرہ چون زویم آتش آن نیست کہ بر شعلہ او خند و شمع</p>	<p>گل آدم بسر شستند و بہر بیجانہ زدند با من را نشین بادہ مستانہ زدند حوریان رقص کنان ساغر شکرانہ زدند چون ندیدند حقیقت رہ افسانہ زدند قرعہ فال بسام من دیوانہ زدند ہچو آن خال کہ بر عارض جانہ زدند چون رہ آدم خالی بیکی دانہ زدند آتش آن است کہ بر فرس کہ پلوتہ زدند</p>
--	---

کس چو حافظ نکشید از رخ اندیشہ نقاب

شخن

تا سر زلف عروسان سخن شائہ زدند

<p>چنان زمانہ چنین نیز ہم نخواہد ماند رقیب نیز چنین محترم نخواہد ماند کسے مقیم حریم حرم نخواہد ماند</p>	<p>رسید مژدہ کہ ایام غم نخواہد ماند من ارچہ در نظر بار خاک از شد چو پردہ دایر شمشیر نیز نہ ہمہ را</p>
---	---

<p>تو آنکرا دل درویش خود بدست آور غینمے ہشت کے شمع وصل پروانہ سروش عالم غیم ہشت کے خوش داد برین رواق زبرد نشہ اند بزر سرود حشید گفتم اندین بود چہ جائے شکر و شکایت ز نقش بند</p>	<p>کہ مخزن زرد گنج درم نخواہد ماند کہ این معاملہ تا صومر نخواہد ماند کہ بردگر مش کس دشمن نخواہد ماند کہ جز نکوئی اہل کرم نخواہد ماند کہ جام بادہ بیاور کہ جسم نخواہد ماند کہ کس ہمیشہ گرفتار غم نخواہد ماند</p>
<p>ز مہربانی جانان طمع میر حافظ کہ نقش مہر نشان ستم نخواہد ماند</p>	
<p>مژوہ ار دل کہ مسیحا نفسے مے آید از غم و درد و کمن نالہ و فریاد کہ دوش ز آتش وادے ہین نہ منم خرم و بس پہچس نیست کہ در گویے گوش کار نیست کس ندانست کہ منزل کہ مقصود کجاست جرودہ کہ بخیانہ از باب کرم خوبیل این باغ پر سپید کہ من دوست را اگر سر پریدن بہا غم است</p>	<p>کہ انافاس خوش بوی کسے مے آید ز وہ ام فالے و فریاد سے مے آید موسے ایجا با مید قبسے مے آید ہر کس ایجا با مید موسے مے آید انقہ ہست کہ بانگ حمسے مے آید ہر حرمتے ز پئے ملتسے مے آید نالہ مے شنوم کہ قفسے مے آید گو بیاد خوش کہ ہنوزش نفسے مے آید</p>
<p>باردارد سر صید دل حافظ یاران شاہبازے بشکار گسے مے آید</p>	
<p>این چشم نیست کہ در دور قرے پیغم</p>	<p>ہمہ آفاق پر از قندے شمسے پیغم</p>

<p>ہر کسے روزی ہی سے طلبہ از ایام ابلہان را ہم شربت نگلابت قد است اسپ تازی شندہ مجروح بزیر پالان دختران را ہمہ جنگ و جدل با مادر بیچ رحمتی نہ برادر بہ برادر وارو</p>	<p>مشکل بین است کہ ہر روز ترے پیغم قوت دانا ہمہ از خون جگر سے پیغم طوق زین ہمہ در گردن فرج پیغم پس از را ہمہ بدخواہ پدر سے پیغم بیچ شفقت نہ پیدا رہے پیغم سے پیغم</p>
<p>پند حافظ بشنو خواجه برو نیکی کن زانکہ این پند بہ از دور و گھر سے پیغم</p>	
<p>اے قبا پر بادشاہی راست بر بالا تو آفتاب فتح را ہر دم طلوع سے میدید جایہ گاہ سے طائر اقبال گروم کجا از رسوم شمع و حکمت بلہ زبان خدا آب حیوانش نہ منقار بلاغت میچکد گرچہ خورشید فلک چشم و چراغ عالم است آنچه ہمہ طلب کردند از او روزگار عرض حاجت جرم حرمت محتاج نیست</p>	<p>زینت تاج و نگین از گوہر والاے تو از کلاہ خسروی رخسار میسایے تو سایہ اندازد ہما سے چشم گردون سے تو نمائندہ ہرگز نشد فوت از دل دانلے تو طوطے خوش لہجہ یعنی گلک شکر خائے تو روشنائی بخش چشم اوست خاک پائے تو جرعہ بود از زلال جام جان افزائے تو راز کس مخفی نما ند بر سر و غ رائے تو</p>
<p>خسرو پیرانہ سر حافظ جوانی میکند بر امید عفو جان بخش گنہ فرسائے تو</p>	
<p>اے سرخ تو پیدا انوار بادشاہی کلک تو بارک اللہ در ملکت میں کشادہ</p>	<p>درفکت تو پنہان صد حکمت الہی صیبتہ آب حیوان از قوطیای</p>

تاج شاہی را خورشید از لور سے والاے تو۔

دل

عجز

بر اهرمن نتابد انوار اسم اعظم
 در خدمت سلیمان هر کس که شک نماید
 تیغی که آسمانش از فیض خود هدایت
 اگر تو چو زینعت بر کان من افتد
 دامن دولت بخشد بر اکتاف نشینان
 ساقی بیار آنرا چشمتی خرابات
 بازار چه گایه گایه بر سر نه کلامی
 در روز ومان آدم تا وضع سلطنت
 کجا که خوش فرید در شان بلوغیای
 عمریست پادشا اگر نه می انجام
 ای غصه تو مخلوق از یکمیلے عزت
 جانے که برق عصیان در آصفی زود
 یا ملبأ البریا یا واهب العطا یا
 جور از فلک شاید تا تو ملک صفاتی

کاس آن قست خاتم فرما هر آنچه خواهی
 بر عقل دانش او خندند مرغ و ماهی
 تنها جهان بگیرد بے منت سپاهی
 یا قوت سُرخ رور او خند رنگ کاهی
 گر حال با پرسی از با و صبح گاهی
 تا خرقه بال شویم از عجب خانقاهی
 مرغان قاف دانند آئین پادشاهی
 مثل تو کنس بهر است این علم الهی
 تو یزد جان فزائی و افسون عسکاهی
 اینک ز بنده دعوی محتسب گاهی
 ولے دولت تو یمن از صدمت نباهی
 مارا چگونه زبید دعوی بگیناهی
 عَطْفًا عَلَى مِقْلٍ حَلَّتْ بِاللذَّهِ
 ظلم از جهان بروی تا تو جانی

کبریا

حافظ چو دست از نو که گاه بر ز نام
 رخسار ز بخت منم باز آ بعدر خواهی

۱۰۳

رباعیات حکیم عمر خیام

<p>در پرده اسرار کس آره نیست جز در دل خاک هیچ منزگانه نیست</p>	<p>زین تعبیه جان هیچکس آگه نیست افسوس که این فسانه هم کوه نیست</p>
--	--

<p>اسرار جهان چنانکه در دفتر است چون نیست درین مردم نادان اهل</p>	<p>گفتن نتوان ز آنکه بال سرت نتوان گفتن بر آنچه در خاطر است</p>
---	---

<p>هر که غم ملازم دل شودت حال دل دیگرے باید پرسید</p>	<p>یا قصه کار خویش مشکل شودت تا خوشدلمے تمام حاصل شودت</p>
---	--

<p>چندین غم مال و حسرت دنیا چسبیت این مکنفے که در تنت عاریت است</p>	<p>هرگز دیدی کسی که جاوید بزیست با عاریتی عاریتی باید زیست</p>
---	--

<p>دل ستر حیات را کماهی دانست امروز که با خودی ندانستی بیخ</p>	<p>و موت هم اسرار الهی دانست فردا که ز خود روی چو خواهی دانست</p>
--	---

<p>ہستدار کہ روزگار شورا نگیر است در کام تو گر زمانہ لوزینہ نہ</p>	<p>ایمن منشین کہ تیغ دوران تیز است ز تہار فرو میر کہ زہر آمیز است</p>
<p>در خواب بدم مرا خرومندے گفت کاسے چکنی کہ باجل باشد جفت</p>	<p>کز خواب کسے را گل شادی نشگفت بر خیز کہ زیر خاک مے باید جفت</p>
<p>شادی مطلب کہ حاصل عمر مے است احوال جہان اصل این عمر مے است</p>	<p>ہمزوہ ز خاک کی قباد مے مے است خوابے دخیالے دفریبے مے است</p>
<p>این گنہ ریاط را کہ عالم نام است بزمے است کہ لاندہ صید است</p>	<p>آرا گنہ ابلق صبح و شام است فصریت کہ تکیہ گاہ صمد کرم است</p>
<p>یارب تو کریمی و کنویمی کرم است باطم ارب بخششی آن نیست کرم</p>	<p>عاصی ز چہر و برون ز بانغ کرم است با مصینم ارب بخششی کرم است</p>
<p>آن قوم کہ در مقام تمکین فرستند مسکین مسکین ہر گم میگفتند</p>	<p>با آخر کار جسد مسکین فرستند و آن طائفہ کا ندرہ تمکین فرستند</p>
<p>اندیشہ جرم چو بخاطر گذرد</p>	<p>از آتش سینہ آہم از سر گذرد</p>

<p>مخدوم بلطف از سر آن درگذرد <small>پہلی سہ</small></p>	<p>لیکن شرط ہے بندہ چون توبہ کند</p>
<p>گذر کہ جزبش توانی گذرد عمر است چنان کہ کش گذرانی گذرد</p>	<p>گریک نفست ز زندگانی گذرد ز شمار کہ سرمایہ این ملک جهان</p>
<p>تا بود ز روزگار فرود ستار چند آنکہ ز روزگار بست نام داد</p>	<p>داوم با مسید روزگار بر باد زان مے ترسم کہ روزگار مہد</p>
<p>وز ذات خداوند سخنها گفتند اول ز تیغ زوند آفر خفتند</p>	<p>آنها کہ بفکر دور معنی سمفتند سر گشته با سر از نداشت کے</p>
<p>بر اوج فلک برق ہمت برانند سر گشته دسرنگون دسر دانند</p>	<p>آنها کہ خلاصہ جهان انسانند در معرفت ذات تو مانند فلک</p>
<p>بر چرخ ز اختران نشان خواهد بود دیوار سرسرای دیگران خواهد بود</p>	<p>خوش باش کہ دہریہ بیکران خواهد بود <small>سے رہتا ہے</small> خستہ کہ ز قاب تو خواهد بود دن</p>
<p>دین تازہ بہار شادمانی طے شد فریاد کے آمد و ندانم کے شد</p>	<p>افسوس کہ نامہ جوانی طے شد وہاں مرغِ طرب کے نام او بود شباب</p>

<p>از آب عدم تخم مرا کاشته اند گشسته چو باد میدوم گرد جهان</p>	<p>از آتش غم روح من افزاشته اند تا خاک من از چہ چلے برواشته اند</p>
<p>تو میکہ بنجاک مرگ سر باز نمنند تا کہ گونی کسے خبر باز نداد</p>	<p>تا حشر ز قال و قیل خود باز نمنند وز بے خبری از چه خبر باز نمنند</p>
<p>پندے و ہمت اگر کین داری گوش عقبے ہمہ روز است دنیا یکدم</p>	<p>از بر خدا جامہ تنزدیر پیش از بر مے ملک ابتر امفروش</p>
<p>از خالق کردگار دزرت ریجم گر مست و خراب بودہ باشی امروز</p>	<p>تو میدمشو بجزم و عصیان عظیم فردا بخت با ستخواناے ربیم</p>
<p>بر خود در کام و آرزو برستم گر صوفی مسجدم و گر راہب دیر</p>	<p>وز منت ہر ناکس کس درستم من دانم و او چنانکہ ہستم ہستم</p>
<p>باد و قناعت کن و آزاد بزی منگر بہ فزونی ز خود و غصہ مخور</p>	<p>در بند فزونی مشو آزاد بزی در کم ز خودی نگہ کن و شاد بزی</p>
<p>ندان پیش کہ از جام اجل مست شوی</p>	<p>زیر لکہ حادثہ با پست شوی</p>

سودے نمکنی اگر تھی دست فہمی	سربایہ بدست آردین رہ کاستجا
در حالت عجز دستگیر نہ کس	اے واقف اسرار غمگین کس
اے توبہ دہ و عذر پذیر ہمہ کس	از ہر گنہم توبہ دہ و عذر پذیر
در بیت ادب بہر گدائے زرسید	از بلا دہی کسے بجائے زرسید
تاج است کہ جز پادشاہے زرسید	سر شتہ ملک پادشاہی ادب است
حاصل نشد از عمر مرا جز ہوسے	گشتم ہوس گرد بد و نیک بے
در باب کہ جز تو نیست زیاد سے	ہمے ماند ز عمر یارب نفسے
درد ہمہ را بصا بری در مان دہ	یارب دل مارا تو بر حمت جان دہ
مانندہ توئی ہر آنچہ دانی آن دہ	این بندہ چہ داند کہ چہ بای حبت

۱۰۹
نثر طہوری

نثر دوم از سہ ماہی نثر طہوری

خرمی چمن سخن بطراوت حمد بہار پیرائیت کہ گلزار ابرہیم در رخسار یوسف طلعتان نمرود
سخوت رسانیدہ وقاصد ارے لفظ ومعنی بہ حثمت شناسے تارک آرائیت کہ سخی خلیل خود یعنی
ابراہیم عادل شاہ را در مہفت اقلیم بہ نہ صفت یگانہ و ممتاز گردانیدہ۔

اول معرفت کہ با وجود حجب کثرت در شاہدہ شاہد وحدت معنی کلام معجز نظام کو کشف
القطاباً از دولت یقیناً وصف حال او ساختہ گلستان نیت و بوستان عقیدت از رخس و
خاشاک شک و شبہ پر داختمہ مجموعہ عرفان موحدان فردے از دفتر شناسائیش عین و شتلم
ماسوا پسندیدہ طبع مومنائیش تبویح بیانش نشانہاے بے نشان ہمہ دلنشین و خاطر نشان۔
پہ ختاب جہانگردا کہید نظر بردو پیمان نینداختن و مصور تصانیہ دید باحوال احوالان پر و ختم ز نارا
با بجمہ نہ پیوندے است کہ گینختش بر کشاکش کوشان سخند و دلفرا با ایمان نہ سہ سیت کہ صدش
صندل چارہ از پیشانی بڑے بہمنان نبرواز صدرتہ توحیدش دوئی در یکی گریختہ و بلاغہ و تجریدش
خود ہی در توئی ایچتہ کوشے حق شنو چشے حق بین شے حق جو خاطر سے عرفان ز اسینہ معرفت خیر۔
تارکے آسمان ساچہ سجدہ ریز شمنومی

پاسے رفعت بر آسمان وارد	سرخدمت بر آسمان وارد
در عبادت بگفتن و دیدن	طرز او طرز حق پرستیدن

<p>خلوت و دیگران صحبت او و روش اپن و آن نے گنجد بت شکن گشت چون خلیل کفر در منکر نکتہ عرفان طینتس باج خواہ طینتہا در عبادت زہے تنومندی سر وحدت پنہر ہر روز پوست</p>	<p>وحدت اپن و آن کثرت او ہیچ جز حق در آن نے گنجد بادش ارزانی اعتقاد درست شرک در شکر نعمت ایمان نیتس پادشاہ نیت ما بندگی در نحو رح ماوندی ہمہ او کردہ خویش را ہمہ است</p>
<p>دوم ... حضرت امام رضا علیہ السلام نے فرمایے مصطفوی و دولت بر افراشتن کو اسے دلا سے مرقضوی بر پیرایہ اجتہادش رونق بر شرع معقول و بدور سے اعتقادش کار ملت از شکست معون بقبول امرش دست معروفان بر سر و پروردیش زخم منکران منکر فرق دین آسودہ سایہ صاحب کاہ ہمیش شور ترویج ملت نمک مائتہ شاہنشاہ ہمیش پہا رہ دینے توینتس پابست کاخ ایمان خایا میان و بدو تیار سے تربیتش در گاہ حکم علیہ اور اراد بان سہل گیر و دار گمشدگان شہر و دیار بہر امضا سے قاضیان قضا قدرت در تین دور محل ترتیب آئین شال مستکان مسند شریعت بر فراہمین و حکام پادشاہی مقدم نشین در تر و شایع شرع گرد تعصب از زمان جد و جہد افشاندہ و محبت ہر یک از مقربان در گاہ رادر محفل دل الہام منزل بجائے خود نشانند خلیل صحبت پیش روش پرورے اصحاب کبار و بران پاسے طینتس محبت ایما علیہ السلام شہری</p>	
<p>صرف نیکان ہمہ تو لائیش شکل بدعت نشانگان بے بر کرد از ہم جدا حق و باطل</p>	<p>بر بدان ضربت تبرائش تن سہر گر مہکان بے سر دو جہان مزہ عیبت او حاصل</p>

<p>دور رشت خدایتان حلقہ در گوش شرح دارائی کفر را ہم مدار بر شرح است آسمان را کشان کشان آرند لب تفسید تر نسا زو زرع غرہ کروش شریعت غرا</p>	<p>نفس ہر گش ز زیر دستانش عنف از آفتش مدارائی نظم ہر کار و بار بر شرح است گرز دار القضا نشان آرند تانبار و سحاب تجہ شرح چون نورد عنسہ و با اعدا</p>
<p>سوم شان و شوکت جاہ و حمت باید کہ بلند ملاشان سایہ دار بر زیر پانہند تا در آستان زمین آسمانش سجدہ بجا آرند کہ سجود و گش کہ بر پیشانی نشانید کہ از فرق فرق دان سالیش فر گاہ کیانی ندیدہ کہ آباوش سخا است خود را خراب ساختہ آنکہ زو فایش بخت دین و دنیا و ربانست تبار نیسان ہنوائش بنا و گوہر آب شاہپوری بر بندار گمین بندہ ہمین قدرش بیاید پستے ہر عیش نظیرش در پایہ میری و سلطانی کہترین چاکر فلک چاکش در خوان گسترشے نوازش عالی مخاطب بہ شاہنواز خانی در بز گاہ عشرتش حبشید مشرب جرعہ خواری بر در گاہ ہمتش حاتم را منصب خاتم داری قضا بکمان تدبیرش قدر اندازو انعام بہر گوشے ضمیرش ہر افریز مثنوی</p>	
<p>شق شدے چنبر زمین و زمان ہفت دریائے زعمانش کوہ را گوشست تمکینش حیدر اشان و شوکت سخمنم مے کند کہ تہی بکند یہا</p>	<p>شوکتش کہ در آدے بکان بہشت جنت گلے زبتانش لنگرِ حلم گردہ سنگینش پر شد از عرف حشمتش وہنم در شائش زار جبند یہا</p>

<p>خاک راہست نسبتش عالی است در ہمہ چیز سرورش دانند صد فراطون ہزار اسکندر اگر برویش وان یکاد سخوانند*</p>	<p>فخر گردون بجاست اقبالی است نہ مہین شاہ کشورش خوانند نہ بہ جایش عدیل و سہنہ چرخ گردون کدام صبح دماند</p>
<p>چہارم عدالت کہ بصفت نصفتم با عالم عکس ساخته - گوش تم دیدگان را بصدا کوس عدالتش نواخته - بہ پیمانہ انصافش در دہمہ صاف - و دوسے عادلیت از ہر کہ غیر است گراف - اگر چہ پیش ازین نوشیر وان عادل ممتاز باین لقب والارقتت بود آن سراب و این محیط و آن مجاز و این حقیقت - نیسے کہ از مہب عدل او نوریدہ در باغ و بوستان گلے بروش سخندیدہ - چو چیکہ از مشرق انصاف او ندیدہ بر تو صادقش بافاق زسیدہ - اگر متا بسخ کتانی بگسلد ماہ پانچہ خور کلف است و اگر حرف تم نفس زدہ کسے گردوزبان ناطقہ در معرض تلف - تند سیے مست گیاہے را از جان کند کہ غلہ اندیشہ غضبش ابر را از ہزار جامغزہ شکند - بہا زار کوش گوش آنا دگان در حلقہ بیع و بہ سحاب مکتش کشت بیاصلمان در اجارہ بیع ہر کشور عمل کردہ اسے نہنتیان ہر تمبین و آفرین دہر لرزہ فروشان بازار عربانی معاملہ دے جملہ فرودین - مشنوی</p>	
<p>عے عشرت مدام در جامش عدل ز انصاف او ترازو عدل گر خور و صد بہ برگ گل از خار کردہ راہ گریز نامیہ سر کردہ رم چون حرارت از آبان *</p>	<p>غلغل کوس عدل بر باش دین قومی پنجہ زو بہازو عدل با دراپے کسند در گلزار در زخارے خلید نی زدہ سر در بہ سخلی دو چار کشتہ خزان</p>

<p>شیر در مهر بره لیسیدن عقل را سیر گاه دیوانش روش عدل و طرز واد این است بار ناموس خلق بر گردن</p>	<p>گرگ در خون خویش خیسیدن عدل را عمید گاه ایوانش همه شاه گرد و او ستاد این است و چه زیباست کار حق کردن</p>
<p>پنجم شجاعت به حدیث نیروی بازویش حکایت سر نهم شیر زیان در گام و زبان مردم شکسته و بر مایه ضعف رزش گوش از اجتماع دوستان منقحان رتم سیر نشسته - بمازوی توانا دم تیغش بر تارک گردون شکاف اندازد بوشست صاف نوک پیکانش در پشت تافت ناف ساز نیندیش اگر در خواب بر عهدو شیخون بر بویکبه در بیداری اسرازان و طبرون بر دستان از کند شیر بندش از کند طره سلسله میوان تاب برده و سوسن شسته تشنه به خون احدایش باتیغ غمزه خوبان در یک کارخانه آب خورده ز خمه های کاری به پلارک عاشق تارک به دولت سپرده و در تقسیم غنائم تهور و جرات غنیمان رو غنیمت شمرده میشنوی</p>	
<p>آورد و در غماز کاسه سر ظفر از تیغ اوست قصه طراز رقم ریز و چو خورش بر هم چون بزده کرد آشنا سوار از کمانش چو بسته تیر خطا ما ظفرها را کسند رقم از زوایای خشم کشته پیرین سے چکاند نزم و رزم مدام</p>	<p>بسر انگشت چشم شیر بدر نیت بر دین زبان کفر و راز اهل از دست افگند بر هم شبه سفته است در دل شب تار قبضه از دست او گرفته قضا چه قلعه ها دست کرده قلم بیچکس تیغ کین زان چنبن ساغرش زهره خورش بهرام</p>

<p>بیشہ رزم باغ و بستگانش</p>	<p>مہر شہر خدا سے خفتا نش</p>
-------------------------------	-------------------------------

ششم سخاوت کہ کشادگی کفش تنگی در جهان گذارسته الا در اول بلبل دمان خرمیان و باغ
 از روستے عیب بہا پر کشیدہ چشم بد بینان بستہ و قفلہا کما ز در گنجا پر آشتہ بزبان سخن چینیان گذارستہ بے
 از والا بہتتان تشریف عطائے چنان اندوختہ کہ دستے بان و ساز نشو وید چو یکدام از ما تہ گستران
 ہو یک سخاے چنان و نچتہ کہ حرف گیری خاے زبان ز طعنہ نگر و طمع از ہا تر سنگان یاس نہ گام اول
 فلک از ماہ و خمر نوالہ خور خوان نوال۔ کتاہ دستان بلند سود آسچہ شب خواب نیند صبح از تعمیر باغ
 سخایش گل مراد چینند۔ پریم ہمیش کلماتے سنگتہ از شاخ میروید تا غنچہ بر غور و خودشت نیفتاد
 در تیر با بان فاقہ نہ سبیر بہر نہ تا اگر اٹنے عطا شاہین میزان صورت لایز بار و آرزو ما ہمہ و تیر
 حصول براتہا بہر خریدہ وصول جوہرے صحاب غرق گوہر ز پریش و اکیرے آفتاب
 از تملاش ز شیش اگر دریاست سجاک نشانہ اوست و اگر کانت باب رسلنہ او

ابیات

<p>چون تضاد فقر و جود نوشت کفن او قلم است و جود حباب لا فدا ریشیش از پری دریا وعدہ اوشہ و وفا سپہش ماہ در زیر سکہ شہابی ہمہ سعی آفتاب اکیرے سلطان بر سوال لب نہند کترین بزل ملک و شہر و دست</p>	<p>بر کف اورات جود نوشت گشت امید عالمے سیراب پوچ گرد و درش حباب آسا انتظارے نگشتہ مکہ کش درہم فرق کیسہ ماہی پیش جودش ہنوز تقصیرے دو جہانز ایک طلب بہرند نقد صد گنج حرف یک بدست</p>
--	---

کارے افتاد ابر نیسان را دید آن دست گوہر افشان را

ہنہم صورت زیبا و طلعت جہان آرا حسنیکہ از ابر اہیم علیہ السلام پیوست
 میراث رسیدہ بود۔ و تا غایت در شوق غیب و ولعیت ماندہ اکنون روزگار امانت
 سپار باز تسلیم ابر اہیم نمود۔ اہل نظر بینا یا نیکہ چشم تہماشائش گذارند وارباب محبت لذتیکہ
 دل بتولائش سپارند جبہ بوزنشانی مشعل دادے کلیم۔ عارضے بختگنگلی گلزار ابر اہیم۔ ہافسانہ
 قاقش خواب تاہر نہال و چکایت عراش نفسہا ہمہ پامال در عشرت کدو محبتش دلہا سے
 حزمین بے غم و در بہارستان طلعتش نگہ ما سے شہر دوچشم۔ پرویز عشرتان جبر عہ غوار جام جمشیدش۔
 و ماہ طلعتان در شیر و دم خورشیدش۔ مثنوی

دیدہ خورشید ناز از رویش
 دست بردل و طلعتش خوبی
 عارضش نو بہار باغ ارم
 کرد آئینہ را تجلی خیز
 گوہر عشق را دلش مخزن
 این تصرف نہ مہر داشت نہ ماہ
 در دل و لہر ان تصرف ازو
 پیش رویش بہشت ساختہ
 سے ہرش حصار جو ششم باد

سنبستان شام از موش
 پاسے در گل ز قاقش طوبے
 داغ پروانگی حسینغ حرم
 از مہر و مہر ساختش لہریز
 دانہ حسن را رخسار حسن
 ہر نگاہ سے کہ رفت و پشت نگاہ
 عشق یعقوب حسن یوسف
 حیدر خوبی صاحب این خو
 ساغر خوش پر است نوشم باد

ہنہم سیرت پسندیدہ و اطوار برگزیدہ صاحب خلق و کمال جامع صفات جلال و
 جمال بطالعہ تالیف افکش یگانگان شاعر متن آشنائی۔ و ہر جاوہ پر و عجبش رویش

خضر تشنہ وارٹے زہنمانی آب سحاب تدبیرش ہم نشانندہ عجب الجاح و عناد ہم رویا نندہ نہال
 صلاح و سدا و سیرہ خوارے خوان تلمش اکسیر نعمت سیرتھی و چاشنی گیرے شہد راقش مورث
 لذت ویرتھی جلوہ باہر کمرے نیرش نور درویدہ مانا بار و سیر نیچہ شعاع خمیرش گلے آفتاب درختار
 سند باران سحاب پیمانش را حباب سندان و سومان قضا نجا میدن ز خمیر عمدش کند دندان اے
 تصور ناز کیش نترن در بر ما ختن حواز تقفل بر دبارش کوہ در کر با ختن با مالکنت خضر شوش
 حریرین خشن جو با یاسجہ گلزار خلقتش شمیم ختن عفتن پیشانی در کشادگی عرصہ خاطر گوشہ نشینان نگاہے
 باکی پر وہ چشم خدا بینان - ایات

نک عمر شہد رحمتش	تشنہ جوئیت سحر کلہ متش
چشم بر راقش نوازش را	جلوہ از قاتمش طرازش را
فہر سطرے ز صفحہ کینش	کوہ کاہے ز سنگ تمکینش
گر سخن تلخ ز ہر آگین	بگذر دبر لبش شود شیرین
چرب و زہمیش چون سخن مانند	سفر ما ز استخوان کہ میداند
در جہان نیست آن نشاط طلال	کہ کشد خجلت از قنیت حال
بشکند آسمان و ایوانش	نشکند طاق عمد و پیمانش
ساخت کار آن کہے با و ساخت	بر دور عشقش آنکہ خود را بخت
آنکہ رخسار او نہ دید چہ دید	و آنکہ نشنید از سخن چہ شنید

نہم توفیق کسب فضائل و کمالات باندازد و طبع و قافوش بلند آسمان کوتاہ اوج -
 و با غور فکر نقاشی شرف و ریاضتک موج میجو نعمتہاے داؤد حی موم کنندہ دلہاے انیسین بر طوبت
 حواہاے باربدی از مغز زہد بہر پوست چین در گلشن تمانہ سازی جہم زہرہ گل تسلیم شاگردی و زہد کہ

آسانی و در صنف رقم طرازی صفر عطار دریا بقطرہ امتحان قلم در تہہ افزای بلبل اگر نغمات نقش
 او نفس بر آمیزد کہن ترانہ خود را با حرف برگ گل از منقار بیرون ریزد و بشہد فصاحت چاشنی
 بلاغت در کام و زبان انہاشتہ و بکلید طلاقت قفل لکننت از در بیان برداشتہ - بروشنی
 بیانش شام طبعان در صبح طرازی در سائے ادایش کوتاہ در کان در زبان درازی - دسترس
 بمعانی سرہ کجاست فطرتش بر طاق بلند نہادہ و قدرت خریدارے الفاظ سنجیدہ کراست ہ
 کہ فصاحتش بہ بیجاگی قیمت دادہ عبارت را پیکتے لولو سے عدن و الفاظ انوٹے فیروزہ

کہن - آیات

از خوش سہی جہہ ساختہ تر	تا بجا ماند آبرو سے ہنس
زر خالص سخن بدولت او	فکر مس کمیہ طبیعت او
عقل را آورد و برون زخمسار	جام لفظش بہ معنی سرشار
حاجت و نکرنا از دست روا	منع شان کرد ز آخت سلاط خطا
پڑ بہا گو ہر سیت ہر سخفتش	گوش نہادہ چشم ہر منوش
یہ چہ نپت از علو گفتارش	شعری از نقطہ ماے اشعارش
ہر ادیش ادا رسید نہا	عاشق گفتنش شنید نہا
کہ جز او زد بہ نام استادی	کوس شاہی بہ نام استادی

تر ہے شہر یار عادل کا مکار کامل موم دل آہنہیں سپیان منت سبکے عطا گر ان کو ہ وقار -
 کاہ نقاد دل رام کن خاطر شکار شیرین گیش شہو معفو کار حرم در وطن در دل غریبان ساز -
 تواضع زیب غرور و دانند دل در عثمان صبر از پیے دو ان از ہمہ بر کنار و با ہمہ در میان یوسف
 نجح حسن پناہ برابر ہم نام کعبہ در گاہ کہ از روز ازل در دیوان و شمس الہی در بیچ چیز باو

تفسیر سے زفت سو بہرہ و پذیر و خاطر خواہ او بود قلم تقدیر بران رفته۔ سال و ماہ عمر ابد
پویش در سیر خما بان عشره سوم و غلغلہ فضائل و کالاتش در مغز ساکنان سپہر ہنتم۔ کافر
نعمت آنا مکہ بر خوان ہنر با ستادش ایمان نیارند و تم شکر شاگردش در زمین کام و زبان
نکارند۔ زبان شکر خود کراست بہ نڈل درویم ہماینا سے ہنروران سنگین۔ و بہ بخشیدن معنی
و مضامین دیوانہ سے شاعران زنگین۔ با طہار یک و معنی از جملہ معانی انعامے کہ در جریہ
اشعار این ثنا خوان ثبت است اشعار سے میر و ہدوز سے در تعریف یوز فر بہ و نذت اسپ
لاغر شعر سے چند گوش گزار استادگان مجلس بہشت نشان ہوئید شاید کہ در خاطر ہم گذشتہ
باشد کہ طبیعت عالی بجا ملی از خود راضی کشد و الاخیال را فرہی و فکر را صید افکنی
ہستہ این معنی را غیرت فراموش دریافتہ بہ یہ قریب بست و ہی معنی و تشبیہ ہر سائین ادا
بیان رفت۔ یکے آنکہ اگر این یوز را بزنجیر گویے صد جا بگل میخ و انہا بند بندیم است کہ
بجلدی از جلد بیرون جہد۔ دیگر آنکہ ضعف و ناتوانی این اسپ بنا گیت کہ ہنگام تصویرش
ہر گاہ بر قلم لغزیدنی دست و ہد او از پاور افتادہ کردہ دار بر زمین نقش بند۔ قسم برستی کہ
درین سخنان تکلفیست و این طور سخنان تکلفی در زور برداشت و دریافت حوصلہ است
و گرنہ معانی شاذان گران تر است کہ ہا سنگینی برگردن تو زانیاں سخن نہند۔ ارباب استعدا اورا
صحبت کتابچہ کہ مکان فیض الہی است و کتب خانہ استادان معنی اعنی شاگردان اعلی حضرت
غل الہی بود می ہا ہتخصیص آنجا کہ ہمہ جارحایت و مناسبت مرعی است دیوان عدل و داد
در دیوان و مجلس عیش و نشاط در بستان میدارند و دیوان دارے جو دو سخا و سخا و غور سے فضل
و ہنر و کتابخانہ مقرر است ہی الحقیقت غائب شدگانے کہ مغز خود را در پوست کشیدہ کتاب نام
نہادہ نگ و ہم نشاند معنی از مغز ان و استفیادہ اند تعلیماتے کہ در باب شعر و شاعری شنیدہ

شد از پاس اقتضائے مقام و مقامت بناے کلام و انشراح و افتتاح و التیام و اختتام و
 تفصیل و توضیح و جمال و ابہام و پیچیدگی کے عبارت و شوخیے اشارت و حمت و حمت معنی وجودت
 لفظ و چہلپہلے مراد و تنگ و رزم کے حروف و کرسی نشینے ترکیب و بست قافیہ و شست و بست
 و تلاش کیفیت و صافے سینہ و پاکے زبان و عرق زینے سعی و سحر خیز نے خواب و زارے حصول
 و در پوزہ گرے قبول و مثال اشیا و خطبہ کتاب نورس کہ کسں ہر اسے جہان از و پر او اذہ است
 مرقوم گردیدہ۔ لہذا محمد کہ برین تعلیماتش در پیرانہ سری بر تریات جوانی سے نامہ و باشہوران
 این فن عثمان بر عثمان سے نامہ و چہ ترقی ازین زیادہ خواہد بود کہ آفتاب ترتیش پر تو عاقلت
 انداختہ خفائی را ظهوری ساختہ و در محل پیرائے گلزار ابرہیم انہاز ملک انکلاست کہ بیعدیل
 و انہاز است۔ فرغش ز انوز انوسے اصل و سحرش دوش بدوش اعجاز اوسے زود شدادے قطرہ بہ
 بازو سے موج دریاست فر و شنائے ذرہ پر تو خورشید جہان آسا۔ با وجود مثل ملک گیری و رعایت
 احوال رعایا و لشکر می بار جگت گردی یعنی استاد سے عالم برگردن گرفتن و رحمت تربیت
 شاگردان کشیدن غرض التفات و رحمت است ہم سخیق و روزگار وہم بہ ارباب استعداد کہ قابلیت
 انہا ضائع نماند و اینہا بخل وافی بہرہ مند گردند تا شفقت و عطوفت را این پایہ نباشد بہ سخت
 پادشاہی بر آمدن دست نند و تا در رحم و مہربانی دریا نشود گوہر و انائی و فرمانروائی بکف نیفتند
 تفوق پادشاہان بہ مہربانی و شفقت است نہ بعرض و طول مملکت مصر عنہ شہنشاہ ہر کہ مہربان تر
 رحمتش بر رخ ہر کہ خندید و دیگر بر رخش بساط اشک سچید۔ طفلے کہ سرگشت مہربانیش کمیدش
 گزندہ پستان مادر بخورد۔ بتقریب حرف مہربانی از نقل مہربانی کہ سنا و نتخار سول اعتبار این
 خاکسار بقیدار است قلم تحریر زبانی دارد و از آنجا کہ مجزرا باغ و گفتگو نیست وقتے در کین گاہ
 فرصت مہر و من شد کہ محرومے سعادت بساط بوسی چون تحمل بے صبران از حد گذشت و بار

تمنائی بروزش سبکو جان خوش گرانست چہ ببارتے نمکین تراز شور محبت فرمودند اگر تنہا
 بودے چنین بودے چون شریک داری میتوان ساخت کسے چہ سازد میت
 مکیست جان دور و صد ہزار بیگیت زبان فضول چہ سازم کفنگدے نیما
 اگر مشیح عشرت غریب پروازم خلقے را از وطن برے آرم و تاب این شکر ہم ندارم و اگر از غریب
 زبان ے بندم غفلت بعضے آشنایان و در ماندگان تیرسم و نیتد بر ہم ہم تیرسم و تیرسم

مسکن غلیش و عشرت و کن	لب بغرب فتدز حرف و وطن
نیت از صبح روز وصل عجیب	خندہ بر انشراح شام غریب
نغمہاے غریب ریخت ز ساز	ہست آرے شہ غریب نواز
در سخن بر کشید مغز ز پوست	لفظ و معنی غریب دار و دوست
رفتن از کوسے او نصیب بہاؤ	ہیچکس در وطن غریب مباد
معنی صورت و فاد و فاق	زہر مارا مجتہش تریاق
صیت خود را کہ سر بہ کشور داد	بہر تخیل ہر ہنر و داد
قسم جان بہ زندگانے او	کو جز او کس بہ مہر بانے او
نامہ در خواندن ہنر پویان	نفل در آتش العجل گویان

۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰

اگر غدر در از نفسی گفته شود کوتاہی باشد این مع و شنائے دیگران نیست کہ عذر تطویل
 کلام باید گفت و خلعت اطہاب باید کشید سامعہ و سعادتی نیفادہ کہ در شکر گزارے ناطقہ
 نباید شہد و از شاد بے گفتن تشنگے شنیدن ہنوزے ہم اما چون آخر سکوت مجرہ
 دکان سخن خواہد بود و عاہم احرام کعبہ اختتام بستہ مصرعہ گواہت لب ہامین ہاکن غزل

کعبہ اہل دل ابرہیم باد
 قبلہ نہ چرخ و ہفت اقلیم باد

<p>پیش قدمی چرخ در تسلیم باد کاف سرکش ز اخلاطِ مسموم باد نیک و بد را مشرودہ تعمیم باد عیشہا سے عالمش تقسیم باد حاسدش راول دو نیم ازیم باد خوشہ چین خرمن تسلیم باد غیرت گلزار ابراہیم باد</p>	<p>از مہ نو پشت دستے بر زمین ہمتش ترکیب لفظ کم خواست نفسی تخصیص از سخائش و اقسمت تا پذیرد عیش و عشرت انقسام تا بہ بختیا جملہ را امید بہست عقل کل در مزرع استاودیش داستان شد ختم بتان خوش</p>
--	--

انوار سہیلی

این کتاب را حکیم روشن را سے بید پا سے برہمن برنام را سے جہان آرا سے در بشلیم
 ہندی کہ مالک بعضے از ممالک ہندوستان بودہ بزبان ہندی تصنیف فرمودہ و
 کہ در مبادی شروع ششم از سبب آن رقمزہ کلک بیان گزود حکیم مذکور بنا سے سخن را بر
 اساس موغلی نہادہ کہ بادشاہان را در سیاست رعیت و بسط بساط عدل و رافت و
 تربیت و تقویت اولیای دولت و دفع و منع اعدا سے مملکت بکار آید و در بشلیم این
 کتاب را قبلہ مقاصد و عمدہ مطالب ساخته پرتیاح مطالعہ آن پیوستہ افتتاح ابواب حل مشکلات
 و کشف معضلات سینہ و این جو اہمیتی در زمان او از دیدہ ہر کس چون گوہر شاہوار در
 خلوتخانہ صدق نہان بودے و چون لعل بدخشان از جیم کان جز بہ زار خون جگر چہرہ
 نمودے و بعد از وہر یک از اولاد و احفاد کہ بجای سے بر سر سلطنت نشستند سے جہان
 طریق مسلوک داشتہ در اخصا سے آن کو شید نہی سے جو با این ہمہ بالغا نسیم فضائل آن کتاب
 اطراف جہان را چون حواشی گلستان معطر ساخته بود و ناموشک افشان منقبش شہادت
 مستحقان رواج اخبار و آثار را معنی گردانیدہ نظم

ہنر چوشک بود شک اگر نہان
 ز فیض را پچہ او شام را خبر است
 نیشور بگل اندود چشمہ خورشید
 زمان زمان اثر نور او زیادہ ترا

تاور زمان کسری نوشیروان این خبر انتشار تمام یافتہ کہ در فخر این ملک ہندوستان کتابت کہ از
 زبان بہائم و سباع و طیور و حشرات و وحوش جمع کردہ اند ہر چہ سلاطین را در باب نیاست
 و خرم شاید و جہانداران را در رعایت قواعد پادشاہی بجا آید در مطاوی اوراق آن ایراد نمودہ و آن را
 سرمایہ بر عطا و وسیلہ نفعت مے شناسند نوشیروان را کہ استخار جو بہار عدلت از باران احسان
 او سر سبز بود و طراوت گلزار چمن انصاف از قطرات امطار عاطفت او مے افزود بہیت
 جہان گشتہ از عدلش آراستہ و زان گردیداد بر خاستہ

رغبتے تمام ویل مالاکام بمطالعہ آن کتاب پدید آمد و بر رویہ طیب کہ مقدمہ المطابے پارس بود
 بالتماس نوشیروان بہ ہندوستان توجہ نمود و مدتے متادمی آنجا بود و با نواع عیال و تدبیرات تمسک
 نمودہ آن کتاب را بدست آورد و الفاظ ہندی را بعنت پہلومی کہ در آن زمان زبان سلاطین
 ایران بدان منکلم بودے ترجمہ کردہ بخد مت نوشیروان رسانید و بموقع قبول شرف امتحان یافتہ
 مرتبہ آن در حضرت شاہ باقصے معارج کمال رسید و بناے کار نوشیروان در آثار اظہار
 عدل و احسان و تسخیر بلاد و تسکین قلوب عباد بر مطالعہ آن کتاب بودہ و بعد از نوشیروان
 ملک عجم نیز در تعظیم و اخفای آن مبالغہ نمودندے تا زمانیکہ علیہ ثمانی از عباسیان
 ابو جعفر منصور بن محمد بن علی بن عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہم خبر آن کتاب شنیدہ بر تحصیل
 آن شغف تمام بظہور رسانید و بلطائف ارجل نسخہ پہلومی بدست آوردہ امام ابو الحسن
 عبداللہ بن مسعود را کہ آمد فضلای عصر بود فرمود تا تمام آن را از پہلومی بتازی ترجمہ
 کرد و دائم در مطالعہ داشتہ اساس احکام خلافت و بناے شرائط عدل و رافت
 بران نصاب و وصایا وضع مے فرمود و دیگر بابہ ابو الحسن نصر بن احمد سلمانی یکے
 از فضلای زمان را امر کرد تا آن نسخہ را از زبان عربی بعنت فارسی نقل نمود و

رودکی شاعر بقبرمودہ سلطان آن را در رشتہ نظم انظام داد و یاد دیگر ابوالمظف بہرام شاہ
 بن سلطان مسعود از اولاد سلطان محمود غازی غزنوی کہ مدوح حکیم سنائی است مثال
 داوتا فصیح البلغا و ابلغ العضا ابوالمعالی نصر اللہ بن محمد بن الحمید روح اللہ روحہ و زاد
 فی غرغ الفردوس فتوحہ آن را ہم از نسخہ ابن متفح ترجمہ فرمودہ و این کتاب کہ حالاً بکلیدہ
 دمنہ مشہور شدہ ترجمہ مولانا مشار الیہ است و الحق عبارتیت در لطافت چون جان شیرین
 و در طراوت چون مرجان رنگین الفاظ و لفریش چو کثر شمشیر لسان شورانگیز و معانی جان

فزاہش چون طرہ سبز خطن دلاویز نظم

حروفش چو زلف بتان چگل ہمہ جاے جان ست و آواز دل

معانیش در زیر حرف سیاہ درخشند چون مہر روشن چوماہ

سوادش را کہ کمال الجواہر معانی عبارت آزان است بر بیان صفحہ دیدہ جائے توان داد و

بیانش را کہ نغزہ صباح شادمانی اشارت بدانت بر سواد چشم جہان بین توان نہاد بر بیت

سنہ و کہ کاتب دیوانہ اشے خند کند سواد نسخہ او بر بیان دیدہ حور

و با آنکہ من ز نینمان بارگاہ انشا در تعریف جزالت کلمات و تحسین بلاغت ترکیب آن متفق

الکلمہ اند۔ مصرعہ

وَإِنَّ الْقَوْلَ لَمَّا قَالَتْ حَٰمَامٌ

فاما بواسطہ ایراد غرائب لغات و لفظ کلام مجاسن عربیات و مبالغہ در استعارات و تشبیہات

متفرقہ و المناہب اطالت در الفاظ و عبارات معلقہ خاطر سمع از التذاذ و بغرض کتاب و ادراک

مخلصہ فی الباب باز میماند و طبع فارسی نیز از عمدہ ربط مبادی قصہ بمقاطع و ضبط اوائل سخن جزواتم

آن بیرون نمی آید و این معنی ہر آئینہ سبب سلامت موجب طالت خوانندہ و شنوندہ خواہد بود

خصوصاً دیرین زبان لطافت نشان کہ طبع انہا سے آن بہتر تہ لطیف شدہ کہ داعیہ اوراک
 معانی بے آنکہ برضہ الفاظ جلوہ گر باشندی دارند یکیف کہ در بعضی الفاظ تصفیح کتاب
 لغت و تفحص کشف معانی آن محتاج باشند و ازین جهت نزدیک شدہ کہ کتابے بدان
 نفاست متروک و مہر گرد و و اہل عالم از فوائد آن بے بہرہ و محروم مانند نابراں دیرین
 وقت جناب امارت مآب کہ ذات صافی صفاتش جوامع کمالات راجع است و ہفتا
 سامی ہر آتش از مطلع فضائل و معانی طالع صاحب ہستی کہ باوجود تقرب حضرت سلطان
 زمان و عنایتان دوران باسط بساط امن و امان ناشر آثار خیر و احسان آفتاب اوج نکلت
 و تا بیداری بر عین سہج سلطنت شہر باری - بیت

قرۃ العین سلاطین شہیر خاقین شاہ ابوالغازی مولانا کابین سلطان حسین

خدا ان الله ملائکہ و سلطانہ و منظور نطرات ماطفت کیما خاصیت آن حضرت بودند
 و امن بلوہمت از غبار رخارف و ما الحیو الدنیا الامتاکم الفرود می شناند و صحیفہ ذل
 بنیل را بیت

پونیرنگ این پنج روزہ خیال کہ نادان نند نام اوکات مال

مرقوم نمی سازد و مضمون این کلام سعادت فرجام کہ بیت

خوبتر بہ چہرہ قدرت نماید خال زہد خلعت ہفت بقدر کامگاری نوشتہ بیت

نصب العین احوال خود ساختہ اسمان مطالب مطلوبان و آنجلح تار ب محرومان را

وسیلہ اقتناء ذخیرہ آخرت می شناسد از خواستہ تذکرہ ہام کہ بیت

دہ روزہ مہر گردون افسانیت ہنون نیکی بجائے یاران فرصت شمار یاد را

خود را بتخلف موسوم نمی دارد و هو الامیر الاکظم مستجمع النضال والعلالی

بِعَلْوِ الْهَمَمِ الْمُحْتَضِي مَزْمُونِ هَيْبِ الْمَلِكِ الْأَحَدِ نِظَامِ الدَّوْلَةِ وَالذَّبَابِ أَمِيرِ شَيْخِ أَحْمَدِ
الْمَشْتَرِكِ بِالسَّهِيلِيِّ رَزَقَهُ اللَّهُ الْأَخْتِصَاصَ بِالسَّلَامِ السَّلِيمَانِيِّ وَالْكَمَالَ الْكَمِيلِي

کہ بے تکلف سہیلے سے از زمین بہین تباہان و خورشید سے از مطلع مہر و فادہ خشان بیستہ
توسہیلی تاکجا تابی کجا طالع شوی نور تو بر ہر کہ سے تابد نشان دولتست

نظر بر تعمیر فوائد نام و تکثیر منافع خاص و عام ثمارت عالی لرزانی فرمود کہ این کمیہ بے عظمت
و حقیر اندک بضاعت حسین بن علی الواعظ المعروف بالکاشفی آیدہ اللہ تعالی بالطف
الختی جزات نمودہ کتاب مذکور را لباس نو پوشانیدہ و زیبا و آیات معانی آن کہ بہتوں
الفاظ مخلقہ و محب کلمات شمسکہ محبوب و مستور اند بر مناظر عبارات روشن و زخفات
استعارات لطیف جلوہ دہد ہمیشہ کہ دیدہ ہر بیانی بے نظر ترقی تعمیق نظر تو اند
از جمال آن نازنینان مجملہ بیان بہرہ گرفتن و دل ہر دانار بے کلفت تنجیل و

تخیل کلفت میسر شود از وصال آن ناز پروردگان جسمہ ضمیر بر خوردن مثنوی

چنین گفت مرد سخن دان بمن	کہ اسے باغبان ریاض سخن
دین روضہ پاک مینو نشان	و دخت معانی بنوع نشان
کہ ہر کو خور و میوہ زان درخت	نشاندہ را گوید لے نیکیخت
دین باغ خوش میوہائے تر است	بزیبا بی از یکدگ خوشتر است

و چون از اقبال مثال آن عید المثال چاہہ نہ بود و نکتہ حکمیر میانہ از مطلع نور سہیلی و مینو دہیت
چو حکمت است یمانی بقول شاہ عرب اگر نور سہیلی عیان شود چہ عجب

بعد از استخارہ والا استجانبہ بدین معنی اشتغال رفت و آنچہ از عالم غیب بر زبان قلم
و قلم بیان جاری شد رقم ثبت یافت سو باید دانست کہ اساس کتاب کلید و دنیا

برحمت عملی است و حکمت عملی عبارت است از دانستن مصالح و مصلحتات ارادی و افعال
 طبیعی نوع انسانی بروی جمیع امور و مباحث احوال و معاش ایشان و تحقیق رسیدن
 بحکامے کہ متوجہ آنند و این قسم از حکمت در تقسیم اولے بدو قسم منقسم شدہ میکہ آنکہ راجع باشد
 یاہ نفسے علی الانفرد دوم آنکہ راجع بود باگروہے بر سبیل مشارکت اول را کہ رجوع او باہر
 نفسے بانفرد بود و شرکت دیگرے باوے در آن باب تصور نباشد تہذیب اخلاق گویند
 و ثانی کہ راجع است باجماعتے بہ مشارکت باز بدو قسم انقسام می پذیرد و یکے آنکہ مشارکت
 در منزل و خانہ باشد و آن را تدبیر منازل خوانند و دیگر آنکہ مشارکت در شہر و ولایت بلکہ
 در آقلم و مملکت بود آن را سیاست مدن گویند و کتاب مذکور مشتمل است از اقسام ثلثہ
 مذکورہ بر بعضے فوائد از نوعین آخرین و آنچه تعلق بہ تہذیب اخلاق دارد و سے مذکور
 نیست مگر سبیل استبصار پس ہر چند ایراد برنے از سبکارم اخلاق با مجال بود اما نحو استیم کہ تفسیر کلی
 باوضاح کتاب راہ یابد لاجرم متعرض زیادتی ابواب ناشدہ برہمان مآوال کہ حکیم ہند ایراد کردہ
 التزام نمودیم و دو باب اول از کتاب کہ در آن زیادہ فائدہ متصور نبود در اصل کتاب منحل
 نہاشت استفاظ کردہ چہار دہ باب باقی را عبارات روشن و آسان ثبت ساختیم و حکایات
 را بطریق سوال و جواب از رائے و بہرہن بدستورے کہ در اصل مذکور بود بقید
 کتابت در آوریم و قبل از ایراد ابواب افتتاح بحکایتے کہ مثلے سخنان ہمان تواند
 بودہ از لوازم دانستیم و بعد ما کہ تصرف عبارات کتاب مذکورہ بہت اخلاق
 الفاظ است اگر در تالیف این رسالہ عنان بیان از شارح انشاء فرسلان و منہاج
 ابداع مننشیان بصوب تنزل معطوف باشد غرض واضح خواهد بود بیت
 من کہ این دوسمانی منفتام آسچہ گفتندم کہو آن گفتہ ام

دیگر آنکھ در آشنائے حکایات از اجناس کلمات عربیہ باریاد بعضی آیات و احادیث ضروری
الذکر و آثار و امثال مشہورہ اقتصار نموده متعرض اثبات ابیات عربیہ نیگردد و در جریہ
سخن را بجاہر اشعار فارسی کہ چون ترکیب زر و گوہر صفت تر صیح وارد زیور می بندد

سخنہارا بدستور خود مند ز نظم و نثر باید داد پیوند

کہ گاہے طبع ازان آرام یابد زمانے زان دگر ہم کام یابد

و در محل اثبات ابواب ہر جا کہ ایراد حکایت و انشائے مثلے مناسب خواہد نمود نباید
ملاحظہ کہ مصرعہ

بر دستہ گل خیز بہ بند گیا را

باقدم جسارت بر سبیل تصرف اقدام خواہد رفت و این فقیر اگر چه در ارتکاب
این تالیف خود را ہدف سهام ملامت می بیند اما زبان نیاز نکتہ الماکم و معدن و کما
در دیوان اعتمد از بوقوف عرض بلغائے فصاحت شعار و فصائے بلاغت و تار
میرساند و در مقابلہ تھا کہ لازم التہدید من صنف فقد استہندف و نحوہ التہدید من انصف فقد
استظرفت فرو میخواند نظم

دیدہ انصاف چون بینا بود در شمر و گر چه کہ میں نابود

من نجم از عمل خام خویش تو بلامت مکنم سینہ ریش

در روش زمرہ آزادگان نیست رواقعہ بر افتادگان

+ چشم ہنرمین بود از عیب پاک بے ہنر از عیب کند زوجہ پاک

در بیان جزائے اعمال بر طریق مکافات

و البشیم از روئے تعظیم بیدیا ہے حکیم را دعا گفت و فرمود کہ شنیدم داستان

قریب و کجا بچے و آن مثلے است مرخرد مندان را در آنچه میان بلوک و خدنگاران نشیان
 افتد از خلاف و خیانت و عجز و عقوبت و مراجعت بتجدید عنایت و مزید عقیدت
 بر مردم امین و کافی بہت نظام ممالک و ترتیب مصالح و غلو نا کردن در جانب بل
 و معترف شدن بسجن حق و عوالب و فوائد این حکایت از سر حد حساب بیرون بود اکنون
 فرماید داستان کسی کہ بر اسے صیانت حال و رعایت نفس خویش از ایذائے دیگران و رسانیدن
 مصرت سچا نوران باز نایستد و پند خرد مندان در گوش نگیرد تا لاجرم مثل آنچه از وصا در
 شدہ گرفتار گردد حکیم فرمود کہ بر ایذائے حیوانات اقدام ننماید مگر جائے کہ
 میان نور خیر و ظلمت شر و فائدہ نفع و غائلہ ضرر فرق نتواند کرد و بحکم جہالت
 در بابیہ ضلالت سرگردان شدہ از عواقب اعمال غافل باشند و نظر بصیرتش از خویش
 امور قاصر ماند و کچھ مکافات بنیائے نمود اما آنکہ دیدہ سرش بجمل الجواہر توفیق ازلی
 منور است و گلشن دلش برواح ریاحین عنایت لم یزلی معطر ہر چہ سخنویشتن
 نہ پسندد در باب همچون خود سے چگونه روا دارد۔ مصرعہ

پسند کجس آنچه سخنو پسندی

و بیاید دانست کہ ہر کردار سے راجزائے مقرر است و ہر آئینہ بار باب آن برسد و تاخیر سے کہ
 در میان افتد مغرور نباید شد کہ بخواے ان اللہ یتمل و لا یتمل شاید اہمالی باشد لیکن
 اہمال نخواہد بود و سہ روزہ مہلت لاجمال است و اندیشہ نماندن سزا و جزا خیال مجال بہ تنہ
 کہ در مزرعہ عمل بکارند بے بر نیاید کہ بر آن بردانند پس ہر کہ طلب کوئی دارد باید کہ بجز تخم شکی بخارد و باعی
 خوابی کہ ترا ہیچ بدی ناید پیش تا بتوانی بدی مکن از کم و بیش
 چون نیک و بد تو با تو میگرد و باز بگلکہ چہ کار سے کنی در حق خویش

و اگر کسی خواہد کہ بد کردار سے خویش را بیکر و تلبیس پوشیدہ گرداند و زرق و شبعده
 نمودار در لباس نکو کاران جلوہ دهد تا بحدی کہ مردمان پریشانگویند و ذکر محاذ او در
 اقطار و آفاق سائر شدہ بدروزدیک برسد و بدین وسیلہ نتیجہ افعال ناپسندیدہ ہرگز از او
 مصروف نگردد و شمرات جنبش باطن و ناپاکی ضمیر دروے رسد چنانچہ و متقان تخم خطل مشائ
 در زمین افکند و روے آن را بجاک پوشانیدہ چنان باز نماید کہ در این زمین نیشگر
 کاشتہ ام و ہمہ کس اعتقاد کنند کہ در آن مزرعہ نیشگر خواہد است بی شبہ بدین خبذ زراعت
 دے تغیر سخا بہر گشت و ہان تخم خطل کہ کاشتہ بر خود بطہور خواہد رسانید۔ متنوی
 چونکہ بد کردی تبرس امین مباح است تا کہ تخم است برویاند خدش
 چند گاہے او پوشاند کہ تا آیدت زان کردا سے بد جیا
 و ادحق مان از مکافات آگہی گفت ان عند تم بہ عذنا بہ
 و شاید کہ چون کسی حقیقت مکافات دریابد و سترا بہ فمن یعمل منقالت کہ متر خیرا
 یوک و من یعمل منقالت کہ متر خیرا یوک و در دل و سے سہریت کند از بدیہا اعراض
 نمودہ سے نیگونی گراید و از ستکاری و دل آزاری توبہ کردہ سلوک بہ شہقت
 و رحمت پیش گیرد و مصرعہ

دین نیز توفیق تواند بود

و از نذیر این کلمات و امثال این مقالات و انسان تیرہ صرف تنگن و مروتیر فلکن است را
 پدید کہ چونہ بودہ است آن حکایت .

گفت آورده اند کہ در ولایت حلب بیشہ بود گل درخت بسیار و محتوی بر ریاض و انمار۔ بیت
 گل و بید و شمشاد و سرو و خدیگ بہم در شدہ شاخ و در شاخ تنگ

و دران بیشہ شیرے بود ماده و ہرزے تیز چنگ پر ناس را آمادہ پیل تنے کہ بہرام فلک
چون گونگار او بودے و شیر سپہ از شکوہ سولتین چون گاوزمین بخت التشرے وار نمودے

چو بنمودے بوقت خشم دندان شمشیر ہمیش چون آب سندان
دو چشمش چون دو کانون پر آذر دہانش ہچو غارے پر زنجبر

ہموارہ بخون ریختن مشغول بودے و پنچہ دو مان بخون جانوران بیا بودے سیاہ گوش کہ
ملازم او بود چون صورت حال بر نیموال دید از نتیجہ شمشگاری و ثمرہ خوشخوارے او تبر سید
و از و عید مکن آخان ظالم اسلطہ اللہ علیہ اندیشہ کردہ میخواست کہ ترک ملازمت

گیرد بیت

پتیس از صحبت آنکس کزو خلقے بیا زارد بہ آتش ہر کہ شد نزدیک پیوستن ہار
درین فکر وے بصر انہاد پر کنارہ بیشہ موشے و پد کہ بچہ تمام بیخ درختے سے بر دو بندن
ازہ صفت اجزای عروق اور مفصل میا زرد و درخت بزبان حال با او میگوید اے
شمسگار دل آزار چرا بہ تیر آزار بنیاد حیات مرا ز پر زبرے سازی و رشتہ ما سے جان
مرا کہ عبارت از عروق آبکش است بہ تیغ بیدا و قطع کے کنی و مردم را از راحت
سایہ و منفعت میوہ من محرومے گردانی بیت

کن بدی کہ بدی را جزا بدی باشد بکیش اہل مروت بدی دوی باشد

موش بزائے اولقیات نامنودہ بہمان جفاکاری اشتغال داشت کہ ناگاہ ما سے دہان کشادہ
از کین پیرون آمد و قصد موش کردہ بکیم اورا فرورید سیاہ گوش ازین صورت تجربہ دیگر نوشت
و دانست کہ آزارندہ مجر آزار نہ بنید و نشاندہ خاکل مرا و شپنیدہ بیت

بدے کنی و نیک طمع داری جز بہ نبود سترے بہ کرداری

و در ہمین حال که مار از خوردن موش فارغ شده در سایه درخت حلقه زدند چارپشتی در آمد و
 دم مار بدین گرفته سر در کشید مار از غایت اضطراب خود را بروی سر زد تا همه اعضایش
 بنوک خار سوراخ شده جان ببالک دوزخ سپرد سیاه گوش از صغیر اعتبار رقیه دیگر مشاهده نمود
 اما چون مار از کار بیفتاد چارپشتی سر بیرون آورده بعضی از احتیاطها را که خدا سے او را
 موافق بود سے تناول نمود و باز سر در پرده خفا کشیده در میدان صحرا بر بیات کوی
 بیفتاد سیاه گوش مترصد حال چارپشتی می بود که ناگاه روباه گرسنه بدان جارسید و
 چارپشتی را که لقمه چوب او بود بر آن وضع دید دانست که با وجود حدت خدا از گل
 مقصود بوسه نتوان شنود و جز بکلید حیلہ و کمر در آرزو نتوان کشد و پس چارپشتی را
 بر پشت انگنده قطره چند بول بر شکم و سه رخیت و چارپشتی بتصور آنکه باران است سر
 از درون پرده خفا بیرون آورده روباه در جست و حفش گرفت و سرش بر کنده باقی اجزا
 را با مشت هاسے تمام سجز و چنانچه از او جز پوسته باقی نہ ماند و هنوز روباه را فراعنت
 کلی حاصل نشده که سگے جهنده چون گرگ درنده از گوشه درآمد و روباه را از هم بر درید
 و بمقدار سے از و سے جوع الکلب را تسکین داده در گوشه بخت سیاه گوش این احوال را
 که هر یک دلیلے روشن بود بر تحقیق مکافات میدید و منتظر حالات دیگر که از نهانخانه قضا فیضا
 صحرا سے قدر آید سے بود ناگاه پلنگے دید که ذیک گوشه بشیہ بیرون دوید و تا سگ از خبر شد
 بنیش جان شکار دلش را از سینہ بیرون کشید قضا را پلنگ بے خبر از کمین گاه صیاد سے
 بیرون بسته بود و صیاد با تیر سے در کمان کشید و رپے او نشسته چون پلنگ را مشغول
 سگ زید خندنگ ولد و در جانب و سے انگند و بر پهلوی رستش آمده از طرف
 چپ بیرون رفت بیست

فلک گفنا خوش سنتان قبضہ شست زمین گنت آفرین با و ابران دست

ہنوز پلنگ تمامی بز پاسے در نیامدہ میاوب بکد سستی پوست از سرش در کشید و سراسر
سوار سے بدان موضع رسیدہ بدان پوست پلنگ کہ بنایت نقش و رنگین بود طمع در بست
و صیاد در آن باب مضایقہ نمود و ہمہ ایشان بجا صمد و محتاطہ انجامید و در اثنائے حرب
و مہربان سوار شیر آبدار کشیدہ بر سر صیاد و ماخت و تا بر خود جنبدین گرفت سرش
بصحر انداخت و پوست پلنگ از زمین در برودہ روسے براه آورد و ہنوز قریب صد
گام نہ رفتہ بود کہ آپیش بہر در آمد و سوار بر زمین افتادہ گرفتش خود بست - مصرعہ

زمان تاد و ساعت امانش نداد

سیاہ گوش را این تجربہا موجب مزید یقین گشت و ہللاز مت شیر آمدہ اجازت رفتن
از آن بیشہ طلبیہ شیر گشت کہ در سایہ دولت من آسایش داری و از خوان اسنان و مانندہ
انعام من بہرہ سے یابی سبب رفتن ازین منزل و ترک خدمت گشتن چہ چیز تواند بود
سیاہ گوش چو آب داد کہ اسے ملک مرا خیالے رد سے نمودہ و اندیشہ از سوید اسے دل سر
بر زودہ کہ در نہفتن آن ہم بگذاختن است و او گفتش خوف جان در بافتن - بیت

حال دل خویش از تو نہفتن مشکل و ز بیم رقیب با گفتن مشکل

و اگر بہت بلوکازہ میناقے کہ شکستن آن بہیچ وجہ روان توان داشت در میان آرد صوت
حال را برستی باز نمایم شیر اور امان دادہ بر آن مہنی عمد کردہ بسوگندہا موکد ساختہ
سیاہ گوش گفت می بینم کہ نیت ملک برآز از خلق موقوف است و عنان قدتش
باید اسے بگیا مان معطوف دلہا بہ نیش جفا سے اوریش گشتہ و سینہ با بدغ ایلا سے

او مجروح شدہ - بیت

ترک ستم گن زندامت تبرس وز فرغ سرو قیامت تبرس

ومن بجائیت ازین صورت ترسان و ازین معنی ہر اس نام شیر چون ہمان زمان عمداً کردہ
بہ آن سخن سخت را تحمل نمود و گفت چون بر تو ستی واقع نیست و از من ظلمے تو نمیرسد
کنارہ کردن چه وجه دارد سیاہ گوش گفت از دو جهت یکے آنکہ هیچ صاحب مروت
قوت دیدن ظلم ندارد و طاقت شنیدن ناله مظلوم نیارد۔ منظم

وجودت پریشانے خلق ز دوست ندام پریشانے خلق دوست

من از بینوائی نیم روئے زرد غم بے تو ایمان مرا خستہ کرد

دوم مبادا کہ شوئے این افعال در تو رسد و من نیز بواسطہ مصاحبت در آتش عقوبت
سوخته گردم۔ مصرعہ

آتش چو برافروخت بسوزد تو خوشک

شیر گفت تو شامت فعل بدان کجا دانستہ و میں محل نیک اند کہ آموختہ سیاہ گوش جواب
داد کہ ہر کار اٹھہ از گلزار خرد بمشام دل رسیدہ باشد و اند کہ ہر کہ تخم آزار کا۔ درج محمول
مضرت بر ندارد و ہر کہ نہال منفقت نشاند جز میوہ آسایش نچھیند جہان را کہ دار
مکافات است بکوبہ تشبیہ کردہ اند کہ ہر چہ از نیک و بد بلجے بگوئی جواب خود بیل تو صفا
ہمان بشنومی۔ مثنوی

این جہان کو بہت فعل ماندا سوے ما آید ندا مارا صدا

گر چہ دیوار انگند سیاہ دراز باز گرد سوے او آن سیاہ باز

ومن امروز بعین الیقین صورت مجازات را مشاہدہ نمودہ ام و صفت مکافات
بمعانیہ دیدہ پس آغاز کرد قصہ موش و مار و خازن پست و روباہ و سگ و پلنگ و سیاد و سوار و بوجہ

کہ دیدہ ہو باز گفت و بطریق مناسحت فرمود کہ اسے ملک موش کہیں درخت بریدہ
 طعمہ مارشد و مار کہ آزار بدور سائیدہ بیلے خارپشت گرفتار گشت و خارپشت کہ مار را
 گشت در دام حیڈہ رو باہ افتاد و رو باہ کہ خون جانور سے بریخت سگ گرسنہ دلد از
 روزگار او برآورد و سگ بواسطہ آن بیدادی و پنجہ پلنگ تنگنہ ہلاک کشید و پلنگ
 بشامت ایذا و آزار ہفت تیر اجل شد و صیاد بسبب قصد و بے رحمی سہر باد داد و
 سوار بدان پیر جمی و خون ناحق و گتہ و گردن تنگتہ بماند فعل ہر یک چون مہنی بر
 ضرر بود بر سہم جزاہم مضرتے بوسے لاحق گشت پس از بدی منحرف گشتن دان
 بدان کنارہ کردن عاقلان را لازم است و کار خود باصلاح آویزون و نیت بر افعال
 حسد مصروف دانستن خود مندان را از فرائض و لوازم - بیت

سختین نشان خود آن بود کہ از بدہمہ سالہ ترسان بود

شیر چنان بخت فوت خود مغرور بود و بشوکت قہر و غلبہ مشغوف کہ سخن سیاہ گوش را
 افسانہ سے نپداشت و نصائح اورا باز سچہ تصور میکرد و چندا سچہ ازین باب دم میدید
 آتش حرص و مشرہ شیر زیادہ سے شدہ بیت

لے آنکہ نپدیدیم ازیرا سے عشق چندین دم کہ آتش من تیز نیکنی

سیاہ گوش دید کہ نصیحت اورا در دل شیر جان اثر است کہ ضرب پائے مورچہ با بر مغزہ
 و پولاد و مو عطش در سینہ او آن مقدار تا شیر دار کہ نوک نیزہ خار بر چو شن غدارا مصرعہ
 بیلے کے کار گر باشد سنان غلہ بر خار ا

شیر را بگذاشت و بگوشہ بیرون رفت شیر از قضیہ سیاہ گوش خشم آلود شدہ در پے
 روان گشت و سیاہ گوش خود را در بوٹہ خلد سے نہان کرد و شیر از و بگذاشت و دو

آہو ہر دید در فتنائے آن صحرای اکنان و مادر مہربان بر رسم نگہبانان منوچہ حال ایشان
 شیر قصد گرفتن ایشان کرد و آہو فریاد بر کشید کہ اسے ملک از صید کردن این دو
 صید چہ آید و از خوردن اینہما چہ بندد و چہ کشاید دیدہ مرا بفرق قرۃ العین گریان
 مساز و دل مرا بکش بجزان بگل گوشہا بر بیان کن آخر تا نیز فرزند اندازان بر پیش
 کہ نسبت ایشان ہمین و فرعی را بد کہ نسبت فرزند ان کن۔ مصرعہ

باسن آن کن کہ اگر با تو روہ پسندی

تقدار اشیر و بچہ داشت کہ جهان روشن بر روے ایشان دیدے و نور باہر بر اسے
 تماشا تھے لغتے ایشان خواستے در آن محل کہ اینجا قصد آہو برگان کردہ بود سیاہ سے
 نیز در پیشہ گرفتن شیر بچگان استعمال داشت اینجا شیر زبارتے آہو التفات نمودہ
 بچگانش را بکشت و اینجا سیاہ و دو سچہ اور اکبشت و پوست کشید۔ بیت
 مگر کشمن خاندان خودی کہ بر خاندانہا پسندی بدی
 آہو از پیشہ شیر رسیدہ و فراق فرزند ان نازنین کشیدہ بہ طرف سر آہو سے دید ناگاہ
 سیاہ گوش بدور رسید کیفیت حال پرسید و چون بر کماہی حال مطلع شد دوش زبارتے آہو
 بہ خدمت و باتفاق او آخاز نالہ کرد۔ بیت

ہر کہ دلم از غم دلداری نالہ از نالہ زارش در و دیوار نالہ

بعد از غموش و فغان و آہ و نالہ و زار سٹے پے پایان سیاہ گوش اور تسلی داد و گفت غم خور

انگہ مرصتے را منرا و عزا خواہد یافت۔ بیت

شمع پروانہ را ب سوخت و لے زو و بریان شود بر و غن خویش

تا از آن جانب شیر ہمیشہ باز آہو بچگان سا از ان گونہ بر زمین انگندہ دید فریاد و تغیر

برآسمان رسانید و گفت۔ بیت

درد سے بدل سید کہ آرام جان برفت شد حالتے پدید کہ تاب و توان برفت
شیر غرو شے برکشیدہ بود و قمان دردناک در گرفته بنوسے سے نالید کہ وحوش آن پیش
از وحشت نالہ او زاری سے کردند و بہ صفتے میبزارید کہ مرغان ہوا از سوز گریہ او
در نالہ سے آمدند۔ بیت

چو سیل خون رود از دید ما سے پریم من چہ جائے دوست کہ دشمن بگردانیم من
در ہمسایگی شیر شخالی بود دامن از گرد تعلقات و نیافشاژدہ و نکشتہ من قنغ شہم
از لوح تو گل و تفویض فرو خواندہ بیت

فارس میدان تو گل شدہ خیر صحرے سے قناعت زہ

برسم تعزیت نزدیک شیر آمد و گفت کہ موجب اینمہ فریاد و قمان چیست شیر
صورت حال بازارند شخال گفت صبر پیشہ کن و شکیبائی پیش آر کہ ہیچ مشائے
از گلشن عالم بوسے و فانشیدہ و ہیچ کامے از دست ساتھے آیام شراب راتے ہے
چاشٹے جراتے پنچشیدہ۔ رباعی

از ہر جہا پیشہ و فائے نتوان یافت وز گردش ایام صفائے نتوان یافت

زخم دل مجروح جگر سوختگان را سازندہ تراز صبر و واسے نتوان یافت

زمانے دل با خود آروگوش ہوش کشادہ دار تا نکشتہ دوسہ از دفتر حکمت فرو خوانم و حقیقت
کار و بار و نیلے غدار را با تو بار نمایم دریا سے باطن شیراز جوش و غروش فرو نشست و
بسمع قبول متوجہ اصغاسے مواعظ و نصائح شخال شد شخال چون دید کہ شیر در مقام اتماع
کلام است سخنے و لپزیر آغاز کرد و گفت اے ملک ہر اتبادے را انتھائے مقرر است

و آغاز ہر کار سے راہنجامے مقدر ہر گاہ کہ مدت عمر سپری شد و ہنگام اہل فراز آمد یک
پشمزدن ملت صورت نہ بند و فاذا جاء اجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون
بر اثر ہر نغمے شادی چشم سے باید داشت و در وقت سورے قیامت بیاد کرد بیت
سالما دل چون مباحطوف ریاض ہر کرد در فضل او گلے گرفت سنجار سے بیافت
در ہمہ حالما بقضا سے ایزوی رضا باید داد و جرح را کہ بیج فایده ندارد و تو قضا کن

جان سپر کن چہرا کہ تیر قضا یک سر مو خطا نخواہد کرد

شیر گشت این بلایہ بچگان من از کجا رسیدہ باشد شمال گفت این ہم از تو بتور سیدہ
چہ آنچه تیر انداز قضا با تو کردہ اعتنا آن با دیگران کردہ و این کلمات عمل است
کہ رو سے تو آرد و گمنا ندان و نیک شہید است قضا تو بقضا آن شیر فرشت
کہ گفت این آتش از کجا در میزم من افتاد شیر رسید کہ چگونہ بودہ است آن حکایت
گفت آورده اند کہ در زمان پیش سنگار سے بود کہ میزم درویشان با شکم حیف بگریہ سے
و در ہما سے آن مضائقہ بسیار شومہ کمتر از آنچه قیمت بود سے پادوسے و در زمان
بر تو انکار آن طرح کرد سے یا تصیاف آنچه قیمت عدل باشد بہایت از سے ہم درویشان
از جہود بجان آمدہ بودند ہم تو گمان از بجا سے او بفعالان بیت

سینہ دل بر خنکان زد و کباب کلہ محنت زدگان زو طواب

روز سے میزم درویشے بزور بکشید و نیز بہا بدان فقیر بے نوا پیش ندا و درویش
دست دعا بر آسمان برداشت و رو سے نیاز بقبلہ خضوع و خشوع آورد۔ بیت
اسے ظالم از دعا سے بدین مشکو شب گریاں دعا کنند کہ خون از دعا چسکہ

درین عمل صاحبہ سے رسید و بر آن حال وقوف یافتہ زبان ملامت بر آن ظالم کشود و

گفت۔ بیت

بترس از تیر باران ضعیفان کیسین شب کہ ہرگز از ضعف نالان نزوی تزیخ کاش
 با بیچارگان کہ جز در گاہ حضرت آسمی پناہ ہے ندارند بدین سوال سلوک گمن و بر در دندان
 کہ ہمیشہ چون شمع از سوز دل اشک بارند بدینگونه ستم و ادا رخاۃ سببہ غریبان را
 بر آسبید بیداد ویران مساز و خون دل تیمان را بجای شرب اللہ و رجاء شفا تم
 مرز۔ مصرعہ

تخلدین قبح کہ فردا بچار خواہی آمد

آن ستمگر پر غرور از سخن آن عزیز بترجمہ و از روئے استبکار و حیثیت جاہلیت روئے
 در ہم کشید و گفت بیت

برو اسکے شیخ و ازین پیش مدہ در دستم کہ وہ مدد فرمیں، افسانہ بیک جو سخرم
 در دیش روئے اندر سے برافتہ رہوئے نہولت خود شافت قضا را ہمان شب آتش
 در انیم ہیزش افتاد و از آنجا بماند و منزل سہارت کردہ ہر تہا سے کہ داشت پاک
 بسوخت و آن ایسا گر را از بترجمہ بجا کتر گرم نشانید قضا را اباد و ہمان عزیز کہ روز
 گذشتہ نصیحت میفرمود بترجمہ رسید ظالم را دید کہ با متعلقان میگوید نہ انم کہ این آتش
 از کجا در سہارت من افتاد آن عزیز فرمود کہ از دو دو دل درویشان و موزینہ ایشان بیت

صد کن ز دو دور و ہنہا سے ریش کہ ریش درون عاقبت سہر کند

ظالم سہر در پیش انگند و با خود گفت از مقام انصاف نباید گذشت تخم جنائے کہ کاشیتیم

بہتر ازین برخواہد داد۔ بیت

ہر تخم ناز استی کاشیتیم بین لاجرم تا چہ برداشتیم

و این مثل براسے آن آوردم تا بدانی آنچه بجزندان تو رسیدہ در مکافات آن است
 کہ با بچگان و دیگران کردہ و ایشان ہمین جنج و اضطراب در میان آورده باشند
 کہ تو آودہ و باز بضرورت ہم صبر پیش گرفته باشی چنانچہ دیگران برنج تو صبر
 کردہ باشند تو نیز بر رنج دیگران صبور باش آشیر گفت این سخن را بجهت و بران مولد
 گردانیدہ خاطر نشان من کن شمال گفت کہ عمر تو چند است جواب داد کہ چهل
 سال شمال فرمود کہ میں مدت دراز قوت تو از چه چیز بوده است گفت از گوشت
 و عوش و آدمیان کہ شکار میکردم شمال گفت پس آن جانوران کہ تو چندین سال از
 گوشت ایشان فدا ساختہ آیا پدر و مادر نداشتند و عزیزان ایشان با سوز مخالفت
 و درد مساجرت در جنج و فرزع نیاوردہ بود اگر آن روز عاقبت این بید بودی
 و از خون ریختن اقباب نودہ درین وقت این واقعه روی نمودے و بهیچ حال

چنین حادثہ پیش نیادے - شومی

تو ناکردہ بر خلق سبثایت کجایابی از خویش اکسایتے

چو دلما زہمت بنالد ہے کہ بر جان ریشتم اندم ہے

و اگر ہمین سیرت را ملازمت خواهی نمود و بر ہمین صفت سخنوار و بخاکار خواهی بود آگاہ
 باش کہ از اینها بسیار خواهی دید و تا وقتے کہ خلق از تو خائف باشند بوسے امنیت
 و آسایش سخاوتی شتیدا خلاق خود را برفق و رحمت آراستہ گردان و گرد آزار جانوران
 و اینداسے این و آن مگرد کہ آزارندہ روسے راحت نہ بیند و بیدوگر ہرگز بقصد و مقصود زرد مگر

کس نزداست ازین کمان تیر مراد برید

چون شیر این سخن بشنود و حقیقت حال بروئے نکشت شد دانست کہ تیر بکے کناستے آن

پر آزار باشد چنانکامی و بدفرجامی نخواهد بود با خود اندیشہ کرد کہ بہار عمر کہ اوقات
 جوانی باشد سخنان پیری و ناتوانی مہدل شد در مہدم قدم در راہ فاسدے باید نہاد
 و سفر دہد و دل از پیش سے باید گرفت بیخ بہ از ان نیست کہ زاد معا و متسا سازم
 و ترک آزار و جفا کاری گرفتہ باز کے از قوت قناعت کتم و غم پیش و کم ناخوردہ
 از فکرست و نیست بگذرم قطعہ

بہست و نیست سخنان ضمیمہ خوشدل بلش کہ نیست است انجام ہر کمال کہ بہست
 ازین رباط دو در چون ضرورت استیل رواق طاق سمیت چہ ہر بند و چہ پست

پس از خوردن خون و گوشت باز ایستاد و بمیوہ قناعت کرد و طریق خرسندی
 بیش گرفت و چون شمال دید کہ شیر بمیوہ خوردن و آمد و اگر بدان مدد و نیست
 نماید آنچه قوت کیا کہ شمال استاید روز خوردہ میشود طالت برو سے غلبہ

کردہ بار سے دیگر پیش شیر آمد و گفت ملک بچہ شغول است اشیر جواب داد
 کہ از دنیا کنارہ گرفتہ ام و مجاہدت و ریاضت را بیان بر بستہ۔ بہیت

زین سحر آگون چو کے آب خوش خورد دل راز آب خورد جهان سیر کردہ ایم
 شمال گفت نہ چنین است کہ ملک میفرماید بلکہ ضرر خلق ازو سے حالہ بیشتر

از پیشتر است شیر گفت بچہ سبب کے از من متضرر باشد و من نہ دہن سخن
 سے الایم و نہ بچہ بازار شخصے سے کشایم۔ بہیت

و دم سخن بیداد پارہ پارہ کند بیچ کس نہ نام بیچ نوع خراش

شمال گفت تو دست از روزنے خود باز گرفتہ و از رزق دیگر جانوران کہ در
 آن حقے نداری سے خوزی و میوہ این بیشہ بقوت دہ روزہ تو وفا می کند

و کسانے کہ قوت ایشان بدین میوهامستعلق است زود هلاک شوند و وبال آن
 در گردن تو بماند و نمیکن که ہم درین جهان مکافات آن بتورسد و من سے ترسم کہ حال
 تو سچو حال آن نوک نشود کہ میوه بوزینه را غصب کرد خیر گفت بیان کن کہ چگونه
 بوده است آن حکایت

گفت آورده اند کہ در وقت بوزینه را آمد و توفیق دریافت و از میان اینکے جس
 کنارہ گرفتہ بگوشہ همیشه متوطن شد و در آن بیشہ چند درخت انجیر بود یا خود اندیشید کہ
 جانور از غذا سے چاره نیست و درین موضع جز انجیر خوردنی یافت نشود و اگر تمام
 انجیر ہا در تابستان تباہی و تری خوردہ شود زمستان بے برگ و نوا باید بود
 بیسجہ ازان نیست کہ ہر روز یک درخت انجیر افشانم و آنچه سترقی باشد ازان
 تناول منودہ باقی را خشک سے سازم تا ہم تابستان بفرغت گذرد و ہم زمستان
 بر قامت باشد۔ بیت

زہر تو شہ باید کشیدن سنج تابستان اگر خواهد کسے کاسای شے باشد زمستانش
 ہمچنین چند درخت را باز پرداخت و از میوہ آن اندکے خوردہ تمہ را ذخیرہ خست
 روزکے بالاسے درخت انجیر برآمدہ بر قاعدہ ہر روزہ بعضے ازان سے خورد و بعضے
 جہت خشک کردن سے چید کہ ناگاہ خو کے از پیش صیاد جتہ خود را در آن بیشہ افگند و بہر
 درخت کہ میرسد بران میوہ شے دید تا باپسے آن درخت آمد کہ بوزینہ بران بالا بود و انجیر
 سے چید چون چشم بوزینہ بر نوک افتاد و لش بر چید و گفت بیت

از کجا پیدا شد آیا این بلا سے ناگمان زین بلا سے ناگمان را خدایا و امان

نوک چون بوزینہ را دید مر جانے زدہ شہ طحیت سجا آورد و گفت ممان سچو ہا بوزینہ

نیز از روئے تفاق جوابے منافقانہ باز داد و گفت۔ بیت

باغ امید مرا سر خورمانے رسید کلمہ درویش را از غیب مٹا رسید

رسیدن قدم میون مبارک دہا یون باد اگر پیشتر قاصد سے از قدم عالی اعلیٰ ارذالی
داشته ہرگزینہ فراخور حل شہ انطضا سخت تقدیم سے یافت حالاً انفعالی کہ بہت از تصور

اسباب مہمانی است۔ مصرعہ

ز حمت بود درویش انا کہ چو مہمان در رسید

خوک گفت حالاً راہ میرسم و با حاضر سے کہ باشد اشتیاق تمام بہت۔ مصرعہ

تکلف مکن آنچه داری بید

بوزینہ درخت انجیر سفیشاند و خوک باشہائے تمام میخورد تا بر درخت وزین چیرے نماند
موسے بوزینہ آورد کہ اسے میزبان گرامی سہوز آتش اشتہار در التاب است و نفس عیص

از برائے طلب غذا در اضطراب درختے دیگر سفیشان و مرارین منت خود گردان بوزینہ
طوعاً و کرہاً درختے دیگر سفیشاند و باندک فرصتے از سیوہ آن نیز اثر سے نماند خوک بدرختے

دیگر اشارت کرد بوزینہ گفت اسے مہمان عزیز رسم مروت فرود گذار آنچه نثار تو کردم یکجا بہ

قوت من بود و مراد دیگر قوت ایشار کردن نیست۔ مصرعہ

زین بیش کرم نے توان کرد

خوک در غضب شدہ گفت این بیشہ مدتے در تصرف تو بودہ گو حالے من متعلق باش بوزینہ جو ابد

کہ غضب کردن ملک دیگر سے شوم است و عاقبت تغلب تہور نا پسندیدہ و مذموم از سر خفا

در گذر و دست از ظلم و تم باز دار کہ آرزو دن ضعیفان نتیجہ خوب ہر در بخانیدن یکسان باشہ و یکو نماند

گر بند انش گنسی دل خون گنسی حد و دندانت بگیر چون گنسی

خوک را بدین سخن عزارت خشم بیشتر شد و گفت من ترا حله اذین و خست زیر آرم و آنچه نهر
 باشد در کمارت کتم پس بدرخت بر آمد تا بوزینه را بزرگ کند هنوز بر شاخ اول قوا نگرفته شاخ
 بشکست و سرنگون و رافاده روی بقعر و وزخ نهاد و این مثل بر آس آن آورد که تو نیز میوه
 دیگران غصب میکنی و از ذاق ایشان را طعمه خود میسازی چون این جماعت از گرسنگی
 بیزنداشتمی تو در دل فرزندان ایشان قرار گیر و پیوسته بنیبت مشغول گشته میکنی
 از بدگویی غافل نباشد و اگر پیشتر ازین اثر ظلم تو در جهان ساری بود اکنون خیز بره تو
 بر زبان جاری شده و در هر دو حال جانوران را از جور تو خلاصی ممکن نیست خواهی
 در معرض تهور و فساد خواهی و لباس صلاح و سداد و خود این چه درویشی باشد که تو
 به پیمان بتن پروری مشغول و از لذت خسی جهانی با کسب لذات عقلی و معانی نپردازی بیت
 اسیر لذت تن با نده و گرنه ترا چه عیشهاست که در ملک جان میانیست
 چون شیر این فصل را بشنود از خوردن میوه نیز اعراض نمود و آب و گیاه قناعت
 کرده و در وظائف طاعت و عبادت افزود و گاه و بگاه مضمون این آیات مخفایق
 سمات با خود تکرار میکرد - قلم

اس دل زمین جهان دلازار دگند در تنگناے گنبد دوار در گذر

کار جهان نخل ابل بصیرت است مروان دوار از سر این کار در گذر

چون میوان گنجین و جانین رسد سعی نما و زمین پر خار در گذر

در بحر غم ز حرص چو خاص شوخ چشم غوطه مخور ز گوهر شهبوار در گذر

این است داستان بدر دوار متهور که جهانیان را سخر عذاب خود دارد و او را خواست
 عواقب آن نمیند میشد تا آخر الامر بمانند آن بلا که از و بخلق رسید و بیتاگرد و آنگاه

وہ صواب و طریق رشاد و بشا سے مانند شیر کہ تاہر دو جگر گوشہ خود را بر آتش حسرت کہاب
 ندید دل از خونخواری و بدکرداری بزنداشت و چون این تجربہ اور احاصل آمد از عالم
 خدار اعراض نمود و دیگر بارہ بآرائش ہے اصل او التفات جائز نشود و بیچ
 وجہ عشوہ این بے وفای جادو و دش خرید پست

نوشتہ اند بر ایوان جنت الماوسے کہ ہر کہ عشوہ دنیا خرید و اے بے

و خردندان سزاوار تر نہ بدانکہ این اشارت را در فہم آرنند و این تجارب را ذخیرہ حال و
 مال خود دارند و بنا سے کار ہا سے و نیوی و اخروی بر ہمیں یک قضیہ نهند کہ ہر چہ
 خود لہو فرزندان و متعلقان خود را نہ پسند در بارہ دیگران روا ندارند تا فواج امور
 خاتم محات ایشان بنام نیکو و ذکر جمیل متحلی باشد و در دنیا و عقبے از تبعہ بد کرداری
 و اذیہ ستمگاری مسلم مانند نظم

دنیا نیرود آنکہ پریشان کنی وے ز نہار بد کن کہ نکر دست عاقلے
 دنیا مثال سحر عمیق است پرتنگ آسودہ عازقان کہ گرفتند ساحلے

ابوالفضل

ابراہیم رضا علی

مفاوضہ حضرت شاہنشاہی بایان فرنگ

سپاس بقیاس نثار بارگاہ بادشاہ حقیقی کہ مملکتش مصون از صدعہ زوال است
 و سلطنتش نامون از لطمہ انتقال - فضاے بدیع تمامے زمین و آسمان گوشہ ایست
 از انقطاع ابدراع او و بیدار پیکار امکان قطعہ ایست از جہان اختراع او - مدبرے کہ
 انتظام عالم و نظام نبی آدم بدستیارئے عقل پادشاهان عدالت پیشہ و پامبروئے
 عدل شہریان نصف اندیشہ منوط و مربوط ساختہ - مقدرے کہ رابطہ محبت و ضابطہ
 مودت طغیانی ایتلاف و التییم و ودیہ امتزاج و استیناس در افراد کائنات و انواع
 کائنات انداختہ - و در دنیا محدود و ہدیہ ارواح طیبہ معاشرا نبیا و رسل علیہم السلام
 و اسلام کہ ساکنان اصوب طرق و ماویان اصلاح سل اندعموما و خصوصاً بعد
 برضائے ارباب بصائر کہ مقننہ از انوار ولایت و تجلی از اشعہ حکمت و درایت اند
 مخفی و محتجب نیست کہ دریں عالم ناسوت کہ مرآت عالم لاموت است بیچ چیزے بر محبت
 خالق نیست و بیچ امرے چون مودت لائق نے چه مدار صلاح عالم و نظام کن دن را
 بر تو دو و نالف نہا وہ اند و در ہر دے کہ آفتاب محبت پر تو انداز و جہان جان و علم و رح

روان را از ظلمت بشری سے پردازد فکیف و قتیقہ در سلاطین کے صلاح میں طائف
 صلاح عالم و عالمیان سے متحقق شود بناءً علی ہذا ہیگلی ہمت عالی نسبت بآن حضرت
 کہ روابط محبت و وداد و ضوابط ارتباط و اتحاد میان عباد اللہ مومک و مشید باشد سیا
 در طائفہ عالیہ ملوک کہ بجزید عنایت الہی شرف اختصاص دارند خصوصاً بآن سلطنت
 ماب خلافت قبایب مورد تجلیات معنوی محی مراسم عیسوی الغنی عن التعریف والتوصیف
 کہ تفوق نسبت بوساطت ہمایگی متحقق است و رعایت حقوق جوار و محبت بآن
 عملاً سلاطین نامدار محقق و مومک و از اشرف مقتضیات محبت جانی و اکمل موجبات
 مودت روحانی تالیف صورتی و تالیف ظاہری است چون بواسطہ موانع عظمیٰ و باعث
 کبرئے احراز مشاہدہ جسمانی در پردہ توقف سے ماند امرے کہ خلف آن اشرف
 تواند شد ارسال رسل و رسائل است کہ ارباب فطنت و ذکا آن را قائم مقام
 مکالمہ و نائب مناب مجاہد میدانند امید کہ علی التواتر و التوالی ابواب رسل و
 رسائل از جانبین مکتوح باشد و سواخ احوال و لطائف آمال از طرفین بین و
 منشرح گردد بر ضمیر منیر واضح خواهد بود کہ باتفاق جمیع ارباب مل و نخل و اصحاب
 دین و دول نشاء تبین دینی و دنیوی و عالم صورتی و معنوی شخص و معین
 و مدلل و مبرہن است کہ نشاء صورتی دنیوی در برابر نشاء معنوی اخروی چه قدر
 دار و عقلا سے روزگار و کبر سے ہر دیار در تکمیل میں حالت فانیہ ظاہریہ چه قدر
 مساعی جمیلہ و دواعی جزیلہ باقدام میرسانند و خلاصہ اعمار و زبدہ اوقات را در استعمال
 مقاصد صورتیہ بچھ طریق صرف سے سازند و در مستلذات سرلیج الزوال و مستحیات
 ترویج الانتقال چگونہ مضحک و منہک اند اللہ تعالیٰ ما را بمحض عنایت ازلی

و ہدایت لم یزلی خود با چندین مشاغل و عوائق در روابط و علائق ظاہری و در طلب
خود کرامت فرمودہ و با آنکہ ممالک چندین سلاطین عالی مقدار را در حوزہ تصرف
ماورآوردہ و بمقتضای عقل در انتظام و التیام این ممالک برنبجے کہ جمیع رعایا و کاؤ
برایامرفہ الحال و نشرح البال باشند سعی باید نمود و توجہ بریں باید داشت
اما آنکہ شد کہ استرضای الهی و شوق ماہوالمحق سرسرمہ مطالب و فاتحہ ہمارت
و چون اکثر ابنائے روزگار اسیر ربقہ تقلید اند ہر کہ طریقہ آبا و اجداد و اقارب و معتمد
مشاہدہ مے نماید بے آنکہ تامل در دلائل و براہین نماید آن کیش کہ در اہل آن
نشود نمایافتہ اختیار میکنند و از شرف تحقیق کہ علت غائی ایجاد عقل است محروم نمایند
نہا بران در اوقات طیبہ یاد انایان جمیع ادیان صحبت در شستہ از کلمات نصیبہ
و مقاصد عالیہ ہر کہ ام مستفید و مستفیض میشوند چون تباین السنہ و تغایر لغات
در میان ست لائق آنکہ بار سال این طور کیسکہ آن مطالب عالیہ با حسن عبارت
خاطر نشان کند سرور سازند و بجمع ہایون رسیده کہ کتب سماوی مثل تورات و
انجیل و زبور بزبان عربی و فارسی در آورده اند اگر آن کتب مترجم یا غیر آن کہ نفع
آن عام و فائدہ آن تمام باشد در آن ولایت بودہ باشد فرستند درین ولایت
تاکید مراسم و داد و تشدید مبانی اتحاد سیادت مآب فضائل اکثنا صاوق العقیدۃ
والاخلاق سید مظفر را کہ مزید التفات و عنایت سرفراز و مخصوص بودہ فرستادیم
سخنہ چند بالمشافہ خواہد گفت اعتماد نمایند و ہموارہ ابواب مکاتبات و مراسلات
رامفتوح دارند و السلام علی من اتبع الهدی ۲۰ - شہر ربیع الاول سنہ ہند و نو

حضرت شاہنشاہی عرضداشت کترین پندہ ابوالفضل

توجہ شاہنشاہی عنایت انردی شامل حال اولیای دولتت و دکنیان
 بے دولت بحال تباہ گرفتار امید کہ جمیع سرکشاں و سخوت فروشاں بہاد افراہ خود
 گرفتار آئیند صاحب من روز خور یازدہم خرداد ماہ الہی بسواس راسے و سور یارے
 و نانا بھائی کہ تو نامہ طلبیدہ بودند آمدند اینہا تا حال ہلازمت شاہنشاہ نیامدہ بودند
 و برہان را نیز ندیدہ در حوالی تلم و پھیالہ و انور میباشند خلعت دادہ مستمال گردانید روز
 گوش قاصدان چاند بی بی آمدند و از شنیدن سانخہ ناگزیر شاہنشاہ ملول شد چون
 آمدن مرشدید استکشاف احوال نمود اگرچہ بر حرف و حکایت دکنیان اعتمادیت
 اما کار برو قدرے دشوار است و از غلامان حبش در آزار ہر چند بہ عادل خاں
 و قطب الملک کس فرستادہ اتفاقے ہم نرسید اگر مرزا شاہ رخ برسند و یک
 سردار دیگر کہ بجز نغار و بر نغار شایستہ باشد مثل شاہباز خان نزدیک ست کہ کشایش
 احمد ننگر بجز در آمدن سارہ سہیل میشود و جزوے خزینہ ناگزیر آنچه من فہمیدہ ام
 کار و کن بسے آسانست اگر از ہمراہان دلی و جو صلہ مییافت احتیاج اینہم نبود
 کہ کار ہاے این دولت جاوید طراز را ہمیشہ ایندو تعالیٰ بخوبترین وجه کردہ است

شادمانی و داد گری دولت روز افزوں باد +
 مستنن نہاد ۱۲
 شیخ ابوالنجیر

اللہ تعالیٰ آن گرامی برادر را در حمایت الطاف بیکران خود داشته بگوناگون

مرادات رسانا آدموز متوجہ منزل پیش شد شمارا بنجی را کے کریم کار ساز میسپار داندوہ
 و ملال بخاطر راہ ند میدو بدوام خدمت شاہنشاهی سعادت اندوز بار و در نیایش
 ایزدی و تحصیل ملکات فاضلہ و آباوے وقت لحظہ غفلت نرود و در بجز دارے
 فقر اے باب اللہ و لکھوے ایناں و در یوزہ دلہا بیشتر توجہ کنید اگر زول گنگلی من
 چیزے تو انم نوشت در دل نیارند و پیکان و بدل اہ خیر اندیشی بسر بند کہ موجود
 طراز خیر غالبی دارند آدمی از خود بینی شناسائے آید زیادہ چہ نویسد

سخا سخا ناں

عزیمت سفرو خصت بادشاہی و منزل نو چون فتح قندھار و ٹھٹھ و غیر آن
 حجتہ و مبارک باد خیال نکلند کہ دل دوستار شمارا لحظہ از احوال خیر آن قبول
 واقع شود اللہ تعالیٰ از عمر و آبرو و بردباری و فراخے حوصلہ برخوردار گرداند
 از ورے دوستان زین طبیعت کہ نظر بر مقصود خود انداختہ از جلالی آرزوہ
 باشند متالم نشوند و بخر بندے دوستان دور بین مردان کہ آبرو سے دست در
 بر آید ہم صاحب راہ ہم جرات طبیعت بہر اہ زدہ ساختہ متوسل در گاہ نیردی اند
 نفس ناطقہ گرامی را مہانی کند و الوشے بطبیعت مرحوم کہ نیک از بندند
 فرستند اگر چہ میدانم کہ با بخت بیدار خود پیش ہیں دارند ما دل محبت گزین
 پشیمانہ بنویسد کہ دریں یورش بکار دارند اول آنکہ زارے دل و دامن شب
 را چون غذاے ہر روزہ دانستہ تخلف نورزند۔ دوم در تخمیل صبح فتح آئندہ
 و تعقل آزاو گئے حال پاسبانے دل نمودہ نگذارند کہ بشادی در آید کہ دولت و نصرت

درکنار خاطر اندوگدین سے نہند۔ سوم عطوفت را بر غضب والی ساخته باندک
چیز در شورش نیابند۔ چہارم جمیع ہمارا ہاں را بفنون شستے سر گرم دارندین کہ
سر حرف زدن کونین ہاشتم محبت بگفتگو در آورد العاقبتہ بالخیر

بخانچانان

چارہ اندوزہ از بیروں مے طلبی و علاج آں درد دل شست دارو سے درد در پیش
تست و تو از دیگران طمع داری نصیحت گر تو خود دور بین تست و تو بدینوزہ گرد و بگرد
مردم مے تنی این سنگ ضلالتن بسا طلب آہ تیز روان عرصہ وقت را بتر آوردہ شیخ عمر امیر بد قطعہ

آفتاب اندروں خانہ وما
گرہ ہر کوسے بہر یک مثال

این تنہا ہر روان عرصہ سے ادکشا معنی را پیش آہہ بلکہ کہ نوردان کر یہ صورت را نیز پیش آہہ کہ از حال
خود غافل ماندہ چشم طمع در مال گیران دوختہ اند خانہ خود را جاروب نکرده خیال نقاشے کاروان سرا
و موجود قناعت نکرده حریم معدوم اند و ختنہ خود را ندیدہ در گرد آورده مردم دل بستہ اند
نفس ہارہ را کہ راہزن دائمی و کیسہ بر قدیمی و دشمن جانی است دوست جھادق انگاشتہ
غیرا کہ سعی او در نیک و بد اثر ندارد دشمن قومی دانستہ با خود نرم صلح و با جہانیاں ہنگامہ
زندم آستہ اند کج روشی و سرگردانی خود را اگر نیک کار این شعب خانہ دنیا ست ہر اجرام
فلکی و اجسام علوی مے نند و برادران بنی نوع خود را معدوم میدارد و الاچوں سباع
و بہائم در ہم آویختہ در درختن آبرو سے دیگر ست تا بخون چہ رسد حاشا کہ سباع و بہائم
از نیش و لای یکے در جھنسان خود ایں ناخوشی کہ آدمی از تہ رانی وسیہ درونی میکنہ پنہ

مے پسند دو اگر برہانیاں اس حقیقت ظاہر شدے ہر آئینہ بر نقد و ثمنان معاملہ ناختم
 انسی کہ از بی عقلی در گرفتار انتقام اند بر احوال افتادہ کوشش بے اثر نہ کر دے و تہمت فاعلی
 بر خود نہلاے و چون دل رخصت اس مکنون یعنی داد کہ از خلوت سرے خاطر مبعر کہ
 قلم و سیاہی و کاغذ آرد بر لے ہدایت عالمیاں از نو کرد آقا و فقیر و غنی دوسہ کلمہ مے
 نویسد اول سوم خط لے کہ بر کشت زار نو کرد زیدہ آنکہ سر شستہ مسکینی و معاملہ
 فہمی و پیش بینی و خاطر داری و غمخواری کہ در زبان کم تعلقی اشت در ہنگام ہوم دنیا
 و رجوع ابناے روزگار نماید و یکبارگی ورق گردانیدہ چون گویم آں نائمہ اعمال
 حسنہ را شستہ شروع در بدستی کردہ توقع دیگر بر کونین تواضع و نیاز مندی
 از جہاں چشم میدارد تا کار از تہ رانی بجائے میرسد کہ جبل المتین اخلاص گسستہ
 میگردد و باولی نعمت و صاحب خود تغیر روش مے کند چہ در اطوار خدمت
 و چہ در اوضاع اطاعت چہ در ملاوچہ در خلانارفتہ رفتہ بجائے میرسد کہ بدست
 خود در گرداب ہلاکت مختفی میشود و ہر گاہ نوکر کہ خمار احتیاج ہمیشہ در سردار دہر شیخ
 باوہ خود کافی و شہمی ازاں بدست گشتہ چہ عربہ ہا مینماید اگر صاحب با چندین
 اسباب مستی سرشورش داشتہ باشد چہ دور باشد و لہذا اگر صاحبان بر کشیدہ
 خود را بہمان نظر خودی کہ در مباوئے احوال دیدہ اند منظور داشتہ نگاہداشت اغلباً
 خود نمیفرمایند آں تنگ حوصلہما کہ در بند سود و زیان خود در معنی سوداگری حرف
 اخلاص بر زبان صورت بکار دارند از دید این حالت کو باطن گشتہ سود خود را
 در زیان خود مے انگارند و در اندیشہما مے تباہ افتادہ ہائمال حوادث میگردد و این
 کم خردان بدست توقع تواضعات بحسابے از صاحب خود داشتہ در گوی خسران فرد

یہاں تاریخ سوم شہر ذی الحجہ در سال ہزار نگارش یافت +

بر ظہر کتاب کیمیا نوشتہ اند

فرد

کیمیا خواہی تراعت کن کہ خوش گفتی گفت زرع ثنائش ز رست و ثلث باقی ہم ز رست
 اے برادر این چه تراژ است کہ نیجائی آنکہ معدہ آزا پر گرداندوس وجود را طلالی
 وہ ہی کند در مرتبہ قناعت و در مرتبہ صلح کل و در حالت محبت کائنات رست و در
 مذہب تحقیق بالغ نظر ان مکون رازہ نیست تا بلکونات آلودہ امکان چه رسد
 دریں درگاہ صلح کفرست و محبت کائنات زندہ از نیجاست کہ گفته اند حیات
 الا بر اسباب المقربین بخاطر موحی نرسد کہ عدم توجہ مکون چه معنی داشته
 باشد و از نیجا بہاویہ بطلان افتد اے برادر بیچارہ ممکن را در یافت حضرت و جب
 از قہر محال رست و طلب محال امرے رست عبرت لیکن مسکین لا محال کہ بصہبت
 نفس ناطقہ مشرف شدہ است و علیک رسمی واجب دانستہ اولاً تخلیہ رذا
 و ثانیاً تخلیہ فضائل نمودہ بر مراتب علمی میرسد و از انجا از حسن و قبح کہ اعتبار
 بیش نیست گذشتہ حسن صورت و سیرت را کہ دام تزویرست از نظر انداختہ
 بخلو خاطر مستعد میگردد و در نیز بہت گاہ خاطر تکون و مکون را ہم آجراہ میت
 سبحان اللہ تعالیٰ العظیم نیقہ ابوالفضل بن مبارک ببلدہ لاہور سنہ رست
 و تسعین و تسعماتہ +

انتخاب اختتام تحفۃ العر اقیین خاقانی

مبدع سخن و مختراع معنی حرف سراے خود ستائی خاقانی در ستایش آبا و جہان
 فرزندش را بانیش و جراحیت را با مرہم ترکیب دادہ تحفۃ العر اقیین نام نمادہ است
 اگر عر اقیان تناد و دست آنرا در نیافتہ بہ تحفگی برداشتہ پرتش نماید کہ سالار
 میزان و کوجو یایے تمیز تا درین باب حرفے چند بمذاق نفس الامری گوید کہ شور
 جہاں آسودہ بار نیارد ہماں بہتر کہ من ہم چون ہمہ مردم کند عشق این گردن
 خاطر انداختہ زلہ بردار باشم و ازین جوارش ناگوارش کہ پیشانی فطرت را
 داغ و ناصبیہ طبیعت را نور چراغ است پارہ در مطاوعے کجکول خود کہ در موطن
 خاص بزبان مخصوص آنرا ابو الحسن میخوانند دارد شاید کہ معدۃ آراین سیاہ
 کنندہ کاغذ و تباہ کنندہ دل را از سیہ کاری سیرمی پدید آید و از کتابت کتب
 پرداختہ از نقوش بنقاش گرانید بایے بہر حال بمقتضای خواہش فطرت خود کہ
 آن در معنی از مطالب طبیعت است یا بموجب جو یایے طبیعت کہ در کتابت
 تلبیس سادہ دلان مے کند یا پلا حظ دیگر آراین مدحتان آنچه خوش مے آید
 یا برائے ضیافت طبائع معاشران زمانہ در خور باشد برداشتہ ضمیمہ برداشتہ
 دیگر ساخت الہی اور خود مشغول داشتہ از مکونات کہ چہار سوے آشوب است
 باز دار اللہ بس و بالقی ہوس *

کلیات شرف غالب

خطبہ شیخ امام بخش ناسخ

قبلہ و کعبہ میں ہنگام کہ فرومانگی از اندازہ گذشتہ و دل بافسروگی خوے گرفتہ
 است ندانم چه مے نگارم و چه مے نگرم کہ دریں نگرستن نگہ از نماز بدیدہ دور نیکنجد
 و دریں نگارش خامہ از شادی در بنان میر قصد سخت را بر سائی ستایم و پندارم
 کہ بطور معنی رسیدہ ام خود را بگمان بگی آفرین گویم و انگارم کہ موئے را باید بیضا
 دیدہ ام اگر مخدوم مرا بگرفتن عیار این دعویٰ میر تے رو بدہد و این پائے بالا خوانی و خود
 نمانی از من عجب آید گویم ہاں انصاف سخن بکنایہ میر انم نہ بگزارف موئے اشارہ
 بسیدی مکر می میر موئے جانست وید بیضا عبارت از دیوان فروغائی عنوان از
 دیوان کہ مدادش از دو پیراغ طورست و غلافش از دیباے حلہ حور قلزم معنی
 سفیدہ ہست جو اہر مضمون را گنجینہ چون نکوئی خواہ نامہ گرد آور و ہوادار نگارندہ این
 پیکرم شادم کہ این نامہ دو میں نقش ست از آن خامہ اگر آن نخستین نامہ دلپذیر
 بودے مزاین را بگیتی نظیر نبودے آرے ہر متاعے را کہ بگیتی نام بر آید گزند چشم
 ز خموش از ہمہ بیشتر آید سبحان اللہ سخن بروزگار مخدوم ہپا پائے بلند رسید و اردو را
 رفتن بگید پدید آمد اینکہ نارسیدن نامہ میں بخاطر خاطر جاے گرفت و لشکرہ آن زبان

قلم رفت مرا آبرو افروزد و ارزش در نظرم جلوه گر ساخت خوشامن که در آن چشم
 و دلم جاے باشد و چون نامه من نہ رسد به آرزو از فکر و سزای نوازش کردم و برین پیش
 جان برافشایم خاطر نشان باد که هجوم غمها سے و ہر اسیمہ سرم دار و در نہ دل را از یاد فراموشی
 و لب را از سپاس خاموشی نیست باین ہمہ در عرض این مدت دوبار ناصیہ قلم را سجدہ
 ریز کرده ام لیکن چون در آن ہر دو بار نامہ در ڈاک ہندوستانی فرستادم تین سہر رشتہ
 را تین مایہ استواری نیست کہ دل بدان تو اں بست لاجرم در رسیدن و نارسیدن
 آن عرائض دو دل بودم اکنون کہ کار یک روئی شد و پردہ از پیش نظر برخاست
 و بنار رسیدن و رسید کہ آمد عہد کردم کہ ازین بعد نامہ جوڑ ڈاک انگریزی نمی نفرستم و درین
 نوبت خواین عریضہ را بہ آوندہ دیوان یعنی حضرت میر موسی جان پورہ ام تا اگر
 نہ رسد مرا در گیر و از شکوہ گریز گاہے و برد عوسے خویش گواہے بودہ باشد غزلے
 کہ درین روز بتازگی در روش تازہ گفتہ ام بعد عذر خواہی تقصیر کوتہ قلبی بر عایشہ
 مکتوب بینگارم و چشم آن دارم کہ داغ محرومے قبول نہ بیند و از دیدہ بدل جاگزیند +

غزل

در بزم رنگت یونختہ دیگر افکنم	ز غم کہ کنگی ز تماشہ برا فکنم
ہامید را بز فرمہ از ششتر افکنم	در وجد اہل صومعہ ذوق نظا نیست
کز لاغری ز ساعد اذیورا فکنم	ممشوقہ را ز نالہ بد انسان کنم خرمین
اندیشہ را موافسون و بر فکنم	ہنگامہ را جیم جنون بر جگر ز نم
ابرم کہ ہم بر جزین گوہر افکنم	نخل کہ بہ بجایے رطب طالی آورم

باغازیان شرح غم کارزار نفس شمشیر را بر عرشه زتن جوہر افگنم
 باد بر بیان ز شکوہ بیداد اہل دین مہر نی خوشین بدل کافر افگنم
 ضعفم بہ کعبہ مرتبہ قرب خاص داد سجادہ گستری تو دمن بستر افگنم
 تابوہ تلخ تر شود و سینہ ریش تر بگدازم آبگینہ دور ساغر افگنم
 راہے ز کج دیر بہ مینو کشودہ ام از خم کشم پہاڑ و در کوثر افگنم
عرضداشت در تمنیت گور نری اکبر آباد

مہر و زخمی است
 ہر روز در آواز
 ہر روز در آواز
 ہر روز در آواز

چشمیں طالع حسن صاحبہا در نوشتہ شدہ است

بمصنوع و افراسورد نواب عالیجناب داور فریدون فرس سلطان شوکت شاہ نشان عطار
 پیشگاہ کیوان پاسبان دام اقبالہ و زاد جلالہ۔ آداب بندگی کہ سرماہ نازندگی ست
 بعنوان تمنیت بجاکم رو و علائے پایہ فرمانروائے خداوند نہر پسند را اوج کوکب بخت
 خوشین سے شمار و بندہ را دلنشین ست و نشگفت کہ خداوند را نیز خاطر نشان
 باشد کہ در آن روز و لہروز کہ بسر پرودہ قرب دوبارہ راہ یافتہ بود بہمدی طالع
 نجستہ و سازگارے اختر مسعود توفیق گذارش این گفتار یافتہ بود کہ سطرے
 چند بتوقیح خوشنودی از رگ کلک گہ بار فروریزند و آن جز کامیابی را بگردن
 بخت عربیہ نگار فرآویزند تا چون نقش جهان داورسی و گور نری بکرسی
 نشیند بندہ فرمان پذیر نقش تمنائے قبول در آئینہ آن نگارش کرسی نشین بیند
 ہمانا از فرط عطوفت و رافت بدین فرسخ پاسخ سائل را آبر و دل را نیز فرخشیدہ
 بودند کہ ہر گاہ آرزوے بندہ توقیح جوے نغائی خواہد گرفت در رواے آرزوے توقیح

خوشنودی تغفہ دریغ نخواهد رفت خدا گاہ است و بنده خود گواہ که آن وعده بگزین
 ادا و وفا پذیرفت و مکرمتی بظهور آمد که سپاس آن هزار زبان نتوان گفت از آنجا که در آن
 هنگام که تازه بزین بوس رسیده بود و حق بندگی بر آن آستان سپهر نشان نداشت
 آن همه نوازش مشاهده کرد اکنون که دیرین بنده آن درگاه خاک نشین آن سر راه
 ہر آئینہ بدان آرزو کہ ہر روز تشریف امیدوار ہوں ہر دم بخششے را خواستار باشم اما نشانی یافتن
 و سادہ گورنرٹے اکبر آباد بوجہ ہمایون از آن رو کہ نشان قبول و عملے سحر گاہے نیست
 بر رخ آرزو در دولت کشود و از آن راہ کہ آن دیار مسقط الراس نیست و غیر بانی من
 نیز ہمدان سر زمین بود امیدواری افزود بندہ خالص الاخلاص م رعیت خاص الخاص
 شدم و بندگی بغایت استدلہ مار داشتہم در رعیت گری بر رعایت منرا و آردم بشاومی
 آوازہ این نوید کہ ہر زبانہا افتادہ اگر صد ہزار گنج گہر داشتہم بر فرق خلق نشانہ
 و پستہ خوشی بادہ این نشاط کہ دل را رو سے دادہ اگر از خزوہ گیران تتر سید سے
 خود را جم و پرویز خواندہم زمینیان و عوسے این شادومی آن وقت پذیرند و پھر با
 عیار این شادمانی آن ساعت گیرند کہ مال تمنائے ہوا خوانان گلشنان گرد و اکبر آباد
 بوزیدن نسیم بہای یعنی رسیدن موکب شہر یاری گلستان گرد و منکب سہ مست
 سے شوقم بعد لیبے بہارستان اقبال بخود از جاے بر خیزم و بگذارش حرف
 تمنیت ہزار رنگ ز منمہ از ساز نطق فروریزم ^{قطر}

ہوا بعیر نشانست و ابر گو بہار	جلوس گل بسیرہ چین مبارکباد
رباب نغمہ نوازست پیرانہ فروش	خروش ز منمہ در انجمن مبارکباد
بر بزم نغمہ چنگ رباب از زانی	باغ جلوہ سرو و سخن مبارکباد

ز شمعها که بکاشان کمال بزند فروغ طالع ارباب فن مبارکباد
 ز بادو ما که میخانہ خیال کشند طلوع نشہ اہل سخن مبارکباد
 فضاے اگر جو لاندہ مسج و میت زمین بھنفسان وطن مبارکباد
 چو حرف بھنفسان فرخی ز بخت ^{منبت} ز بخت فرخ من ہم من مبارکباد
 بمن کہ خستہ در بخور بودہ ام عمرے نشاط خاطر و نیر و متن مبارکباد
 ہنر باہر فرزون گفتہ دم است ہنوز گور نری بر جیس طامن مبارکباد

باغیاو کرم خداوندی کہ ذریعہ از جندی ست در عرض این مدعا باورت می رود
 کہ از شرف پاسخ این تهنیت نامہ ناکام نام تمام تا برسیدین عرضداشت فرارسیدہ
 اندازہ ارزش خود باز دانم نیر دولت و اقبال سرچشمہ فروغ بیروال باو

نامہ بنام نامی منشی نو کشور صاحب مالک مطبع او و صاحب اخبار

بنام این دوام فرسخن میگویم بایکے کہ دیدہ رویش ناویدہ است و دل بہر شش
 گرویدو دیدہ دیدار جوے اوست و روے دل بسوے او بر سر سواد این نامہ کہ از
 دوست بمن رسید میان مردم چشم و سوید آدے دل ستیزہ روے داد آن ہمینخواست
 کہ ہمہ اورا باشد و این سے جست تا ہمہ بر باید من در میان آدم و از پر خاش باز
 داشتیم تاہر یکے بہرہ برگرفت و اشقی پدید آمد ویدہ را فروغ مبارک و دل را فراغ
 از زانی در پارسی زبان بسا سخن گفتہ ام و سمر نامہ مانگا شتہ اکنون کہ دل
 از ناتوانی سگالش بر نئے تا بد کار بر خود آسان کردہ ام و ہر چہ سے باید نبشت

درادوسے نویم کوئی گفتار و ز نامہ فرومے پیغم و بہ دوست سے فرستم حاشاکہ در اردو
 زبان نیز سخن آرائی و خود نمائی آئین باشد آنچه بانزد بیکان توان گفت دوراں شتہ
 میشود مدعا جان گذارش مدعا ست و دیگر ایچ ساینک فرمان شاپدیر فتم و در نامہ
 پارسی اینختہ تازی سخن گفتم سہ نسخہ در تشر دارم پنج آہنگ و مہر نیم روز و دستبنو
 نگفت کہ در لاکھنو نیز مردم این نامہ کا نامی داشتہ باشد اگر ذوق نگریستن
 نگارش پارسی دارند چہ این سواد لاکھنو ہم نیارند مرا خود ہنگام آنت کہ با کاخورد
 کفن کار افتد شصت و پنج سال ز سیم و پنجاہ سال سخن گفتم آخر ہر آغاز را انجلمے
 ہست رسید اودہ اخبار از ان سو در ہر ماہ چہار بارہ رسیدن ز رازین سو در
 ہر سال دو بار اگر منظور دارند منظور ست بہ اقبال نشان میان داو خان سیاح و ما
 میفرستم و بدوشی گفتم ام تا پارسی غزلے چند نوشتہ دہد ہمین کہ پہلے آرد سو
 شماروان میدارم نگاشتہ و روان داشتہ چہار شنبہ ۱۸ ماہ جولائی ۱۸۶۰ء

تاریخ ملکم

تذکرہ طرز حکومت و معاشرت و آب و ہوائے ایران و دیگر متعلقان

بادشاہ ایران گفتہ شدہ است کہ از جمیع سلاطین عالم بر عایا مطلق العنان تر و مقتدر تر است و همچنین چنانکہ مسطور شد دلیل است بر اینکہ ہم از زمان قدیم برین منج بودہ حکم پادشاہ ہمیشہ قانون ملک بودہ است و احتمال دارد کہ تیج چیز مانع اجراء حکم و شدہ است مگر مراعات و سہ شریعت را و ملاحظہ قوانین مقررہ ملکی یا میل بشہرت یا ہم مخالفیست کہ در آن بویہ مخاطرہ حیات یا حکومت او میرفتہ است بحکم معین بجمہت اصلاح امور ملک یا ادارہ مہام از امرای مملکت یا و کلا سہ رعیت یا روسا سہ ملت در ایران نیست۔ قاعدہ ایست در مردم این ملک کہ پادشاہ ہرچہ بخوابد میتواند بکند و ہرچہ کند براو بخشے نیست۔ در عزل و نصب و زرا و قضات و صاحب منصبان از ہر

قبیل و ضبط اموال و سلب ارواح رعایا از ہر صنف علی الاطلاق مختار است چون
 و چارہ کار وے کردن حیانت است مگر وقتیکہ رعایت حزم و احتیاط و ملاحظہ
 حکمت و تدبیر ^{مخل} رجوع بضمیر خود نماید حقیقتہً حدیکہ احکام پادشاہ ایران بان
 محدود است نمی توان باسانی معین کرد بعلت این کہ این قسم ^{مخل} خرید بوضع خود پادشاہ
 و حالت رعایا خصوصاً کسانیکہ قوت محافظت خود دارند موقوف است لهذا
 توسعہ و اقتدار وے تغیر از منہ و اسباب تغیر پذیر است علماء ملت کہ
 عبارت از قضات و مجتہدین است ہمیشہ مرجع رعایا بے پیدست و پادشاہی
 فقر و وضعفای بیچارہ اند اعظم این طائفہ بحدے محترم اند کہ از سلاطین
 کمتر بیم دارند و ہر وقت کہ واقعہ مخالف شریعت و عدالت است حادث شود
 خلق رجوع بایشان کنند و احکام ایشان عادتاً جاریست تا وقتیکہ وضع مملکت
 اقتضای استعمال آلات حرب کند۔ تجار ایران بسیار و متمول اند بیچ صنفی از مردم
 در انقشاش مملکت ہر در تحت بدترین پادشامان بیش ازین طبقہ از حیثیت جان
 مال امین نبوده اند و سبب ظاہر است زیرا کہ تجارت تمدد داخل ملکی بلکہ مادہ مالیت است
 و ظلم بعضی دین بعضی ممکن نیست از آن رو کہ نہب اموال یکے موجب وحشت
 جمیع است اعتماد منفی و تجارت مقطوع خواهد شد بجلادہ اینکہ تجار ایران با بلاد اطراف
 معاملات دارند لهذا ہر پادشاہ کہ باین طبقہ در افتد خود را رسوا جمع اطراف میازد
 لکن باین حال توزیعات بسیار بعنوان قرض بایشان شدہ است و باہمہاے
 دیگر نیز بعضی از اوقات ایشان را عرصہً اخذ و جلب ساخته اند رفاه و امنیت
 سکنہ بلدان معظمہً بین ملک موقوف است ہر اینکہ لقمہ پادشاہ پاس نہ بہر رعایا

قوانین و احترام علماء شریعت را داشته باشد بنا برین امانی بلدان بیش از قبائل صحرائین که جزو عسکوئی ایرانند در معرض ظلم و طغیان حکومت اند زیرا که وضع زندگی ایلات بیابان گرد غالباً ایشان را از تعرض ظلمه مصئون دارم احتیاجات ایران در حقیقت اردوئی هستند از لشکر که فقط در معرض زحمات و صدماتی هستند که لازمه زندگی مردم سپاهی افتاده است و چون نوع انفاسی خاص دارند عداوت و اداوت شان مورث بیم و امید است و اقتدار سلطان برین طایفه مثل اقتدار اوست بر امرای خراجگزار مملکت که طاعت و فرمانبری شان محضاً بقصد اوست و ملاطبت ایران در هر چه گفت بر خاندان خود علی الاطلاق مختار اند میت اند که فرزندان خود را بخدمتی بردارند یا در حرم پرورش بدهند یا چشمشان را بکند یا جان شان بگیرند یا هر قسم که نیل یا مصلحت ایشان اقتضا کند معمول دارند چنانچه سلاطین صفویہ بعد از زمان شاه عباس بزرگ شانزادگان را مقید میباشند و هر که املاک میخواهند دعوتی تاج و تخت کند غالباً از دیده مایوس میباشند و هر شاهزاده را نیز که وارث تاج و تخت میکردند اگر چه معین بود لیکن تاجین جلوس او بر تخت کم بود که اظهار ازین مطلب بشود و همچنین در سلسله صفویہ ملاحظه طرف مادر را درین باب نمی کردند اگر خاطر پدر متعلق بود پسر کنیز می توانست صاحب داعیه شود چنانچه سایر فرزندان که از جانب مادر نیز صاحب داعیه بودند خانواده که حال در ایران سلطنت دانه بر خلاف این وضع اختیار کرده است جمیع فرزندان پادشاه در مملکت بلاد ایران فرمان روا هستند و یکی از فرزندان اگر چه بزرگتر نیست لکن بسبب اینکه مادرش از انکا بر خاندان قاجار است بولیعهد می موسوم شده و سالهاست

کہ حکومت و اخترا تا تک شایسته این مکانت جلیل و منصب نبیل است بر خوردار است
 ازین معلوم میشود که قاعدہ مخصوصه در باب شانہزادگان ایران بیست لاکن
 در جمیع از منہ ہمیشہ خانوادہ سلطنت علی الاطلاق دست خوش باد شاه بودہ
 و ہر نوع کہ میل یا مصلحت او اقتضا کردہ است با ایشان معمول داشته است حتی
 اینکه رعایا اختیار پادشاہ را بر ماٹے سرے سلطنت بیش از اختیار وے بر خدام
 و ماٹے در بار میداند در حقیقت فرزندان سلاطین ایران در تحت ہیچ قاعدہ و
 قانون نیستند باین معنی کہ اگر رے بادشاہ بالہنتہ با ایشان وضع اقتضا کند
 کہے ریا رے مداخلت نیست و چون پیدایش ایشان بر شفا جرف ہا راست
 ہر لحظہ در معرض فنا و ہلاک اند و میتواند بود کہ ہلاک ایشان چنانچہ بسبب خطا
 واقع میشود بسبب صلاحیت ایشان نیز اتفاق افتد زیرا کہ غالب این است
 کہ کسانیکہ بہ سخت سلطنت نزدیک تر اند صلاحیت ایشان موجب حرکت
 عرق حسد صاحب تاج و تخت است و از آنچہ مرقوم شد معلوم میشود کہ علی حسب القانون
 حکم پادشاہ بر جان و مال دشمنان مقهور و رعایا سے طاغی کہ از آنجملہ اند قطلع طرف
 و جمیع خانوادہ پادشاہی و وزرا و رؤسائے کشور و قواد لشکر و جمیع خدم و حشم خود
 علی الاطلاق جاری است و میتواند کہ سیاست کند ہر یک از طبقات مذکورہ
 را بدون رعایت و تمہید مقدمہ از ہر قبیل باشد لاکن در سائر طبقات اگر امرے
 قابل ملاحظہ سلطان رو سے دہد ملاحظہ شریعت و قوانین ملکی باید بشود بعد از اقامت
 شود و فتوے شرع سلطان حکم باجرے آن میدہد بلے شک نیست کہ بعضے
 اوقات مخالفت شرع و قانون نیز میشود لاکن اینگونہ امثال از رو سے ندرت اتفاق

نے افتد و چون واقع شود غالباً بہانہ این است کہ حفظ سلطنت یا سلطان داخلی
 بران امر بودہ - ظاہر است کہ اگر شفا یا استحقاف و استحقار سے بالنسبتہ بشرع و قانون
 بشود علمائے ملت کہ آفات و ادوات اجراءے احکام مذہب ہند نہیں ہوتی اور یہ کہ محتوم
 باشند لاکن وضع اقتدار پادشاہ بدون رجوع بوضع مملکت درست معلوم نہیں ہو
 ایران در حالت کمال آرامی مردے خراج گزار و وارو کہ باگراہ سر باطاعت نہادہ اند
 مثل ایلاتے کہ در کوہستان ہند و زندگے ایشان بناخت و تاج اطراف
 میگزرد و امر اسے مقتدر کہ ہمیشہ در خیال استقلال اند و در این اور خیر چنان بود کہ خستے
 مردے کہ کٹر میل جنگ و جدال داشتند چنان کہ تغیر و تبدیل عادتہ کردہ بودند
 کہ مضائقہ داشتند کہ ہر کس کہ بحسب اتفاق وقت دولت روسے و ہر پادشاہی
 پروازند بباہرین پادشاہ چینین بلکہ بدون رعیب و استیلا سے تمام کار سے از پیش
 نتواند بروان است سبب اینکہ سے بینم سلاطین ا کہ بظلم و تعدی سے سترہ اندیران
 در سخت حکومت ایشان زیادہ آباد و معمور بودہ است اخبار مبالغہ آمیز سے کہ از بیدار
 ایشان منقول است ناشی است از نیکہ بادشاہ خود حکم بسیارست میکند و خونہا غالب
 در دربار سلطنت رنجتہ میشود کار ہائے کہ مورث خجرت اپائے فرنگستان است خود
 ایرانیان مایہ قوام دولت و مایہ صلاح ملت میانند بسبب اینکہ این قسم کار ہاست کہ
 سبب سکون و آرامے مردم طاعنی و سرکش میشود در بیچ مملکت پادشاہ
 بشخصہ بیش از پادشاہ ایران مواظب امور نیست بلکہ بعضے از سلاطین صفویہ غالباً
 در حرم نشستہ ہر کار بتوسط خواجہ سراہان میگذاشت لاکن این قسم مستثنیات فقط وال بر قواعد
 کلیہ است کہ امور سلطنت باید بدان منج کہ بگذرد و این بشخصہ مواظب امور بودن پادشاہ و

وضع مراقب بودن سے چینین میناید کہ ہم از قدیم چینین بوده و اختلاف قبیله اکثره بادوا
 بگاہ ذراؤ مستوفیان بحضور رفتہ اخبار لازمه را بعرض رسانیده و بموجب ہر یک نگران
 سے یابند بعد از ان پادشاہ بدر بار عام میرود و در غائب این است کہ ہر روزہ سلام علم
 میشود و قریب یک ساعت و نیم طول میکشد و درین سلام شاہزادگان و وزراء اعیان
 ملک حاضر میشوند و او یک باید شفا با صورت بگیرد انجام میدهند جائزہا و صلوات و آراشاہ
 داده میشود و اگر کسی مورد آذندہ و سیاست باشد بعقوبت سے فرمان میرود و پادشاہ از ہر کس
 خوشنود یا ناخوشی باشد و نخواہد کہ بر مردم معلوم شود باقتضای حالت تخمین و منزنش
 بعد از شگستہ سلام بخالت خاص رفتہ یکد و ساعت با خواص وزراء خود مصروف
 بعد از آنکہ صبح باین نوع گذشت بجرم میرود بعد از ظہر نیز در بار خاص میکند و با معاونت
 وزراء و ارباب دقیق و متیق امور سے پردازد و اوقات او ہمیشہ بر ہمین رویت مصروف است
 مگر در اوقات بیماری یا در ایام سواری یا شکار حصے اینکہ در روز نیز مانند اوقاتے کہ در سر
 سلطنت است طریقہ کار گذاری معمول است چنانچہ میتوان گفت کہ ہر روز از طلوع
 آفتاب تا غروب آفتاب از ہر طبقہ مینوانند پادشاہ را ببینند بنا برین محال است کہ پادشاہ
 کہ باقتضای عادت این ہمہ در میان رعیت باشند حالات رعایا مستحضر نباشد و اطلاع سلطان
 بر احوال رعایا لا بد مورث از دیادرفاہ و آسایش خلق است مگر اینکہ بالطبع بد خوے و کینہ
 جوے باشند اما از امور متعلقہ بوزیر اعظم ممکن نیست کہ تعریف چنانکہ باید بشود در حقیقت
 کار ہا سے وزیر موقوف است بر اعملو و عنایت و کار بینی یا بتلی یا عجز پادشاہ عادتاً کار ہا
 کہ با تنظیم امور مملکت و رفاہ رعیت است کلید بوسط وزیرے گذرد و سفر اے دول خارجہ
 را او بحضور میرود و با حکام ممالک و مکاتبت و مراسلت سے کند و اگر او را اختصاص

اور اختیار کلی در حضرت پادشاہ باشد غالباً در جمیع امور تصرف میکند حاجی ابراہیم
 در محمد وزارت آقا محمد خان در جمیع امور ملکیتہ مداخلت مے کرد و ہمہ کار ہا مے
 معظم استحضار مے گذشت۔ بعضے اوقات نیز وزیر مے دیگر معین و امور محاسبات مالیرا
 یاد محول میکند چنانچہ درین اوقات میرزا شفیع صدر اعظم است و حاجی محمد حسین ممانتر امور
 مالیرا پیش زمین صاحب این منصب را امین الدولہ میخوانند و حال حاجی محمد حسین را
 نظام الدولہ لقب داده اند تعیین این مناصب مطلقاً با اختیار پادشاہ است و او را چہار روز
 است کہ نہ تنہا منصب بلکہ جان و مال ایشان بستہ بعنایت پادشاہ است و لہذا ہمیشہ
 نظر و ہر قدر منصب جلیل تر است خطر عظیم تر است و غالباً در حضور پادشاہ یا بحیالہ یا بیجا
 شخصے یا ہندوست امور ملکی اوقات میگذرانند مردم بسیار کاروان و کار گزار باید باشد
 تا ہائیگو و مناصب ترقی کند عادتاً کسانے را انتخاب مے کند کہ در کار ہا مے پست تر شہرتے
 بجزاقت و کار بینی یافته باشند و از تدابیر ملکیتہ است کہ امیر یکے بشرافت نسب و طالت
 شان و منصب متصف باشند و وزارت بدہند و احوال وارد کہ در ایران کم است امیر
 کہ قابل منصب باشد لکن اگر ہم یافت شود خلاف تدبیر و عقل مے دانند کہ نام و مہر پادشاہ
 را یکے سپارند کہ احوال آن میر و دکہ دست آویز بزرگے خود کند و عزل او نیز بسبب کثرت
 معاون و ہواخواہان مشکل باشد برخلاف عزل و نصب وزیر ایکہ حال رسم است بزرگ
 مے آورد و سوائی و کشتن ایشان نیز موجب حرکتے یا اشکالے نخواہد بود اگر چہ اتفاق
 ہم افتادہ است کہ بعضے اوقات امیرے بزرگ ہر سزشتہ است لکن این از قبیل استثنائات
 کلیہ است بغیر از وزیر بزرگ منشیان مستوفیان نیز مستند کہ بمعاونت ایشان کار ہا مے
 بسیار میگذرد و دفاتر جمع و خرچ مالک محول بایشان است مندریکہ مستوفیان در آن جمع

قوانین و احترام علماء شریعت را داشته باشد بنا برین امالی بلدان بیش از قبائل
 صحرائین که جزو عسکوئی ایرانی در معرض ظلم و طغیان حکومت اندزیرا که وضع زندگی
 ایلات بیابان گرد غالباً ایشان را از تعرض ظلم مصون دارد و احتیاجات ایران در حقیقت
 اردوئی هستند از لشکر که فقط در معرض زحمات و صدماتی هستند که لازمه زندگی
 مردم سپاهی افتاده است و چون نوع انفاسی خاص دارند عداوت و اداوتشان
 مورث بیم و امید است و اقتدار سلطان برین طایفه مثل اقتدار اوست بر امرای
 خراجگذار مملکت که طاعت و فرمانبری شان ^{در} اقتدار اوست و حکومت سلطان
 ایران در هر چه نسبت به خاندان خود علی الاطلاق مختارند میتوانند که فرزندان خود را
 بخند می بدانند یا در حرم پرورش بدهند یا چشمشان را بکنند یا جان شان بگیرند
 یا هر قسم که میل یا مصلحت ایشان اقتضا کند و چون دارند چنانچه سلطان مصلحت
 بعد از زمان شاه عباس بزرگ شایزادگان را مقید میباشند و هر کدام لاکه میخواستند
 دعوای تاج و تخت کند غالباً از دیده مایوس میساختند و هر شایزاده را نیز که وارث
 تاج و تخت میکردند اگر چه معین بود لیکن تا جین جلوس او بر تخت کم بود که اظهار
 ازین مطلب بشود و همچنین در سلسله صفویہ ملاحظه طرف مادر را درین باب نمی
 کردند اگر خاطر پدر متعلق بود پسرنیزه میخواست صاحب داعیه شود چنانچه
 سایر فرزندان که از جانب مادر نیز صاحب داعیه بودند خانواده که حال در ایران
 سلطنت دارند بر خلاف این وضع اختیار کرده است جمیع فرزندان پادشاه در مملکت
 بلاد ایران فرمان روا هستند و یکی از فرزندان اگر چه بزرگتر نیست لکن بسبب
 اینکه مادرش از لاکا بر خاندان قاجار است بولیعهد می موسوم شده و سالهاست

وسنت است لاکن ہاؤ میگز مذہب شیوہ دیران شیوع واستقراریافت فقہائے ملت انجاریکم
 از خلفائے ثلاثہ وکسانے را کہ دشمن علی و آل رسول میرا ستند مرد و ما غنڈ نابریں سید لیل محکم
 عدالت جز محکمہ شرع تو اند بود لاکن دیران محکمہ دیگر است کہ آن راعوف گویند کہ فیصلہ امور
 در انجا بر وفق رسم و عادت کنند امور یکہ در محکمہ عرف فیصلہ میا بندند از روعے قانون معلوم است
 زیرا کہ در مسلمین جز قوائینے کہ از قرآن و حدیث استفاد و مستنبط میشود کتابے مدون نیست و
 نصیحت و غیب و نبیا برین احکام عرفیہ باقضاے مکان و زمان و اشخاص تغیر پذیر است یہ پادشاہ
 حاکم عرفیہ است و در حقیقت عرف همان اجریے احکام پادشاہی است الا اینکہ علی الظاہر در
 آئن ملاحظہ فرمود و عادت مردم را نیز میکنند ماخذ این رسم بلاشک از انجاست کہ چون سلاطین
 ایران دین اسلام اختیار کردند نہ تو استند و نہ مائل بودند کہ جمیع اختیار حکومت و رسوم
 آبا و اجداد خود را نیز بموجب شرعیات کنند لہذا آنچه لازم دانستند از قوانین شرع اختیار کردند
 و ما بقیے رسوم حکومت خود مطابقت دادہ آن راعوف نامیدند لاکن اداۃ امور عرفیہ ہمیشہ
 با تقضائے ضعف و قوت میل و طبیعت سلاطین اختلاف یافتہ است چنانچہ در عہد شاہ
 سلطان حسین صفوی منقول است کہ جمیع امور در محکمہ شرع میگذاشتند و دینار نادر شاہ
 جمیع کار با حکام عرف رجوع مے شدائے شرع مدعی آند کہ چون شریعت از جانب خدا
 است پس باید کہ جمیع امور عبادت توسط حکام شرع فیصل شود و لے حکام عرف بہ شہادت
 امارت و بیۃ حکومت ثابت کردہ اند تا کہ جمیع نزاعیکہ متعلق با حکام عبادت و انقض نکاح
 و طلاق و معاملات بیع و شراہ و امثال آنست باید بچکہ شرع رجوع شود و در قبیل قتل و سرقت
 و سایر امور منظر کہ موجب افتشاش ملت و اختلال حال رعیت است باید کہ با تحضار حکام
 عرف انجام یابد اما بعضی اوقات کہ صحت مقضی شود امر قتل را بشرع رجوع کردہ ہمداز

اداسے شہادت فتوے شیخ الاسلام راکر فتنہ حکم راجاری می کنند۔ قبل اس سلطنت نادر شاہ اسکا
 شرح ہم صاحب دولت و اقتدار بودند و رئیس ایشان صدر الصدور کہ نائب امام سید منتقد
 حکومتی تمام داشت۔ جمع ملائکے عدت تابع و سے بودند اور خود در پاسے تخت سکونت
 داشت و باستحضار و استر فلکے پادشاہ تعذبات یا طرف ہمالک محجورہ ہامور میں سخت از اہل کتھے کہ
 در آن مساجد و عمارتیکہ بخت خیرات و تبرات بنا کردہ بودند و مالیکہ عظیم حاصل میشدہ و اور در این ایام
 قبیل اخذ و صرف ہمہ موقوف و موکل ہلکے صدر الصدور بودہ شاہ عباس بزرگ خواست این منصب
 را موقوف کند و بنا برین چون صدر الصدور مر د کے را بر ہلکے و سے مقرر کردہ شاہ معنی بنیو ہا چون
 بر تخت بر آمدیم کہ کہ مبادا از برداشتن میں منصب قائمہ ملوث شود مصلحت ازان دید کہ منصب
 مزبور را تقسیم کند میان دو نفر و باین واسطہ تضعیف ثوت ایشان کند بنا برین دو نفر میں کہ وہ
 یکے را صدر الصدور خاص یعنی مخصوص پادشاہ و دیگرے را صدر الصدور عام یعنی بخت
 خلق نامیدند نادر شاہ این منصب را موقوف کرد و دنیا چھ کور شدہ جمع اہل کتھے کہ بخت
 مخارج این طائفہ معین بود ضبط کردہ جزاء و مہاش عساکر خود ساخت و زمینہا کے کہ
 نادر شاہ گرفت ازان بعد بنو سے کہ باید دوبارہ در عہد بیچ پادشاہ باز دادہ نہ شدہ و
 غالباً دیگر امید اینکه این طبقہ صاحب دولت و اقتدار سے کہ وقتے داشتند شہزادہ نیست۔
 چون نادر شاہ این منصب را موقوف کرد و طیفہ مخمقر سے بخت کسے کہ این منصب را
 داشت معین نمود و لقب نواب سہزادہ نسل او باقی است و نامہوز اگر چہ کار و مدائشے عمارت
 احترم زیادہ دارند۔ طبقہ علماء کہ ایشان را مجتہد گویند ہمیشہ در ایران بودہ اما از زمانیکہ منصب
 صدر الصدوری از میان برداشتہ شد مجتہدین را آب دیگر بر و سے کا آمدہ تعویف حال این
 طبقہ خالی از اسکاں نیست زیرا کہ ہر دے ہستند کہ نہ منصب دارند و نہ منصب قبول میکنند و نہ کار

مخصوص معینه دارند با مجتهد و فاضل و فضیلت و زهد و صلاحیت که در ایشان است الهی هر شهر که
 مجتهدی در آن سکنت دارد با الطبع والاتفاق با ایشان رجوع کرده مجتهدین را ادا شده راه نجات
 و عامی از علم نبات و طغات دانند و چنان در تعظیم و تجلیل ایشان مبالغت نمایند که جبار
 ترین سلطانین نیز مجبور است که درین امر متابعت غلط نموده از روسه اعتقاد یا تکلف مجتهد
 را رعایت و احترام نماید و کم است که در ایران بیش از سه یا چهار مجتهد باشد و از جمله لوازم
 حرکات ایشان آنست که اطهار معلق با سباب نویی نهند و مراد است با سلطان و امرای
 حکومت داشته باشند و بسیار کم است که ازین صفت تجاوز کنند و سبب نیز ظاهر است زیرا که
 تغییر درین حالت موجب نقصان اعتماد مردم و تفرقه ناس و هدرشای اعتقاد فی سلطان است
 دیگر امید اینکه سلطان بملاقات ایشان رود یا اگر ایشان بمجلس پادشاه روزی در مجلس
 یا ایشان رسیدن نخواهد بود و چون مجتهدی بمیرد و دیگری باید تا در زهد و ورع و فضیلت
 چون او معدوم باشد تا جای او گیرد و حکومت مجتهدین در محکمه های شرع بسیارست خصوصا
 همواره صورت مسائل را بر ایشان عرضه دارند و فتوای مجتهدان در دو خواهد شد مگر فتوای
 مجتهد دیگر که از وی بغضیست و تقوی مشهورتر باشد لکن فائده ایست ایران ازین طایفه
 همین نیست که گاه گاهی در حکام عدالت از ایشان استعانت جویند بلکه شریعت را
 اعتبار است بسبب صلاحیت و نفس امنای شرع است پادشاه را یارای آن نیست
 که رد احکام ایشان کند و بسیار است که مصلحت سلطنت را درین دانند که فیصله امور
 را بمجتهدین مرجع دهند و در وقتیکه بحکس را اجرات آن نیست که پادشاه نزد یک
 شود یا پادشاه اجرات آن نیست که توسط مجتهدی را رد کند خانه ایشان پناه گاه مظلومان
 است و بعضی اوقات شهر را بواسطه وجود شخصی ازین طبقه بخشیده و محافظت انداخته اند و گاهی

مؤلف اوراق در ایران بود چهار نفر از مشاہیر این طبقہ بودند یکے آقا محمد علی کرانشاہی - دیگر میرزا
 ابوقاسم قمی و حاجی میر محمد حسین اصفہانی - حاجی سید حسین قزوینی اگرچہ شیخ رسال قبل فوت شد
 بود لکن ہنوز ذکر او در افواہ با احترام مذکور میشد۔ بعد از مجتہد در احترام و اعتبار شیخ الاسلام است
 و در ہر یک از شہر ہائے معتبر یک شیخ الاسلام سے مانند این منصب پادشاہ میر سید و ظیفہ فرزند
 و لائق مکانت نیز رہا سے او از دیوان مقرر است لکن دشمن شیخ الاسلام است شمارہ بار سے
 مردم ضرور است و غالباً شخصے را این منصب سے کہ بدانش و تقویٰ از دیگران امتیاز سے و است
 باشد و مکرراتفاق افتادہ است کہ احترام ایشان کمتر از مجتہدان نبودہ است و مانند ایشان
 اطہار بے تعلقی با سباب و نیومی و بے غلامگی بارباب ریاست بخت و ام حرمست خود است
 اندو ہر شہر بزرگ قاضی ہست کہ در تحت شیخ الاسلام کار میکند و جمعہ از ملائ سے دیگر ترمین
 موجب یا با میدار و یاد شہرت یا بویہ غایتش قضایوت یا مثل و علی دیگر ہمیشہ جو اسے
 مجلس شیخ الاسلام اند و شہر ہائے کوچک قطع یک قاضی است و در ذات غالباً یک ملا
 کہ چند کلمہ عربی میدانند و مومناح و طلاق پر و اختہ دخل و تصرفے در اموال امور ایشان منجلید
 یا تمسکے اگر ضرورت شود مینویسد و فیصلہ امور جو نیز روز مرہ میکند چون امر سے شکل
 رومے و ہر رجوع بقاضے شہر سے کہ نزدیک است کنند و قاضی نیز غالباً رجوع بکلمہ
 شیخ الاسلام سے کند و ہمچنین یکے از صاحب منصبان محکمہ عدالت ایران مفتی است
 لکن امتداد و اقتدار سے کہ مفتی در بلاد عثمانی دلد و بیچ یک ازان در ایران نیست
 فقط کار مفتی در ایران این است کہ مطالب را بنظر صاحب عدالت میرساند و رسا سے
 خود را نیز میگوید و غالباً چون مردم سے با فضیلت مباشرت میں امر است را سے او واقفے
 سے نمد و در فیصلہ امر سوسے دار و سائر طبقات ملا چندان قابل تعریف نیستند و چون

مداخلت سے وکار مقرر نہ ندرند و مردم با نیز اعتنائے با ایشان نیست غالب در مرض
 رشوت خواری و بعض حرکات دیگر برے آئند لہذا دور نیست حقیقت داشته باشد سخنانیکہ
 در باب جہالت و فساد و تعصب این طائفہ گفتہ شدہ است رشوت خواری و جیلد باز یہاں
 قضات و ملا اے ایران را کر محررین این ملک نوشتہ اند و مسافران و گلستان نیز خیلے بہ
 از بعضے ازین طبقہ صحبت میدارند چنانچہ یکے از تجار معتبر عیسوی کہ سالہا در ایران اقامت
 داشت مینویسد کہ اگر وضع محکمہ عرف نبود ہیچکس از خارج نہ بہب نمیتوانست در
 ایران کار تجارتی کند بسبب این کہ تعصب ملاے محکمہ شرع نمے گذارد کہ اینگونه مردم را بحق
 خود برساند چنانچہ یکے از تجار مسلم در شکست و طلبکاران و سے کہ مسلم نبودند رجوع بہ شرع
 کردند شرع حکم کرد کہ ہیچ وجہ چیسے نہ بر طلبکاران نہ میرسد بعد از آن لا بد برفس رجوع شد پس
 از ثبوت مدعا حکم شد کہ اموال شخص مزبور را ضبط کردہ بفروش رسانند و ادایے دین
 مردم کنند حاکم عرف پادشاہ است و نواب سے و حکام ممالک بلاد و عمال قرے و قصبات و ضابط
 محال و کہ خدیایان دہات و صاحب منصبان از ہر ضابط کہ در تحت فرمان ایشان کار مے کنند
 و حکام عرف در ایران ہمیشہ بر جائیکہ ہستند حکومت دارند لہذا ابوض اینکہ قانون ملکی مانع
 حرکات ایشان شود ایشان حاکم بر قانون اند و اجلے ہر حکم بقوت حکومت است فیصلہ
 از تعجیل و تحکم میشود و چون بسیار کم است کہ کما شنی اوقاتے صرف ملاحظہ بنیہ و شہود کنند غالباً
 ظلم واقع میشود اگر چہ ارادہ آن را نداشته باشد فقط خوفے کہ ہست از کسانیت کہ بلا دست
 ایشان واقع اند کہ بباد اظلموم رجوع و عرض حال خود بوسے کند اما حرکات حکام عرف بہ
 بہ طبیعت پادشاہ عصر است و صلاحیت و کار بینی و ظلم و تعدی حرکات پادشاہ سر مشق
 سائرین است پس تعریف کار این قسم مردم آسان تر است از تعریف کات نشان کار پست ترین

حکام خوف این است که چون قضیه بد رجوع شود مطلب مدعی را سے شنود و شهود را سے طلبند اگر قضیه جزئیست حتی که خدائی دہی ہم میو اند کہ سیاست کمی کند و جو بیہ جزئی بگیرد و اگر گناہ بزرگتر باشد صورت واقع نزد ضابط محال فرستاده خواهد شد و اگر بجهت ملاحظہ عظم امر با شئون طرفین یا بزرگ گناہ از چیز ادا کردہ ضابط نیز خارج باشد او نیز بحکم مملکت رجوع میکند و حکام ممالک میخوانند در جمیع امور اجرائی احکام کنند مگر در باب کشتن زیرا کہ کشتن فقط حق پادشاه است مگر در صورتیکہ اہل ملک با نغی شده یا یورش کرده باشند یا اینکه حکومت مملکت مفوض یکے از شاهزادگان باشد در سایر اوقات کشتن کسی لازم میباشد محض ترعی در باب اثبات خطای شخصے کہ قتل سے منظور است بیایے تخت روان کرده و مان پادشاهی بر قتل سے معاف خواهد شد هر سے مابین کار با سے عرف و شرع معین نیست بجهت اینکه حد سے بر کار با سے عرف معین نیست و این عدم تحدید مناسب مصلحت پادشاه و ارکان دولت است و اگر چه امور واقعہ مدعا غالباً از شرع بعرف از عرف بشر رجوع میشود و اما کن تسکات و قبایح و در محال و نکاح و طلاق باید با تحضر علمای شرع نوشته شود و بعد محضر امنای عرف بطور مینہ بکار میرود و حکام عرف نیز بر وقت مصلحت شخصی یا ملکی اکتفا کند مثل اینکہ فیصلہ امر سبب نزاع با شخصی متشخص تر از خود شود یا اگر کیے از ایلات را سیاست کہ سبب دشمنی جمیع قبیلہ میشود درین صورت مقدمہ را بطرف اولیایے شرع رجوع میکند و در امورے کہ سیاست طلب است حکم شرع بعد از ملاحظہ شهود و بیئہ با جریے حدود شرعیہ فتوے میدہد و فیصلہ مقدمات در ایران اعم ازینکہ در محکم شرع باشد یا عرف بردوسی میشود و علی الظاہر نیز خریچے ندادہ اگر چه در خفیہ مبالغ خلیط بطور رشوت بکار میرود و چنانچہ قوم شدہ پادشاه ایران خود را فوق قاعدہ و قانون سمہ پذیرد و بحکم شئون پادشاهی خویش را قادر بر سلب

ارواح و ضبط اسوال ہر یک از رعایا میداند و همچنین نیز صورت ترقیم یا نت کہ اگر چہ پادشاہ خود را والے علی الاطلاق میداند لکن اجرے احکام اور احدے معین است بجمع اموریکہ حدود شرعیہ پران تعلق میگیرد و پادشاہ خود بنفسہ یا یکے از نواب و بے بعضیہ آن ضرر در ذمہ جمیع علماے شریعت شدہ بنابر نص قرآن انجام سے یا بدسائق و قاتل معاف میخوانند شکر قصاص مال یا صاحب خون مائل مسالمت و مصالحت باشد و عفو سائق و قاتل مشروع و مستنبط از جزو اخیر دو آید قرآنی است کہ دین دو باب وارد شدہ است۔ قطع ید سائق اگر چہ در قرآن وارد است لکن بندرت اجولے این حکم میکنند مگر در صورتیکہ مال مسروقہ خطیر باشد و در حکم پادشاهی مورد عقوبت سخت میشود اگر زنی یا مردے بکشتہ شود چون قاتل معلوم شد و ارث مقتول طلب قصاص میکند و اگر پس از اقامتہ شہود و مبنہ گناہ و سہ ثابت شود قاتل را وارث مقتول سپارند تا ہر نوع کج خواهد باو سے سلوک کند و وارث مقتول مخدراست کہ از قاتل عفو کند یا بیت برساند یا اورا بقتل رساند این قاعدہ منہوز در ایران جاری است چند سالے پیش نیست کہ سفیر انگلیز بقیم ابو شہر حکایت میکند کہ دیدہ نفر ابرست و رشتہ کسانیکہ کشتہ بودند و اذند و ایشان اشخاص مزبور را بر سر قبر مقتولین برودہ قصاص کردند لکن چیزے کہ قابل ملاحظہ است این است کہ کار بدست اطفال صغیرہ مقتولین داده ایشان قاتلین را کشتہ و دستہاے کوچک شان را بجان آلودہ کردند و همچنین کشتہ کہ قلند آقا محمد خان را میخواستند بسیارست رسانند خور و ترین شامہزادگان کہ میخواستند خنجر بدست بگیرد اول خنجر بدیشان زد و در احوال نادر شاہ نیز مذکور شد کہ بزرگوار زادہ اش کہ بر جاسے سے نشست یکبار قتل اورا بزبان جسم و ستاد و ایشان اورا زیر کردند و زلیام صغیرہ دیوان عدالت دیگر داشتند و کسے را کہ بران مقرر بود دیوان بیگی مینامیدند و بہر قاتل معرفت کہ در پے تخت و مجمع

ممالک محروسہ واقعے شد باسختناروے انجام میافت منقول است کہ فیصلہ و حکم چہار
امر مخصوص ہاں دیوان بودیکے سنگسختن دندان کسے و دیگر نقصان چہشتم وزناے محصنہ
و قتل و نیا بر مٹولنے کہ این قول ازوے منقول است سائر امور عرفیہ در ہر جا واقعے شد
در دیوان حاکم ملک فیصلہ می یافت و امور شرعیہ رجوع بائناے شرع میشد گریہ بہت
ان نیازے سبب ارکان مملکت و کسانیکہ متہمان دولت بودند و سفرے دول خارجیہ مقرر
بود کہ مقدمات ایشان از ہر قبیل باید در دیوان دیوان سگی بگذرد و ہم او گوید کہ مدار دیوان
عرف بر استمالات و رسوم مکانی بود کہ این دیوان تعلق بدان داشت این عادت ہنوز جاری است
لاکن محکمہ دیوان سگی موقوف شدہ است و کار این دیوان حال مخصوص پادشاہ است
و ہر جا کہ یکے از فرزندان و سے حاکم است از جانب پادشاہ مامور است کہ ہر قدرہ را
کہ سابقاً در دیوان عرف و دیوان سگی سیاست میشدہ است بہمان شیخ سیاست کند
و ہم اگر شخصے موافق قانون واجب القتل باشد بجز اسانڈیکے دیگر از صاحب منصبان
دیوان عدالت کہ در سابق بودہ و ہنوز ہم ہست شخصے است کہ اورا وکیل الرعایا گویند
اگرچہ حال ازین منصب نامے بیش نیست لاکن معلوم میشود کہ مقصود از تعین چنین شخصے شہتار
بعدل و انصاف است قاعدہ سیاست خطا و گناہ بر حسب احکام شرع در ایران در سائر بلاد اسلام
یکے است لاکن احکام عرفیہ سبب اوضاع و طباع حکام مختلف میشود جرمیہ کہ دن و نایابہ
زدن و چوب زدن در خطا ہاے جزئی معمول است بسیار کم است کہ سے را شکنجہ کنند مگر
وقتے کہ سزا ہند کہ مال مخفیے خود را بروز دہد کنند چشم مدتہاست کہ سبب سوائے ایران است
و عادتاً کسانے در معرض این عقوبت اند کہ گمان میرود کہ ہوائے سخت و تاج دارند و امرے
قبائل کہ مقصود استیصال ایشان است بدون اینکہ خونشان ابریزند و چنانچہ سمت نگارش

یافت گا ہے اتفاق سے افتد کہ شہرے را بنیاد میکنند تا موجب عبرت دیگران شود و طے
 المادة قتل گناه کار و دایران بطناپ انداختن است یا بگردن زدن یا بچوب کمرش ساختن
 لاکن بعضی اوقات نیز یا بجهت عبرت سایرین یا بسبب تشدید انتقام طور مای
 غریب اختراع می کنند چنانچه از یکے از محرران انگریز منقول است که در سنه هزار
 و شصت و دوه میسوی در طهران غلامی اهل خانه را که خدمت میکرد در دلو اگر چه جمیع جان
 بدر برد بسبب این که زود خبر شدند و فی الفور معالجہ کردند تا چون گناه بر غلام ثابت
 شد شاه حکم کرد تا او را در بازار بقناره زده زنده زنده بطوریکه قضا بان با کوفت کنند
 اعضا سے اور اقطعہ قطعہ کردند بالجمله بعضی متصل در شکنجه دارند تا بمیرد و بعضی را بر دار
 زند و بعضی اوقات شاخ مای دود زنت را سہرہم آورده ساق مای گنہگار را بہر یک
 از شاخ مای تہرہ کنند و چون شاخ مای بقوت طبیعی میل بجای خود از دو طرف مختلف
 نمایند شخص از ہم در میدہ شود و کیفیت با غنچہ ساختن زکیجان از مردم در دامغان مسطور
 گشت زمان بسید کم علی رئیس الاشراف سیاست میر سندرگرو قتیکہ ضرورت وقت خیلے
 اقتصادا شہ باشد چنانچہ قبل ازین در تبریز کے شوہر خود را سموم مای حانت حکم شد میر
 غضب اور از بالا سے بوج بلند سے بزیار انداخت و فی الحقیقت وضعیکہ سنوان دریلان
 دارند غالباً خطا مای شان متفقے سیاست زیاد نیست لاکن ہمہ جہت در معرض ظلم و
 تعدی خانگی ہستند و مکرر شدہ است کہ زنان بیگناہ در عقوبت شوہران و پدران گرفتار
 گشتہ اند و این پیشتر مخصوص است بزنان بزرگان مگر اتفاق افتادہ است کہ بہ خیال اینکہ
 از پول مخفی خبر دارند زنان را شکنجه و عقوبت کردہ اند و بسیار است کہ اگر کسیکے یا
 وزیر کے راکشتہ اند زمان و دختران اورا مانند کنیزان بدیگران بخشیدہ اند و بعضی اوقات

مراحل میں سے نذرند مردم یا نیز اعتنائے بائشان نیست غالب در مرض
 رشوت خواری و بعض حرکات دیگر برے آئند لہذا دور نیست حقیقت داشته باشد چنانکہ
 در باب جمالت و فساد و تعصب این طائفہ گفتہ شدہ است رشوت خواری و حیلہ بازیہاے
 قضاات و ملا اے ایران را کہ محررین این ملک نوشتہ اند و مسافران و گنگان نیز خیلے بہ
 از بعضے ازین طبقہ صحبت میدارند چنانچہ یکے از تجار متبر علیوی کہ سالہا در ایران اقامت
 داشت میگوید کہ اگر وضع محکمہ عرف نبود ہیکس از خارج نہیب نمیتوانست در
 ایران کار تجارتی کند بسبب این کہ تعصب ملاہے محکمہ شرع نمے گذارد کہ انگو نہ مردم را بحق
 خود برساند چنانچہ یکے از تجار مسلم در شکست و طلبکاران و سے کہ مسلم نبودند رجوع بشرع
 کردند شرع حکم کرد کہ بیچ و بیہ چیسے بر طلبکاران نیمہ سد بعد از آن لابد عرف رجوع شد پس
 از ثبوت مدعا حکم شد کہ اموال شخص مزبور را ضبط کردہ بفروش رسانند و اے دین
 مردم کنندہ حاکم عرف پادشاہ است و نواب سے و حکام ممالک بلاد و عمال قرے و قصبات و ضابط
 محال و کہ خدیایان دہلات و صاحب منصبان از ہر جمیل کہ در تحت فرمان ایشان کار سے کنند
 و حکام عرف در ایران ہمیشہ بر جائیکہ ہستند حکومت دارند لہذا ابوض اینکہ قانون ملکی مانع
 حرکات ایشان شود ایشان حاکم بر قانون اند و اجراے ہر حکم بقوت حکومت است فیصلہ
 امر بتعمیل و حکم میشود و چون بسیار کم است کہ کما نسی اوقلتے صرف ملاحظہ بنیہ و شہود کنند غالباً
 ظلم واقع میشود اگر چہ ارادہ آن رانداشتہ باشد فقط خوفے کہ ہست از کسانیت کہ بلاد است
 ایشان واقع اند کہ مبادا مظلوم رجوع و عرض حال خود بوسے کند اما حرکات حکام عرف بہتہ
 بہ طبیعت پادشاہ عصر است و صلاحیت و کار بینی و ظلم و تعدی حرکات پادشاہ سر مشق
 سائرین است پس تعریف کار این قسم مردم آسان تر است از تعریف کات نشان کاہت ترین

حکام عرف این است کہ چون قضیہ بدو رجوع شود مطلب معنی را سے شنود و شہود را سے طلبہ اگر قضیہ جزئیست حتی کہ خدائی دہی ہم می تواند کہ سیاست کمی کند و جو چیز بی بگری دو اگر گناہ بزرگتر باشد صورت واقع نزو ضابط محال فرستاده خواهد شد و اگر بجهت ملاحظہ عظم امر و شیوہات طرفین یا بزرگ گناہ از چیز او آره ضابط نیز خارج باشد او نیز بحاکم مملکت رجوع میکند و حکام ممالک میتوانند در جمیع امور اجرائی احکام کنند مگر در باب کشتن زیرا کہ کشتن فقط حق پادشاه است مگر در صورتیکہ اہل ملک یا غمی شده یا یورش کرده باشند یا اینکه حکومت مملکت مفوض یکے از شاهزادگان باشد در سائر اوقات کشتن کسی لازم میباشد محض شرعی در باب اثبات خطای شخصے کہ قتل سے منظور است بپایے تحت روانہ کردہ فرمان پادشاهی بر قتل سے عہدہ نخواہد شد سے مابین کار با سے عرف و شرع معین نیست بجهت اینکه حد سے بر کار با سے عرف معین نیست و این عدم تحدید مناسب مصلحت پادشاه و ارکان دولت است و اگر چه امور واقعہ مدعا غالباً از شرع بعرف از عرف بشرع رجوع میشود و لکن تمکات و قبایح در معاملات و نکاح و طلاق باید با تحضر علمائے شرع نوشته شود و بعد محضر امنائے عرف بطور مینہ بکار میرود و حاکم عرف نیز ہر وقت مصلحت شخصی یا ملکی اتفاقاً کند مثل اینکہ فیصلہ امر سبب نزاع باشخصے متشخص تراز خود شود یا اگر کیے از ایلات را سیاست کہ سبب شدہ جمیع قبیلہ میشود درین صورت مقدمہ را بطرف اولیائے شرع رجوع میکند و در امور سے کہ سیاست طلب است حاکم شرع بعد از ملاحظہ شہود و بیٹہ با جری سے حدود شرعی فتوے میدہد و فیصلہ مقدمات در ایران اعم از نیکہ و محکمہ شرع باشد یا عرف بردوی میشود و علی الظاہر نیز فرجے ندادہ اگر چه در قضیہ مبالغہ تطیل بطور رشوت بکار میرود و چنانچہ قوم شدہ پادشاه ایران خود را فوق قاعدہ و قانون ہنہ پذیرد و بحکم شہوتات پادشاهی خویش را قادر بر سلب

با سائر مردم ایران اختلاف کُلی دار و چنانکہ میتوان گفت در حقیقت قواعد جدا گانہ دارند
 بغیر از امر ایلی اشخاصی هستند کہ بر سر ہر طائفہ مقرر اند و ایشان را ریش سفید خوانند و
 این اشخاص غالباً نزدیک یا دور با امیر قبیلہ قرابت و مانند وی منصب برائت دارند و
 ایام آراء مملکت بمنزلی کہ خدا و کلام تر قوم اند و در اوقات جنگ بمنزلہ سلطان و
 سرتنگ سپاہ و چون سرگروہ ایل در ایل نباشد یکے ازین اشخاص را بر نیابت خود معین
 کند کہ کسی را کہ نیابت خود بر سر قوم مے گذارد بقدر حاکم شہیریکہ بر رعیت تسلط داشته باشد
 در میان قوم صاحب اختیار است اگر چہ یک جهت ایلیاتی است و آن شکوہ حشمت حکومت
 را ندارد اما بجهت دیگر مقتدر تر است زیرا کہ اجرے احکام بر وضع سپاہ گری است لکن
 کلیہ امرے قبائل و ریش سفیدان طوائف ہمیشہ ملاحظہ و رعایت مردم ایلات را مے کنند
 اگر چہ باین فاعدہ نیز استثنائے ہست زیرا کہ بعضے از امر اہم ہستند کہ دین اقتدا ظالم دہتا کہ از ذریعہ
 احکام عدالت عرفیہ این طبقہ خالی از شکلے نیست امور عادیہ را این طائفہ یا نائب او مثل حکام
 عرف شہر قبیلہ میکنند و اگر شخصے معتنا بہ دریکے از طرفین باشد ریش سفیدان مجلسے کردہ و بدو
 از بخت و فحوص نام امر را انجام میدہند ہر کس کہ از خانواده باشد میداند کہ ہر وقت امرے اقتضا
 کند این مجلس را بجاہد و قبول نکردن آن را ظلم دانند و نالے مردم قبیلہ این حق را ندارند لکن بسیارے
 مذاقات امیر قوم یا نائب او بجهت خوش آمد مردم حکم بجمع این مجلس میدہند زیرا کہ ہر حکمے کہ ازین
 مجلس صدوراید قبیلہ آن را بعین عدل و موت دانند اجرے مجلس مزبورہ اشخاص معین نیستند اگر
 تراغ و باب زمین باشد زمینداران مجتہز جمع میشوند و اگر در باب فرض باشد امیر و ریش سفیدان
 و دوستان طرفین یعنی داین و مدیون اجتماع مے کنند در صورت قتل اقارب
 قاتل و مقتول بحضور مجلس مے روند و اگر ہر دو طرف از ہمان قبیلہ باشند داخل مجلس

می شود و ملاسه طائفه عادی که از اجزای مجلس است و هر وقت اقتضای کنیزان
 مسئله بشری میکنند منظور از انعقاد این مجلس تعدیل منازعه باین طرفین است و چنین
 بنماید که در منع این بجهت اصلاح باین قهید شده است چنانچه تقریباً هشت سال قبل
 یکی از امرای بزرگ قاجار بجهت منسوب شده پادشاه بقاعده ایلیاتی خانجوشی مجلس
 کرده بدلائل گناه و ستم نامت کرد و مجلس حکم بقوت و ستم نمود و لکن اگر امری در
 مجلس اصلاح پذیر نباشد بقوانین معموله رجوع کنند و در میان ایلیات چنانچه باین ایلیات
 شهرشان رسم است که اگر شخص دیوان از اوای قروض خود ابا کند پس از فوتی قاضی
 یا وقتی معین بنمایند که بعد از انقضا آن از عهده قروض مزبور برآید و الا جمیع
 اموال او را گرفته در میان طلبکاران بالسوی قسمت کنند و قاتل را چون گناه و ستم
 نامت شود بوردی مقتول سپارند تا چنانچه خواهد از کشتن و بخشیدن و دیت گرفتن با و ستم
 معمول دارد و اگر آنکه در دیت مقتول هنوز بسن دوازده نرسیده باشد که در صورت حکم را
 تاخیر می اندازند تا آنکه وراثت بدین سن برسد و همین بهانه بود که شاه عباس بزرگ
 مستک شده شخصی را بکشتن سپرد بزرگ خود صفی میرزا اغوا کرده بود از کشته شدن نجات
 داد دیت خون چنانچه در قرآن و ادوات حدیث و تخریر قبیه مومن است لکن این آیه
 را نیز مثل سایر آیات قرآن با سخاے مملفه معنی کرده اند و بقدریکه از قوانین معموله در ایران
 میتوان فهمید این است که قاعده مقرر بجهت تمیین و اخذ دیت نیست بلکه بقوت است
 بقدرت یکے از طرفین در دادن و دیگرے در گرفتن و همچنین نشان و مکانت قاتل یا
 مقتول را نیز در آن مدخلی تمام است چنانچه بعضی مبالغه کنند بجهت خون یکے از
 امرای قبائل داده شده است فقط باین که نازده مدوات تمییرا انفا یا بد غالب طرح نظر

مجلس و تہیہ کہ منعقد میشود اصلاح با مین ورثہ مقبول یا قائل است علی الخصوص وقتیکہ
 طرفین ہر کدام از قبیلہ علیحدہ باشند بہمت ایکہ اگر سببہ از اسباب امر درین مجلس انجام نیاید
 و قائل در عرض انصاف نیاید ورثہ و اقارب مقبول تا از وسع انتقام نکشیدہ اند خود را
 شرمندہ و بھنگین میشمارند و در ہر ویکہ ورثہ مقبول قادر بر اجر اسے حکم عدل نمیتند متصل
 مترجمہ وقت و منتظر فرعونت اند تا قابو یافتہ انتقام خویش بگیرند درین صورت ہمیشہ
 منہج بکشت و کشتار باشند و عداوت زیادتر شدہ است چنانچہ ماہمانہ گند و تھن آن نمیشود
 این قسم متوج بہتر در ایام ہفتساش ممالک است چنانچہ یکے از امر کہ در سہ ہوا سے سلطنت
 دار و بہمت تقویت کا خود قبیلہ یا کہ با قبیلہ دیگر عداوتی دارند اذکات دست خود سے سازد
 در این قبیل تر اعمالیہ است در یکے از کتب فارسی کہ در نزد نگارندہ اوراق موجود است
 مذکور است کہ در زمان شاہ سلطان حسین قاسم خان شہنشاہ آقا گل عالم گشت ہوا کہ دار الملک گیلان است
 گشت آقا گل سپہ سالار گیل کہ بی خان سپہ سالار خان را بخوان بد گشت آقا سے فیج برادر قاسم خان قاجار ایچان
 برادر گشت ہایت خان سپہ سالار قاجار فیج را با بیخ نغز از برادر برادر گشت انجانا و شہنشاہی فقط آقا علی موم کو چکے از
 قاسم خان باقی ماند ہدایت خان بہمت ایکہ سیخاست شہنشاہی ہا را بچہ دست بردار و ایشان نیز
 اطاعت و یکے سے را نمیکردند اابد شد کہ آقا علی را ہم در خورد سی بزرگ گشت ایشان مقرر کند آقا
 علی بدین وسیلہ از چنگ ہدایت خان بدر رفت و چون بنشانزدہ سالگی رسید از آقا محمد خان
 استمداد دست با عانت سے ہدایت خان را گرفتہ ملاک ساخت و دو پسرش حسین قلی خان
 و فتح علی خان را نزد آقا محمد خان فرستاد چون نوبت سلطنت بہ فتح علی شاہ رسید فوج سے
 حسین قلی خان را کہ رفتہ گیلان را کہ ملک موروثا و پو بچنگ آرد حسین قلی خان دو
 نفر از مرد ہن خود را حکم کرد تا در جنگے کہ گذر گاہ آقا علی بود مخفی شدہ در وقتیکہ وسے از را سے کہ

نزدیک آن جنگی بود می گذشت اورا کشتند اقاب او ازین صورت مستشرق گشته سبزه
 لنگران گر بخیله خور سبها بیت مصطفی خان ملائین کشیدند فتح علی شاه فرمان و او تا ایشان
 و دیاره برسد اما که خود در شفقت ندهد اسمن امان زندگی کنند و صدق این معنی فراموش
 نیز مهر کرده و ستاد انداز ایشان شفقت رفته شب روز و سپه فرصت بودند تا انتقام
 از حسین قلی خان کشند تا بالاخر یکی از برادران آقا علی اورا راه بضر بگلوله تشنگ از
 پاسه در آورده انتهی در وقتیکه این تایخ نوشته شده است که تقارن هزار و شصت و دو علمی می
 است بقدر صفها و سال است که این نزاع در دو قریه شفتی و رتی قائم است مع الحدیث و
 بسیار است که وارث مقتول جمیع مایه ک قاتل را از اسباب و اب مقترف میشود بلکه یکی
 یا زیاد از زمان منسوب نزدیک و س ما بشر طرزی براسه خود و اقارب خود میگیرد
 بدون اینکه شیر بهایا کاپرین بدید و این قسم اسلح را از سایر اقسام بهتر دانند زیرا که رشته
 تواریت پیدا شده بعد از آن دشمنی از میان برداشته خواهد شد قبائل ایران و صحاف کردن
 وضع هاست مختلف دارند که مملکت را معنی بگذاشتن نمیشوند و فخر او دین میدانند که خون را
 با خون بشویند لکن این عمو می ندارد اگر شخصی قاتل کس باشد سنجو اهد کرده مقتول از او
 بگذرند رسم است که شیر کس با طناب سیاه بگردن انداخته نزد وارث مقتول میبرد
 دراز و طلب قصاص میکند اگر چه توایم مردی و مرد می همیشه اقتضا میکند که از چنین شخصی بگذرند
 لکن بسیار است که کسی باین امر اقدام کند حتی اینکه مدین بابا فرمان امرویش سفیدین خود را
 نیز نمی شتوند زیرا که رنگونه حرکت را ذلت و علامت بیگاری و نامردی میدانند چون شخصی از بیست
 صحرائین یا از فقرای سکنه شهر ولید نوشته کند و میت بر او لازم آید و او از عمد متواند بر آید
 رسم این است که فل آیین بزرگه بگردن می میگذارد و او را باین قسم بگوانی و اسمی در زند تا

پہلے غور بہ جمع واداشد و این قسم از جمیع اقسام گوناگون بیشتر از نعمت میزند تا سے محسنه یا از آن
 سلفوں و در ایلیات ایران بسیار کم اتفاق سے افتد و اگر کم اتفاق افتد غالب این است کہ آثار
 زن شخص زانی را قتل سے رساند نوع محتاطتے کہ بر وضع زندگی ایلیات است قبول اینگونه
 حرکت کے کنند یا کہ رواج آن منجر بفساد کلی خواهد شد لاجرم مابعد عادت بدون جراتتے سخت
 در عین زمان رخصت خواهد شد و اغلب این است کہ ہر گاہ کشف و پاشید شود کہ این عمل صدور
 یافتہ است طرفین در معرض ہلاک و بولاند و کشندہ کہ حفظ آبرو سے خود کردہ است مورد تحسین
 و ازین است چنانچہ نگارندہ اوراق وقتے از یکے از امر سے قبائل سوال کردہ در باب زن کے کہ تا
 او ثابت شود گفت پدیر یا شوہر یا پسرن زن اورا خواهند کشتہ اگر یکے از امر سے قبائل وقتے
 بالفنسہ سلطان یا حکومت خیانتے اندیشد و بدست پادشاہ افتد پادشاہ بلاتامل اورا نامیتا
 سازد یا قتل رساند و جز این ہر گناہے ازو سے مرزد اورا رجوع بدر با شرع کنند تا بمقتضای
 حکم شریعت باو سے عمل شود۔ و بسا است کہ اگر شخصے از ایلیات در خدمت پادشاہ باشد و
 بچھتے قتلش لازم شود پادشاہ اورا بسر و قبیلہ میفرستد و اوان شخص را قتل میرساند بالجملہ
 جمیع وقائع مزبورہ کاشف ازین است کہ مینا سے احکام عدالت ایلیات بر عادات و رسوم
 است کہ من حیث الماخذ و اسے عادات و رسوم الالی و سکتہ بلدان و قرآنے است و بسبب
 وضع زندگی و اتفاقے کہ در مذہب طبقات دیگر عیال و معرض ظلم و عدوان نمینند مانع
 سلطان بالنسبتہ با مورد خلیہ ایلیات اعتبار سے ندارد و میتوان گفت کہ علی الاتصال و تغیر و تزلزل است
 بر ایلیا سے کہ بحکم حوادث اقتدر سے دارد۔ آنچه خواهد میکنند و در تہان قبیلہ اگر بوضع دیگر اتفاق افتد
 باشد اندک خلاف خویش عادت سبب طغیان میشود و بنا بر قواعد رسوم ایلیات قبائل ہر ایل ہر
 سمت ادارہ امیر خود باشد مقصود اولیا سے دولت نیز ہمیشہ این است کہ اورا اکت دست خود کنند

لکن باین همه رسوخ سردار قبیلکه در جمیع حالات و در فرقه مردم خود بجهت آنست که بجز کسیکه دیدیم
 اند و در تامل درین گونه امور عادی بوده اند و دیگرے اعتقاد نمے توانند که قبائل بختیاری و فلی
 در کوهستانے که از صفهان گرفته ناشوشتر و از شوشتر تا قریب کرمانشاهان میروند سکنی در آن قبائل
 و بعضے قبائل دیگر میتوان گفت که بجز کبلی در تحت اطاعت سلطانین ایران بوده اند و در قتل
 جبال منیجه تا هنوز بر عادات و رسوم خود روزگار سے گذرانند و در ادانه امور و اعلییه چندین اعتقادے
 بر حکام و اعیان حکومت ندارند بلیه بجهت اینکه از ارضی خفیه که در دامنه کوهستان ایشان
 واقع است بهره داشتند باشند قدرے سرماز و قیلے مالیند میرهند و امناسے دولت نیز آنچه توانستند
 اند تر غیب این طائفه در کنا سے در آن ارضی کرده اندیکے بجهت اینکه ایشان از قبضه قاعده
 و قانون ملکی داشتند و بیشتر براسے اینکے چون در آن ارضی سکنی آرزیدند و بر ایام لا بد با باد
 اطراف که همیشه در عرض تاخت و از نشان بود بجاشرت برآیند و از معاشرت بتدریج
 بسالمت و مسامت گرایند و اینصورت مانع تقدی و تطاول ایشان خواهد شد قبائل اعراب که
 در سواحل و جزائر علیج فلان مقام دارند هم بر مردم آبا و اجداد خود باقی اند و اطاعت ایشان
 موقوف بضعف و قوت حکومت است بر آن صفحات قبائلے که در ارضے ایران سکنی دارند
 و قیلکه تک آرام است میتوان گفت که رعیت ایرانند لکن کم وقتے است که احکام کلان گزرازان
 دولت بر جزائر بحر عم جاری باشد چنانچه حال میتوان گفت که جمیع جزایران بجز تحت حکومت
 ایران خلیج اند جزیره خارک فقط جائیست که قدرے از عساکر ایرانی در آن هستند اگر چه سلطان
 خور و پادشاه علی الاستحاق همه جزائر میراند در ایران مسلم است که اعیان مملکت امرے قبائل
 که از پاسے تحت و رواند بعضے از خانانده خود را در بار بادشاهی میگذرانند که علامت صداقت
 و دولت خواهی است و ایشان اگر چه گویند اگر چه همیشه مرقب این هستند که رویها نگرینند

لکن قید و حبسے ازبرے ایشان نیست مگر در وقتیکه گمان خیانت در حق شخصے که گروی داده
 است برود و اگر چه در بعضے اوقات که بے پردہ طغیان و سرکشی کنند گریه بار بقتل رسانند لکن
 بندرت این گونه اتفاقات سے افتد و بدین سبب بسیارے بجاؤ اطاعت مستقیم اند و همین سبب
 اگر چه سے قدرت داشته باشد حتی المقدور تن باین امور شید بد و چون رضی شود که سپر زندگ
 یسے که از خانزاده خور ایدر پادشاهی بگذارد و علامت کلی اطاعت و انقیاد و سے میدانند اسے
 خراجکد در ایران اگر چه هر کس یا که بساعت بخت بر بندیر ترسی نشیند کردن سے نهنند اما اگر
 بخوبد که مدخله در امور و انجلیه ملک ایشان نماید سه بار بیزنده وائے گرجستان که درین او هر ملکش
 جزء ممالک دوسیه گشت سالها سے بسیار دزبزرگان خراجگذاران ایران بود و وائے گرجستان
 تا هنوز بر رسوم آبا و اجداد خود زندگی میکنند و در حدود ممالک سهور و نه خود سلطنے علی التمام
 و الاستقلال در دقا عمده حکومت او کنیه مثل قواعد حکومت است در سایر بلاد ایران الا این که
 احکام تشبیه و بسبب بیم اسطغان محدود است و مصلحت نیز اقتضائے آن دارد که
 بسبب استحکام قواعد امارت خود بملائق و داد و دو و تو ایسے پادشاه توسل و تمسک شود
 شهرای سے بسیار در گرجستان هست و سے بسیار کم است که ایلات گرج در شهرے یا قریه مستبرے
 مقام گیرند یا اینکه در حقیقت جمعیتے کنند گرا سے جنگ غالب این است که بتنهائی روزگار
 میگذرند و اهم از نیکه در خانه یا در چا و خیمه باسند کا سه پیش از چند خانوادہ جمع نمیشوند که نیکه نیز
 بر همین نوع زندگی کنند این عادت در گرجستان یا بسبب وضع ملکه یا بجهت تنصیبے که در
 حفظ رسوم قدیمه خود دارند در هر حال مانع جمیع جهات ترقی و اصلاح حال ایشان است سکنه این
 ملک در دو هزار سال پیش تا بحال بر یک قرار مانده اند و غیرے بحال شان را دین یافته یا اینکه در
 عهد نوشیروان و دیران آفتاب دانش را طلوع و تحت خلفای عرب روم ماد کرب معلوم و و و و و

بود و اینطوائف بعد این و بعد از که درین دو عصر ام البلاد عالم بودند قرب و جوار سے تمام داشتند
 با اینهمه اقبالے نکر و نڈ و عبرتے نکر فتنہ حقیقت این است که گردانستے را که مودی بتن پروسی
 و ناز و نعمت شود حقیر شمر و زیر که چنین دانش بالمال مرد و امیش از پیش دست خوش ظلم و
 زبون ظلمه میسازد و لهذا آزادی با جمالت را در میان کوہ ہا سے بے آب و گیاه تر جمع
 میداد و برتا عب و شائقے کہ لازمہ اینگونه حالت و آزادی خویش میدانت صابر بل مغتر
 بود پس جاسے تعجب نیست اگر در یگونیہ مردم ہرگز شریعت را نیز رسوخے زیاد نبود است دلیلے
 نیست بر اینکه ہرگز درین زردشت شباتے داشته اند و اگر چه حال متذین بین اسلام اند
 نہ چندان خیر سے از اصول و نہ چندان اعتبار سے بفرع این مذہب دارند و در صحنہ حکم کشین
 ارولان است و بعضے شہ ہا سے دیگر مساجد و ملا ہا بستند و خواہد شریعیہ غالباً مانند سارکلا و ایران
 ملحوظ میشود و اختلاف اصلی کہ با سایر لطراف این مملکت دارند این است کہ بیشتر سکندر تان مذہب
 اہل سنت دارند و بنا برین و اصول و فروع متابعت این طبقہ میکنند در قبائل صحرائین و ہا لے
 و مات و قرلے چندان اتغنائے با این چیز ہا نیست ہنوز بر رسوم و عاداتیکہ از پدران و نیاگان
 خویش دیدہ اند باقی و امرے خویش را بنوعے تابع اند و ہر انیز در حمایت و رعایت
 حالات ایشان حتی الاسکان سعی موفور دارند در شہ ہزار و ہشتصد و وہ مسیحی
 مؤلف کتاب در وہے کہ آن راز انخہ میگفتند و نسبت و پنج میل از صومۃ مسافت داشت
 وار و شد مہماندار سے کہ از جانب والی امین شدہ بود در ضمن صحبت گفت کہ بولنے از ایل سر کوہ
 ویروز پند خوراکشت من گفتم یقین ہو را خواہند کشت مہماندار گفت گمان نمیکنم این طور باشد
 سببت اینکہ سپر خود وارث است لے دیگر نیست کہ دعویٰ خون کند لغتم البتہ والے مملکت
 مداخلہ خواہد کرد گفت والی نمیتواند درین گوہ امور دخل و تصرف کند مگر اینکہ بعضے دیگر از

ورثه مقتول با وادری بر ندوید از همه اگر این طور هم شود امر باصلاح خواهد گذشت سبب اینکه
 مابین اگراد که همیشه در جنگ و جدل اند عمر جوان مرد زنده خیلے پیش از جان پیر مرد مرده قدر
 و ارزش دارد و دیگر از صنلای کرونسان بسیار هستند که سکنه آنجا با اینکه دم از اطاعت
 پادشاه ایران میزند بجهت جبال رفیعہ و مناقل منیعہ که دارند از او سٹے ایشان از انالے
 پرگتہ ارولان پیش است از معارف این قبائل قبیله ہلکاری اند کہ در کورستانے کہ
 از مغرب دریا چنار و میہ گرفتہ تا سجاولے شہر سلماں میر و سکنی دارند و این طائفہ اگر بر قول
 کسیانکہ از ایشان حکایت میکنند بتوان اعتماد کرد و از قرون عدیدہ پیش از جمع قبائل وائل سیا
 از نعمت آزادی بہ دور بوژاند امیر ایشان از نسل امیر قراغمان است کہ در وقتے کہ امیر
 تیمور بلاد عثمانی را عوضہ تاخت و تار ساخت حاکم وان بود کہ سید کہ این طائفہ ہمیشہ اطاعت
 امرائے خود را سخ و ثابت بودہ مگر در وقتے کہ امرے عنکیم از امیر ایشان صدور یافته سکایتے
 واقع بر آن مترتب شدہ است منقول است کہ چون جنین صورتے وقوع یاہر آقاییان
 طوائف مختلفہ کہ ہم ریاست ایشان بحکم وراثت خلفا عن سلف است بگمے ساختہ امیر را
 بدان مجلس احضار میکنند پس از تحقیق و استکشاف عمل وے اگر اشب حکم بران کردہ کہ
 لیاقت امارت ندارد یکے از آقاییان کہ با این شغل معین است کنش پیش پاسے او میگنارد
 امیر نیز بیعون تامل آن کنش را پوشیدہ از مجلس بیرون میرود و وراثت دیگر بجاسے او بر آید
 اما جان و مال و خانوادہ حاکم سابق بموجب قانون محفوظ است و همچنین تحقیق سپوتہ است
 کہ آداب معاشرت و زندگیے این طائفہ جمع بر یک سیاق است و امر با پست ترین رعایا با احترام
 و رعایت سلوک میکنند در تارخ کردنان ذکرے ازین طائفہ شدہ است یکے از صاحب
 منصبانے کہ تہر زبا شولف اوراق مزاحبت کرد مردے بود بحسن کیاست و مہون

و مدتی در آن حوالی بسر برده بود میگفت که در میان ایشان کم خنگ واقع میشود
مگر دین او آخر کس از آنکه اغلب اهل شورے حکم عزل حاکم کردند شخصی که کار وے
کفش گذاری بود از او اے خدمت ابا کرده این صورت سبب اختلاف شد نشانزد عباس
میرزا گوشش کرد که حکم معزول را دوباره بر سر کار آورد فائده مترتب نشد بسیارے از امر
خراسان که دم از اطاعت و انقیاد سلاطین ایران نیز تند و امور داخلمه حکومت خود مانند
و ائے اردلان باستعمال حرکت میکنند و لے فرقی که است این است که و ائے اردلان
هم از قرون بسیار پزند حکومت و مالک مملکت خود بوده و امرے خراسان همه جدیدند و
فانصب حکومت اند و لندا اگر سلطان باستعمال ایشان پروازد و مالک ایشان را
ضمیمه مالک محروم خویش سازد فقط نتیجه طبعی عمل ایشان و اثبات حقوق بادشاهی بقلم
خواهد رفت برخلاف اگر خیال اتخاص کردستان قصده اندیشه خلاف تدبیر میدانند
زیرا که عقل و مقتدرترین سلاطین ایران همیشه رعایت حقوق امر و ائے این مملکت
نموده اند و دلیل برین مطلب میتوان ذکر کرد اینصورت را که اگر چه بعضی از حکام ایشان دعویے
نسب سیادت میکنند هرگز بطور قوم و دوام حکومت اعراب و سلطنت اتراک و دین پرگنه
و وسیع پا نگرفت. بالیه عین ایران که حال معادل سلاطین است لکن است کلیه از
محصول املاک خالصه دار بابی و مال التجاره از هر قبیل حاصل میشود قبل از زمان نادر شاه
زمین بسیار بجهت مدومعاش علمای ملت مقرر بود و همچنین در امتداد ایام دولت صفویه که
ایران آرائے تمام داشت زمین و املاک شخصی نیز از یاد یافت لکن نادر شاه چنانچه است
گذارش یافت موقوفات و زمینها تیکه بجهت مدومعاش علماء بود ضبط کرد و مدومعاش که بعد
از وے مدومعاش و ادغام و ائے معتبر ایران غالباً در معرض بورد و اهاک در آمده املاک اموال

ایشان در تصرف کار گزاران سلطنت آمد قدر قلیلی از ارانی متعلقہ بعلما سے ملت وارد
 کردند و درین اوقات اغلب ارباب عمایم وظایف دارند و بدین سبب در ہر ضلع از ضلع
 مملکت بسنے بجهت وظایف قضاات محکمہ شرع و تعمیر مساجد و مدارس و اصلاح آثار و شعائر
 مذہبہ از مالہ وضع میکنند مجتہدین غالباً یا از زمینہ کہ دارند یا از جنات و دیگر سبج و روزگار
 میگذرانند بلکہ اگر ملک وقفی دریا نیکہ ایشان ہستند باشد با ایشان محمول میشود پیش نمازین
 بیشتر مواجب دارند لکن بسیار مردم محترم نیز ہستند کہ بدون وظیفہ و مقرری اینکار میکنند۔
 شیخ اسلام و قاضی وغیرہ ہر یک مواجب و شاہرہ معین دارند و در اصفہان شرح اینکوہ شخاص
 سالے دو ہزار تومان قلمداد شدہ است مواجب شیخ الاسلام شیراز سالے دو ہزار
 تومان است املاک خالصہ را در ہر جا ہست و ماقین ہما سبب زراعت میکنند بطورے کہ
 مناسب بحال زراعت گویند کہ این قرار از زمان نوشیروان عادل است و شک نیست کہ
 خیلے قدیم است اول حاصل را کہ ہنوز ایشانہ است تخمین مے کنند و شخصے مخصوص بجهت
 این کار معین است پس از تخمین تعیین تخم اگر از طرف دیوان است بر میدارند و رو
 میکنند و بعدہ یک آن را وضع میکنند بجهت کسانیکہ در و دغرمین مے کنند و شاخصے کہ
 خرمن را کو بیہ کاد را از دانه جدا میسازند و آنچه باقی ماند ما بین زراعت و پادشاہ بالتویہ
 قسمت شود بعضے نوشتہ اند کہ در بعضے جا ہا زراعت دولت حاصل را پادشاہ میدہند
 زمینہاے اربابی از روے آب مالہ میدہند مثل اینکہ اگر آب معین از روے داشتہ باشد
 بعد از وضع تخم حصہ مبین بجهت ذر وندہ و کوبندہ از وہ دوو اگر از قنات کمریز باشد از
 وہ یک و نیم و اگر از چاہ و تالاب آب دہند از وہ نیم حاصل را بکہ موت دہند زمینہاے
 خالصہ را کہ زراعت آنا فقط بہتہ آب باران است بزراعت میدہند و آنچه لازمہ ترغیب

است معمول میدارند اگر تخم از زراع باشد وہ یک از حاصل بدیوان سے وہ دوریکے از
 رسائل ده و دو نوشته است درین صورت احتمال دارد که تخم از دیوان باشد این قسم
 زراعت بعضی اوقات خوب حاصل میدہد لکن بسیار کم اتفاق سے افتد کہ بیج بدست
 نیاید و این قسم زمین اگر اربابی باشد بسیار کم است کہ زراعت شود و اگر زراعت شود و
 حاصل بدست بیاید لکن وہ ^{معمولاً} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^{۹۰۰} ^{۹۰۱} ^{۹۰۲} ^{۹۰۳} ^{۹۰۴} ^{۹۰۵} ^{۹۰۶} ^{۹۰۷} ^{۹۰۸} ^{۹۰۹} ^{۹۱۰} ^{۹۱۱} ^{۹۱۲} ^{۹۱۳} ^{۹۱۴} ^{۹۱۵} ^{۹۱۶} ^{۹۱۷} ^{۹۱۸} ^{۹۱۹} ^{۹۲۰} ^{۹۲۱} ^{۹۲۲} ^{۹۲۳} ^{۹۲۴} ^{۹۲۵} ^{۹۲۶} ^{۹۲۷} ^{۹۲۸} ^{۹۲۹} ^{۹۳۰} ^{۹۳۱} ^{۹۳۲} ^{۹۳۳} ^{۹۳۴} ^{۹۳۵} ^{۹۳۶} ^{۹۳۷} ^{۹۳۸} ^{۹۳۹} ^{۹۴۰} ^{۹۴۱} ^{۹۴۲} ^{۹۴۳} ^{۹۴۴} ^{۹۴۵} ^{۹۴۶} ^{۹۴۷} ^{۹۴۸} ^{۹۴۹} ^{۹۵۰} ^{۹۵۱} ^{۹۵۲} ^{۹۵۳} ^{۹۵۴} ^{۹۵۵} ^{۹۵۶} ^{۹۵۷} ^{۹۵۸} ^{۹۵۹} ^{۹۶۰} ^{۹۶۱} ^{۹۶۲} ^{۹۶۳} ^{۹۶۴} ^{۹۶۵} ^{۹۶۶} ^{۹۶۷} ^{۹۶۸} ^{۹۶۹} ^{۹۷۰} ^{۹۷۱} ^{۹۷۲} ^{۹۷۳} ^{۹۷۴} ^{۹۷۵} ^{۹۷۶} ^{۹۷۷} ^{۹۷۸} ^{۹۷۹} ^{۹۸۰} ^{۹۸۱} ^{۹۸۲} ^{۹۸۳} ^{۹۸۴} ^{۹۸۵} ^{۹۸۶} ^{۹۸۷} ^{۹۸۸} ^{۹۸۹} ^{۹۹۰} ^{۹۹۱} ^{۹۹۲} ^{۹۹۳} ^{۹۹۴} ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ^{۹۹۷} ^{۹۹۸} ^{۹۹۹} ^{۱۰۰۰}

از کتب معلوم است که مقابل هر کتومان نقد معاول یک خور و جنس است ازین معلوم میشود که قیمت
 یک خور و غله یک تومن است لکن درین اواخر دیوان هر خور از یک تومن و نیم تا دو تومن هم از
 رعیت گرفته است و واضح است که قواعد مزبور که بجهت اراضی است مطلقاً شامل زمینهاست
 که قبلاً حاصل خیز است و باغات اطراف شهر و آنچه بود و دریا میکه مملکت را اغتشاش و اختلال
 نبوده است تحقیق پوینده که در بعضی از اراضی اطراف اصفهان از هر جریه بیش از سی کرون علی
 پیشه است لکن این قسم زمین یا باید زمین مانع باشد یا زمینهای که بجهت زراعت خروزه
 بود است زیرا که خروزه در اطراف اصفهان زیاد میکارند زمینها را کم نریز و بار بار کس از دیوان بخوابد
 بجهت اینکه بار خروزه را عمارت در آن بنا کنند و در تضایقت میدهند و کاغذ قرانامه میدهند
 که پشت در پشت بر آن عمل شود و این طوری که مالیه جزئی که از بابت زمین بدهند و بر شجار میوه دار
 نیز اگر در آن زمین بر وی در آید حسب سبب درخت و تفاوت میوه نیز مالیه مقرر است اما مال دیوان
 میوه زیاد است بلکه خیلی کم است و ابداً بار بر رعیت نمیشود و الا باین وفور و ارزانی نمی شد
 در سنه هزار و هشتصد و سی و سی که مولف اوراق در شیراز بود یکی از امثال آن ملک که مردی
 زکی و باخبر بود تفصیل مال دیوان شجار میوه دار را بدین نوع نقل کرد که تا که را اگر قریاب
 باشد یعنی آب مقرر داشته باشد درختش دینار و اگر نخس باشد یعنی اگر آب معین نداشته
 باشد پنج دینار بگیرد سبب و گلابی و فغانو و مثل آن او درختی است دینار و اگر در درختی صد دینار بگیرد و در دیوان
 همیشه وقتهاست این کرده است که زمینهاست قابل زراعت را بنوعی که مناسب باغات و احشام بدهند و این طریق نیز با فوق
 آنچه ضروریات مصارفشان اقتضا میکند زراعت نمی کنند صحراهای وسیع و چمنها را
 چمنی که بر پایه بیلاق و قشلاق ایشان مقرر شده است اگر چه بیک جهت جزای حقوق
 خدمات لشکر ایشان ملحوظ میشود و لے جزای مال دیوانی از هر خانواده حسب مکننت

میگیند و این مالیه باستصواب سرکردہ ایل یا گمشدگان و سے جمع میشود و بے ہمیشہ بریک
 قرار نیست و لے ہرگز ہم زیاد نیست ہم شخصے کہ در فوق بوسے اشاعت رفت تفصیل این مالیه
 را در شیراز و اطراف آن بدین نوع ذکر می کند گاوشیر و سیصد وینار خرد و سیت دینار مادیانے کم
 براسے کہ گرفتن است ہزار دینار شتر سیصد وینار گوسفند ہفتصد وینار سالیانہ دیوان میدہند
 یک جزئیات معین ایران حاصل میشود از کراچی زمین خانہا و حمامہا و کاروان سراہا و دکانین
 و آسیا ہا و کارخانہا عم از نیکہ قماش باشد یا کارخانہ شیشہ گرمی و باغی و آہنگری و کوزہ گرمی
 و امثال آن و مگر مال التجارہ خارجیہ و داخلیہ بعضے ازین مالیه از انقطاع سے خاندان
 صفویہ و زندیہ تا بحال خیلے زیاد شدہ است زیرا کہ در احتمالے کہ بعد از زوال ہر یک
 ازین دو خانوادہ رونے و بسیار اہلاک کہ متعلق باشخاص بود بہ تصرف دیوان آمد و نہر ہا
 مستعبر جمیع کوچہا کہ در ایام سابق مال مردم بود حال در قبضہ حکومت است و بر عایا بکرایہ
 میدہند و مالیه ماخوذ از دکانین مبلغے خطیر میشود اگر دکان ہلک دیوان باشد کہ یہ بہ نسبت
 قائمہ کہ از آن حاصل میشود مقرر است و اگر از رعیت است سالیانہ آمدان را تخمین کردہ وہ
 و دو دیوان میگیرد و این قسم مالیه را کہ از کرایہ زمین و دکانین در شہر ہا و از ایلات و احتمالات
 میگیرد نہ شمار می و خانہ شماری میگویند و در اخذ آن رعایت حال اشخاص نمیشود بلکہ بہر
 نوع قاعدہ کرایہ مقرر شدہ است باید بپردازند بالجملہ قواعدیکہ بنا سے مالیه معین ایران برآنت
 ہمہ موافق عدل و انصاف است و بنوع بر رعیت و دیوان معلوم است کہ در اخذ آن
 نہ ظلم و نہ اشکالے مترتب میشود لکن سلاطین ایران ہرگز بانقدر مالیه قناعت نکرده اند و بانواع
 و اشکال دیگر رعیت را در معرض ظلم و تعدی آوردہ بہر اسمے از ایشان گرفتہ اند از بجمہ است
 پیشکش و پیشکش را ہم میتوان برد و قسمت کرد عادیہ و اتفاقیہ پیشکشہا سے عادیہ تعارفانے

است کہ ہر سالہ در عید و نوروز حکام بلاد و اطراف و امرائے قبائل و دزدان و سائر صاحب منصبان
 بزرگ با پادشاہ میکنند و این پیشکش با بالنسبۃ بمنصب و کمیت اشخاص مختلف میشود و آنچه از
 بہترین امتیاز نفیسہ کہ در ملک یافت میشود بر ہم پیشکش میفرستند بعضی اوقات مبلغی خطیر
 و بے نقد پیشکش میکنند و این قسم پیشکش از سائر اقسام بجزاج پادشاہ سازگارتر است ہر صاحب
 منصب بزرگے از روسے لزوم باید ہر سالہ این پیشکش را بدہد کہ فی الحقیقہ تجربہ مالہ محسوبست
 و بنا برین بالآخرہ حمل بر زراع و ارباب حرف و صنایع میشود و مقدار مبلغ درین موارد و قوف
 بسم است کمتر و اون سبب زوال منصب و زیاد کردن آن موجب از یاد جاہ و عزت است
 خراج امرائے خراجگذار نیز در ہمین موسم یعنی در ایام نوروز بدر بار پادشاہ میرسد میتوان گفت
 کہ این نیز از قسم پیشکشہائے اول سال است گویند کہ مبلغ این پیشکشہا تقریباً دو خمس جمع مالیت
 تمام مملکت میشود و چون میدانم کہ یکے از حکام ہم از چند سال ہرگز در سالہ لاد صد ہزار تومان کمتر
 پیشکش نکرده است باید این صورت حقیقت داشته باشد یکے از صاحبان انگریز موریر صاحب
 کہ در ایام نوروز ہزار و ہشتصد و ہشت عیسوی حضور داشته و پیشکش بار اویدہ است میگوید کہ
 پیشکش حاجی محمد حسین خان پنجاہ و پنج قاطر بود کہ بار ہر یک ہزار تومان نقد و ہر یک
 شال کشمیری در غایت نفاست بود حاجی محمد حسین خان مردے بغایت محترم و پیر مالاک
 و حاکم صغمان و مضافات آن شہر است این دولت را از آبادئے صغمان کہ خود سبب
 آن است تحصیل میکنند با محمد نبیر از خراج امرائے خراجگذار و پیشکشہائے کہ ارباب مناصب
 ہر سالہ در نوروز میدہند پیشکشہائے دیگر ہست کہ میتوان گفت اتفاقاً است اگرچہ تصدیق
 آن عالی از اشکال نیست و لے این قسم پیشکش ہم مبلغ خطیر میشود مثل اینکہ در دورہ مالیت
 از کسے نیگیںز لکن تجارے کہ ہمراہ اردو میخوانند باشند باید من حیث المجموع مبلغے گرامند

سلطان پیشکش کنندہ و از آنجاست که سائیکه سوارانند منصبی بزرگ بگیرند باید مبلغی برسم پیشکش
 قبل از آنکه بر منصب ملول معین شوند بدینند که میتوان گفت آن منصب را بدان مبلغ میخرند
 اخصاص تجارت بعضی از چیزها در ایران هست ولی با اینکه خوب قاعده است و باعث
 از ویاد مالیه است عموم و شیوعی ندارد و در بعضیها نیکه در محکمات معروف میگیرند و اموالی که از کسائیکه
 از منصب عزل شده اند به پای خطا کاری بطور اجبار اخذ میکنند هم مبالغه بسیار میشود
 پس جائے تعجب نیست و فیکه می شنویم که اموال بزبوره یا مبالغه که بطورهای دیگر
 قسم با ظلم و تعدی میگیرند هر شصدهزار تومان که خمس مالیه مملکت است میزنند اما چون
 اخذ و جمع این گونه اموال مطلقاً موقوف بوضع و طبیعت پادشاه وقت است ممکن نیست
 که تحدید از روی تحقیق توان کرد یکی از جمله تحمیلات شناقه بر رعیت ایران پولی است
 که آن را صادر می نامند یعنی بهمت حدوث اموال ثقیه از رعیت میگیرند اگر کسی تازه
 بنواهند راه بیندازند یا اگر پادشاه بخواهد قنات بسازد یا عمارت بنا کند یا لشکر درین مرور
 در مملکت سیورسانی ضرور داشته باشد یا سفارتی از دول خارجه در ایران وارد یا عروسی در
 خانواده شاهی واقع شود مختصر در جمیع وقایع غیر عادی تخمیلات بر رعیت میشود بعضی اوقات
 در جمیع ممالک محروسه و بعضی اوقات در مملکت مخصوصه چنانکه عظم واقعه و مصلحت
 وقت اقتضا کند بر جمیع طبقات حمل میشود والا اینکه بر ایلات و احشانات صحرائشیں کمترند
 بهمت اینکه فقیر تراند بکلی سبب اینکه تحمل اینگونه چیزها را کمتر میکنند بنام علیهم بر صاحبان املک
 و املک شہر باز دیادتر تخمیل میشود از برکے اخذ و جمع صادر نیز قاعده مقرر است باین معنی که
 هر کس باید بالنسبه باینکه میدهد وجه صادر بدد اما حکام ممالک غالباً درین باب باختیار خود
 حرکت میکنند و لند بیشتر سبب ظلم میشود و کمر بر فقرائے زراع و دواقین سخت گیری کرده اند چنانچه

دہقان بیچارہ مجبور شدہ است کہ حاصل درونہ کردہ را تقسیم نازلی فروختہ ادا سے وجہ صادر کند بسیار دیدہ میشود کہ غلہ کہ رعیت خوار سے بیکتوان فروختہ است بدو تو مان یا ایک تو مان ونیم بفروش میرسد زیرا کہ حکام تعیین مبلغ میکنند کہ ہر دہ سے باید چہ قدر بدہ و زمین امر باعث طرفدار می و بے انصافی میشود و مبلغ ما خود ازین مقرر نیز معادل دو خمس مالیه مملکت تخمین شدہ است و بنابر مقدمات مسطورہ مدخل پادشاہ ایران از وجوہ پیشکش و جرائم و صادرات معادل مالیه مملکت قلم داد شدہ است کہ من حیث المجموع یعنی منضمماً بمالیہ قدرے کمتر از شش ملین استرلینگ است لیکن ازین مبلغ فقط قدرے داخل خزانہ میشود مبلغ کثیر بہت خرج اخذ و جمع آن وضع و بسیار ہم جنس است کہ صرف مصالحہ ملک یہ میشود و همچنین رسمے شایع است کہ علمائے ملت و قضات عدالت و امرائے مملکت و خاندان سلطنت و عساکر دولت را سیور غالات و تیولات در اضلاع مختلفہ دادہ مالیات آنجا بہت مدد معاش و وظایف و شامہرہ و مواجب ایشان مقرر مینمایند بالجملہ دلیل بقدر کفایت است کہ بگویم آنچه در باب مالیات ایران مذکور شد قریب بصحت است زیرا کہ بنا سے تقریرات مزبورہ را اخبار کسانیت از امانتے ایران کہ از نیگاونہ امور اطلاع و استحضار کلی داشتہ اند احتمال دارد کہ در جمع مال یہ من حیث المجموع اندکے مبالغہ زفتہ باشد مصارف حکومت را بہولت نمیتوان تعیین کرد لیکن محقق است کہ مخارج خیلے کمتر از ما داخل

است ❖

ناسخ التواریخ

جنگ اسکندر بادار او فلبیہ بران پتہ ہزار و دو سو
ہشتاد و یک سال بعد از ہبوط آدم بود

چون اسکندر در شہر طرے تجین لشکر داد اسپاہ فرمودہ بعزم رزم دارا کوچ دادہ از
وجہ و فرات عبور نمود و دارا طلب گشت و چون معلوم کرد کہ دارا در مرض
از بلا لشکر گاہ ساختہ دیک ملیان مرد سپاہی کہ عبارت از دو کروہ باشد ملتزم بہ کاب
اوست حکم داد تا چہار روز لشکر در طلب گشت توقف نمودہ کار خود را بہ نظام کردند
و از اسنجا کوچ دادہ قریب بارض از بلا فرود شترند و در اسنجا لشکر گاہی بقانون بر
آوردہ مرد آن را سگرے بہ نہایت متین کردند آن گاہ مردم پیر و ناتوان و در مرض
سار لشکر گاہ بجای گذاشتہ خود نیمہ شبے با چہل ہزار تن پیادہ و ہفت ہزار
تن سوارہ بہرم جنگ دادہ از آن جا بگاہ بیرون شد و حکم داد کہ لشکر لیان زیادہ
بر آزد و غیر اندک و آلات حرب چیزے با خود حمل نہ کنند و چون یک نیمہ از آن
مسافت کہ بادار در میان داشت وہ فور دید تلے بزرگ پدیدار گشت اسکندر
اسب بزود بر سر آن تل پہ آردہ لشکر گاہ دارا را از ان سوے مشاہدہ نمود

کہ چند انکہ فور بعصر با گذر بود بر مردم کب سے گذشت اسکند زمانے دیر ہے با
 خود سے نڈیشید کہ بان سپاہ اندک اگر بدیشان تاختمن کند از قانون خود بیرون
 است پس لشکر یان را فرمود تا در اسخا فروکشند و صنادید سپاہ را بر اسے
 مشاوره عامتہ ساختہ انجمنے بر آراست و ہر کس سخنے گفت عاقبت پارمینا کہ سردار
 بزرگ بود بر پائے خاستہ عرض کرد کہ صواب آن است کہ چند تن مرد دلاور
 از لشکر بیرون شدہ بجانب ایشان نزدیکی کند کہ رسم دروش آن جماعت را باز
 داند و باز آید تا در میدان جنگ کار بر بصیرت بود این سخن در حضرت اسکند رسیدہ
 افتاد و خود کہ از دیگر مردم بردمی و دلاوری برتر می داشت با چند تن از گزیدگان سپاہ
 اسب بر جهانند و بنزدیکئے لشکر دارا رسیدہ از رسوم و نظام ایشان و قوف حاصل
 کرد و باز آمدہ مردم را نوید ظفر داد کہ ہنگام سپاہ را با لطف و اشتناق خستہ وانی
 امیدوار ساخت و فرمود آن شب را در فرازان کوہ بسیار آیند و فردا پگاہ جنگ در اندازند
 و از آن سوے چون دارا از ورود لشکر دشمن آگہی یافت صبح گاہ صف بر کشید و چون سپاہ
 ایران از ان زیادہ بود کہ در آن عرصہ بر یک صف شوند بفرمود کہ وہ گروہ از پس یکدیگر
 بایستادند و جگلی را برد و بہرہ ساخت و خود با پانزدہ ہزار سوار جرار و شانہزدگان و
 غلامان خاصہ در قلب صف اول جائے گرفت و چند انکہ از لشکر یونان در میان سپاہ
 ایران بود فرمود تا در مہینہ و میسرہ لشکر جائے گرفتند و از اعیان ایران سرداران
 بزرگ بر مہینہ و میسرہ بگماشتند و باہین ہمہ بسبب کثرت مردم و فرزونی لشکر بدان نظام
 کہ لایق بود موافق و موافق نیاید سوارہ و پیادہ باہم مخلط شدند و عرادائے جگلی را از
 پیش روے سپاہ بداشتند و فیلہائے کوہ تووان را از دنبال جائے دادند - و

لشکر ترکان را کہ مردم انگریز سنیطیا گویند و اہل عراق را کہ بکطریا نامند با قبائل
 کبئی دوسیا بہ فرمان دار اور مقتدہ الحیش ایتادند و حکم شد کہ چون سپاہ اسکندر
 نزدیک شوند مجال دهند کہ بہ لشکر گاہ در آیند و از دنبال ایشان در آمدہ آن جماعت
 را محصور دارند و از میان برگیرند و لشکر دار ابر چہار بہرہ بودند بعضی را آلت
 حرب شمشیر بود و برنخہ را نیزہ و گروہے با تبر زین بودند و جماعتے چہ بہاے گران
 در دست داشتند و آمادہ قتال بودند اما سپاہ دار را سنگرے در اطراف نہ بود۔
 و از لشکر اسکندر بقایت ہر اسناک بودند خاصہ اُن جماعت کہ در جنگ غر انکس و
 اسس حاضر بودند علی الجملہ اسکندر نیز سی و دو ہزار تن از لشکر بیان خود را بر
 دو بہرہ کرد و ہر بہرہ را بقانون نظام فالتکس کہ ازین پیش مذکور شد بداشت
 و جمعے را کہ آلات جنگ ایشان گران بود از تقاے آن کردہ جاے داد تا در حفظ
 و حراست ایشان قیام نمایند و سوارگان سپاہ را در زمینہ و میسرہ بگماشت و
 حکم داد کہ با تیرہ خارشگاف اسپہاے عرادہ را با خاک در اندازند و چون
 اسکندر دانست کہ گزیدہ سپاہ دار اور قلب جاے دارند لشکر خود را فرمود تا
 بسوے میسرہ مملہ برزد چون لشکر اسکندر بجانب میسرہ روے آوردند۔ و دار اسن تبیر
 اور اودانت کہ از جنگ رو برو سر بر تافت میسرہ سپاہ خود را حکم داد۔ تا
 قریب بقلب شوند و جنگ اسکندر را بقلب اندازند مع القصۃ نائزہ حرب بالالہ
 گرفت و ترکانان کہ مقتدہ الحیش لشکر دار بودند اسپ برانگینتند و با سوارہ
 سپاہ اسکندر جنگ در انداختند زمانے بر نیامد کہ ترکانان شکستہ شدند و راہ فرار
 پیش گرفتند مارا چون چنان دید حکم داد کہ عراداے جملی را تاجازند و لشکر دشمن

را در ہم نوردند چون عراد بجنبش آمد کماندہ ان یونان باخداک خارا در
 اسبہا سے عرادہ را سجاک در انداختند چنانکہ عرادہ از رفتن بماندہ دارا چون چنان
 دید از قلب سپاہ بجنبید و چون سوارہ و پیادہ ایرانیان مختلط بودند کارشکر از ان
 تاختن پریشان گشت و اسکندر با مقدمتہ ہمیش بدیشان تاختہ از دنبال او
 پیادگان با نظام فیکس نیز در رسیدند و جنگ در پیوستند چنانکہ کار بر ایرانیان
 تنگ شدہ راہ ہزیمت پیش گرفتند دارا نیز محال درنگ ندیدہ از پیش بگریخت و
 ہنوز پارمینا کہ در عیسرہ سپاہ اسکندر بود با ایرانیان جنگ در میان داشت و
 سپاہ ایران گرد او مافرو گرفته عظیم کوشش سے نمودند اسکندر چون حال ایشان
 را بدانت جمعہ را از قلب لشکر با عانت پارمینا فرستاد در این وقت
 دارا کہ از میان میدان باز پس گریختہ بود چون حال اسکندر را معلوم کرد و نہت
 کہ در قلب لشکر مردے اندک باقی ماندہ اند گروہے از سوارہ ہند و ایران را
 بجانب قلب مامور داشت و ایشان اسب انگینتہ با اسکندر در آویختند و
 پادشاہ یونان جمعہ از جنگجویان را کہ از آلات جنگ گرانبار بودند حکم داد کہ با سوار
 ہند و ایران جنگ در انداختند و مردانہ کوشیدہ ایشان را شکستند آنگاہ
 اسکندر خود بجانب عیسرہ با عانت پارمینا تاختن کرد و با لشکر ہندیان و بکطریا
 و پارس کہ بدان جانب بودند جنگ بہ پیوست و در این کار زار شصت تن
 از سرداران بزرگ یونان مقتول گشتند اما با اینہمہ مردم یونان ظفر حبتند
 و ایرانیان را یکبارہ ہزیمت کردند و درین مصاف چہل ہزار تن از لشکر
 ایران و پانصد تن از سپاہ اسکندر عرضہ ہلاک گشت و مبلغ چہل ہزار

زر و سیم و آلات و آوانِ زرین و سیمین و جواهر شاداب و اشیا نفیسه نغینت
 مردم یونان گشت که آن را بر بیست هزار ستر و پنج هزار نفر شتر حمل کردند و
 بعد ازین فتح ممالک با بلونیا و سوزیانا و پرسین که بوقاق عرب و جوزستان و
 فارس مشهور است مسخر اسکندر گشت و در الممالک این ممالک که با بلان و سوزاه
 پرسین که عبارت از تخت جمشید است به تخت فرمان آمد و کار ایرانیان چنان
 بے سامان گشت که دیگر نیروی متقابل اسکندر نداشتند.

تعلیه اسکندر پدرا پنج هزار و بیست و شش و کیسای بعد از سبواوم بود

چون اسکندر یکپاره سپاه ایرانیان را زیر سیست کرد بشهر بابل درآمد و مردم آن بلده که از
 عمال دارالجمعبوت روزی بر دروازه اسکندر بنه نهایت شاد و مسرور شدند و پس از یک
 ماه از بابل بشهر سوزا که اکنون بشوشتر شهر است درآمد و در آن بلده و قیثه از دار
 بیست اسکندر افتاد که پنجاه هزار طالینت در خالص عاید گشت که هر طالینت عبارت
 از دو سیست و نیار زر باشد و در ایام توقف اسکندر در شوشتر شش هزار تن پیاده و
 پانصد تن سواره از ماکا دونیه در رسیدن محلی سپاه و گشت و درین وقت بعضی اسکندر
 رسید که دارالبداضی میدیا که عبارت از آذر باسجان است گرخیته و بعضی از ممالک
 عراق عجم نیز بزیر فرمان اوست اسکندر متعرض او نشده نخست بسوسه صخره
 پرسین عبور فرمود و بعضی از لشکریان ایران که در حضرت او نافرمانی کرده سجال
 شامه گرخیته بودند در حین عبور همگی را کینفر داده مطیع و متقاد فرمود و در ایام توقف
 در صخره و پرسین قبیح اسکندر که او را طیس نام بود و پیوسته کین ایرانیان در ول

مے داشت شبے شوہر راست طامح یافته بخدمت او شافت و معروض داشت کہ مردم
 ایران سالها ممالک یونان را خراب و ویران داشتند و هیچ دقیقه از نوب و قتل باقی
 نمانے گزاشتند ہر گاہ پادشاہ را سر مکافات باشد من چنان خواہم کہ یک شب آن کیفر
 بدیشان دہم و آن چنان است کہ فرمان دہی تا در ہین شب لشکریان شہر اصطخر را
 خراب کنند و آتش در زندقہ القصہ درستی حکم از اسکندر بستند و سپاہ را فرمود تا در
 آن شب اموال مردم را کہ یک صد و بیست ہزار طالینت بقلم آمد ببارت برگزینند و برتر
 داشتہ حمل کردہ از شہر بدر بردند آنگاہ تمامت اصطخر را کہ سالہا دارالملک ملوک ایران
 بود خراب کردند و آتش در زدند و سخت جہشیدہ را بسوختند و ویران ساختند چنانکہ ہنوز
 آثار آن حرق و تخریب باقی است بالجملہ روز دیگر خبر رسید کہ در ادرکباطانا کہ اکنون
 بمکہ و مہدان مشہور است سکون دارد اسکندر ساہ سپاہ کردہ بدان جانب کوچ داد
 مدت پانزدہ روز ہر روز سہ فرسنگ راہ قطع مسافت نمودہ در آن اراضی فرود شد
 و معلوم شد کہ دارالخیرہ نامتین اسکندر را اصناف فرمود پنج روز قبل از ورود او فرار نمودہ پس
 اسکندر روز سہ چند در آن جا توقف فرمود و از حال لشکریان باز پرسے بسزا فرمود و
 سوارہ طساہیاریا کہ در ہر ناورد زحمت فزادان دیدہ بودند با بیصال مرسوم و بذل عطا
 خوشدل ساختہ بجلاوہ دو ہزار طالینت زر بانام ایشان مقرر داشت و آن جماعت
 را شاد کام رخصت انصراف داد تا یکچند مدت در خانہاے خویش آسودہ و غنزدہ
 باشند آنگاہ امر اسے در گاہ و سہراں سپاہ و عہوم لشکریان را حاضر ساختہ فرمود کہ ما را
 در حق ہیکس حکومتے بشایگان نباشد ہر کرا دل بسوے ماست و ملازمت حضرت
 ما را طالب است نام او را در دفتر چاکران ہر نگارند و مرسوم او را مقرر و معین

فرمایند و هر که میل آن باشد که از ملازمت خدمت استعفا جوید و با نماز خویش شود هم
 با او سخنی ننخواهد بود عموماً لشکر باین پیشانی برخاک نماندند ملازمت رکاب را اختیار کردند
 و تعلیلی از مردم که عزیمت و وطن نمودند هم ایشان را مطلق العنان ساخته با انعام و انفضال
 خسروانی رخصت انصراف داد آنگاه مردی از بزرگان ایران که آقشی و طیس نام
 داشت و روزگار در از بجم دارا در قلعه شوشتر مجوس بود بفرموده اسکندر از حبس
 نجات یافته بایالت و حکومت آذربایجان مفتخر گشت و از پس این واقعه پادشاه
 یونان یا مردان مبارز بطلب دارا کوچ داده وارد شهر رے گشت و دارا از اینجا
 در تنگی کسبیاں که عبارت از کنار دریای خزر است گریخت و از اینجا عبور کرده از
 ارضی کرکان بسوی خراسان در رفت چنانکه مذکور می شود *

جلوس اسکندر در مملکت ایران پنجاه و دوست و هشتاد و یک سال بعد از هبوط آدم بود

از آن گاه که لشکر ایران در ارض اربل شکسته شد هرگز آن اجماع که در خور جنگ
 اسکندر باشد فراهم نگشت اما چون دارا بطرف خراسان گریخت و از جانب
 او سبب رسید که یکی از بزرگان درگاه بود حکومت ارضی خراسان و بلخ داشت
 بخدمت شتافت و سی هزار تن از مردم یونان و چهار هزار تن از لشکریان فلاخن
 انگلن و سه هزار سواره که بیشتر از ایشان از مردم عراق بودند بر سر دارا گزیدند
 و دارا عزم کرد که با آن لشکر بجانب عراق آید و دیگر باره سپاه در خور جنگ
 فراهم کند و چند منزل کوچ داده هم از نیمه راه پیشانی گشت و مراجعت کرد و گفت

کہ در ہمیں اراضی نشین کم و چون اسکند بدین جانب شود با این سپاہ قلیل
 مصاف دہم در این ہنگام بئس با انبرزنس کہ ہم یکے از بزرگان حضرت دارا
 بود بہنانی ساز شور لے طراز داد و گفت مردم ایران از دارا رنجیدہ خاطر اند و ہم گزرد
 راہ او کوشش نکند بہتر آن است کہ اورا از میان برگیریم و خود بکار سلطنت
 پرداختہ با اسکند مصاف دہیم و جمعے از بنا دید سپاہ را بدین سخن سہ استان
 ساختند مردم یونان در حق بئس بدگمان شدند و از بدگالی او با خدمت دارا
 شکایت بردند و عرض کردند کہ صواب آن است کہ درین مدت فترت حافظ و حارس
 پادشاہ ایران لشکر یونان باشند و اراخن ایشان را بصواب نشمر دچہ اندیشید کہ
 مردم یونان زمین دور نباشد کہ ہوا سے اسکندر جویند و چون فرصتے بدست
 کنند بجمت قرب باو سے مرا گزندے رسانند لا جرم بعد از سہ روز بئس و
 انبرزنس و جمعے دیگر از بزرگان سہ دست و سہ استان شدہ بردار ایشوریدند و
 اورا گرفتہ باز شیخیر زمین بر بستند و در تختے نہادہ بر پشت استران حمل کردند
 و پوشش آن تخت را از پوست جانوران نمودند تا مردم ندانند کہ آن نشین دارا
 است آنگاہ بجانب عراق کوچ دادند و لشکر یان جملگی بئس را بہ سالاری
 و سلطنت سلام گفتند جز سپاہ یونان کہ سہرا از اطاعت او بر تافتہ باراضی با پرتیا
 فرار کردند اما از آن سو سے چون اسکند وارد باطانا گشت کس بہ پیش کلینطس کہ
 بواسطہ ناتدرستی اورا تو شتر گذاشتہ بود فرستاد و کوشش ہزارتن پیادہ و سوارہ
 کہ از اہل ماکا و ونیہ دزد او بود طلب فرمود پس از ورود ایشان از باطانا کوچ دادہ
 یازدہ روزہ بنہین رسے آمد و جمعے از مردم او بسبب استحال در راہ بازماندند و برنخے

پامیل ہاک شدہ علی الجملہ اسکندر تختین با شہت تن از خاصگان خود وارد سے
 گرویدہ پنج روز در آنجا توقف فرمود تا لشکر بیان برسیدند و کار ایشان را بنظم
 و نسق کردہ از سے کوچ داد و از راہ کسبان عبور کردہ وارد پایتخت گشت در
 آن مقام از اعیان و بزرگان ایران نامہ رسید کہ ایرانیان عزم گرفتن دارا کردہ
 اند اسکندر بعد از اصفا سے این خبر لشکر را بقراطر پس کہ یکے از سرداران بزرگ
 بود سپرد و خود با جمعی از سواران جرار بجانب بس تا ختن برد و سہ روز و سہ شب
 تاخت ریزیم بر دیسے فرود شد کہ شب پیش لشکر گاہ بس بودہ و معلوم کرد
 کہ بس دارا گرفتہ مجوسا بجانب بکطر یا بردہ و مردم ایران اور اسلطنت برداشتہ
 اند اسکندر بے توانی از آنجا کوچ داد و با جمعی از سواران گزیدہ از دنبال بس
 تا ختن کردہ روز دیگر با لشکر او دوچار شد و سپاہ بس چون مردم اسکندر را
 بدیدند بے آنکہ معلوم کنند کہ ایشان چه کس اند روئے بہر میت نہادند بس چون
 این حال بدید از کردہ پشیمان شد و با جمعی از بزرگان سپاہ بخدمت دارا آمدہ
 زبان مبعذرت بر کشود و عرض کرد اسے ملک ایران ما از بر اسے حراست مملکت
 این چارہ اندیشیدیم و ترا گرفتار ساختیم اکنون کہ مفید نہ بود اینک اسب چندیست
 حاضر است بر نشین تاراہ فرار پیش گیریم دارا گفت ہرگز ازین سخت بیرون
 نشوم و این گونہ زندگی را سخا ہم بس چند آنکہ ابرام و الحاح نمود دارا از سخت
 بدتر شد عاقبتہ الامر غضب بر بس و دیگر بزرگان غلبہ کرد و تیغ بر کشیدند و دارا
 راز خما سے کاری رساندہ بینا ختن و بر اسہا سے خود سوار شدہ فرار کردند از
 قفا سے ایشان سپاہ اسکندر در رسید و از دنبال آنجماعت سے تاخت

و درین ترک تاز جمعے از آن خیانت کاران مقتول گشتند و درین وقت اسبہا
 کہ تخت دار را بر کشیدند از جہادہ پیرون شدہ ہشت فرسخ از براہ بر یک سو
 شدند و در نزدیکی دیہے بجا چپشہ ایستادند از قضا پو لسطاطینس کہ یکے از
 بزرگان ماکا دونیہ بود بکنار آن چپشہ عبور فرمود و از غایت عطش فرود شدہ تا
 بسے آب بنوشد و چون خود از سر برگرفت کہ پر آب ساخته بیاشامد ناگاہ ناآ
 حرمین گبوش اور سید بسے توانی برخاستہ بسوسے آن بانگ شنافت و دارا را
 در میان تخت فریب بیکرات موت یافت چون چپشہ دارا را و افتاد تخت از او
 جو غز آب طلبیدہ بیاشامید آنگاہ گفت کہ من در طلب شنفے بودم کہ وہا یا سے
 خود را با او بگذارم و اکنون تو جانز شدہ معلوم باو کہ من اکنون یادست تھی ازین
 جهان بیرون سے روم از من پاسکندر سلام برسان و بگو من از تو را رضی و شاکرم
 چہ از ان زمان کہ زمانہ فرزدان من اسیر و دستگیر تو شدہ جز نیکوئی با ایشان
 روا نداشتہ در نفس باز پسین از خدای خواہم کہ نزا پادشاہ روسے زمین کند
 و از تو استارم کہ بعد از من دختر من رو تنگ را بجا لہ نکاح در آورسی و پر مکت
 من بجانہ را مستطانہ کنی و قاتلان مرا مکانات عمل در کن نہی این بگفت و دست
 پو لسطاطینس گرفتہ فرمود کہ چون سجد مت اسکندر شوسی دست خود را بجا سے دست
 سن با دادہ و بردست او بوسہ زن کہ من الحال جز دست تھی چیز سے با خود
 نے برم بعد از گفتن این کلمات حال در اد بگرگون شد و پو لسطاطینس اورا در
 بر کشید کہ باشد بجال خود آید ہمچنان در برابر او جان براد و زمانے بر نیامد کہ اسکندر
 کہ در طلب دارا بود بد اسجا عبور کرد و چون دید کہ پادشاہ ایران رخت بد بگر سرے

برده جاسه بر تن بدرید و بانگ ناله و شیهون برداشت و از پس سوگوار می جنبه دارا
را آیین پادشاهان با خاک سپرد و کار مملکت پارتی را به لطم و نسق کرده لشکریان را
بکفایت فراطریس سردار گذاشت و خود باگزیدگان سپاه عزیمت بزکانیا که عبارت
از مملکت مازندران است فرمود و از شعب کوستان راه سپردن گرفت و حکم داد
که فراطریس بالشکر از راه راست بدان سو می شود و چون خبر ورود اسکندر بمازندران
رسید صغار و کبار آن مملکت با استقبال بیرون شده پیشانی بر خاک نهادند و از دل
و جان مطیع و منقاد گشتند و چون خبر تسخیر مازندران در آریاکه عبارت از هرات است
شایع گشت ساطلی باز ز اینس که از جانب دارا حکومت هرات داشت با تعلق بزرگان
آن مملکت نامه در فرستاد که حضرت اسکندر فرستادند و اظهار عقیدت و چاکری نموده
از در طاعت و بیگانه گشتند و اسکندر از مازندران بجانب هرات شد و پس از ورود
بدان اراضی ساطلی باز ز اینس را بحکومت آن مملکت سرفراز ساخت و خود بر تمامت
ایران پادشاهی یافت و درین وقت که بلده هرات لشکرگاه اسکندر بود و حضرت و سه
معروض افراد که مردم با زوی گو بلده ایست بر یک سو سه هرات باسید استوارند
تکلمه و صعوبت عبور از طریق و قنار ع آن شهر سرفرازمان یافته اند و طریق حصیان و
طغیان پیش گرفته اند اسکندر سناز سپاه کرده بدان جانب کوچ داد و چون خبر لشکر کشی
باوشاه یونان در باروی مشتت شد محال خودداری در مردم آن بلده نماند لاجرم
بقدم ضراعت بر حضرت اسکندر شاقه استرحام نمودند و پادشاه یونان جرایم ایشان را
مغفود داشت اما از آن سو که چون سانس اراضی ایران را از وجود اسکندر سخی یافت
با ساطلی باز ز اینس حاکم هرات پیمان محکم کرده سرسلطنت بر آورد و نام خود را

از تہنگ ز کس نہاد و حکم داد تا ہر کس از سپاہ یونان بفرمودہ اسکندر در بلاد و امصار
 ایران بر حفظ و حر است مشغول بود و مقتول ساختند چون این خبر با اسکندر رسید بگرو
 ہنر غضبان از باروی ہرات کوچ داد و ساطی باز ز انیس چون این خبر بد انست از ہرات
 گر نیختہ بنزد یک بس آمد و اسکندر و پان کرت چون وارد ہرات گشت از انابیس
 را کہ یکے از بزرگان آن بلکہ بود با یالت برگزید و حکومت ہرات را باو سے تفویض
 نمود و خود باگرو سے از لشکریان بر سے قلع و قمع قبایل ذرتکی کہ با ساطی باز ز انیس
 ہدست و ہد استان بودند بیرون شد این خبر چون بو سے رسید از میان آن
 قبائل بیرون گر نیختہ از رودخانہ اندس کہ عبارت از رود انک است بگذشت
 و آزان موسے رودخانہ آراگاہے اختیار کرد و مردم پنجاب گفتند ساطی باز ز انیس را
 گناہ فراوان است سخت آن کہ در قتل پادشاہ ایران شریک بودہ و دیگر آن کہ
 با اسکندر کہ اورا ایالت ہرات داد چنانست و رزیدہ بنزد یک بس شد و بفرمودہ
 او بمیان قبایل ذرتکی آمد و ما اگر اینہمہ رانندیدہ انکاریم و با او از در مدارا شویم مگمان
 اسکندر از دنبال او بشتابد و خاک مار اباد و ہد پس ہمگی ہمدست شدہ اورا بگرفتند
 و بحضرت اسکندر فرستادند و پادشاہ یونان حکم داد تا سرازتن و سے برگرفتند در
 اینوقت سپاہ یونان کہ ملتزم رکاب اسکندر بودند ہمگی مالے فراوان حاصل داشتند کہ
 از غنیمت و غارت بلاد ایران بدست کردہ بودند و روزگار بلہو و لعب سے بردند
 و در تہذیر مال و مخارج ناستودہ جد سے تمام داشتند چندانکہ اسکندر بزبان نصیح ایشان را
 منع فرمود مفید نیفتاد عاقبت الامر زبان بشکایت باز کردند و گفتند اکنون کہ اسکندر ممالک
 ایران را بہ تخت فرمان آورد از چہرہ سے مار از خست نہ ہد تا روز سے چند نجانہ خویش شدہ

دیدار زن و فرزند تازه کنیم چون باین سخنان گوش زد اسکندر گشت همه از کما و سپاه
 را گوشمالی بفرمود و گروهی را با تیغ بگذرانید تا دیگران چنین سخن نکنند و از پس
 این واقعه آن و شوق که با سپاه یونان داشت سلب گشت و مردم ایران که بتازگی
 که خدمت سلبسته بودند در حضرت او معتبر شدند و طرف شور و مصلحت افتادند و فرمان
 داد که در میان مردم ایران و یونان بینونت نباشد و در کارها برادرانه روند و هر کس
 آبایین و شریعتی که از پیش بدست داشته کار کند و کسی را با او سخن نباشد. اما
 کار سپاه بنظم و نسق یونان باشد خاصه در میدان حرب بنظم فائنگس کار کنند و سی هزار
 تن از جوانان نامداریان برگزید و حکم داد که زبان مردم یونان را فراگیرند بنظم
 فائنگس و قوت حاصل کنند مردمان یونان که از حضرت او بار جاسی فراوان
 بودند چون و شوق پادشاه را نسبت با نالی ایران مشاهده کردند بنجیده و با یکوس
 گشتند و این سخن را اسکندر بفراست بدانت و یک باره دل با ایشان بد کرد و در
 حق آن جماعت بدگمان شد فیلوپس را که یکی از مهران اسرار او بود و بنحال خیانتی
 که از او ظاهر نه شده بود در معرض باو خواست بداشت و فرمود تا سراسر از تن او بگرفتند
 و همچنان پار میزدند که سپهسالار بزرگ بود بلی گناه بیستین قتل آورد مردم یونان
 سخن هر اسنانک شدند و جمعی صورت بر روزی و بد حال خود را نامه کرده انفاذ
 ما کادوقیه داشتند تا خویشان از حال ایشان آگاه باشند از قضا نوشتند
 آن جماعت بدست گماشتگان حضرت افتاد و جمله را بنظر اسکندر رسانیدند -
 پادشاه یونان آن مردم را طلب داشته با گروهی که در حق ایشان نیز بدگمان بود فوجی
 کرد و آن جمله را فوج مفسدان نام نهاد تا در میان سپاه شناخته باشند و کسی فریفته

ایشان نشود آنگاه سوارہ یونان را کہ ہمیشہ یک سپہسالار داشت فرمود تا دو برہ باشد
و کلیطس و جیون را کہ از بزرگان درگاہ بودند برایشان سپہسالار ساخت تا
اگر کتین خیال خیانتہ اندیشد آن دیگر بعض رساند چون این کار نامہ پرداخت برے
آنگہ لشکر این از کار جنگ بیگانہ نیفتند عزم تسخیر مملکت بوز قطنی و سخارا و سمرقند
و خجند و تمامی اراضی ہماطلہ فرمود و با سپاہ ساز کردہ بدانسو کے کوچ آید و مردم
آن ممالک بے آنکہ تیغہ از میان برکشند یا تیرے از کمان کشاد دہند بحضرت او
شانہ جبین عبودیت بر خاک نہادند و بلدہ آراخسویا را بہ تخت نصرت آوردہ
زمستان آن سال را در آنجا توقف فرمود درین وقت مردم ہرات چون عصبہ را
از لشکر اسکندر تہی یافتند دیگر بارہ ساز مخالفت طرازدادند و سر از فرمان برافکند
چون این خبر بعض اسکندر رسید حمصہ از سپاہیان را بہ تشبیہ ایشان نامور
داشت و آنجماعت قدم جلا دت پیش گذاشتہ با سپاہ اسکندر مصافحہ دادند
و عاقبت شکستہ شدہ همچنان مملکت ہرات بہ تخت فرمان آمد و اسکندر در ہمان
زمستان از شہر آراخسویا کوچ دادہ بہ بلدہ پاراپامیسس فرود شد و بعد از شانزدہ
روز از آنجا کوچ دادہ از بیابان بسیر عبور کردہ از تنگ باب الابواب سر
برکرد و بارض آذربایجان آمد و دران حد و بنیان شہر متین فرمود و از بیوت
و قصور و کوسے و بازار و گرہابہ و مسجد پرداختہ کرد و حکومت آن شہر را بہ کرس
کہ یکے از بزرگان ایران بود تفویض فرمود و ہفت ہزار تن از لشکریان کہ از رحمت
سفر خستہ خاطر بودند در خدمت او باز داشت تا امر ونہی او را مطیع و متعاہ باشند
و نام آن شہر را اسکندریہ گذاشت و اسکندر در ممالک سینزدہ شہر بنیان کرد

و جملہ را اسکندریہ نام نہاد از ہمہ بزرگتر اسکندریہ مصر است کہ تا کنون باقی است و اسکندریہ دیگر در نواحی یمامہ بود کہ بعد بمحضہ خواندہ شد و دیگر در امر مزوارض خوزستان بود و دیگر در بلاد ہند و دیگر در آذربایجان و دیگر در کنار نہر فرات و دیگر در ارض بابل و دیگر در ماورالہنہر و مرو و خراسان و دیگر در میان علب و حماة و دیگر در پنج فرسخی بواسطہ و دیگر در میان کتہ و مدینہ بالجملہ بعضی از آن بلاد کنون بنام دیگر شدہ و بعضی درین زمان خراب و ویران افتادہ +

جلوس بہرام گور در مملکت ایران چہزار و نہصد و ہشتاد و نہ سال بعد از ہبوط آدم بود

یزدجرد و الاچیم را ہر فرزند بود آمدے روزے چند بزرگنشدتہ نابود گشتے و ملک الملوک ایران ازین در نژاد حال و غمگین بودے تا آنکہ بہرام از ما در متولد شد یزدجرد بہر بود تا اخترنگران دستارہ شمران در زانچہ طالع او نگریتند مو بد مو بہ ان کہ سر و ش نام داشت و کبیتن دیگر از صناید مسنجان کہ ہشیا را نامیدہ میشد بحضرت پادشاہ آمدہ مژدہ دادند کہ این مولود فرادان روزگار برد و اندین جہان پادشاہی کند۔ اما نیکوتر آن باشد کہ بیرون از دار الملک مداین زیستن کند و تربیت او در ارضی دیگر باشد یزدجرد نیک شاد شد و بفرمود تا نعمان بن القویس را کہ شرح حالش مذکور شد از حیرہ طلب داشتند و نعمان بہ حضرت شافت و یزدجرد بہرام را بدو سپرد تا بحیرہ بردہ تربیت فرماید و از پس بہرام فرزندان یزدجرد بیائیند و زندگانی یافتند جز بہرام دو پسر دیگر آورد کہ یکے زسی و آن دیگر شاپور نام داشت

دو دو دختر آورد کیے اُورک و آن دیگر را آویڈگانا میدند بالجمله نعمان بہرام را بردتا
 بہ چیرہ شرافت و از بہراوسہ تن دایہ اختیار کیے کیے از زنان عرب بود و دیگر از مردم
 فارس و سیم نسب بہرکان مے بردہ راستے آنکہ پسر یزدجرد بہر سہ زبان سخن دان شود
 و از صنادرید عجم نیز جمعی ملازم حضرت بہرام میبودند درین وقت نعمان خواست
 تا از بہر پسر پادشاہ ایران کوشکے ریفع برآرد و آن کودک را در ان کوشک پیرورد
 تا آپ و ہواسے چیرہ با او موافق تر افتد پس در طلب دیوار گرد مہندسے و ناہرا آمد تا آن کار کام
 کند با و گفتند مروے از رومیان و بلاد شام سکون وارد کہ اورا استمان نام است تا کنون است
 بدان حصافت باو دیدن شدہ اگر فرمان رود اورا بحضرت آدریم و این ہمہ بیامان بہر نعمان از
 خبر او شاد شد و فرمان داد تا برقتند و اورا بیاورند و با او گفت از بہر فرزند یزدجرد قہرے
 ریفع خواہم کردن بدان سان کہ هیچ بلکے را آادہ نباشد اگر ترا این نیرو در باز و است دست
 بتار و انجام کار کن شمار این فرمان را پذیرفتار گشت و در چیرہ مکانے بدست کرد کہ مشرف بہر شرت
 انہار و میاہ و حضرت بہر غم و گیاہ بود و در آنجا بنیان دو قصر ریفع و صرح منیع نہاد و ہی ہنگ
 و صنایع بکار بست و گچ با شیرخمیر کرد بنیادیکے را بر سہ گنبد نہاد کہ متدفل با یکدیگر بودند و
 فارسیان آن را سہ دینامیدند چہ گنبد را دیر خوانند و مردم عرب معرب نمودہ سہ گنبد و قصر دیگر
 را از بہر خوردن و آشامیدن کہ و فارسیان آن را خونگاہ نامیدند کہ مخفف خوردن گاہ باشد و بمعنی
 جاسے خوردن باشد و مردم عرب نیز آن را معرب کردہ خونرقی گفتند و این بنا در سہ بچند
 رنگ بے آدہ سپیدہ دم سفید ہودے و چاشتگاہ سنج برآمدے و ہنگام زوال
 سبزی گرفتے و گاہ فروشان آفتاب زرد شدے و شب برنگ ماہ گشتے مردم
 عرب و عجم از نظارہ آن بحجب آمدند و نعمان از دیدار آن خیرہ ماند و با ستارگت کہ نیکوتر

از آن کردی که من بفرمودم و او را عطاے فراوان بداد سنا رکفت اگر من دانستمے بادشاه
 جبره بین آئین حق شناس باشد و حق من ادا کند قصهے نیکو تر ازین کردمے نمان گفت
 تو بنیانه ازین بهتر توانی کردن عرض کرد که بسیار ازین بهتر توانم کرد آن بنا تو نم کردن که بافتاب
 جنبش کند و بهر جانب آفتاب رود رو بدان جانب کند نمان از صغیر این کلمات در خشم شد و گفت
 همانے سنا را کنون که گنج ما پرورختی گوئی ازین بنا بهتر توانم کرد و ویر نشود که از هر طرف دیگر نیکو تر ازین
 بناے کنی پس حکم داد تا سنا را بزرگسوار پیاده بزرگ افکند تا استخوانش در هم شکست و جان بداد
 بالجمله نمان بفرمود تا بهرام را در آن کوشک برود و تربیت کرد و همه در خدمت او روزگار گذشت
 تا آنگاه که بهرام ده ساله شد پس بانمان گفت چه از بهر من آموزگار نیاری تا مرا علم و ادب سواری
 آموزد نمان گفت تو هنوز کودکی و آموختن این هنرهای صعب تر از حمت رساند و از بالیدن
 فومانی باش تا وقت برسد بهرام گفت این مبین که من بسال اندکم عقل من فراوان است
 بے مزنگام طلب هنر باید کرد و در بزنگام بکار بست نمان از دانش او بشگفت و از حکمائے روم
 و عرب و عجم چند تن حاضر کرد و بهرام تحصیل علوم پر داختمه از فنون حکمت و ادب بهره گرفت
 و در گفتن شعر عربی و عجمی طلیق اللسان گشت و اینکه گویند اول کس که شعر فارسی گفت
 بهرام بود بر خطارفته اند زیرا که هر طبقه از مردم در هر زبان که سخن میکرده اند گویمے از ایشان
 را طبع موزون بوده و نظم سخن میکرده چنانکه بسیار کس را درین کتاب مبارک یاد کردیم بالجمله
 بهرام شعر پارسی و تازی همهے گفت تا در او آخر سلطنت و دولت او از بزرین کیسے از
 حکمائے آن روزگار بود او را از گفتن شعر و تخییلات شاعرانه منع فرمود و گفت آن شعر
 که از د حکمت نبود و بنیانش بر کذب و زور باشد از سیر طلیق منسپیده نخواهد بود بهرام گفتار او را پذیرفتار
 گشت و از نظم چنین سخنان بر کنار شد مع القصه بهرام چون پانزده ساله گشت در هنرهای

رزم و بزم کسے با او برابر ہی تو ثابت کر دیس با نعمان گفت مرا ایسے در خور ہنر باید اور پشت
 آن کار خویش آشکار تو انم کرو نعمان بفرمود تا ہر سب کہ در جبرہ ہوا ز شہر بدر بردند و چہ اندک
 در میان عرب گمان دہشتن طلب کردند و رسید فیما بین جملہ را با ہم بتاختند و ہنر یک یک را بانمودند
 از میان اسے اشقر از جملگی سبق برد و از انبر بہرام زین بستند و ملکزادہ ایران بصید کردن و پشم
 انکندان شاد بودے چنان شد کہ یکروز از پائے نشست و ہر بادادیشکار گران شتافت و چندان گور
 ہے ہید کرد کہ بہرام گور مشور شد و روز چہان افتاد کہ بہرام با تفاق نعمان بیشکار گاد آمد و ناگاہ
 نیسے را نظارہ کرد کہ بر پشت گویے جسنہ تا او را پارہ کند بہرام خدنگے بسوے شیر کشاد داد کہ از شیر
 و گور برد و گذر کرد و ناہنمہ بر خاک و خار نشست نعمان از قوت بازوے او در عجب رفت و بفرمود
 تا فاشان آن صورت کردند و در خورق نصیب نمودند از پس این واقع بہرام آرزوے پر نمود و
 آہنگ سفر فرمود و نعمان از مرد مال چند انکہ شاید ملکزادگانست ملازم خدمت او داشت
 و اورا بہ حضرت پدربیل فرمود و بہرام طے مسافت کردہ بید این آمد آنا یزد و جرد و از ان خوش
 و سرشت و رشت و طبع ناموار کہ اورا بود جانب بہرام را فرود گذاشت و اورا چہان نداشت کہ
 پیران پسران را دارند یکسال بہرام بجاہت خاطر و کہ درت ضمیر و حضرت پدرباننا انگاہ کہ طیبوس
 از جانب بودیس بزرگ کہ درین وقت قیصر بود از قسطنطنینہ برلے استحکام مروت بید این آمد
 و چون رخصت انصاف حاصل کرد بہرام اورا برانگخت تا از یزد و جرد اجازت گرفت و بہرام
 دیگر بارہ بہر مشہور و اسناجا بود تا یزد و جرد و داغ جان گفت چنانکہ مرقوم داشتیم بعد از مرگ
 یزد و جرد بزرگان عمم گرد آمدند و گفتند ہیچ پسر از ملکات پدربلے بہرہ نہا شد انکون کہ خدایے شمر
 یزد و جرد را از ما مرفوع داشت نہا یہ ملکات را با فرزند ان او گذاشت خاص بہرام گور کہ با ہمہ
 خدے زشت کہ از ہر بد بہر ایش دار و زیستن در میان عرب نمودہ و شیوہ و شہمت آن جماعت را

نیز طلب فرموده این گفتند و دل بر آن نهادند کہ جز از اولاد یزدجرد کسی از بہر سلطنت اختیار
 کنند و یکے از نواد سپاہ را کہ کسرے نام داشت و نسب بہ اردشیر بابکان مجرود آورده تخت
 ملی جائے دادند و محل سلطنت او را برگردن نهادند چون بہرام این خبر شنید بر آشفت
 و نمان را باصنادید عرب طلب کردہ کجمن کرد و با ایشان گفت بر شمارش است کہ ملک
 عجم میراث مراست و چون من از دارالملک غائب بودم و روزگار با شما
 مے گذارستم مردم عجم از من کرانہ گرفتند و مملکت را با بیگانہ سپردند پس بر شما
 واجب باشد مرا باری کردن تا بہرہ بنویسد بخویش را از دست دشمنستانم و نام پست
 شدہ خویش را بلند کنم نمان و بزرگان عرب گفتند پادشاہ عرب و عجم امروز توئی و ما ہمچا کران
 و فرمانبرداران تو ایم پس یفرمان بہرام نمان سپاہ عرب را مجتمع ساخت و دہ ہزار تن سوارہ با
 فرزند خویش المنذر کہ فکر حالش در جلے خود خواہد شد سپہ دو اورا مقدمہ سپاہ ساخت و با او فرمود
 از ترکتا ز ممالک عجم دینقہ فرو گنار و خود یاسی ہزار تن سوارہ در خدمت بہرام بخمار طین آمد و
 لشکر گاہ کہ مردم ایران از کیسے بدست المنذر زحمت سپید بیند و از جانب دیگر چون بہرام دارت
 ملک بود و نسب از سلاطین داشت فاطر باد و وقع او کجبرت مینشد ناچار کار مملکت آشفتنہ گشت
 بندگان عجم جزاؤنی را کہ مردے و انشور بود بسوے نمان رسول فرستادند و پیام دادند کہ ترا
 چہ افتاد کہ فرزندت المنذر را بتکرتا ز ممالک عجم تحریک فرمودی و پشت با دولت ایران کردی چون جزاؤنی
 برگاہ نمان رسید و این کلمات را باز راند نمان گفت من المنذر را بغارت ایران امر فرمودہ ام
 بلکہ این حکومت بہرام است کہ میراث او را برگزفتہ بدگیرے سپردہاید اینک سوارہ بردہ بہرام است نزدیک
 او بنشاب و عن خویش را باز گئے جزاؤنی بحضرت بہرام آمد و تبلیغ رسالت کرد بہرام گفت مردم ایران
 مرا خواہد داشتند و حق مرا بدگیرے گزشتہ بگمان اینکه من خوے پر خوام گرفت و ایشان را

ز رحمت خواهم کرد اکنون تزلزلے آگاہم تا ایشان را بگوئے کہ خوئے یزود جزو نردمن پسندیدہ نبود
 ہانا معائنہ کر دیدکہ تو انستم و حضرت اوزیت کنم و باز پھر شرم و با خدا عمدت کم کہ چون ملکہ یا کم کیش
 پدر را بگردانم با مردم ہمہ نیکوئی کنم ہم اکنون عسایر عجم ہمہ خویشیان و پیوزدان مسند ہرگز در حق ایشان
 بدگمال نشوم و اگر مرا از حق خویش باز دارند و ملکات بدگیسے گذارند ہرگز از پائے نخواہم نشست و این
 کینہ باز خواہم جست جراتی زمین خدمت بوسیدہ مراجعت کرد و بزود نعمان آمد و گفت اگر ایرانیان
 مقالات و ملکات بہرام را دیدہ باشند ہرگز جز او را بر تخت نہ نشاند نعمان گفت آنچه دیدی نوشتندی
 بشتاب و عجم را بگوئے جراتی باز آمد و سخنان بہرام را گفت و میان عجم سخن بسیار شد و عاقبت
 مویز و پدان و حکمائے عجم از شہر بیرون شدہ بدگاہ بہرام آمد تا کام اورا مانجویند بہرام با ایشان
 گفت اگر چه با سپاہ بدین اراضی شرافتہ ام آمانہ از بہر حرب آمدہ ام نیز کہ عجمان عمان و خالان
 چند ہکے تو انم مصاف نخواہم داد و خون کس نخواہم ریخت شما دیندار کہ پادشاہتے عجم میراث من بودہ است
 و مرا بیوہ جسے از حق خویش باز داشتہ اید اکنون صواب آنست کہ بزرگان عجم فراہم شوند و مرا با این
 مروکہ مقام مرا گرفتہ باہم آزاریش کنند تا پادشاہی از آن ہر کس شود بدست کند و پانچ ازین آندون
 بہتر نتواند بود کہ تاج سلطنت را در میان دو شیر درندہ نصب کنیم تا ہر کہ تواند بردارد و بر سر گذارد
 و اگر از آن من شدہ دو سال کار سلطنت کنم و نہ ہب یزود جزو را بگردانم و شرط است کہ اگر چین
 نکرودہ باشم خود از سلطنت استغنا کنم موبد از سخن بہرام پسندیدہ افتاد و روز دیگر جمیع اکابر عجم
 از شہر بیرون شدند و کسر نے نیز در صحبت ایشان بردار آئندے مردم عرب صف بر کشید و
 از جانبین اینچنے بزرگ فراہم گشت و آن تاج و تخت زرین را بیاوردند و در میان جماعت
 نہاند پس مروے کہ اورا بسطام نام بود و شیران ملوک عجم را نگاہبانی داشتے دو شیر آشفتہ کہ
 اینچ با مردم آموختہ نبود حاضر ساخت و آن تاج را در میان ایشان نصب کرد و شرط بود کہ بے جزو

جنگ بران کار آہنگ شود نختین بہرام با کسرے گفت اگر خواہی تو پیش بگرے تاج
از چنگال شیران بر بایے کسرے گفت این کار واجب نشدہ است زیرا کہ امروز خداوند مکم
تورا کہ درو طلب است تن بدین لقب باید داد بہرام چون این بشنید برخاست آہنگ شیران
کرد و بہر بران گفت ہاں لے پسریند و از خدا بتوس و پاپے خود بہلکہ در ساز و خون خود را
ہر کس بہرام گفت اگر خون من ریختہ شود ہم بزومت منت و بسوے شیران شتافت
یکے از آن دو شیر بجانب بہرام حملہ آورد و بہرام بدو در آویخت و مشتے چنان سخت بر سرش
زد کہ گفت کہ غزش از منجر بدیدہ پست شد ہم اندر زمان شیر دیگر را وجبت اورانیز با صدمت
مشت کہ از زخم گزراہن درشت تر بود کشت و دست فرار دہ تاج بر گرفت و بر سر نہاد و
با کس سخن نکت و سوے کس نگرست و با کبر پنگ و کبرایے ننگ ہمے شمر دہ کام گدہشت
تا بر ز بخت شدہ نشست پس بہین و شمال زظارہ کرد مردم عرب و عجم بجا کہ در افتادند و
پیشانی بر خاک سووند نختین کس کسے بود کہ روے بر خاک نہادہ اورا بسطنت دروختت
فرستاد آنگاہ بہرام روے با اکا بر عجم کرد و گفت ہر کہ اراد دل سخنے است ہم اکنون بر زبان آرد
حکماے عجم بجان بجان از کردار اے بدیز گویا کردند و کشف داشتند کہ سپاہی در عیت در
زمان او بہ زحمت روز بردند و مملکت خرابی پذیرفت ازین روے مردم ایران روے از اولاد
او بگردانیدند و کسرے را اختیار کردند کہ ہم از خاندان ملک بود بہرام گفت من سخنان شمارا
استوار و استقامت نام کہ بزد کرد بد کردہ است و این گناہ بر مردم نگیرم کہ دیگرے بزرگزیدند و نہ سپہ
بزرگ در را بگردانم و خدا و فرشتگان آسمان و زمین و این موبدان از بر خود گواہ گرفتہ کہ
چون کیسا سلطنت کنم و این گفتہا بکار نہ بندم این تاج را بہین موبدان سپارم تا
بر سر بر کہ خوابند بگذرانند مردم از گفتار او شاد شدند و بہرام بہت روز در اسباب جشن کرد و ہر روز

بر تخت جلای کرده مردم را بوعده دیگر امیدوار ساخت و روز هشتم در حق نعمان و المنذر عطا
 فروان کرد و ایشان را کامران به حیو باز فرستاد و خود بشهر درآمد و چون سلطنت بر او
 محکم گشت مرصی از بزرگان عجم را که راست روشن نام داشت از بهر وزارت خویش برگزید
 و زمام ملک بدست او نهاد و مردم را بطبع خویش گذاشته دست از امر و نهی ایشان باز داشت
 و روز و شب کار مهر و لعب و شمار ساز و طرب کرد و از آنسوے راست روشن از بهر پادشاه
 بدسگالیدن گرفت بر خراج مملکت بمغزود و از مرصوم لشکر بیان بجاست تا حصن ملک را
 تلمه بزرگ و خطی عظیم با دیده آمد آنگاه بهم کرد که مبادا روزی بهرام از آن سو رسد و
 باز آید و او را در معرض خطاب داشته باز پرس فرماید خواست تا یکبارہ دولت عجم را بر اندازد
 و خوشترین را از آن اندیشه آسوده سازد پس نامه از بهر ایدمی کرد که درین هنگام سلطنت
 چین میگرد و چنانکه شرح حالش مذکور خواهد شد و بدو دستور داشت که کار ایران سخت
 پریشان است و بهرام برگز از خرم و خمار با خویشش نیست و بیله بود و قهار زمین نتواند کرد و اگر
 خاقان لشکرے در خور جنگ بر سازد و بدین جانب تازد و بر دست من است که مملکت بدو سپارم
 و نامش بر چرخ برآید چون این نامه بجاقان رسید و دست و پنجه نزارین داد و پیاوہ
 ساز دادہ از چین نیمه بیرون زد و چون با قور و بیسان با قوی پادشاه تا آمار چنانکه گفته شد
 ساز مؤذن طراز داشت آسوده از مملکت ترکستان بگذشت و از رود جیون عبور کرده در
 مالک خراسان دست بتاخت و تالیح بگشود و کار آن اراضی را آشفتہ کرد و مقرآن حضرت
 بمردہ از این اخبار پادشاه را اخبار دادند و بر بختینر لشکر تحریص نمودند بهرام بے در جواب
 ایشان گفت که کشایش امر از خدای قاهر قادر است و کوشش بندگان بچیزے میرزد
 و اعدا و بیج کار نمیفرمود و تو آسپاہ را بجا طر رسید کرد و ماغ بهرام خطی راه کرده و اگر نماند

مصاف دشمن بمیناک شده بالجملة چون روزے چند برگزشت ملک الملوک ایران چاشتگاه
 بر سخت شده و اکابر عجم را مخبرن کرد و با ایشان گفت ہم اکنون شمارا آگاہی میدہم کہ اگر وقتے
 من از شما غائب شوم واجب است کہ شما از خدمت خویش غائب نباشید و دست از نظم دست
 ملک باز نداشتید و اگر نہ چون باز آیم شمارا آن عقوبت کنم کہ ہرگز بزرگد نہ کردہ باشد پس برادر
 خود زسی را بجای خویش نصب کرد و گفت آہنگ زیارت آتشکدہ تبریز دارم و ہفت تن
 از پادشاہ را و گان عجم را ملازم رکاب ساخت و سی صد تن از رجال ابطال را گزیدہ کرد کہ
 ہر یک در روز جنگ با صولت پدنگ و سورت ننگ بودند و از دارالملک مداین بیرون شدہ
 راہ آذربایجان پیش گرفت و از سپہ سالاران رام فرمانگزارے و فیروزان حاکم گیلان و داورین
 حکمران را بلستان و قارن و گستم و مہر فیروز و مہر برزین و فراد و فیروز بہرام و فراد از ملازمت
 او خویشتن داری نکردند بعد از سفر کردن بہرام بزرگان عجم گفتند ہمانا پادشاہ با باخاقان
 چین نیروے جنگ نبود لاجرم راہ فرار پیش گرفت و اگر با باخاقان طریق حقیقت نہیریم
 زود باشد کہ این ملک پے سپر ستور او گرد و پس موے را کہ ہماے نام بود رسول کردہ حضرت
 خاقان فرستادند و اطہار عقیدت و چاکری نمودند و کشوف دستند کہ اگر خاقان ہماک
 ایران را بمعرض ہماک و دمار ورنیاورد و خراج ملک را بسو او فرستند چون خاقان این
 خبر بدانت از و رفق و مدارا شد و در مر و آمدہ سہل پردہ خویش بر پای کرد و بزرگان ایران
 را طلب داشت تا خراج بسو او بر بند و قرارے در کار سلطنت گذارند و سخت شاد بود کہ بہرام
 از سلطنت بگریخت و ملک بے زحمت بدست شد لہذا آن سوے بہرام طے مسافت
 کردہ باذربایجان آمد و از آنجا ہزار سوار دلاور نیز برگزیدہ از راہ و بیراہ خود را بگرگان زمین
 رسانید و از آنجا چند تن جلسوس بناخت و لشکر گاہ خاقان را شناختہ آورد و در نیم شبے تاریک

باتیغملے آختہ خویشتن را بدان لشکر گاہ زد و مردم او بانگ همه کردند کہ بہرام بہرام واز
 لشکر چین بہر گاہ یافتندے کشتندے لشکر گاہ خاقان آشفته و مردم از خواب و خمد برخاستہ
 تیج در ہم نہادند و از یکدیگر بیکے کشتند و اموال آتش افروختند و از پے کردند بہرام از میان
 بسر پرودہ خاقان درآمد و ایدی را بدست کردہ سرازین برگرفت و بزبان تازی این شعر بچفت و بچند
 اقول له لتاقتضت جموعہ کانتک لم تسمع بصولات جہرا میر
 فانہ حایم ملک فارس کلہا و ماخیر ملک لا یكون له حایم
 یعنی برائے خاقان میگویم دقتے او را و مردم او را ذلیل و زبون آوردم کہ گویا از حملہ ماے بہرام
 بیخبر بودے و نہانستے کہ ملک عجم در پناہ اوست بالجملہ چون خاقان را بچشت و مردم او بگریخت
 از دنبال لشکریان بناخت و سی صد تن از اشراف چین را اسیر گرفت و بہر زرد مال و خیمہ و فرگاہ
 کہ با ایشان بود متصرف و روز دیگر عزم تسخیر مملکت ترکستان فرمود تا چرا پا دشاہ ترکستان
 خاقان را آذوغہ و علوفہ رسانید و از مملکت خود بگذرانید و از اراضی خراسان بگذر داورے
 سپاہ برداخت چون این خبر بہ قورویسیاق بادقے رسید بچفت بترسید و پیش کشندہ فرساز
 داہ بلرسلان چہ بزبان بحضرت بہرام فرستاد و پوزش و نیایش آورد و خراج مملکت
 ترکستان را بر ذمت نہاد کہ ہمہ سالہ بدرگاہ فرستد بہرام از جرم او بگذشت و رسولان او
 را شاہ کام باز فرستاد و بہر زرد مال کہ از لشکر گاہ خاقان بدست کردہ بود برگرفت و بدل ملک
 دین آمد آن اموال را بر آتشکدہ موقوف داشت و بدین شکر از سہ سالہ خراج رعیت
 ما کہ یک صد و چهل کرد و نیار زر خالص بود از رعیت برگرفت و دست بذل و احسان
 کشودہ خزانہ اندوختہ را نیز بہ مردم ہمے پراگندہ ساخت چند آنکہ دانایان حضرت
 بیم کردند کہ مباد گنج اندوختہ پراگندہ شود و دولت ایران ضعیف گردد و این معنی را بوض

پادشاہ رسانید بہرام فرمود کہ سلطنت را با مردم توان داشت و مردم را با مال پس آن مال
 کہ آزادگان را گرفتار اجالہ میزنند جز و مال نخواہد بود و از پس این و قلیح راست روشن
 را از وزارت خلع کردہ کینفر برداد و مہر نرسی را کہ از اکابر فارس بود و نسب با سفندیار
 بن گشتاپ ہے بوزارت برکشید و او مرد بزرگوار بود و حصانے بسزا داشت و از پس
 او را بندگان بود در میان عجم بزار بندہ لقب بود بالجمہ مہر نرسی را وزیر خویش
 کردہ در خدمت برادرش نرسی باز داشت و گفت و آرزوے آنست کہ بملک
 ہندوستان اندر شوم و آن اراضی را فیکو جنگرم و پادشاہے ایشان را بدام پس ملکیت
 را با وزیر و برادر باز گذاشت و پوشیدہ از دار الملک بیرون شد و با اسب و سلاح خویش
 دیکہ وقت از بندگان محرم طے مسافت کردہ بملکت ہندوستان درآمد و بشہ قنوج
 اندر شد و روز ماہے بصید گاہ در رفت و پنجپیر کردن خاطر خویشتن مشغول داشت و ہندیان
 از آداب تیر انداختن و اسب تاختن او خبرہ بودند چنان افتاد کہ در آن ایام فیلی بزرگ جثہ
 دیوانہ گشت و گاہ گاہ از پیشہ ہے بیرون تاخت و کنار آبا دیہا و کرانہ طرق و شوارع
 آمدہ مردم را پایمال ساخت و اینچہ مکتوف خاطر باسدیو گشت کہ درین ہنگام سلطنت
 ہندوستان داشت و او چند کس بفرستاد کہ دفع او کند و میچکس بدو فیروز گشت چون
 خبر بہرام رسید گفت من از پیے دفع این فیل خواہم شافت و یک تنہ با آن رزم
 خواہم داد مردم ہند از این سخن در عجب شدند و صورت حال را بعرض باسدیو رسانیدند
 کہ مرد۔۔۔ ایرانی کہ تمام بالادنی کو روست و در رفت تیر اندازی و اسب تازی دشنے نام
 دارد نصیم عزم دادہ کہ با این فیل دیوانہ رزم دہد و او را دفع کند باسدیو بایکے از
 خویشان خود فرمود کہ با آن مرد ایرانی بہیشہ فیل شود و جنگ او را با فیل معاینہ کن و پھر

یمن آوڑتا اگر مردانگی دفع او کند رے بوجے خیر کرم پس آن مرد با بہرام ہمیشہ فیصل
 در آمد و بد رفتی بلند برآمد و دید کہ بہرام بمیان پیشہ بہ نزدیکیل در آمد و باگ برآورد و فیصل دوان
 غضب کہ وہ جنگ آمد بہرام خدیگہ بڑہ کردہ بسوے او کشاد داد و آن تیر و پیشہ فیصل چلے کر دین ہوید
 و باہر دو دست خرطوم اور اگر فتنہ زد کشید بہ انسان کہ فیصل بڑا زور آمد آنگاہ تیغ بر کشید
 و برگرنش زد و آورد چنانکہ سراز منش بقیتا وہیں سر و خرطوم فیصل را برگرتہ برگردن نہاد
 و از پیشہ بیرون شتافتہ بر خاک راہ افکند ہر کہ آن بید از مروتے بہرام و عجب رفت
 و چون صورت حال بعرض با سید رسید بہرام را طلب کرد و چون حاضر شد چونے نام
 خلقت و با قوت یافت چنانکہ ہچگانہ انہازاوندیدہ بود گفت چو کسی و از کجا بدیجا شدی
 بہرام گفت کہ من از مردم ایرانم و ملازم حضرت بہرام گور بودم پادشاہ از من برنجید و
 من یم جان کردہ بدین ملک تاقم تا در پناہ پادشاہ ہندوستان آسودہ روز گذارم
 با سید و اورا بزرگ داشت و خواستہ فراوان بدو عطا کرد و اورا بر تہ منادست بر کشید
 و ملازمت حضرت فرمود ہر روز در کار رزم و بزم ازوے ہنرے تانہ معاہدہ کرد و در وقت
 خبر بد و آوردند کہ بیویدے خاقان چین با لشکرے افزون از حوصلہ حساب از کنار
 ہندوستان سر بر کردہ و چشم بہ نشیخا میں ملک انداختہ با سید سخت تر رسید و بدان
 سر شد کہ از ہر مصالحہ و ماہنہ کسے نزد خاقان فرستد و اورا بانفاذ تحف و ہدایا و اطہار
 نزدی توضع باز گردانہ بر گزیدین ضعف و انکسار ضامہ و با خاقان اعداد کارزار کن کہ من این جنگ از ہر تو
 بیایان ہم پس با سید و این کار ہمدہ کفایت بہرام گذاشت و او سپاہ ہند را سازاودہ با اتفاق با سید و متقبال جنگ
 میویدے کرد و چون ہر دو لشکر با یکدیگر برابر شد و میمنہ و میسر راستہ گشت سختین
 بہرام اسب بر جانید و میدان آمدہ از زمین و شمال تاقن گفت و با ہر خدیگے بے پیہ افکند

و باہر شمشیرے مروے بگشت ہندیان چون این جیدند دل نومی کردند و جنگ در آمدہ
 مروان بکشیدند جمع کشید و آن مقاتلہ بدست بہرام کشتہ شد و سپاہ چین بشکست
 و خاقان بگریخت و باسدیو مظفر و منصور بدرالملک باز آمد و دینق بہرام و ثوقے
 دیگر بدست کردہ دختر خود کہ پینو نام داشت بشرط زنی بداد و خواست تا اورا بیعند
 خویش کند و بنگان بند را بر این سخن گواہ گیر و بہرام در اینوقت خویشتن را آشکار کرد و گفت
 اے ملک ہند آگاہ باش کہ من بہرام گور ملک الملوک ایرانم و در با ولایت عمد تو بیسج
 حاجت نیست ہے خواستم تا این مملکت بدانم و این پادشاہے ترا از بایش کنم و ہم
 اکنون بمملکت خویش میروم و طمع در پادشاہے تو نہ بستہ ام جز اینکہ ہر شہر و بلدہ کہ
 قریب باراضی مملکت من ہست خاص از بہر سن دانی و خراج آزا ہم سالہ بحضرت فرستی
 تا دولت ایران بلند نام شود این جملہ را ملک ہند پذیرفت و بہرام از پس دو سال
 با دختر باسدیو خواستہ فراوان بدرالملک خویش باز آمد و خوش نشست و از پس
 روزے چند مہر زسی را طلب شد و تہمورد الطاف و شفاق ساخت و اورا سہ پسر بود
 کہ خدمت سلاطین را شاید تنہا نختین را نام و زوارند بود کہ اندین و دانش آریستگی
 تمام داشت بہرام اورا جابے موبد موبدان بداد و آن دیگر را نام جنس بود و دبیری ہست
 بہرام ادا نیز بزرگوار کرد و خراج مملکت را بنظم و نسق او باز داشت و سیم را سنگان نام بود
 کہ کار لشکریان نیک توانست کرد اورا نیز بر قبہ سپہ سالاری بر کشید آگاہ مہر زسی را
 از بہر تغیر ملک روم برگماشت و سپاہے در خور جنگ ملازم حضرت او ساختہ از
 میان بیرون تاخت و از پس او بہرام شاد نشست و کار ہمہ در سور و سرور برد
 و دست از رعیت برداشت تا ہر کہ خواست بعیش و طرب پرداخت چنانکہ رعایا

مصاف دشمن ہیناک شدہ بالجملہ چون روزے چند برگزشت ملک الملوک ایران چاشتگاہ
 بر تخت شدہ اکابر عجم را بخن کرد و با ایشان گفت ہم اکنون شمارا آگاہی میدہم کہ اگر وقتے
 من از شما غائب شوم واجب است کہ شما از خدمت خویش غائب نباشید و دست از نظم دست
 ملک باز نہ دارید و اگر نہ چون بازم شمارا آن محبت کنم کہ ہرگز بزرگد نہ کردہ باشد پس برادر
 خود نرسی را بجای خویش نصب کرد و گفت آہنگ زیارت آتشکدہ تبریز دارم و ہفت تن
 از پادشاہ زادگان عجم را ملازم رکاب ساخت و سی صد تن از رجال ابطال را گزیدہ کرد کہ
 ہر یک در روز جنگ با صولت پینگ و سورت ننگ بودند و از دارالملک مدین بیرون شدہ
 راہ آذربایجان کش گرفت و از سپہ سالاران رام فرمانگزارے و فیروزان حاکم گیلان و اذربین
 حکمران زابلستان و قارن و گستم و مہر فیروز و مہر بزین و فراد و فیروز بہرام و خداد از ملازمت
 او خویشتن داری نکردند بعد از سفر کردن بہرام بزرگان عجم گفتند ہمانا پادشاہ را با خاقان
 چین نیروے جنگ نبود لاجرم راہ فرار پیش گرفت و اگر با خاقان طریق عقیدت نہیریم
 زود باشد کہ این مملکت پے سپر ستور او گرد پس موی را کہ ہماے نام بود رسول کردہ محضرت
 خاقان فرستادند و اطہار عقیدت و چاکری نمودند و کشوف داشتند کہ اگر خاقان ہماک
 ایران را بحر من ہلاک و دمار در نیاید و در خراج مملکت را بسو او فرستند چون خاقان این
 خبر بدانت از و رفق و مدارا شد و در مر و آمدہ سمر پدوہ خویش بر پائے کرد و بزرگان ایران
 را طلب داشت تا خراج بسو او برند و قرارے در کار سلطنت گذارند و سخت شاد بود کہ بہرام
 از سلطنت بگریخت و مملکت بے رحمت بدست شد اما آن سوے بہرام طے مسافت
 کردہ باذربایجان آمد و از آنجا ہزار سوار دلاور نیز برگزیدہ از راہ ویراہ خود را بگرگان زمین
 رسانید و از آنجا چند تن جاسوس بناخت و لشکر گاہ خاقان را شناختہ آورد و در نیم شبے تاریک

و حماقت طبعی دل بدختر سے باختمه و اینک بعشق و زنی و دل بازی مشغول است بہرام
 ازین سخن شاد شد و با معلم گفت شاد باش کہ اگر یزدجرد در سخافت راے سنگ خارہ
 بود از تربیت عشق ماہ پارہ جاے بر ستارہ کند و پدر دختر را در نہانی طلب کرد و با او گفت
 دختر خویش تن را بیا موز کہ یزدجرد را در عشق خویش زحمت فراوان رساند و راہ موصلت بر او
 مسدود و درو آن دختر کار بدینگونہ کرد و یزدجرد از بیم پدر در خویش پوشیدہ میداشت و بتلمیح
 نام روزگار میرید تا اینکہ از برکت عشق بدرجہ کمال ارتقا جست و از ہر نکتہ و رازے آگاہ گشت
 و در خور سلطنت آمدہ ولیعهد پدر شد و بہرام از جانب او آسودہ گشت و خاطر ہر رفاہ و امنیت
 قلوب رعیت گماشت و حدود و ثغور ممالک محروسہ را مضبوط فرمود سہ در بند باب الابواب
 را کہ محو مطوس گشتہ بود بفرمود از نو بہ بنیان کردند تا مردم آذر با بجان از ترک تازکان
 آسودہ باشند و این بہمان سہ است کہ ذوالقرنین اکبر بنا نہاد چنانکہ مرقوم در اشتم و ہم دین
 زمان بسیار جاے از آن سہ است کہ چون زمین را بکاوند سنگہاے گران باوید آید کہ از آن
 سنگہا سیلہا آہن گذاریندہ اند و با یکدیگر پیوستہ کردہ اند و روے و نحاس گذاختہ در شکاف
 آنہا ریختہ اند بالجملہ چون سہ ذوالقرنین پست شد ہر یک از سلاطین ایران خواستند
 دفع تازکان کنند بنیان سہ خویش را بر زبر سہ ذوالقرنین نہادہ اند چنانکہ بہرام گور
 کار بدینگونہ کرد و از پس او نوشیروان کہ ذکر حالش خواہد شد چون سہ بہرام را مندرس یافت
 سہے بر زبر آن نہاد و پرہیز بہ پایان بروم الغصہ چون بسیت و سہ سال از سلطنت بہرام
 بگذشت روزے بصید گاہ درآمدہ اسب از پے گریے بنیخت ناگاہ بش جمجمہ رفت بہرام با سپہ جمجمہ
 ناپہ بہ شد چون این خبر باہل او بردند مادرش کہ ہنوز زندگانی داشت از شہر بیرون
 شدہ بکنار آن جمجمہ آمد و چہل روز بنشست از بہر آنکہ جسد بہرام را بر آوردہ بخاک بسپارد

و بے نیل مرام باز گشت بالجمہ بہرام چنان شیفتہ صید گوران بود کہ عاقبت جان بر سر
 این کار کرد و او را در کمان داری و تیر اندازی نظیر نمود چنانکہ در عنفوان شباب گاہے کہ
 در چیرہ جاے داشت کینز کے بدست آورد کہ او را آزادہ نام بود و خاطر بہرام با او شفیقتگی
 داشت و بسیار وقت او را با خود بشکار گاہ میسر در روزے چنان افتاد کہ بر شترے دوزین
 بستہ یکے را خود بست و آزادہ را از قفسے خود بر آن یک جا داد و بصر آورد آمدہ بشکار
 کردن پرداخت ناگاہ آہوٹے پدیدار گشت بہرام بازادہ گفت اگر خواہی این آہورا
 صید کنم چون آن کینزک را خوشے ستیزہ و روش ناہنجار بود با بہرام ناہیبا سخن کرد
 و گفت مردان مرد با آہوران نبرد کنند و اگر خواہی با چوب خدنگ گوش و سم آہورا با ہم
 بدوز بہرام را از بدسگالیدن او آتش خشم زبانه زدن گرفت اما ہیچ سخن بزبان نیاد و
 و کمان کرد بہ گرفتہ نخست مہرہ بیفگند چنانکہ گوش آن آہورا اندک رنجہ ساخت پس
 آہوپاے برداشت تا گوش خویش را بخارد بہرام بید رنگ خدنگے بسوے او کشاد
 داد چنانکہ سم و گوش آن آہورا با ہم بدوخت آنگاہ روے با کینزک کرد و گفت ہمانا
 خواستی گوہر را بشکنی و مرا شمسار سازی پس دست او را بکشید و او را از شتر بزیر
 افگند و شتر بر پیکر او بدوانید تا جان بداد و با خود پیمان نہاد کہ دیگر کینزکان
 بصید گاہ نبرد *

سفرنامه شاه ایران با اول

روز بیست و چهارم ربيع الثانی ^{۱۲۹۰} باید برویم به قصر و نیزه روز
 که میرزا علی حضرت و میکوریا پادشاه انگلیس است با کالسکه بخار یک ساعت
 مسافت است فاصله رخت پوشیده با صدر اعظم و لار و سوری سوار کالسکه
 شده رفیق جمعیت زیاده از حد سراسر راه و طرفین راه ایستاده بودند آنقدر کالسکه
 بود که حساب نداشت از خیابان های پارک و شهر گذشته رسیدیم بخار سوار کالسکه
 بخار شدیم کالسکه های بسیار عالی و طرفین کالسکه یک پارچه از بلور بود از
 جالای آباد و صحرا و چمن گدشتیم تا قصر و نیزه روز از دور پیدا شد مثل قلعه چهار
 برجی به نظر میاید نزدیک رسیده پیاده شده سوار کالسکه ایسی شدیم جمع
 ملتزمین ما هم بودند پایله قصر پیاده شدیم علی حضرت پادشاه تا پایله
 پایله استقبال کردند پایین آمده دست ایشان را گرفته باز و داده رفیق بالا
 از اطاق ها و دالانهای قشنگ که پرده های اشکال خوب داشت گذشته
 داخل اطاق مخصوص شده روسی صندوقی نشستیم پادشاه اولاد و متعلقان و خدام
 خودشان را معرفی کردند ما هم شاهزادگان و صدراعظم و غیره را معرفی کردیم لار و شامیر لاند که وزیر

در بار پادشاهی است نشان تراژتیر *arretiere* مکل بالاس را که زانو بند سر وقت
 و از نشانها سیاه رنگیست بر است ماورد پادشاه بر خاسته بدست خود نشان نشان
 را بجا زد و عمایش را انداختند جوارب بند بلند را هم دادند و استان این نشان از قرار است
 که در ذیل نوشته شده شود.

فلاصه نشان را با احترام تمام گرفته استیم من هم نشان و جمایل آفتاب مکل بالاس را با نشان
 تصویر خود پادشاه انگلیس وادم ایشان هم با کمال احترام قبول کرده بخورد و ندید بر خاسته
 سر میرز فقیه سه و حتر پادشاه و یک پیر کو چکے که سنوز از پیش ایشان جائے نمیرود
 و آهش لیو پولڈ است نشسته بودند این پیر امر و زالی کار استقبال آمده بود بسیار جوان خوشگل
 است لباس آگوسی پوشیده بود و وضع لباس آگوسی این است که زانو تالی را ان کشف است
 یک و حتر شانزده ساله پادشاه هم همیشه در خانه ایشان است سنوز شوهر ندارد و و حتر
 دیگر نشان شوهر دارند شاهزادگان و صدرا ستم دلار در گرافیل و غیره بودند تبار خبی خوردند
 میوه های خوب سر نهار بود پادشاه دست مارا گرفته با طاق را حنگاه برده خود نشان فرستد

له مور زمین را در باب نشان موسوم بشارتیر که اودار و سیوم پادشاه انگلستان در سنه هزار و سیصد و پنجاه و نه عیسوی
 در قصر نینز و ز اختر نمود و عقیده است یکے آنکه بر یادگار فتح کرسی که فلیب چهارم پادشاه فرانسه انگلست داد این نشان را
 اختراع کرد و دیگر اینکه در یکے از مجالس بال جوارب بند کتس دو سالیسوری مشوقه اودار و افتاده اسباب خنده
 جنبه شده بود پادشاه از کمال غیرت و علاقه که با او داشت جوارب بند ساه داشته این عبارت را اودا کرد و مقتض بود که
 که خیال بد کند که همین عبارت الحال در سر نشان زانو بند نقش است و گفت همین بند جوارب را بعد مقررم خواهم کرد که هر چه
 تحسین آن برنت بکشیدین شد که آن را نشان اول دولت قرار داد و سو پادشاه انگلیس که میر اول این نشان است و بزادگان انگلیس
 و سایر خاندان بزمین نشان نامیده شود و در حلیه این نشان هم انداخته اند و چه زیاده از میت و شش نفر نباید باشد

قدرے آنجا نشیتم سوارہ نظام درہ پوش خاصہ با یک فوج در میدان کوچک قصر ایستاده بودند
 بسیار سوارہ خوب و پیادہ ممتاز است قشون انگلیس اگر چه کم است اما بسیار خوش لباس و با نظم
 و خوش اسلحہ و جوانہاے بسیار قوی دارند موزیکان بسیار خوب میزند خلاصہ خیابان عربیہ
 جلو قصر است کہ طولش یک فرسنگ است و طرفین آن دور و بیف درخت جنگلی کہن قوی
 سبز بسیار بلند است زمین ہمہ چمن است و گل و سبزه آیدیم پایین سوار کا اسکہ شدہ با صدر اعظم
 و لار و مہاندار از خیابان را ندیم سائیرین کا اسکہ نشیتم عقب ماے آمدند زن و مرد زیاد و در نما
 خوشگل و بچہ و بزرگ از اہل خود و نیندگ و در سہ راہ بودند و در خیابانہا سوارہ پیادہ با اسکہ
 مے گشتند خیلے تماشا داشت تا قدریکہ رفیقیم جمعیت کم شد آہوے زیادے مثل گلہ گو سفند
 قریب ہزار آہو در چمن ما و خیابانہا ول کردہ اند و تہ دستے چرمیند و از آدم چند ان
 وحشت نہ داشتند کہ ہم نمیتواند آہارا ازیت کند فی الحقیقہ آہوے نیست بلکہ پایین
 مرال و آہو و شوکا جوائے است بسیار خوب خلاصہ خیابان و درخت و چمن انتہا ندارد
 و در فرسنگ رفیقیم از خیابانے دیگر گذشتیم مثل بہشت طرفین خیابان درختہاے ابنوہ بلند
 ہمہ گلہاے بزرگ آبی رنگ و قرمز و غیرہ دادہ بود از جنس خرزہ آنقدر با صفا بود کہ فوق
 آن تصور نمی شد رسیدیم بدریاچہ بے بزرگ زن و دختر زیادے دور دریاچہ بودند از دریاچہ
 گذشتہ بہارتے کوچک بسیار با صفا رسیدیم کہ مال پادشاہ ہست آنجا پیادہ شدہ قدرے
 سیوہ خوردیم شاہزادہا و غیرہ ہمہ آمدہ رفتند سہ راہ آہن ماسوار تالیق شدہ رفیقیم آن طرف
 آب چھیٹے اذن و مرد و پودند قدرے توی آب ایستادہ رفیقیم نوز کوچکے از کشتی جنگی
 ساختہ بودند بہیت و چہار توپ بقدر زنبورک داشت توی آن داتما شا کردہ آمدہ بیرون
 با تالیق باز رفیقیم بہارت سوار کا اسکہ شدہ ادراہ دیگر کہ باز ہمہ چمن و خیابان و آہوے زیادہ بود

رفتیم بہ ویند زور و از آنجا بکالسا کجا بنجارت ستره انیم براسے شہر جمعیت مثل صبح ایستاده
 بودند تعارف زیاد بہ عمل آمد تا رسیدیم بمنزل عمارت ویند زور بسیار قدیم است و از
 خارج چندان زمینت ندارد و شیبہ با بئینہ قدیمہ است کہ از سنگ ساخته اند و نگاہ ایشان ہمہ بقدر
 آجوب است یک برج بزرگے دارد و چند برج کوچک بلند آما میان عمارت بسیار با زمینت و تنگ
 و پر اسباب اطراف تالار و اولاد انساے بسیار خوب و موزہ آسکو دارد سن پادشاہ پنجاہ سال
 است آما بہ نظر چہل سالہ نماید بسیار باش و خوش صورت ہستند امشب رادو خانہ لاروم
 حاکم قدیم لندن همان شب نشینی و سوپہر بہتیم شب را سوار کالسا شدہ را ندیم از عمارت
 نامنزل لاروم یک فرسنگ تمام بود ہمہ طرفین راہ و کوچہ آنقدر زن و مرد بود کہ حساب
 نداشت ہمہ ہورا میکشیدند منہم متصل با ہمہ تعارف میگردم ہمہ کوچہا از چراغ گاز روشن است
 علاوہ بر آن از باہما و پنجرہ خانہا روشنی الکتروسیتہ کوچہ را مثل روز روشن کردہ بود بعضے
 چراغہاے گاز بشکلہاے مختلف بالاے خانہا و کوچہ وغیرہ درست کردہ بودند شہر و کوچہ
 را آئین بستہ بودند از عمارات عالی و دکالین زیاد مرغوب و میدانہا گذشتہ تا داخل
 دروازہ سیٹہ شدیم یعنی شہر قدیم لندن کہ لاروم حاکم ہمیں سیٹہ است دیگر اختیار
 بسایر شہر و مملکت ندارد یعنی سایر شہر حاکم ندارد ہر محلہ مشورتخانہ دارد اگر امرے
 اتفاق افتاد بہ پلیس کہ کزمرہ باشی آن محکمہ است رجوع میشود او ہم بوزیر داخل رجوع
 مے کند پلیس این شہر ہشت ہزار نفر است ہمہ جوانہاے خوب بالباس معین باہلی
 شہر زیاد از پلیس حساب مے برند ہر کس بہ پولیس مے احترامی کند قتلش واجب
 است خلاصہ وارد درخانہ لاروم شدہ از پلہ بالا رفتیم تالارے بود و لیسیدر انگلیس و
 روس بازنہے نشان و ہمہ سفر اے خارجہ و شاہزاد اے ما وغیرہ و شاہزادگان و شاہزادہ

خانہما و بزرگان و وزرا سے انگلیس بودند با ہر دو ولیعهد دست دادہ تعارف کر دیم این
 عمارت دولتی است کہ حاکم لندن نے نشیند اسم عمارت کیلڈال است سالے یک
 مرتبہ این حاکم با تخاب اہل شہر بایر عوض بشود اجزائے حکومتی با سہاے غریب داشتند
 کلاہما سے سمور بزرگ خرقہ و کاتبیہاے زیر سمور وغیرہ در دست ہر یک چوب باریک بلند سے
 دست دیگر سے شمشیر و قدارہ بیک قدیم جلو ماراہ سے رفتند مخلصانہ و جہان اطلاق است ایام
 لار در نطقے کہ جو ابے داویم بعد با این تشریفات بتالار بسید بزرگے کہ چیل مراغہ چہرہ
 کا داشت رفتم باز وجہ ولیعہد انگلیس باز و دادہ بودم زن و مرد زیاد سے بودند اشب
 سہ ہزار نفر دعوت شدہ بودند لار در جتہ کہ دامن پشتش خیلے دراز بود و بزرگ زمین کشیدہ
 سے شد پوشیدہ بود رفتم صدر مجلس چند پائے خورد بالا رفتہ رو سے صندوق نشینم زہما سے
 ہر دو ولیعهد طرفین با نشستہ سایرین ہمہ ایستادہ بودند لار در زبان انگلیسی خطبہ از رو سے
 نوشتہ و تہنیت درود ما و دوستی و اتحاد دولتین انگلیس و ایران خواند جہان را ب زبان
 فارسی چاب زدہ و رتے از ان را بدست فارسی دانہا دادند بعد از اتمام تقریر لار در صدر
 اعظم جہان فارسی را بر فصاحت تمام خواند ما ہم جو ابے داویم لار نس صاحب زبان انگلیسی
 ترجمہ کر د بعد از ان مجلس سلام منقضی شد بدست ہر کس قلمے از مطلقا کہ مداد داشت باور تے
 کہ در ان اسم نوشتہ بودند دادند کہ ہر کس با ہر کس میل دار و بر قصد آنجا بنویسد چہرہ طلانی
 ہم پیش کر دند بعد مجلس رقص شد من در جہان جا نشستہ تماشا سے کر دم ہر دو ولیعهد با
 زہنا وغیرہ ہر سے رقصیدند بعد از اتمام رقص باز و دادہ بز و جہا و لیسہ
 انگلیس رفتم بر سے سو پر کہ شام بعد از نصف شب است از مالار ا سے بزرگ و پلہا و
 ماہر و ا سے زیاد کہ ہمہ مملو از مرد و زہنا سے خوشکل بود و انواع گلہا و درختا کہ در کوزہ کا شستہ
 بہر اسرا

و در پلما و اطراف آن گشته بودند گذشته رقیم تالار بزرگی که میز سوپ را چیده بودند قریب
 چهار صد نفر سر سفره بودند شخصی از اهل سیه که نائب لار در بود عقب سر من ایستاده بود
 هر دو نفر بعد از آنکه اعلام با بل مجلس میکرد که حاضر باشند براسه قوس نمودن با منی که
 صاحبخانه سلامت بزرگان شراب میخورد همه باید بر نیزند و بخورند اول لار در سلامت ما
 خورد بعد و بعد انگلیس قوس کرد بعد با لار در قوس کرد هر دو نفر شخص اهل مجلس را قبل از وقت
 خبری کرد و خلاصه بعد از اتمام سوپ بر خاسته رقیم بمنزل ما سه خود خوابیدیم و در برگشتن هم
 که نصف شب بود باز همان طور جمعیت بود مشب در کالسیک با من ایشیک آقاسی باشی
 و صدر اعظم بودند پادشاه انگلیس کتابی دارند که هر کس در قصر و بند زور پیدان ایشان
 رفته اسم خود را در آن ثبت کرده من امروز نوشتم *

روز بیت و سیوم جاموی الاخری صبح از خواب برخاستم ساحل طغین

از دور پیدا بود کشتی هم آهسته می رفت چون با سلامبول نزدیک بود طور می رفت که در
 ساعت همین یعنی پنج از وقت آهسته بخار بر سر درخت پوشیدم کم کم اطراف دست چپ که سمت دلی
 بو خاک یورپ است نزدیک شدیم بعضی عمارات و آبادیها دیده شد خانها
 خوب ساخته اند بعضی کارخانجات دیده شد گفتند تفنگ سازی است و در پاس بانی
 همه کلاه پته و ماهور و درخت گاج و سر و درخت جنگلی دارد اغلب کسمه لار در می توستانها
 میکارند اما تو کوهها هم سر و هست ازین آبادیها گذشته اسلامبول پیدا شد
 باز هم قدری گردش کردیم تا وقت رسید بعد از آن کشتی سلطانیه ایستاد کشتی موسوم به پرتو
 پیالار که اسم والده سلطان است با صدر اعظم به چاق قلعه فرستاده بودند
 که در بخار سوار آن شویم صدر اعظم در آن کشتی بود همراه ما میآمد سوار قایق شده رقیم بان

کشتی صدر اعظم عثمانی کشتی ما آمده و دوباره همراه ما به کشتی بر تو سپایه آمد این کشتی از کشتی
 سلطانیه کوچک تر اما بسیار تیز و قشنگ است اطرافش را خاتم کرده اند اسباب خوب دارد
 رفتم بفرست کشتی از تبعه ایران که در اسلامبول زیاد هستند قریب سه هزار نفر در پنج کشتی بخار
 بسیار بزرگ سوار شده با استقبال آمده بودند کشتیها سے خود را نزدیک کشتی ما آوردند و درین
 بین صدر اعظم ما با شاهزادگان و غیره بقایق نشسته از آن کشتی باین کشتی میآمدند یکی از
 کشتیهای کتبه ایران در آن بودند و در کرده را اندک نزدیک کشتی ما بسایه قایق صدر
 اعظم و سایرین کم مانده بود سوار باین کشتی و غرق شود خدا رحم کرد به یک طور سے
 خلاص شده رسیدند آمدند بالا غلب پیشخدمتها هم بالباس رسمی بودند سایر پیشخدمتها و میسر
 همه در کشتی اول ماندند خلاصه را ندیم دست راست جزا ریز یاد دست که کوه و درخت و
 بعضی هم چشمه آب دارد از فرنگیها و بعضی متوکلین عثمانی را گفتند اینجا عمارت میسازند
 که با بتانها بگردش بروند اما عمارتے ندیم شاید تومی دادا پشت پتھا بوده است
 رسیدیم باول آبادی شهر اسلامبول دست چپ خاک اروپا است دست راست خنک
 آسیا مانزدیک خنک اروپا میرانندیم کشتیهای بخار که اینچیان خرد بنشسته استقبال آمده
 بودند دیده شد اول آبادی بعضی خانهاست بعد ابتدا میشود بیوراکمه شکی که بروج دره
 قلعه ایست از عهد قیصره ساخته شده است چون این نوع قلعجات حالا بکار نمی خورد
 تعمیر نمی کنند اما چون همه از سنگ و مستحکم است هنوز از غلبی باقی است این قلعه محیط
 است شهر قدیم اسلامبول را که همه دروے تپه و ما بعد و دره واقع است آبادی شهر
 در طول بنا راست عرض چندلے ندارد و بچوچه آبادی که اصل شهر و سورا اسلامبول است
 در تومی همین قلعه و بعد از قلعه الے اسکی سراسے والی عمارت بشیکلاش و بیالی چیراغان

سلطان است کہ مساجد مستبر مثل ایاصوفیا و جوانمرد دیگر و بابت عالی کہ در اردو و کلا سے دولت
 در آستانہ نشینند و باب عسکر یہ و عمارت وزیر معاون و تجارت و سرباز خانہ
 مستبرہ بیمار خانہ بازار کاروانسرا وغیرہ سہہ درینجا است ازان بہد ہم ہمہ جا
 در کنار نبار و سرتپہا و کوہہا آبادی و عمارتہاے خوب و مساجد وغیرہ دارد و الی
 بیوکدرہ و طرابیہ کہ یلیاق ^{سٹیشن} سفر اے خارجہ است اما تنگ شدہ است سمت دست راست
 ہم کہ طرف آسیا و اسکندریہ عمارت عالی و مساجد خوب است بخصوص سرباز خانہ
 سلیمیہ کہ بسیار خوب ساختہ اند این طرف ہم مثل آن طرف بہر تپہ دورہ و جنگل سرد و کاج
 و بلوط است ہر کس ہم عمارت و باغیچے دارد کہ درختہاے سیوہ و سنتری کاری و گلکاری
 بمثل آوردہ در نہایت ملیقہ درختہا و باغچہا را آب مے دہند اما ساید زخت ہاے جنگلی آب
 لازم ندارد و یکی است و آن طرف این تپہا گفتند جنگلہاے بسیار سخت انبوہ دارد
 کہ نمیتوان میانش رفت اما این تپہا چون نزدیک آبادی است اغلب درختہایش را
 بریدہ درختہاے کاج و سرو و بعضے دیگر برابر اے زمینت خانہا و تپہ ہا نگاہ داشتہ
 اند خلاصہ بعد از بروج و دیوار قلعہ چاے بود مشہور بیدے قلہ یعنی ہفت
 قلہ کہ مثل ارک این شہر است دیوار ہاے سنگی و چند برج بزرگ وارد استہار این
 مکان بر اے این است کہ در قدیم سلاطین عثمانی باہر دولت کہ اعلام جنگ میگردند
 یا پروتے حاصل مے شد فوراً ایچی آن دولت را کہ در اسلامبول بودہ باتجہ و لحقہ
 اسیر کردہ درین بیدی قلہ مجوس مے کردند بعضے اوقات مے گشتند بعد ازان سجامع
 سلطان احمد و اباصوفیا وغیرہ بانگی سہراے مینی عمارت قدیم سلاطین عثمانی کہ
 برو سے تپہ بلند مے ساختہ اند و دورش ہم دیوار محکمے است رسیدیم حال دیگر سلاطین عثمانی

رفتیم بہ وینڈزور و از آنجا بکالسیکونجارت تہ را ندیم براسے شہر جمعیت مثل صبح ایستادہ
 بودند تعارف زیاد بہ عمل آمد تا رسیدیم بمنزل عمارت وینڈزور بسیار قدیم است و از
 علاج چندان زینت ندارد شیبہ با بینه قدیمہ است کہ از سنگ ساخته اند و نگاہ ایشان ہمہ بقدر
 آجوب است یک برج بزرگے دارد و چند برج کوچک بلند آما میان عمارت بسیار با زینت و تشنگ
 و پر اسباب اطاعت تالار ماوالا تالارے بسیار خوب و موزہ سلک دارد سن پادشاہ پنجاہ سال
 است اما بہ نظر چیل سالہ میناید بسیار باشاش و خوش صورت ہستند امشب رادر خانہ لارومر
 حاکم قدیم لندن رہان شب نشینی و سوپہ مستیم شب را سوار کالسیک شدہ را ندیم از عمارت
 نامنزل لارومر یک فرسنگ تمام بود ہمہ طرفین راہ و کوچہ آنقدر زن و مرد بود کہ حساب
 نداشت ہمہ ہورا میکشیدند منہم متصل با ہمہ تعارف میکردم ہمہ کوچہا از چراغ گاز روشن است
 و علاوہ بر آن از باہما و پنجرہ خانہا روشنی الکتروسیتہ کوچہ را مثل روز روشن کردہ بود بعضے
 چو اغنماے گاز بشکلہماے مختلف بالاے خانہا و کوچہ وغیرہ درست کردہ بودند شہر و کوچہ
 را آئین بستہ بودند از عمارت عالی و دکالین زیاد مرغوب و میدانہا گزشتہ تا داخل
 دروازہ سیتہ شدیم یعنی شہر قدیم لندن کہ لارومر حاکم ہمین سیتہ است دیگر اختیار
 بسایر شہر و محلات ندارد یعنی سایر شہر حاکم ندارد ہر محلہ مشور تخانہ دارد اگر امرے
 اتفاق افتاد بہ پولیس کہ کز مہ باشی آن محاسب است رجوع میشود او ہم بوزیر داخلہ رجوع
 مے کند پولیس این شہر ہشت ہزار نفر است ہمہ جوانہماے خوب بالباس معین اہالی
 شہر زیاد از پولیس حساب مے برند ہر کس بہ پولیس مے احترامی کند قتلش واجب
 است خلاصہ وارد در خانہ لارومر شدہ از پلہ بالا رفتیم تالارے بود و لیسند انگلیس و
 روس بازنہاے نشان و ہمہ سفر اے خارجہ و شاہزادہ اے ماوغیرہ و شاہزادگان و شاہزادہ

خانما و بزرگان و وزرا سے انگلیس بودند باہر و ولیمہ دست دادہ تعارف کریم این
 عمارت دولتی است کہ حاکم لندن نے نشیند اسم عمارت گیلڈ ہال است سارے یک
 مرتبہ این حاکم با تاج اہل شہر باید عرض بشود اجزائے حکومتی لباسہائے غریب داشتند
 کلاہہائے سمر بزرگ فرقہ و کاتبہائے زیر سمور وغیرہ در دست ہر یک چوب باریک بلند
 دست و گیرے شمشیر و قدارہ بیک قدیم جلو ماراہ سے رفعتہ خلاصہ وہمان اطاق استیادیم
 لار و مر نطقے کرد جو اسے داویم بعد با این تشریفات بتلاار بید بزرگے کہ چیل عراج و چرخا
 گاز داشت رفتم باز و جہولیمہ انگلیس باز و دادہ بودم زن و مرد زیادے بودند امشب
 سہ ہزار نفر دعوت شدہ بودند لار و مر جیہ کہ دامن پشتش خیلے دراز بود و بر زمین کشیدہ
 سے شد پوشیدہ بود رفتم صدر مجلس چند پیمے خورد بالا رفتہ رو سے صندوق نشینم زہنا سے
 ہر دو ولیمہ طرفین بانشتہ سائرین ہمہ ایستادہ بودند لار و مر زبان انگلیسی خطبہ از رو سے
 نوشتہ در تہنیت و رود ما و دوستی و اتحاد و ولتین انگلیس و ایران خواند ہمان را بزبان
 فارسی چاب زدہ در تہ از ان را بدست فارسی دانہا دادند بعد از اتمام تقریر لار و مر صدر
 اعلم ہمان فارسی را بر فصاحت تمام خواند ما ہم جو ابے داویم لارنس صاحب زبان انگلیسی
 ترجمہ کرد بعد از ان مجلس سلام منقضی شد بدست ہر کس تعلیمے از مطلقا کہ مداد داشت باور تہ
 کہ در ان اسم نوشتہ بودند دادند کہ ہر کس باہر کس میل دار و بر قصد آنجا بنویسد جبہ طلائی
 ہم پیشکش کروند بعد مجلس رقص شد من در ہمان جانشستہ تماشا سے کردم ہر دو ولیمہ با
 زہنا وغیرہ ہر سے رقصیدند بعد از اتمام رقص یاز باز و دادہ بز و جہولیمہ
 انگلیس رفتم بر اسے سوچ کہ شام بد از نصف شب است از تالار سے بزرگ و پلہا و
 ماہر و اسے زیاد کہ ہمہ مملو از مرد و زہنا سے خوشکل بود و انواع گلہا و درختما کہ در کوزہ کاشتہ
 بہر اسے

و نیز و سندی و اسباب یک عمارتی را خرید بدون اینکه گروے بر آن نشینند یا حرکت کند
 آرد و پائے عمارت دم بنار باز کرد سنگ مرمر و غیره هر چه خواهند برائے عمارت انهر طرے
 در کمال آسانی میتوان عمل باین شهر کرد همچنین مال التجاره همه دنیا با کمال سهولت
 میتواند با کشتی آمد و رفت کند تا لار بید و سبع بازینت خوبه در عمارت بکار بگی بست
 اغلب متقها از خوب و تخته است اما بسیار خوب نقاشی کرده اند فرش اطاقها از
 حصیر بسیار تمیز است کنار باے باریکی از فرش فرنگی بر روے حصیر با کشیده اند که
 اذان روراه میروند زیر این تالار حوضخانه مرمر بسیار خوبه دارد از بعضی اشکال آب
 میریزد و قومی حوض مرمرے که یک پارچه است بسیار خوش هوا برائے تابستان خیلے خوب
 است ستونهاے مرمر خوب دارد همه تزیین در همین عمارت منزل دارند حمام بسیار خوبه
 از مرمر قومی همین عمارت دارد و در آنهاے کوچک مرمر که هر غرانه شیرے دارد آب سرد
 و گرم میآید چون بدتے بود حمام زرقه بودیم بجام زرقه بعد از حمام رفتم پایین باغ عمارت
 را گردش کرده خیلے راه پایده رفتم باغ چون در دانه کوه است مرتبه مرتبه ساخته اند هر
 مرتبه از دو طرف پلهاس مرمر دارد و دست اندازے چو دن کو چیک دور مراتب باغ است
 روے دست اندازے تا تنگ چیاغ کاظم بود و یوار هر مرتبه را از درخت عشقه که به چنارے
 پیچید و همیشه سبز است کاشته اند چسپیده مثل زمرد سبز کرده است بسیار خوب و
 درختهاے دیگر از امرود و لوب و آلوچه و سیب و غیره دارد باغچه بندیهاے خوب بطور
 فرنگی گلکاری بسیار خوب مجتمه و مجاریهاے مرمر خوب شکل شیراے یال دار افقی و غیره
 دور حوضها دیده شد بعضی مجتمه است و بیرون از برتر دیده شد پنج شش مرتبه همین طور
 باغ و پله مرمر دست اندازے و در بسیار با صفا چشم انداز خوب به بنار و درین مراتب

دور پلما واطاقا گزاشته بودند گزشتہ رفتیم بتالابزرگے کہ میز سوپ را چیده بودند قریب
 چهار صد نفر سفره بودند شخصی از اہل سیدیہ کہ نائب لاردمر بود عقب سر من ایستاده بود
 ہر دفعہ بعد اے باندہ اعلام باہل مجلس میگرد کہ حاضر باشند بر اے توست نمودن با تمنی کہ
 صاحبخانہ بسا ہستی بزرگان شراب میخورد ہمہ باید بر خیزند و بخورند اول لاردمر سبلا ہستی ما
 خورد بعد و لیسید انگلیس توست کرد بعد با لاردمر توست کرد ہر دفعہ نشستہ اہل مجلس را قبل از وقت
 خبر سے کہ در خلاصہ بعد از اتمام سوپ بر خواستہ رفتیم بہ نزل ہا سے خود خواہیدیم و در برگشتن ہم
 کہ نصف شب بود باز ہمان طور جمعیت بود اشب در کال سکہ با من ایشیک آقاسی باشی
 و صد اعظم بودند پادشاہ انگلیس کتابے دارند کہ ہر کس در قصر ویند زور پیدین ایشان
 رفتہ اسم خود را در آن ثبت کردہ من اموزنوشتم +

روز بیت و سیوم حادمی الاخر کے صبح از خواب بر خاستم ساحل طغین

از وہر پیدا بود کشتی ہم آہستہ سے رفت چون با سلامبول نزدیک بود طور سے میرفت کہ در
 ساعت ہمین یعنی پنج از وقت لاشہ بدخار بر سر خت پوشیدیم کم کم اطراف دست چپ کہ سمت دہلی
 و خاک یورپ است نزدیک شدیم بعضے عمارات و آبادیہا دیدہ شد خانہا سے
 خوب ساخته اند بعضے کارخانجات دیدہ شد گفتند تفنگ سازی است و کراپس بافی
 ہمہ گناہ پتہ و ماہور و درخت گاج و سرو و درخت جنگلی دار و غلبہ کہ ہا لارڈ سے تبرستانا
 میکارند اما تو سے دورا و کوہ ہا ہم سر و ہست ازین آبادیہا گزشتہ اسلامبول پیدا شد
 باز ہم قدر سے گردش کردیم تا وقت رسید بعد از ان کشتی سلطانیہ ایستاد کشتی موسوم بہ پرتو
 ہا لارڈ کہ اسم والدہ سلطان است با صدر اعظم یہ چاق قلعه فرستادہ بودند
 کہ در بخار سوار آن شویم صدر اعظم در آن کشتی بود ہمراہ ما میآمد سوار قایق شدہ رفتیم بان

سفرنامه شاه ایران بار و دیم

روز پنجشنبه سلخ ربیع الاول ۱۲۹۵ هـ
 پانزده روز از عید نوروز که ششده صبح در و نوب اعلام سفر
 زنگستان که در آن بود مصمم شده بودیم انداخته شد - از در باب همایون بیرون آمدیم نائب
 السلطنه و مستوفی الممالک و سپهسالار اعظم و جمیع نوکران در باب همایون حاضر بودند سوار
 اسپ شده از دروازه کرک بیرون رفتیم هوا از گرد و غبار تیره و تاریک بود قشون و افواج هم
 تا آن طرف امام زاده حسن صف کشیده بودند محمد الملک که در طهران نائب مناب
 سپهسالار اعظم است با صاحب منصبان نظم و توپخانه و افواج و سواره و غیره ایستاده
 سواره و پیاده زیاد خیلی خوب منظمی بودند پس از سان قشون و گذشتن از مصفوف افواج
 و سواره بکالسکه نشسته مستوفی الممالک و شاهزادگان و وزیران در حال دولت فرخ
 شده رفتند و ما را اندیم پراستقریه حسین آباد حاجی سلیمان خان شب را آنجا مانیم چه چهره غم
 ربیع الثانی بقره کج رفتیم شنبه دیم منزل منقر آباد بود - یکشنبه صبح آنجا بکاروان برگ
 رفتیم نائب السلطنه و همرازان او که در رکاب بودند ازینجا فرخ شده مرحبت کردند و قضایا و احوال

که بانائب السلطنه بود مرخص شده رفت - دو شنبه چهارم قزوین رفیقیم اردو را در هزار
 جریب که قریب بشهر است زده بود و همه شنبه پنجم در هزار جریب اترق شد باو شد یک
 میانه این روز نامه را امروند در هزار جریب می نویسیم - خبر تلگرافی امروز از طهران رسید که
 والیه اعتقاد الدوله که از حبایای نایب السلطنه مرحوم بود فوت شده است - حاجی
 ملا یار سی و هفتاد هم در طهران مرحوم شده - خلاصه انشاء الله تبارک و تعالی از سر حد همراهنی که
 بفرنگستان خواهند آمد و کسانی که بطهران مراجعت خواهند کرد و خواهیم نوشت چه جمله شنبه
 ششم هم در هزار جریب اترق شد متقل باو میانه و هوا گرد و خاک و دود و سرد بود
 پیوسته بجزوب مانده رفیقیم بشهر از محله راه کوشک بدو تخانه در اطاق رگینه که دیوانخانه
 دورا حکومت عهد الدوله است نشستم علماء و دانشا پردازگان و اعیان قزوین بحضور آمدند
 عصر سه مراجعت بار و دوشد ضیاء الملک حاکم گیلان که دیر روز از گیلان آمده بحضور رسید
 پنجشنبه هفتم بقریه سیاه دهن که آخر خاک قزوین است رفیقیم پنج فرسنگ راه است اما تمام
 راه جلگه و صحراست بسیار خوب سبز و خرم و پر گل است و مات آباد از محال قافازان
 و دشت آبی قزوین سر راه و کنار ه صحرا بود اغلب مال امین الرعایا و مشو بان اوست
 سیاه دهن هفتصد خانواد است جمعیت زیاد و باغات بسیار دارد ابو القاسم خان مواده
 ناصر الملک در شمار گاه دیده شد بجا پارسی از راه آذربایجان بیابان برای تحصیل
 میرود حالا اول شگوفه همه جا است طهران هم زوزیکه بیرون آمدیم شگوفه زرد آلو و آلوچه
 و بادام پاز شده بود خلاصه دست راست قریه سیاه دهن محال قافازان است - جمعه
 هشتم بقصبه ابهر میردیم متجاوز از هفت فرسنگ راه است بکالکه نشسته ماندیم طرف
 دست راست راه کم آبادی است اما بنره و گل و بوته دود و تا یک فرسنگ شتهی

کوهستان میشود اما کوهها سے بے برف راه کرشکین طرف دست راست و آن راه نزدیک
 تر است اما کالسدک نمیرود و تکراف و چا پاره خایه و آمد و رفت عمومی از همین راه سیاه پهن
 است طرف دست چپ زمینش کوه تر و محال خرو و دقزویں است و هات آباد حاصل خیز
 پر جمعیت دارد مثل بزجه و نهاوند ضیا آباد فارسی چین خالصه و غیره منا و نبله کوه افتاده
 است پیدا بود اما تا کوه دو فرسنگ بیشتر راه و کوهها سے برف دار است و پشت آن کوه
 خاک خرقان است دست راست صحرائش آه و دارد آخر خاک قزویں فارسی چین است
 اول خاک خمره قزوین این دوات از رود ابر مشروب میشود همه دوات جمعیت زیاد باغات
 خوب و اشجار شگوفه دارد داشت دست راست مقابل قزوین کوه سنگی پیدا بود معروف
 به شتر کوه که شبیه است بکوهان کشته بعد از قریه قروه قجر و قیچ آباد و غیره است تا میرسد
 بشریف آباد خالصه تبول اجدان مخصوص که دیه معتبر است بعد با بر رسیدیم که قصبه
 بسیار بسیار معتبر مثل شهریت مساجد و حمامها و کاروان سارانه متعدد دارد
 از دور از نیم فرسنگ هم بالاتر از قصبه ابر زده بودند راه دور و جاسے بدس بود مهد یقینان
 و ساری هسلان و حسین قینان پیش بشکار آه و زفته بودند عصرے با کمال خستگی آمده به پنج تنکار
 هم نکرده بودند آه و پید کرده آنا بجلکه رم داده بودند و آه و سوار های نخت بسیاری زده
 بودند یک ماده آه و خسته بیچاره آمده جلو کالسدک صنیع الدوله خوابید محقق سایه شده با چشم
 زده بود و عباس میرزا و مظفر الملک و علی نقی خان و بابر میرزا که در ابر می نشینند و میرزا
 ابو الفتح امام جمعه ابر در راه حضور رسیدند و شش نفر هم در ابر اتراق شد با د زیاد سے آمد اینجا با بود
 بسیار است یک شصت و هم بصائن قلعه خالصه تبول صطیل توپخانه است باید برویم بعنای الملک
 حاکم گیلان نشان شمال القعات شد بجا که نشسته اندیم راه امر و محمدی وسیع سطح چرخه دست

دست راست بقاصله یک فرسنگ و دو فرسنگ کوهاک بزرگ برف دار است و پشت
 این کوهاک طارم است و مات میتر کار از قبیل چکر و الوند و غراسانو و غیره دست چپ
 رودخانه ابر است آب رودخانه درین فصل بقدر نجاه سنگ بلکه زیادتر دگر آلود بود اما
 تابستان دوسه سنگ بیشتر نیاید و قنوات خوب معتبر دارند که این همه باغات را
 از قنوات آب میدهند قدری که را ندیم بخرم دره رسیدیم که قدری ازان خالصه است از باغات
 هم دارد اما بحسب دره ایست باغات و اشجار زیاد دارد یک فرسنگ طول باغات است تازه
 درختها سبز شده کم کم برف هم توای دره بود بعضی از صاحب منصبان فوج دوم خاصه که
 با فوج مامور و روانه طهران هستند در اینجا بجنور رسید از اینجا تا پائے کوه یک دو فرسنگ
 مسافت است زمین این کوهازم است زراعت و بی زیاد میکند پشت این کوها
 باز خاک نمسه و از محال خدا بنده کوست و بزین رود که متصل بخاک سمان میشود در دامنه کوهی
 پیدا و ویسے شرف بر آن بود قلعه روستی تپه داشت مشهور به لباس که قدیمًا مال عباسقلینان
 بود و آنکه بوده او مرده است و حالا امام جمعه نمسه و بعضی از سوارهای میر شکار دارند بعضی دست
 دیگر هم بود خلاصه از خرم دره گذشته بدیه بیسج رسیدیم و هست بسیار معتبر و باغات
 زیاد دارد قبل از رسیدن به بیسج در نزدیکی رودخانه بنهار افتادیم قنات بسیار معتبر که بقدر
 چهارسنگ آب داشت بر رودخانه جاری بود این قنات تعلق بخرم دره است از بیسج که قدری گذشته بدیه
 کوچکی که نصیر آباد میگویند رسیدیم در دست چپ واقع مال حبیب الله خان و بلاد میر شکار و بعضی دیگر
 است بعد رسیدیم بهسین قلعه که منزل است باو شدید آمده و میآید که اوقات را برهم تلخ کرده است
 بیسجس بیچاره نمیتواند بکنند هر چادرها و تخمیرها خوابیده است - و در شنبه از دم باید برویم سلطانیه
 بیسج کالسکه نشسته ماندیم صحرای بسیار خوب و صاف و نیز در طلعن و پرگل و پخته است دست

چپ و راست از او اهل راه امانی میفرسنگ و یک فرسنگ منتهی کبوهماے برن فرار میشود
 قدریکه رفیقیم از سمت کوههاے دست راست آب صاف زیادے بقدر ده سنگ میآید
 قدرے دیگر که رانندیم سیلاب پُر زور سے جاری بود باز قدرے که راه طے شد آب صاف
 تنده میآید بعد ازان باز سیلابے جاری بود معلوم شد منبع ابهر رود او کوههاے دست راست
 است و یچر که میر شکار در دامنه کوه پیدا بود یک فرسنگ از راه دور است بدست راست
 دور بین انداختیم خانهاے متعدد توے دره و تپه پیدا بود که تقریباً بقدر دو لیست باب خانه
 بنظر آمد اما درخت و سبزه بسیار کم دارد مثل این است که نباشد رسیدیم بمید آباد و سپهسالار
 اعظم که مال مجید الدوله مرحوم بوده و سپهسالار اعظم خریدار است باغی و کلاه فرنگی دلرو اینجا
 نهار خوردیم سال اول بنفشه این جا است بنفشه خوش رنگے وار و از ابهر رود آورده اند
 بعد از نهار سوار شده قدریکه رانندیم بحمین آباد میرزا محمد حسین حاکم کاشان رسیدیم -
 در صحرای دست چپ هنوز برن بود کوههاے دست چپ هم زراعت و چمن است
 تا رسیدیم بدیه سلطانی گنبد شاه خدا بنده خراب ولے باز بر پا و آثار قدیش نمایان است
 اما انشاء الله باید تعمیر بشود رسیدیم بعمارت سلطانیه پایده شده رفیقیم بالا سپهسالار اعظم
 ملک آرا را به حضور آورده بود همه جا رگشته آمدیم پایین سوار شده رفیقیم بچادر که در چمن پایه
 عمارت دودان حاجی محمد حسن خان پیشخدمت که مدتی است در غمره است عصرے دیده شد
 امروز باز با بد سلطانیه میآید شب ایستاد هنوز در خنتاے اینجا بزرگ نکرده است امروز در بین راه یک
 برآمدگی کوچکے بقدر ده و جب از زمین دیده شد بالاسے آن که میروند گنبد شاه خدا بنده پیدا است اینجا
 را که دو کمانه که بر میگوبند آن طرف پته هر چه آب جاری میشود داخل زنجانه و دشته بزبان میرود
 و آن طرف پته پته آب جاری است بست رود خانه ابهر رود میریزد عجیب آن است این تپه کوچک

کو چکتر است و زودتر پست و مساوی با صحرا میشود و دو کوهها که دست راست هر چه بشهر نجان
نزدیک میشود کم کم کو چکتر و کم برف تر میگردد و خلاصه سافت زیاد که را ندیم بدید و دیزه رسیدیم که مسکن
و محل نشین علی نقی خان تهریب است خود او هم با پسرش همان جا بمحضه آمدند علی نقی خان
بسیار مردورنت نجیب است ابتداء آبادی و باغات نجان از دوازده است و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه
پر جمعیت است خلاصه را ندیم تا بشهر نجان رسیدیم باغات زیاد و دره ها و کنار رودخانه دارند
درخت بلوط تازه شکوفه کرده تبریزی هنوز هیچ سبز نشده بود اول شهر همه باستقبال بیرون آمده
بودند جمعیت زیاد که در دوازده شهر گذشته بحسین آباد نماند که منزل ما بود رسیدیم جلای باصفائی
است چلو بار کنار دریاچه طولانی زود بودند و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه و دیزه
بارید مردم تر شدند ابوالقاسم خان را که نوشته بودیم بچا پاریسی بیار پس میرود هنوز اینجا است شب
ساله صبح باران آمد همه زمین گل مردم تر و کس که شادمانند یک روز هم که چهار شنبه بنزدیم
بود لایبایخا اتراق شد در شب از باران همه چادرها خوابیده و مردم صدمه خورده بودند و روبرو بنشیند
همه مردم باید برویم بنزدیم و آرام اما بسیار سرد و بود و سرد کاسه شده را ندیم از باغ حاجی زمان
عبور شد گوز زیاد که داشت راه پست و بلند است بروی خانه نزدیک شدیم کنار رودخانه و دلت
و باغات خوب زیاد است اول دودیه بود منزل بهم کوشکان میگفتند خالصه و دیوان و تیول حسنخان مملو
است بسیار دلت پر اشجار خوب است بعد دیدیم بار سیت آنهم خالصه و تیول رکن الدوله است باغات و
اشجار زیاد دارد و بعد ازین دیدیم خیر علی مظفر الملک است در باغات اینجا نهار افادیم بسیار
سرد بود بعد از نهار کاسه نشسته را ندیم طرفین راه همه دزه و ماهور است تا میرسد کوهها
بزرگ دیدیم کوه دشت کوهها که دست چپ است کوه دست چپ که تا اینجا است بطرف
منرب کشیده بود در محاذی ده شنبه یک قلعه بزرگ بلند سخت پُر برنی تشکیل شده مشهور بود و در

که سیلاق شاسو نه است و از آن جارتیه کوه از طرف مغرب منحرف شده رو جنوب می رود خلاصه
از دهه گذشته که ششیم که در آنجا سازساق نواز آن جاری بود و میرفت تا بزنجانه رود و نخل میشد خیل آب
داشت قدریکه رفتیم راه از رودخانه کم کم الی دو فرسنگ دور و نخل بطرف دست راست شد بعد از
رودخانه نیکی گذشتهیم این رودخانه هم خیل آب دارد و بزنجانه رود میریزد و بمیدان آبها داخل نخل
اوزان شده و سفید رود نیزه منتصب بریاسه فرزند میشود جمیع راه اینجا لادرو و ما پور است خلاصه
موباره برودخانه نزدیک شده تا بار دور رسیدیم راه امروز چهار فرسنگ بود چادر مارالب رودخانه
زوه اند ویرینیک پے بزرگ است یک کاروانسرای کهنه قدیم دارد که در زمان سلطنت شاه صفی
اول حکم آن پادشاه بدست میرزا محمد تقی اسفغانی صدر اعظم و شهسوار میرزا و چهل و نه تجری
نمانده است درین اطراف ایلات رشوند قشلاق دارند جمیع پانزدهم باقی هزار کار از املاک
منظر الملک است رفتیم معنی چون پسر جم دور بود آق هزار را میان منزل قرار داده و سورات
جمع کرده بودند بالاتر از آن دیه است که سرده میگویند اینجا را منی آنجا است چا پارخانه دار خلاصه
همه جا از کند رودخانه میرفتیم طرفین راه وره و ماهور اما هم بنبر و پگل است بجهت گل سریش امروز دیده
شد انواع گلها و دیگر هم بود از زر و سفید لاله کوچک بزرگ بعضی کوهها و زمینها خاک است
مثل شوره زار اما هیچ سنگ درین صحرا نیست یا چمن و سنبه و گل است یا شوره زار که اسپ
فرونی رود و راجت میرود راه سه فرسنگ بود الی عصر بمنزل رسیدیم دو شنبه
هشتم از جمادی الاخره باید صبح تاریک وارد پاریس بشویم یکبار دیدیم کالک
ایستاده پیشخدمت باگفتند یکبار پاریس رسیده ایم آدم پامین نظر آقا وزیر
مختار پاریس و وزیران خان و میرزا جو او خان سرتیب که اسباب اسپوزسیون
آورده است و میرزا رحیم پسر حکیم الممالک که سفر سابق با آمده بود و له حال در لندن مشغول
تجارت خار

تحصیل زبان انگلیس بوده و زبان را خوب آموخته است و ده نفر صاحب منصب از جانب پادشاه
 مالکما هون که اسم یکی کولونل لاسول و دیگری لیتوان آبی است بامیسوبلی برپستن مترجم السنه شریفه که
 بنیابت میسودا وینک تون وزیر امور خارجه فرانسه که امروز برای مجلس کنکره برلین رفته است
 آمده بود همه در کار حاضر بودند خلاصه سوار کالسکه شده رو بشهر آمدیم جمیع مردم خواب بودند
 هیچ صداعی نبود و در و گران هتل یعنی مهمانخانه بزرگ شدیم که برای ما و همراهان منازل و اطاعتها
 بسیار خوب اجاره و معین شده است و همه پادشاهان که بیایس میانند در همین مهمانخانه منزل میکنند
 بعد از قدری استراحت امین الملک و زیمبان خان و مهد تقیلجان را احضار کرده گفتیم کالسکه حاضر
 کنند که با کپوزیسیون برویم کالسکه چون قدری در حاضر شد و ساعتی خوابیده از کسالت بخوابی
 شب در آمدیم بعد برخواستند نماز خوردیم بارشمال مالکما هون رئیس جمهوری فرانسه بدیدن آمدند نشسته
 قدری صحبت داشتیم بعد از رفتن بارشمال کالسکه نشسته اند در تر و کا در و رفتیم تو س کپوزیسیون یعنی
 رودخانه سن در وسط است این طرف همه باغ است و باغچه گلکاری و قهوه خانهاست متعدد و عمارت
 چین و مصر و ایران و تونس و حوضها و آبشارها و فوارها و تالار بزرگ کونسره که از زیر آن آبشار جاری است
 و زیر دست آبشار حوضها و فوارهاست و در جنب تالار گلاری و والان است که همیشه گفته قدیم را
 اینجا گذاشته اند بعد از پل رودخانه که رو میشود باز خیابان و باغچه و فواره ها و غیره است از ایجاد اصل
 اصل کپوزیسیون میشود که در شان و ماس ساخته اند از در تر و کا در و والی دم کپوزیسیون مسافت
 زیاد است بقدمان قصر قاجار تا در دروازه طهران از کثرت ازدحام مردم همیشه راه رفت و جاک را
 تماشا کردیم بنای کپوزیسیون از آهن و بلور است از هر ملت و دولت و مملکت متاع و آدم در
 اینجا است اگر بخوایم شرح تر و کا در و کپوزیسیون و اینه واقعه و فوارها و آبشارها و باغچه ها و گلکاریها
 و خیابانها و چمنها و تماشاخانهها و صنایع عجیبه غیره بگنج دینا و خوبه که در ایجاد این بناها و فوارها و درون

این اسباب شدہ است یا مردم متحمل شدہ اند و نمانھے کہ کہانی این بازار و صاحب این کامیبر و
 داز و حام و نیار کہ درینجا بچہ وضع میآیند و میر و ند و وضع والاہناے توے اسپوزیسیون
 و جواہرات نفیسیہ و اشیائیکہ از دو پول لے صد ہزار تومان قیمت وارزش دارد و غیرہ و غیرہ را
 بنویسم و تفصیل بدیم باید یک کتاب علمدہ بقدر شامنامہ بدست گرفتہ نامدے کہ اسپوزیسیون
 بر پاست ہر روزہ از صبح الے صبح روز دیگر متصلاً بنویسم باز عشرتے از اعشار و اندکے از بیسار گزرا
 ہرگز نخواہم توانست بنویسم تا شخص سچم خود بندہ محال است بتواند با خیال و تصور ہچو وضعی را مجتہم
 کند و تصور سازد خلاصہ بالکمال خستگی مراجعت کردہ تارسیدیم بدرترو کا درو بیرون در آن ہم بابک
 محض ساختہ اند فوارہ افشان غریبے دارد کہ با ارتفاع زیادہ بے افاقتان بالا میبرد و در آنجا ہم
 با پنچہ ما و قومہ خانہاے زیاد و اہیئہ متعدد و در سوار کالکے شدہ رفیم بنزل این بعد الے روز خروج
 از پارس انشاء اللہ و دیگر وقائع ہر روز بروز مفصلاً نخواہم نوشتہ ہمان مطالب و بعضے فقرات لازمہ
 را میزنویسم این منزلے کہ ما داریم گران ہوتل است بسیار عمارت بزرگ عالی است البتہ تقریباً دو ہزار
 اطاق و مالاردیوریت دارد و ہمیشہ البتہ دوسہ ہزار نفر درینجا غذا میخورند و میخوابند و با وصف این طوری
 است کہ ہرچ معلوم نیست کسے دیگر ہم در اینجا منزل دارد صاحب اینجا یک نفر نیت از قرارے کہ
 گفتہ کہ کہانی اینجا را بنا کردہ است چقدر با عملہ جات و محرز و نوکر دارد و ہمہ اطاقبا با اسباب
 و جیل است در ماہر یکیا چہ آئینہ یعنی بلور بے حیوہ است و اطاقباے ہمہ چیل چہ اغماے بزرگ
 عالی دارد و گران ہوتل بسیار نزدیک است بکراں او پر یعنی تماشاخانہ بزرگ کہ نامیوسونیم بنا
 کردہ و ہفت ہشت کردہ و تومان خرج آن شدہ و تازہ سہ سال است کہ با تمام رسیدہ است و ہفتہ
 سہ شب تماشا میدہند و ساز میزنند اما مکان و صندلیہاے آن بسیار گران است و جلو این ہتل
 و این تماشاخانہ میدانیست کہ از پنج طرف راہ بکوچہا و بولوار دہاے مخصوص اردواز صبح الے ہفت

ساعت از شب گذشته علی الاتصال بدون دقیقه انقطاع کال سکماے مختلف از ہر جور و ہر قسم
 و امنی ہوسہاے بزرگ یعنی کال سکماے کرایہ دو طبقہ کہ ملوا از آدم است در رفت و آمد است و صدک
 عراوہ کال سکماے کئے قطع نہیں شود مثل رودخانہ است کہ صدکے آن گوش برسد و ازین عبور داعی
 کال سکماے بارے روٹھن پایوہ پھیلے خاطر دار ددیروز جانے مسجد سالہ درمیں کوچہ زیر عراوہ کال سکما
 رفتہ فوراً مردہ بود در کوچہا پنچر صدکے قوف کال سکماے و عراوہ و صدکے کال سکماے کی بطور خواصی صدکے
 و بگوش صدکے لفظ اوی متدی میرسد و صدکے شرق شلاق و قحی کال سکماے چہا و صدکے بوق امنی
 ہوسہاے خبر دار سے مردم کہ زیر عراوہ نمازند دیگر بیچ صدکے دین شہر شنیدہ نہیں شود و افعال حیرت
 و تعجب است کہ این ہمہ مخلوق از ہر جور از بزرگ و کوچک جتنے در آخر ہاے شہر و کوچہاے پست
 جتنے پچھماے کوچک از احد سے صدکے بیقاعدہ بلند تھے شود و ادا کسی بلند حرف نے نند و دو بیچ
 ہرگز دست و پچھنشدہ نراے نہیں کند ہم کسے پے کار خود است و ہر باہین انداختہ راہ میرود و پاکلیگی
 ہنوعے حرف پچھرتہ خلا صدوز دویم درودیر سم باز دیدر فقیم بعمارت الیزہ کہ منزل مارشال ماکھا ہوت
 است زوجہ مارشال ہم بود قدر سے صحبت داشته بر خاستہ ایدیم منزل بجز ماکا کپسوز سیون ز فقیم
 نظر آقا وزیر مختار و وزیر میان خان ہوندا از در ترو کا در و داخل شدیم اما امر و کول و احتساب بود
 مردم اپس و پیش میکردند خیلے گشتہ بعمارت ایران فقیم بسیار خوب ساختہ از عمارت مصری تونس
 و صینی و زاپونی نزدیک عمارت ایران است اسناد حسین علی معمار صفہائی کہ سابقا ہم عمارت
 اکیسوز سیون وین راساختہ بود ساختہ است خودش ہم حاضر بود این عمارت شبیہ بیچ عشرت
 آباد است اما ہمان مرتبہ اول یعنی یک حوضخانہ کاری در فرقیہ تھائی است کہ حوض مہر داد و آب ازان
 سے چھد بجدتہ خودہ و بالامیہ و درومی حوضخانہ اطاق آئینہ کلدی بقمر نس بسیار بسیار خوب ساختہ پنجرہ و درہا
 و سجاڑے این عمارت ہمہ از ایران ساختہ آور دو اندازم نیلے بتاشنا ساختہ اینجا آیا نہیں تھتہ آید ہم

پابین رقتیم از پهل ننگد شتیم روسلین پل که دستر و کادرو اسپوزسیون است بسیار چشم انداز خوبی دار
 رودخانه سن و کمال صفاز میگذرد کشتیهای کوچک بخار دائم در آنند است و از طرفین رودخانه
 که کوچ است که از زیر پل میگذرد کالسکههای ایسی دائم در ترود است در جلواز و در تپه ها و بلندیها
 جنگل منور پیدا است که راه آهن از شهر لورسایل و از آنجا بشهر از پهل این بلندی از تومی جنگل میگذرد
 و در بخارش مثل یک مار صید میچید میرود نزدیک تر باز خط راه آهن دیگر است که از انجا هم کاس
 عبور میور میگذرد خلاصه رقتیم تا رسیدیم تنوسه و الانهاست و قسمت های اسپوزسیون که هر مملکت محل مخصوص
 و قسمتی غلطه دارد از قسمتهای انگلیس و فرانسه و ژاپون و روس و منسه و المان و نیکی وینا و ایتالیا
 و دول کوچک نیکی وینا و غیره همه جا گذشته به قسمت ایران رسیده است خاندان نشیتیم متاعهای خوب
 داشت حتی آلات طب ایرانی خاتم و غیره که در قریب میگذرد یک از آن آلات و اسباب طب را پهل
 تومان خرید بودند زیره های صافمان پارچه های یزد و کاشان و غیره و غیره و با و فرشتهای خوب
 متاع ایران خیلی در اینجا مرغوب است و قیمت اعلی میخرند یک برده منفعت دارد دولت المان
 ایند فرمتاع نرفته است هیچی که بعضی پردهای نقاشی دولت عثمانی هم بواسطه حوادثیکه در آن
 مملکت روداده است نه متاع نامور نرفته است خلاصه شرح امانته و صنایع و اشخاص مختلفه را
 از زن و مرد و حتی سیاههای افریق و عرب و شامات و سیاهها جنوب نیکی وینا از زن و مرد انالی جز
 اوستانی و چینی و ژاپونی و هندی و غیره و غیره را هیچی نمیتوان نوشت و شرح دلو بعد با کمال خستگی از
 در قهوه خانه دووال بیرون رفته باز خیلی راه پایده رقتیم تا کالسکه ما رسیده سوار شده از دنا تو الی و
 دباغ انوالید دباغ و حتی در جزایات که متعلق باکسپوزسیون است رقم بنزل المچی انگلیس لور و لیون و المچی و س
 پس از لوف بحضور آمدند و ک دوست پسر پادشاه ایتالیا که سابقا پادشاه اسپانیا پهل بود و
 یکسال سلطنت کرد و بعد بخوانسته است تقاضا نمودند زمین مهمانخانه ما منزل دارد و بدیدن ما آمدند

نامه خسروان

هوشنگ

پورسیاک پسر زاده کیومرث پادشاه بود با دانش و خرد بے نام در دانشوری نگاشته که یکی از آنها
 را اجاویدان خرد گویند بنحی از آن را احسن سهل دریافت کرده بزبان تازی در آورد و دید آن
 نگارش نشان از بیست و نه سده پیش از پارسیان بر آنند که تیرسی داشته و از بیست و نه سده و اوستی
 آورد او این امید در و این گروه نخستین بنام پادشاه درین است که پیش از او بان میانم بر نماند
 ایران نامند و این کشور را بنام و سه خوانند پارس و زرتشت شخصیتش نیز گفته اند پارسیان گویند
 او دریس پسر بوست سالها در جهان بود چهل سال جهان داری کرد و بیستم بر نهاد آهمن از سنگ
 بیرون آورد و از آن ساز جنگ ساخت از پشم و پوست رو باد و سمور زیرا ناز کرد کارینا در آورد
 بر آبادی استخر که پایستخت بود و میفرزد و دو شهر ساخت شوش و بابل اگر چه بر نماند که بنیاد
 بابل از خاک است روزی بجای نشین خود همورس را خواست و گفت من فرزند و بلند مرتبه ام
 را در دستت پیمان وزیر کله هوش و بسیار داندش تو امید بزرگ است پیدا است که در نهادت
 نگارش دانائی است و آماده شهر یاری پس از من تو را به نیک کشور تو گدازتم و نورا به نگه دارستی
 مردمان بر گماشتم این گفت و بر و خرد نیاکان خود شافت و در آن جایگاه تا هنگامیکه جهان ناپایدار

را پدید و گفتا سپریش یزدان پرواخت از اندر زماے اوست که در جاویدان خرد میفرماید و آن نامه
 ایست که ہوشنگ نگاشتہ

اندر زما

آغاز و انجام بسو سچ یزدان پاک است و یاری از اوست ستایش اورا سزاست۔ ہر گز آغاز را
 شناخت ستایش پیشہ کرد و آنکہ از انجام آگاہی یافت بندہ شد۔ ہر کاری از ودانت فروتن گشت
 کیسکہ از او و دشمن سے آگاہ شد بہر گز گردن نہاد و از سر کشتی چشم پوشیدہ فرمودہ بہترین چیز سے کہ
 از خدا بندہ رسد دانش این جہان و آمرزش آن جہان است خوشترین آرزو سے کہ بندہ از خدا در
 مندستی است نیکوترین سخنان ستایش یزدان پاک نیکو کاری ہا چہاگونہ است دانش۔ دوست
 و دشمن آن۔ پرہیز کاری۔ پاک نشی۔ دانش دانستن آئین است و دوست دشمن دانش
 بکار بردن آن و پرہیز کاری نیکوئی اوست پاک نشی نابود سے خواہ شہا فرمودہ ہر کیش ماندہ نہانہ
 ایست کہ در پایہ سے چند بر پا ماندہ باشد ہر گاہ بر پایہ زبان رسد بہ آباد سے آن نکوشند نزدی
 پایہ سے دیگر ویران شود و آباد سے آن خانہ دشوار گرد و پس اگر کسی از آئینہا سے کیش رازیانے
 رسد چشم از ان سوختہ زفتہ آئین سے دیگر بویانی کشد و کیش سجائے نماز فرمود کہ خوشے
 بندگان یزدان بکار پایہ پسندیدہ بر جاست۔ دانش سو پر دباری۔ و پاکد امنی و داد
 دانش بہ نیکوئی بر سے دست یافتن بہ نیکوئی است و دانش بہ بد کاری بر سے پرہیز از ان است
 دانش و کرد و چون جان و تن اند دانش زبخت است و کردار بر دانش پدراست و کردار پس دانش
 بے کردار پسندیدہ نباشد کردار بیدانش یا انجام زرسد نیز فرمودہ کہ تو نگری دو بے نیلامی است
 و آسایش در گوشہ نشینی آزادی در گذشتن از خواہ شہا سے زبان کار و راستی در درست کاری

و بزرگوری در بنیو آتشی ہم گفته است برون آواز مندی از دل خود تابا ز شود و میدیایے تو
 و آسایش یایدین تو میفرماید ستمگار پشیمان است اگر چہ پشیمانی کندہ شمش آسوده است اگر چه
 سزایش نمایند فرمود تو انگری در غرض مندی است و درویشی در بستن تو انگری سپاسدار بنیاد است
 اگر بر بندہ و کرسنه باشد بسیار جو اگر ہمہ گیتی از دست درویش است از من اگر ہمہ دار سے جهان باشد
 تنگ دست است دلیری بر دلی است و پانہادن در کار ماے بزرگ و شکیبابا بودن از بنجماے
 در ذناک ناپسندیدہ شرت سچش بجای نمودی است خود داری و در نیرو مندی سچش است و
 پیش بینی بہنگام استوارے کار میفرماید نگام آسایش در ہا چہ اندوہ و آسایش زیر بار پنج دست فرمود
 مرونت نزدیک است و در دست تو نیست روز و شب با تندی در گذرند و نہ نگزد کہ روزگار
 بگذرد میفرماید گرامی دار مرگ خود را و پیوستہ نگران باش اورا فرمودہ ہنگامیکہ آسایش تن با تو
 خود کرد از مرگ بیدیش دے کہ از آسایش خوشنود کردی اند و گلین باش از رنج کہ با گذشت
 آسایش سبوسے اوست و دیگر گفته زمی بہتر از سختی و آہستگی خوشتر از شتاب کردن است گوید ہنگامیکہ
 پادشاہ زبردست شود اندیشہ اش کج گردد و راستی از او پوشیدہ ماند شنونندہ رائز انیت کہ سخن
 گویندہ رائنیوشد مگر در چار جا سختیین گوید نادانے در بردن رنج شکیباست -
 دووم فرمودندی باکسے کہ باونیکی کردہ باشد دشمنی کرد - سیوم زن زشتکار پرودہ دار است
 چهارم آزمند بانڈ کے شکیباست میفرماید سد زیان است کہ چارہ پذیر نیست دشمنی خویشان -
 رشک ہمسران خواست خسروان با ندوختہ دیگران یہ نیکو کاری است کہ زیان پذیر نیست -
 پرتش دانایان نزدان رشکیبائے دانشوران عواد و پیش بزرگان و دیگر سہ چیز است کہ سیری
 ناپذیر است تن آسانی - زندگانی - اندوختنی خود بود رنجے اکہ نزدان فرستد چارہ ندارد و بہترین
 وارہاے آن مرگ است بدترین اندوہ مانو آہش زمین این جهان و گفته سہ چیز دیگر گیتی خوشی است

دوسرے چیز اندوٹھیکہ یا فی بہرہ پیش آید۔ آندوہ روزے مفردا بخوردن۔ سپاس بخشوکاری
 بیخ از مندی۔ خواست از مردمان۔ آرزو سے چہ سے کہ پشیمانی آرد مفرد و چہار چیز
 بنسائش است۔ یا بنیاد نہادن۔ بزنن خواتن۔ بزار دادن۔ بکار نہ بودن۔ و چہار چیز
 بیخ است۔ بزنن و فرزند بسیار۔ بنگدستی۔ بٹھم سایہ بد۔ بزنن تا فغان۔ دستخبا سے چہار
 است۔ پیری و ناتوانی یا بیماری کہ در زاد بوم خویش نباشد۔ دوام فراوان۔ دورے راہ
 پیادگی۔ و گنہ زن نیک آسایش مرد و آبادانے خانہ و یاری دہندہ بر نیکو کاری ہا سنا فرمود
 کہے کہ ستوانہ چین کار لا کند اور امر و نتوان گفت با زن کارزار کند و پیروزی نیاید بنیاد نہ
 بیخ و با عجم زنا گذشت کہ بوند و دوسرے چیز است کہ فرزند ان باید از یاد نبرد و ورستے
 جوان۔ و دیگر گون شدن آن۔ آرزو سے او کہ چہار پذیر عیت۔ دو چیز است کہ فراموش نیاید
 کہ اول خدا۔ مرگ۔ و دو چیز است کہ انیاد باید برد۔ نیکی کہ کسی کہ بی کہ کسی تو
 کند۔ نیز گوید نہ بارے و بے نیاز تو ان شد و نہ بخوارانی جوان و نہ بہار و نہ رست۔ اگر تو
 چہار چیز۔ باشد در گیتی برخوردار و نہ اہی بود۔ اناسے کہ از کار خود بدست آری۔
 پایداری در دوستی۔ راست گوئی۔ پاکدہ اسنی فرمود شش چیز در جهان کام نیست۔ بخواراک
 گوارا۔ قدر نیک۔ بزنن بہار۔ ہم نشین بہرمان۔ سخن راست۔ دانش فراوان فرمود
 فرمایہ از آرزو کاری بہ نگردد۔ پناچہ از آہن پشت شمشیر گران بہا تو ان ساخت۔
 نیز از دوست کہ سہ چیز در سہ با سووند بہت۔ گذشت در ہنگام گرنگی۔ خود داری در
 شہ۔ بخشش در تنگدستی گوید خود ندان را بچیز نیامدنی امید نیست و چیز سے را
 کہ در غر خود ندانند نخواہند۔ و کار سے را کہ نتوانند بگردن گیرند فرمود ہشت چیز از پچہ از ہاشمی
 است یا ختم بے مایہ بخشش بے جا۔ بیخ در تہ کاری۔ نشا ختن دوست از دشمن

۵۔ راگفتن بابیگانہ لگمان نیک در بارہ مردم نیازمودہ باور کردن سخن بہ خردان -
 ۶۔ بسیار گفتن در ہنگامیکہ سود بخشہ فرمایش او است کہ ہر کس بر کن گاش کا کند - سوارہ آسودہ
 است - بدوستہ پادشاہ سناز کہ نزدیکان او با تو دشمنی ورزند فرمود پادشاہ راستی نشاید چو
 او نگہبان کشور است - و شاید نیست کہ نگہبان را دیگرے نگہداری کند - نیز ماید در
 پہچ جا ازین گفتار در مباحث و خوراند و کمین مساز چہ روزگار دشمن فرزند آدم است
 پس سپہ ہیز از دشمن خود چون اندیشہ در کار دشمن خود کنی اندر ز دیگران براسے تو نشاید

تمورس

آنانکہ پارسی از تازی شناسند دانند کہ تمورس با طاو و تابزبان تاجران است چنانچہ
 کیومرث و کیومرث - طہورث نیز تہم مرز است - تہم در پارسی دلیر را گویند مانند تہمتن
 پس تہم مرز پہلوان زمین است سپہ یا سپہ ہوشنگ بود بر تہے بر آند کہ و برابر اور
 زادہ است اور ا دیوبند مینا مند پس از ہوشنگ باوزنگ شہر یاری نشست بہ نگہداری
 مردمان کہ بہت بآیین کے کارنداشت و مے گفت مردمان ہر کیشے خوانند گاہ دارند
 بہ پیمان اینکہ پا از راہ درست کاری بیرون نہند پانصد سال پادشاہی کرد ویرا کشور
 بود خردمند کہ تیز دے دانش و بزرگوارے منش - سر آمد روزگار خویش بود پادشاہ بہ دستے
 دستور با بادے کشور و نگہدارے لشکر مے پرداخت چند تن از بزرگان بدستور رشک
 بردہ - تہم دشمنی شاہ نیز در دل کاشتنے و این سخنان را بہانہ کردہ آغاز سرکشی نمودند
 مے گفتند اگر چہ شاہ و دستور در نگہدارے مردمان بیمانند - شاید ہوشنگ کہ پیری
 را بہانہ ساختہ گوشہ گیری گزید دوبارہ برگردد و این روش تازہ را نیکو شمارد پادشاہ

دو ہفتہ تو رہا ہنگامہ گر گنگشان باشکرے آراستہ آداؤ کارزار شدند اگرچہ کنگشان پشیمان
 شد و ہوش نخواستند تھمورس سخن ایشان نہ پذیرفت و آنہارا سبزار سایند فرنگیان برآستد
 کہ ہوشنگ برادر زادہ خود تھمورس را در روز کارزار زندگانی خویش سبجان دیگر فرستادہ بود۔
 پس از گوشہ گیر گیسو سے مرد سے پیدا شدہ چنین وانمود کرد کہ تھمورس وجہ سے نشین ہوشنگ
 ستم میں ہوتے ہیں۔ بزرگان سخن اور اباور نہ داشتہ بکین خواہی برخواستند در روز کار
 سے خوشگام سے بزرگ پیدا آمد بزرگان را فرمود بخوراک شبانگاہ ساخته خورش پادشاہ
 بدر ویشان دہند بنیاد روزہ از آن روز شد گویند مرگامرگی بزرگ پیدا شد۔ کہ اول ہند سے
 سے مردمانندہ سے را از چوب و سنگ و زر و نسیم ساخت و پیوستہ در آن سے نکرسیت
 بہت پرستی از ان روز پذیر گشت و سپاہان او بنیاد نهاد از سخنان آن شہر باراست بانک
 شکستہ شدن نیکوتر است۔ بسیار خواستہ نیز فرمودہ پادشاہ نیک اندیش باید کہ دگر گشت
 وہ تری آن کند کہ در ہنگام آشتی و پستی انجام تواند رساند۔ فریدون نام آوردہ کہ روز سے
 را تھمورس فرمان بخشن داد و سے زبان پر شتام کشاد پادشاہ اور ارادہ کرد
 فرمود کہ چون مراد شتام داد اگر اور اسے نہ ساسم برے آسائش دل میں خواہ ہو نہ پر اسے پاس

کتب خانہ
 جامعہ خانانہ

نامش جم و چون رویش مانند تشید سے و خشید حمشیدش گفتند تھمورس را
 فرزند نہ بود ہمیشہ و سے را برادر یا برادر زادہ است پس از تھمورس خود مندان و
 بزرگان پاس سے اور گداہ باورنگ شہر ملیش نشانند پیروز سے روز کار سے

آخرى درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ ذیرانہ لیا جائے گا۔
